

63091

A. Janežičeva
Slovenska slovnica.

Priladil in predelal

dr. Jakob Sket

c. kr. profesor.

Cena 3 krone.

A. Janežičeva
Slovenska slovnica.

Za srednje šole

priredil

d r. J a k o b S k e t,

c. kr. profesor.

Deveta, predelana izdaja.

Velja mehko vezana 2 kroni 60 vin., trdo vezana 3 krone.

V Celovcu 1906.

Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.

63091

g. (P. R.)

21. 4. 41.

IN = 030001394

Prvi del.

Glasoslovje.

Slovensko pismo.

§ 1. Govor se sklada iz stavkov, stavki iz besed, besede iz zlogov in zlogi iz glasov, katere človek s sapo suje iz pljuč.

Posamezne glasove zaznamujemo z glasniki, pišemo pa s pismenkami. Vsej vrsti pismenk pravimo abeceda.

Slovenščini rabi latinska abeceda (latinica), ki šteje, prikrojena za slovenske glasove, té-le pismenke:

a, b, c, č, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, t, u,
v, z, ž.

Opomba. Pismenke *qu, x, y* in *ch, ph, rh, th* se ne rabijo v slovenski pisavi; nadomeščamo jih s *kv, ks, i* in s *k(h), f, r, t*, na pr. *Kvarec: Quarz; Ksenofont: Xenophon; ritem: Rythmus; krizma: Chrisam.*

§ 2. Glasovi so samoglasni ali soglasni. Samoglasni imajo že sami ob sebi svoj razločni glas, soglasni pa ga še le dobé, kadar jih zvežemo s samoglasnimi; prvi so samoglasniki (vokali), drugi soglasniki (konsonanti).

Samoglasniki so: a, e, i, o, u.

Soglasniki so: b, c, č, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, š, t, v, z, ž.

A. Samoglasniki.

§ 3. Samoglasniki so kratki ali dolgi in se ločijo v mehke: e, i, in v trde: a, o, u.

Dvoglasnikov (diftongov) slovenščina nima. Namesto tujih dvoglasnikov se pišejo ali prosti samoglasniki, na pr. *Aetna — Etna*, ali pa se drugi del dvoglasnikov preobrazi v soglasnik, na pr. *Augustus — Avgust; Poseidon — Pozejdon.*

B. Soglasniki.

§ 4. Soglasniki so z ozirom na govorila, ki sodelujejo pri njih izgovoru:

a) jezikovci	l	n	r		
topljenca	lj	nj			
b) zobnika	t	d			
c) ustniki	p	b	v	m	f
č) goltniki	k	g	h		
d) sičniki	c	z	s		
e) šumniki ali nebniki	č	ž	š	j	

§ 5. Po izreki so mehki: c, č, ž, š, j (lj, nj, rj); drugi so trdi.

Hipni so: t, d, p, b, k, g, c, č, drugi so trajni.

Nemi (tenues) so: t, p, f, k, h, c, č, s, š; zveneči (mediae): d, b, v, g, z, ž, m, n, l, r, j.

Veljava in izreka glasnikov.

A. Samoglasniki.

§ 6. Po glasu so samoglasniki polnoglasni, katere takorekoč na polna usta izgovarjamo, ali polglasni, ki imajo zamolkel, le napol slišen glas, kakor na pr. e v besedi: *dober, kratek*.

§ 7. Pismenka a, izmed vseh samoglasnikov najtehtnejša, ima vselej in povsod svoj čisti in polni glas; na pr. *brazda, glava, klada, žaba, trata, kača*.

§ 8. Pismenka e nadomešča štiri glasove; e je tedaj po svojem glasu četvér. Izrekuje se:

a) kot navadni e s svojim lastnim glasom, kakor v drugih jezikih, na pr. *četa, pepel, večer, žena, berem, pletem*.

b) kot zaprti ali ozki é, navadno z zaglasnim j ali s predglasnim i, na pr. *brég = brejg ali brieg; déte = dejte ali diete; mésto = mejsto ali miesto; mléko = mlejko ali mlieko; svét = svejt ali sviet* (die Welt).

c) kot odprti ali široki ê, prav globoko in raztegnjeno, na pr. *pêta, svêt* (heilig), *vêzati, pêt, jêza, lêča, srêča*.

Opomba. V slovenskih narečjih se ozki in široki e v govoru natanko razločujeta: primerjaj domačo izreko sledečih besed: *brég, lép, déte, répa, mésto, klêt, snég* z besedami: *pêta, kêpa, lêča, jêza, rêsa, jêca, jêtra, srêča*.

č) kot polglasni ě v končnicah -ee, -ek, -el, -em, -en, -er, -et, -ev in pred samoglasniškim r. Izgovarja se prav za molčko in le napol slišno; na pr. *pevec, kratek, svetel, kosem, truden, bister; bízda, sřna, trs, zřno, vřt, žřd, trđ*.

Opomba. 1. V novejši pisavi se polglasni e pred r opušča, ker to olajšuje pravo izreko; zato pišemo: *brdo, brzda, krst, smrt, srna, trs* namesto: *berdo, berzda, kerst, smert, serna, ters*.

2. V korenskih zlogih in priponah se govori polglasni e kot namestnik starih polglasnikov ů in ȳ, na pr. *vřs, pës, tešć, dž, deska, težek* itd. V nekaterih besedah in priponah se ojači v a, kakor *menj* in *manj*; *usehel* in *usahel*; *krepěk* in *krepák*.

§ 9. Pismenka i se izrekuje polnoglasno, na pr. *čist, mir, hiša, sin, pila, žila, milost*.

Bolj za molčko se glasi v kratkih enozložnih besedah in v breznaglasnih zlogih, na pr. *nřt, mřš, mėsiti, hvřliti*.

Opomba. Kot sprednjik se nahaja i v besedah: *igla, igo* (Joch), *igra, ilorica, ime, in, iskati, iskra, isti, iti, iz*, in še v nekaterih drugih, zlasti tujih besedah. V preprosti govorici se mu rad dodeva j in govori: *jigla, jigo, jigra* itd., česar pa v pisavi in v čisti izreki ne posnemamo.

§ 10. Pismenka o nadomešča dva glasa; o je tedaj dvojen:

a) navadni o, ki se glasi kakor v drugih jezikih; le v zatezi se bliža sem ter tja nekaj samoglasniku u; na pr. *okó, gospód, dóm, vóz; nòž, ókno, gròzd, smóla*.

b) odprti ali široki ô, kakor bi bil v njem a utopljen; v nekaterih krajih pa se glasi kakor navadni dolgi o z zaglasnim u; na pr. *gôba = gôaba* in *gôuba; môka, tôča, pôt, môž, rôka*.

Opomba. Kot sprednjik nam služi o v besedah: *o, ob, oba, od, ogenj, oje, okno, oko, ol, on, orel, osa, osel, ost*, in še v nekaterih drugih. V domačem govoru ima večkrat v pred seboj, na pr. *rojě, vokno, rosa, von* itd., kar se pa v čisti izreki in v pisavi ne posnema.

§ 11. Pismenka u se glasi polnoglasno kakor v drugih jezikih, na pr. *luža, ruda, čuk, ud, sluga*; bolj za molčko pa v kratkih enozložnih besedah in v breznaglasnih zlogih, na pr. *kùp, krùh, jùg, izgubiti, văruh, kmálu*.

Opomba. 1. Spomina vredna je posebnost štajerskega narečja okoli Radgone, Ljutomera in Ptuja, vse dolenjščine in notranjščine ob Krasu, kjer govorijo v korenikah ů namesto u, na pr. *kŭp = kup, bŭča = buča, brŭno = bruno, tŭdi = tudi, kŭpiti = kupiti*.

2. Kot sprednjik se nahaja **u** v besedah: *ud, uho, ujec, uk, ulica, ulj, um, up, usnje, usta, uzda*, in še v nekaterih drugih, zlasti s predpono **u** sestavljenih besedah. V domačem govoru devajo radi predenj **v**, na pr. *vud, vuk, vum, vusta* itd., kar pa opuščamo v pisavi in v čisti izreki.

B. Soglasniki.

§ 12. Jezikovec **r** je dvojen: samoglasniški in soglasniški.

a) Samoglasniški (zlogotvorni) **r** se govori prav trdo in tvori zloge kakor samoglasnik; na pr. *vrt = v-r-t; trd, grd, skrb, brdo, brzda, vrtnár, čvrstev, oskrbník*.

b) Soglasniški **r** se izgovarja kakor v drugih jezikih, na pr. *riba, reka, roka, ruda, drevo, pero, dober, bistra, gospodar*.

Jezikovec **l** je trojen:

1. trdi, poljskemu *ł* odgovarjajoči **l**, kateri se kakor **v(u)** izrekuje, in sicer:

a) v koreniki pred soglasniki, na pr. *dolg = dovǵ, polt = port, volk = vovk, žolna = žovna*. Po Štajerskem proti hrvatski meji govoré: *dug, put, vuk, žuna*.

Enako se glasi tudi pred polglasnim (giblјivim) **e** v obrazilih *-ec, -en*; na pr. *tkalec = tkavec, poslušalec = poslušavec, redilen = rediven, rodilnik = rodivnik*.

b) na koncu besed (skoro po vsem Slovenskem), na pr. *dal = dav (dau), igral = igrav, delal = delav, jel = jev, trpel = trpev, ljubil = ljubiv, rekel = rekev (rekov, reku)*.

Opomba. Na Koroškem in Gorenjskem govorijo trdi **l** tudi pred trdimi samoglasniki kot **v(u)**, na pr. *puátno, másuo, dáva, guáva, uč nam. platno, maslo, dala, glava, luč*.

2. navadni srednji **l**, ki odgovarja nemškemu **l**, na pr. *leto, lipa, lov, cvetlica, mleti, dekla, milo, kmalu*.

3. mehki (topljeni) **l**, ki ga pišemo z **lj**, na pr. *ljub, zemlja, kralj, Ljubljana, boljše, hvaljen*.

Opomba. V olikanem govoru se trdi **l** navadno izgovarja kakor srednji, t. j. nemški ali latinski **l**; na pr. *dolg, žolna, jabolko; poslušalec, redilen, rodilnik; dal, bil, sul, nesel, rekel; topel, mrzel*.

Jezikovec **n** je dvojen:

a) trd in se izgovarja kakor v drugih jezikih, na pr. *nesti, nov, naš, nimam, méne, len, tnalo*.

b) mehek (topljen) in kot tak se piše z **nj**, na pr. *njiva, knjiga, njen, hranjen, konj, ogenj*.

§ 13. Zobnika **t** in **d** imata vselej in povsod svoj čisti glas, naj nam rabita kot sprednjika, srednjika ali končnika. Zveneči **d** se naj vselej natanko loči od nemega **t**. Na pr. *brod, plot, dom, top, sreda, peta, pot, trud, strd — strdi, strt — strto, trda, trta*.

§ 14. Ustniki **p, b, m** imajo sploh svoj čisti glas; samo v je mnogo mečji kakor v drugih jezikih ter se bliža:

a) na začetku besed in med samoglasnikoma nemškemu **w**,

b) na koncu besed in pred soglasniki samoglasniku **u**.

Na pr. *brada, riba, grob, pismo, slep, mamilo; veter, vino, voda, devica, njiva; kriv, žetev, lov, mavrica, ovca, kavka*.

Opomba. 1. Semkaj spada tudi tujka **f** v tujih in nekaterih domačih, naravni glas posnemajočih besedah. Pismenka **f** je ohranila svoj glas tudi v slovenščini, na pr. *Filip, fant, fleten, frfoleti, flafotati*; češče pa jo zamenjamo z domačim **b**, na pr. *bakla = Fackel, barva = Farbe, birma = firmatio*.

2. Kakor si Slovenec glas **f** v tujkah rad zamenjava v **b**, enako nadomeščajo tudi Nemci naš **b** s svojim **f** ali **v**, kadar si po svoje krojijo besede slovenske; na pr. *Bled = Veldes, Bistrica = Feistritz, Borovlje = Ferlach, Žabnice = Saifnitz, Beljak = Villach*.

§ 15. Goltnika **k** in **g** se glasita kakor v drugih jezikih, **h** pa kakor nemški **ch**; na pr. *grom, glava, blag, krotek, rokavica; muha, duh, hrast, hlapec*.

Opomba. 1. Na Koroškem in Gorenjskem govorijo **g**, zlasti v začetku in na koncu besed, prav po češki navadi, kakor latinski ali nemški **h**; na pr. *hora, = gora, hozd = gozd, snéh = snég, drah = drag, huáva = glava, briegh = breg*.

2. V nekaterih krajih na Koroškem, zlasti v Rožni dolini, govorijo pred **e** in **i** namesto **k** umehčani **č**; na pr. *čita = kita, čepa = kepa*. Pred trdimi samoglasniki in pred soglasniki pa nadomeščajo v rožanskem narečju **k** z jedva slišnim goltniškim nastavkom; na pr. *'aj = kaj, 'a'ó = kakó, 'u'avica = kukavica*.

§ 16. Sičniki se glasé: **c** kakor nemški **z**, **s** kakor ostri **ß** ali **ff**, **z** pa prav rahlo, kakor nemški **j** med samoglasnikoma (Rose, Wesen); na pr. *cena, raca, stric; sestra, sapa, rosa, les; zima, koza, mraz, zvezda*.

§ 17. Šumniki ali nebniki se izrekujejo: **č** kakor nemški **ti**, **š** ostro kakor nemški **ich**, **ž** pa prav rahlo, kakor francoski **j** v „Journal“; na pr. *čast, moč, meča; šega, veša; žena, veža, mož*.

Semkaj spada tudi **j**, vseh soglasnikov najmečji, pa vendar največje moči, ker mnogovrstno preobraža druge soglasnike. — Glasi se kakor v drugih jezikih, na pr. *jezik, jug, meja, tukaj*.

Glasovna izpreminjava.

§ 18. Glasovi se preminjajo, da postane njih zveza lahko izrekljiva in lepoglasna. Karkoli se upira mehki in gladki izreki, vse to se pretopi in omeči, da se prikaže v skladnejši obliki. Tej premembi so podvrženi samoglasniki in soglasniki.

A. Izpreminjava samoglasnikov.

§ 19. Samoglasniki se prisposodablajo soglasnikom (Assimilation), t. j. se njim podobne, bolj enake delajo. Tako se za mehkiimi soglasniki trdi samoglasniki preminjajo v mehke (mehčanje).

Za mehkiimi soglasniki se preobraža *o* v *e*, in sicer:

a) v samostalniških sklonilih: *om*, *oma*, *ov*, na pr. *mečem* nam. *mečom*; *srcem* nam. *srcem*; *nožema* nam. *nožoma*; *kraljev* nam. *kraljev*.

b) v edninskem imenovalniku in tožilniku srednjih samostalnikov in njih pridevnikov, na pr. *cvetoče lice* nam. *cvetočico*; *vroče poletje* nam. *vročo poletje*; *morje* nam. *morjo*.

c) v nedoločnikovi sponi: *-ova*, na pr. *kraljevati* nam. *kraljovati*; *posvečevati* nam. *posvečovati*.

č) pri pridevniki na *-ov* in v sestavljenih besedah, na pr. *stričev* nam. *stričov*; *cesarjev* nam. *cesarjov*; *zemljevid* nam. *zemljevid*.

Opomba. Samoglasnik *o*, ki je nastal iz prvotnega nosnika *on*, se ne mehča v *e*; tako v edninskem tožilniku in orodniku ženskega spola: *cvetočo rožo*; *z gorečo svečo*, in v sedanjem deležniku: *plešoč*, *kažoč*.

§ 20. Samoglasniki se vstavljajo med soglasnike (vrinek), da meče pretrdo izreko. Vstavlja se e:

a) v množinskem rodilniku ženskih in srednjih samostalnikov, da se ne snideta dva (razen *lj*, *nj*, *st*, *šč*, *zd*, *mb* itd.) ali še več soglasnikov; na pr. *iskra* — *isker* nam. *iskr*; *zgodba* — *zgodb* nam. *zgodb*; *okno* — *oken* nam. *okn*.

b) v tvorno-preteklem deležniku, na pr. *rekel*, v ženskem spolu: *rekla*; *padel* — *padla*, *padlo*; *nesel* — *nesla*, *neslo*.

c) pri pridevniki in samostalnikih v končnicah na *-ec*, *-ek*, *-el*, *-em*, *-en*, *-er*, *-et*, *-ev*, na pr. *dober* (iz *dobr*), žen. *dobra*; *svetel*, žen. *svetla*; *misel* (iz *misl*), *bolezen*, rod. *misli*, *bolezni*.

§ 21. Samoglasniki včasih odpadajo ali izpadajo (**odpad** — **izpad**), da se prikaže beseda v kračji obliki.

a) V navadnem govoru (redkoma v knjigi) se čestokrat besede v začetku ali na koncu obrusijo, na pr. *spod* nam. *izpod*, *spred* nam. *izpred*, *zgubiti* nam. *izgubiti*, *spolniti* nam. *izpolniti*; *tak* nam. *tako*, *bliz* nam. *blizu*, *zarad* nam. *zaradi*, *zavolj* nam. *zavoljo*.

b) V navadnem govoru (redkoma v knjigi) samoglasnik sredi besede večkrat izpade, na pr. *bčela* nam. *būčela*, *djati* nam. *dejati*, *nadjati se* nam. *nadejati se*, *sjati* nam. *sejati*; *kamen* — rod. *kamna* nam. *kamena*; *mesec* — rod. *mesca* nam. *meseca*; *tovariš* — rod. *tovarša* nam. *tovariša*.

c) Korenski samoglasnik (polglasni e) izpada v besedah: *pès* — rod. *psa*, daj. *psu*; *sèl* — *sla*; *posel* — *posla*; *sèn* — *sna*; *šèv* — *šva* (die Naht).

B. Izpreminjava soglasnikov.

§ 22. I. Soglasniki se pretapljajo v sorodne (Lautwandel), in sicer:

1. jezikovci.

l se topi s sledečim **i** v **lj**: *piljen* iz *pilien*, *pili-ti*; *soljen* iz *solien*, *soliti-ti*; *voljen* iz *volien*, *voliti-ti*.

n s sledečim **i** v **nj**: *gonjen* iz *gonien*, *goniti-ti*; *menjen* iz *menien*, *meniti-ti*; *plenjen* iz *plenien*, *pleni-ti*.

r s sledečim **i** v **rj**: *umorjen* iz *umorien*, *umori-ti*; *storjen* iz *storien*, *stori-ti*; *razširjen* iz *razširien*, *razširi-ti*.

n pred ustnikom **b** v **m**: *shramba* iz *shranba*, *shrani-ti*; *hlimba* iz *hlinba*, *hlini-ti*; *prememba* iz *premenba*, *premeni-ti*.

2. zobniki.

d se pretvarja s sledečim **j** (**i**) v **j**: *graja* iz *gradja*; *grajen* iz *gradjen* (*gradien*), *gradi-ti*; *klaaja* iz *kladja*, *po-klad-ati*; *sojen* iz *sodjen*, *sodi-ti*.

t s sledečim **j** (**i**) v **č**: *ječa* iz *jetja*, *jetnik*; *mačeha* iz *matjeha*, *mati*; *mlačen* iz *mlatjen* (*mlatien*), *mlati-ti*; *piča* iz *pitja*, *pi-ti*.

st s sledečim **j** (**i**) v **šč**: *puščén* iz *pustjen* (*pustien*), *pusti-ti*; *puščava* iz *pustjava*, *pust*; *rašča* iz *rastja*, *rast-em*.

d pred **t v s**: *jesti* iz *jedti*; *pasti* iz *patti*; *daste* iz *dadte*; *vest* iz *vedt*, *ved-eti*; *slast* iz *sladt*, *slad-ek*.

t pred **t v s**: *cvesti* iz *cvetti*; *plesti* iz *pletti*.

3. ustniki.

b, m, p, v se topijo s sledečim **j (i)** v **blj, mlj, plj, vlj**.

Na pr. *ljubljen* iz *ljubjen*, *zibljem* iz *zibjem*; *dremljem* iz *dremjem*, *mamljen* iz *mamjen*; *hripljem* iz *hrippjem*, *topljen* iz *topjen*; *devljem* iz *devjem*; *zemlja* iz *zemja*; *globlje* iz *globje*.

4. goltniki.

a) g se mehča pred obrazilom **i v z**: *drag* — *drazi*; *strižem* (deblo *strig-*) — *strizi*; *pomorem* (*pomog-*) — *pomozi*.

h pred obrazilom **i v s** (pa le redkoma): *Vlah* — *Vlasi*; *na rjusi* nam. *na rjuhi*.

k pred obrazilom **i v e**: *otrok* — *otroci*; *travnik* — *travnici*; *roka* — *na roci*; *rečem* (*rek-*) — *reci*.

b) g se pretaplja s sledečim **j (i)** v **ž**: *leža* iz *legja*; *tržan* iz *trgjan*; *Pražan* iz *Pragjan*, *stržem* iz *strgjem*.

h s sledečim **j (i)** v **š**: *duša* iz *duhja*; *pišem* iz *pihjem* (*pihati*); *dišete* iz *dihjete*.

k s sledečim **j (i)** v **č**: *meča* iz *mekja*; *jočem* iz *jokjem*.

c) V sklanjatvi, spregatvi in besedotvorju se mehčajo goltniki pred sledečim **e** in **i** v šumnike:

g se mehča v **ž**: *igo* — *ižesa*; *strižem* — *strigel*, *strigla*; *ubožica* — *ubog*; *družē*, *družeta*, *družica* — *drug*; *blažiti* — *blag*.

k prehaja v **č**: *oko* — *očesa*; *rečem* — *rekó*; *tečem* — *tekel*; *otročē*, *otročeta* — *otrok*; *očit* — *okó*.

h se preminja v **š**: *uho* — *ušesa*; *sušiti*, *sušica* — *suh*; *strašiti* — *strah*.

gt in **kt** se topita v **č**: *streči* iz *stregti*, *striči* iz *strigti*, *peči* iz *pekti*, *reči* iz *rekti*.

Zaradi blagoglasja se preminjata **g** in **k** v **h**, kakor *lahek* nam. *lagek*; *mehek* nam. *mekek*; *nohet* nam. *noget*; *h kruhu* nam. *k kruhu*; *h gospodu* nam. *k gospodu*.

5. sičniki.

c se topi s sledečim **j** (**i**) v **č**: *kličem* iz *klicjem*.

s s sledečim **j** (**i**) v **š**: *brišem* iz *brisjem*; *brušen* iz *brusjen* (*brusien*); *noša* iz *nosja*.

z s sledečim **j** (**i**) v **ž**: *režem* iz *rezjem*; *vožen* iz *vozjen*; *griža* iz *grizja* (*grizem*).

sk, **st** s sledečim **j** (**i**) v **šč**: *iščem* iz *iskjem*; *puščen* iz *pustjen* (*pustien*); *češčen* iz *čestjen*.

§ 23. II. Soglasniki se vstavljajo, da zatikajo **zév** med glasovi (Hiatus), ker se izreka dveh zaporednih samoglasnikov (razen v sestavi) ustom upira.

Zév se zatika na več načinov:

1. Med dva samoglasnika se vtika soglasnik **j** ali **v**.

a) **j**: *pijača* iz *pi-ača*; *pajek* iz *pa-enk* (staroslov. *paonkŭ*); *Azija* iz *Azia*; *dijak* iz *diaconus*; *ideja* iz *idea*; *milijon* iz *milion*.

b) **v**: *zavec* zraven *zajec* (staroslov. *zajenci*); *rokovet* iz *rokojet* (glagol *jamem*, *jeti*); *prevor* iz *pre-or* (Brachacker); *Jovan* in *Ivan* iz *Joannes*.

2. V sestavi se **u** izpreminja v soglasnik **v**, **i** pa v **j**, na pr. *medved* iz *medu-ed*; *pojdem* iz *po-idem*; *zajdem* zraven *zaidem*.

3. V tujkah preobražamo dvoglasnik **eu** in **au** v **ev** in **av** (**ov**), na pr. *Evropa* iz *Europa*; *evfonija* — *Euphonie*; *Avstrija* — *Austria*; *Pavel*, *Pavla* — *Paul*; *avtomat* — *Automat*; *Lovrenc* — *Laurentius*.

§ 24. Včasih se vrine kak soglasnik med druge soglasnike, da dela njih trdo zvezo laže izrekljivo.

Tako vtikamo **s** med skupino **bt** in **pt** v nedoločniku in namenilniku; na pr. *dolbsti* iz *dolbti*, *grebsti* iz *grebti*; *tepst* iz *tept*.

§ 25. III. Soglasniki odpadajo ali izpadajo (Abwerfung — Ausstoßung), in sicer:

1. jezikovec **r** izpada za šumniki, pa le na Kranjskem razen Dolenjskega in na Goriškem; drugje se govori **r** za šumniki razločno in tako se tudi piše; na pr. *čreda* — *čeda*, *črešnja* — *češnja*, *črevo* — *čevo*, *črez* — *čez*, *črevelj* — *čevelj*, *žrebe* — *žebe*, *žrebelj* — *žebelj*.

2. zobnika **d** in **t** izpahujemo:

- a) pri glagolih II. vrste pred pripono: *-niti, -nem*, na pr. *veniti, venem* iz *vedniti, vednem*; *kreniti, krenem* iz *kretniti, kretnem* (*kret-ati*); dalje pri glagolih: *vém* iz *vedm*, *dám* iz *dadm*, *jém* iz *jedm*.
- b) češče pred obrazilom *-ski* in *-stvo*, zlasti: *gosposki* nam. *gospodski*, *soseska* nam. *sosedska*, *bogastvo* nam. *bogatstvo*; pri pridevniki: *prazen* nam. *prazden*, *pozen* nam. *pozden*; včasih tudi: *brezno* nam. *brezdno*.
- c) pred deležnikovo pripono **I**, toda le po vzhodnih in južnih krajih slovenskega ozemlja; na pr. *cvel*, *cvela* = *cvetel*, *cvetla*; *pal* = *padel*, *plel* = *pletel*, *bol* = *bodel*, *kral* = *kradel*.

3. ustniki **b, p**, zlasti **v** izpadajo ali odpadajo:

- a) pri glagolih II. vrste pred pripono: *-niti, -nem*, na pr. *giniti, ginem* iz *gibniti, gibnem* (*pogib-ati*); *zakleniti, zaklenem* iz *zaklepniti, zaklepnem* (*zaklep-ati*).
- b) za predlogom *ob*, na pr. *oblak* nam. *obvel*, *oblečem* nam. *obvečem*, *obleka* nam. *obeveka*, *obesiti* nam. *obvesiti*, *oblast* nam. *obvelast* (*vladati*).
- c) včasih pred **t** in **l**, na pr. *tica* zraven *ptica*, *last* nam. *vlast* (*vladati*), *las* nam. *blas*, *lat* nam. *vlat*, *pleti* nam. *plevti*.
- č) včasih v predlogu *vz*, na pr. *zbuditi* = *vzbuditi*, *zdržati* = *vzdržati*, *zgled* = *vzgled*, *zdramiti* = *vzdramiti*.
- d) še v nekaterih drugih besedah, na pr. *že* iz *vže*, *uže*; *storiti* iz *stvoriti*, *hoja* iz *hvoja*, *zagozda* zraven *zagvozda*, *srab* iz *svrab*, *sraha* iz *svraka*.

4. goltnik **k** izpada zlasti za soglasnikom **s** pred pripono: *-niti, -nem*, na pr. *brsniti, brsnem* zraven *brskniti, brsknem* (*brsk-ati*); *prasniti, prasnem* zraven *praskniti, prasknem* (*prask-ati*); *stisniti, stisnem* iz *stiskniti, stisknem* (*stisk-ati*).

§ 26. IV. Soglasniki se menjavajo (Lautwechsel):

1. jezikovci med seboj in z drugimi soglasniki, na pr. *goltanec* — *grtanec*, *klik* — *krik*, *kora* — *koža*, *uboren* — *ubožen*, *morem* iz *možem* (*mogó* = *morejo*); *blagor* iz *blago-že*; *vendar* iz *vem da že*; *kdor* iz *kto-že*.

2. zobniki med seboj in z drugimi soglasniki, na pr. *bridek* — *britek*, *kdo* — *kto*, *metem* — *medem*, *kodelja* — *koželj*, *sladčica* — *slaščica*.

3. ustniki med seboj in z drugimi soglasniki, na pr. *bramor* — *mramor*, *prača* — *frača*, *svoboda* — *sloboda*.

4. goltniki med seboj, na pr. *gavran* — *kavran*, *grohot* — *krohot*, *grb* — *hrbet*, *gruška* — *hruška*, *laket* — *lahet*.

Večkrat se čredi **g** z **z**, na pr. *dregati* — *drezati*, *drgati* — *drzati*, *migati* — *meziti se*, *obsegati* — *obsezati*, *spregati* — *sprezati*, *ustregati* — *ustrezati*.

5. sičnik **z** z **s**, posebno pred **t**, na pr. *mazati* — *maslo* (iz *maz-tlo*), *lezem* — *lestvica*, *vezati* — *poveslo* (iz *povez-tlo*); *lesti*, *gristi*, *mlesti* iz *lez-ti*, *griz-ti*, *mlez-ti*; *zmisel* zraven *smisel*.

§ 27. V. Soglasniki se prestavljajo (Metathesis) zlasti z ozirom na sorodne besede v drugih jezikih:

1. da se razdruži pretrda zveza soglasnikov, posebno jezikovcev pred zobniki, na pr. *brada* — *Bart*, *breg* — *Berg*, *brod* — *Furt*, *grad* — *Garten*, *kratek* — *curtus*, *kriv* — *curvus*, *mramor* — *marmor*, *red* — *ordo*, *rabota* — *Arbeit*, *rama* — *Arm*, *tretji* — *tertius*; *slama* — *Halm*.

2. še v nekaterih drugih besedah, ki so nam v obeh oblikah navadne, na pr. *čveteri* iz *četveri*, *gomila* iz *mogila*, *kropiva* iz *kopriva*, *čbela*, *čbela* iz *bčela*, *bučela*.

Zlogi in naglaševanje.

A. Zlogi in besede.

§ 28. Zlog je glas ali skupina glasov, katere v eni sapi ali enkrat ziniš izrečemo, ki pa še nič ne pomenijo; na pr. *bra-*, *bren-*, *ple-*, *pro-* itd. Zlogu, ki se končuje na samoglasnik, pravimo odprt, tistemu, ki ga zapira soglasnik, zaprt zlog.

Besede so glasovi, ki imajo že določen pomen, na pr. *a*, *pa*, *ud*, *vol*, *hiša*, *čbela* itd. Besede so enozložne (enozložnice), dvozložne (dvozložnice) ali večzložne (večzložnice).

V vsaki večzložni besedi se izgovarja en zlog močneje od drugih. Ta zlog ima tedaj naglas ali poudarek.

B. Naglas in naglaski.

§ 29. Naglas ni drugega kakor glavni poudarek ali povzdig kakega samoglasnika v izreki.

Samoglasniki so po naravi dolgi (—) ali kratki (—).

a) Naglas dolgih zlogov je dvojen:

1. **potisnjen**, kadar pada poudarek na prvo polovico samoglasnika (padajoč naglas), na pr. *grād* = *gráad*; *mēd* = *méed*; *živ*, *lāj*, *dúh*.

2. **potegnjen**, kadar pada poudarek na drugo polovico samoglasnika (vzdigajoč naglas), na pr. *krāj* = *kraáj*; *križ* = *kriáž*; *mēra*, *kljúč*, *mōrem*.

b) Kratki zlogi imajo le en naglas, na pr. *brāt*, *kmèt*, *sīt*, *krùh*, *otròk*, *napàd*, *prècej*.

§ 30. Kadar hočemo dolžino ali kratčino posameznih glasov v pisavi zaznamovati, postavljamo nad dotične samoglasnike posebna naglasna znamenja ali naglaske.

Za natančno, znanstveno zaznamovanje dolgih in kratkih zlogov se rabijo trije naglaski, namreč:

a) zavijalec *˘* za potisnjeno-dolge glasove, na pr. *Bôg*, *brâmba*, *brîva*, *dôm*, *dûša*, *grâd*, *jôk*, *kôst*, *kûp* (*kupiti*), *lâs* (das Haar), *mladôst*, *môst*, *môž* (der Mann), *pâst*, *pêti*, *pôt* (znoj), *rôp*, *strûp*, *sûša*, *svêt*, *zlât*, *zvêst*, *žâba*, *žëlva*.

b) ostrivec *˙* za potegnjeno-dolge glasove, na pr. *dám*, *dôga*, *gospá*, *hrást* (dob), *hvála*, *kljúč*, *kráj*, *križ*, *lús* (der Haare), *móž* (der Männer), *národ*, *péta*, *pót* (steza), *róka*, *sádje*, *sósed*, *zîma*.

c) krativec *ˋ* za kratke glasove, na pr. *ràd*, *mèč*, *dìm*, *kùp*; *žvenkèt*, *potòp*; *àmpak*, *vèčkrat*.

§ 31. Navadni pisavi služita prav za prav samo dva naglasaka, namreč:

1. ostrivec *˙* kot znamenje potisnjeno- in potegnjeno-dolgih glasov, na pr. *dúh*, *grád*, *jók*, *méd*, *živ* — *kljúč*, *kráj*, *križ*, *sádje*, *sténa*.

2. krativec *ˋ* kot znamenje kratkih glasov, na pr. *kònj*, *kmèt*, *slàb*; *otròk*, *prizòr*, *pekèl*; *kàkor*, *jèdva*.

Strešica *^* nam rabi samo tedaj, kadar hočemo posebej zaznamovati široki *ê* in *ô*, na pr. *jédro*, *péta*; *védel je* (er führte), *védel je* (er wußte); *róka*, *môčen* (kräftig); *môra* (der Alp), *móra* (er muß); *gospóda* (die Herrschaft), *gospóda* (den Herrn).

Opomba. 1. Naglaske stavimo navadno le tedaj, kadar hočemo pomen kake besede in torej tudi nje izreko natančneje označiti; na pr. *dà* (ja), *dá* (er gibt), *môra* (der Alp), *gospôda* (die Herrschaft); *s pôtem* (unterwegs), *rekó* (sie sagen); *učé* (sie lehren), *gredé*, *mimogredé* (vorübergehend), *molčé* (schweigend), *kupujé* (kaufend), *vzdihujé* (seufzend); *svèt* (der Rat), *svét* (die Welt).

2. Naglaski se morajo staviti, kadar besedo drugače naglašamo, kakor je v obče navadno. To se godi zlasti v pesmih zaradi pevske mere; na pr. *njegà*, *komùr*, *dalèč*, *žalòst*, *pekèl*, *danès*; *pretežkó*, *bridkó*; *pómlad*, *príhod*, *íma* itd.

§ 32. Kateri zlog se naj v slovenščini naglaša, to se ne dá natanko določiti; slovenski jezik je v tem zeló gibčen in svoboden, po narečjih različen.

O naglaševanju posameznih besed pomni sledeče:

a) Enozložnice so kratke, ali pa tudi dolge s potisnjenim ali potegnjenim naglasom; na pr. *klîn*, *stròp*, *konj*, *kmèt* — *dîh*, *môst*, *strûp*; *králj*, *kljúč*, *lúc*.

b) Dvozložnice in večzložnice imajo naglas navadno na koreniki, pa tudi na obrazilih; na pr. *grája*, *úzda*, *kámen*, *gíbatí*, *pokóren*, *pokórsčina* — *tečáj*, *vozník*, *kraljica*, *obrazílo*, *kamenén*, *milostljív*, *plemenít*.

c) S predlogi *na-*, *o-*, *po-*, *pre-*, *pred-*, *raz-*, *so-*, *za-* itd. sestavljeni samostalniki in pridevniki pomaknejo naglas radi na predlog; na pr. *národ*, *nározen*, *ógrada*, *pótok*, *prélaz*, *prédmet*, *prístava*, *rázred*, *sósed*, *zámet*, *zástava*, *závod*.

Vendar ostaja naglas po mnogih krajih tudi na koreniki, na pr. *ográda*, *pristáva*, *sotéska*, *potòk*, *preláz*, *zastáva*.

č) Naglas na zadnjem zlogu je kratek ali dolg, na drugih zlogih pa skoro vedno dolg; na pr. *otròk* — *otróka*, *otrókoma*; *otróčji*; *pradèd* — *pradéda*; *dédič*, *dédina*, *dédiščina*; *gospód* — *gospóda*; *gospóski*, *gospóščina*; *gospodár*.

d) Pri sklanjatvi in spregatvi ostaja naglas v obče ondi, kjer je bil v imenovalniku, oziroma v prvi osebi; le redkoma ga splošna raba potisne na kak drug zlog; na pr. *trávník*, *trávnika*; *potòp*, *potópa*; *člòvek*, *človéka*; *plétem*, *pléteš*, *pléte*, *pléteva*, *plétemo*, *plétejo* — *pletó*; *učím*, *úči se*!

e) Prednost se naj daje tistemu naglasu, ki se opira na najimennitnejši besedni del, na koreniko; a vendar le tedaj, kadar splošna ljudska raba ne zahteva naglasa na kakem drugem zlogu. Na pr. *mólim*, *móliti* (Bogá) — *molím*, *molíti* (roko).

Pravopisje.

A. Splošna vodila.

§ 33. Glavno pravopisno vodilo nam bodi: Piši po glasu z vednim ozirom na izpeljavo! Kjer sta si izreka in izpeljava navzkriž, ondi naj rzsodi izpeljava; pisava po izpeljavi je imenitnejša od pisave po sami izreki; na pr. *težek* — *težka* (ne *teška*); *bridek* — *bridka* (ne *britka*); *izhod* (ne *ishod*); *vztrajnost* (ne *vstrajnost*), *navzkriž*, *črez tebe*.

Pomni si še:

1. Kolikor zlogov, toliko samoglasnikov; ne piši torej ne več, ne manj samoglasnikov, kakor je zlogov; na pr. *ce-na*, *tr-ta*, *si-ro-ta*, *gra-di-co*, *mi-lo-sr-čen*.

2. Na koncu besed se glasnik **l** česče po domače izrekuje kakor **v** (**u**), piše se pa vedno le **l**.

Opomba. 1. Ako dvomiš, ali bi pisal **l** ali **v**, podaljšaj besedo s kakim samoglasnikom in brž se ti pokaže, kaj je prav. Če si torej na pr. **v** zadregi pri besedah: *vesev*, *delav*, *gorev*, *prav*, pritakni jim samoglasnik, na pr. *veseli*, *delala*, *gorelo*, *pravo*, in pokaže se ti prava pisava: *vesel*, *delal*, *gorel*, *prav*.

2. Kadar si v zadregi med **l** in **lj**, piši vselej **lj**, kadar ima pred drugim soglasnikom ali kot končnik (razen nekaterih ženskih roditeljkov itd.) med ljudstvom svoj čisti glas, na pr. *zemeljski*, *zadovoljnost*, *kralj*, *postelj*.

Sploh pa se piše **lj**:

- a) za ustniki: **b**, **m**, **p**, **v** namesto **j** (**i**), na pr. *ljubljenec*, *spremljevalce*, *konoplja*, *lorljen*, *mravlja*;
- b) v končnicah: *-ljam*, *-ljaj*, *-ljem*, *-ljen*, *-ljiv*, *-elj*, na pr. *mahljam*, *strelj.j.*, *gibljem*, *ljubljen*, *dobrotljiv*, *prijatelj*;
- c) še v nekaterih drugih besedah, katere je pisala že stara slovenščina z mehkim **lj**, na pr. *ključ*, *ljub*, *ljudje*, *bolj*, *zemlja* itd.

3. Lastnim imenom, vzetim iz drugih slovanskih jezikov ali iz grščine in latinščine, dajemo v končnicah po navadi slovensko lice; tujim osebnim imenom iz novejših jezikov pa rajši puščamo njih obliko in pravopis; samo v knjigah, preprostemu ljudstvu namenjenih, jih kaže včasih podomačiti. Na pr. *Hellas* = *Helada*, *Cicero* = *Ciceron*, *Kragujevac* = *Kragujevec*; vendar *Schiller*, *Goethe*, *Shakespeare* sploh tudi v slovenščini.

Dvoglasnike **au**, **ei**, **eu** itd. pišemo z **av**, **ej**, **ev** itd., na pr. *Aurelius* = *Avrelij*, *Paulus* = *Pavel*, *Poseidon* = *Pozejdon*, *Eugenius* = *Evgenij*.

Opomba. V slovanskih lastnih imenih pišemo za srbski gibljivi **a** naš **e**, za češki **h** naš **g**, za češki in poljski **ch** naš **h**, dalje za poljski **ł** naš **l**, za poljski in češki **rz** in **ř** naš **r**, za poljski **cie** naš **te**; na pr. *Praha* = *Praga*, *Cheb* (*Eger*) = *Heb*, *Požarevac* = *Požarevec*, *Přemysl* = *Premisel*, *Cieszyn* = *Tešin*.

B. Raba velikih pismenk.

§ 34. Slovenščini služijo v obče male pismenke. Velike pismenke nam rabijo:

1. v začetku govora, na pr. *Vera je največji zaklad.* (Met.)

2. za piko, pa za klicajem in vprašajem, kadar stavkovo misel sklepata kakor pika; na pr. *Čemu slepcu zrcalo? Saj nič ne vidi.* — *Nazaj na morje! Tam mi ne zapira pogleda v daljo vrh visokih gor. Torej nazaj!* (Ašk.)

3. za dvopičjem, kadar svoje lastne ali besede koga drugega neizpremenjene zapišemo; na pr. *Včni mojster ukazuje: Prid', zidar, se lès učit!* (Vodn.)

4. pri vseh lastnih imenih, na pr. *Koseski, Vodnik, Ljubljana, Holm, Dolenjec, Krško, Sv. Jakob* (kraj), *sv. Jakob* (svetnik).

Včasih dajemo tudi njih pridevnikom veliko začetnico, to pa:

a) kadar ima pridevnik pomen lastnega imena, na pr. *Avstrijsko* = *Avstrija*, *Gorenjsko*, *Dolenjsko*, *na Štajerskem*, *po Goriškem in Notranjskem*; na *Nemškem* = *v Nemčiji*.

b) kadar se končuje pridevnik osebnih imen na *-ov*, *-ova*, *-ovo* ali *-in*, *-ina*, *-ino*, ki določeni osebi kaj prisvojuje; na pr. *Vidova meglica, Vukova pisma, Prešérnove pesmi, Marijina podoba, Nežina peča*.

c) kadar se je združil pridevnik s kakim občnim samostalnikom v zaznambo krajnega imena, ker bi bil pravi pomen dvomljiv, če pridevnika z veliko začetnico ne pišemo; na pr. *Novo mesto, Bela cerkev, Zlati rog, Črno morje, Sladka gora, Slovenske gorice, Križni vrh, Kranjska gora*.

5. za besedo *Bog* (t. j. pravi, nasproti poganskim bogovom) in za *Gospod* (*Gospodov, Gospodnji*), če se rabi namesto *Bog*.

6. v pismih pri zaimkih, ki se nanašajo na osebo, kateri pišemo, na pr. *Vi, Vam, Vaš, Tebi, Tvoj*.

7. pri naslovih visokih oseb, knjig, razprav, pesmij itd.; na pr. *Vaše Veličanstvo; Njegovo Veličanstvo, naš presvetli cesar.* — *Najduhovitejša slovenska satira je Prešérnova „Nova pisarija“.*

Opomba. Prvo besedo vsake vrstice v pesmih pišemo sedaj večinoma z majhno začetnico, ako ni sicer kakor v prozi velika začetnica na mestu; na pr.

*Jablane, hruške
in druge cepé
cepi v mladosti
za stare zobé! (Vodn.)*

C. Razzlogovanje.

§ 35. Vsaka beseda ima eden ali več zlogov. V pisavi je večkrat potreba, da delimo besede po zlogih.

Prvo pravilo pri razzlogovanju je: Loči zloge v pisavi tako, kakor jih ločiš v govoru, namreč:

1. izpeljane ali sestavljene besede deli po njih izpeljavi ali sestavi, na pr. *iz-i-dem, ko-lo-vrat, ob-last, po-mlad, na-uk, na-vzkriž.*

2. soglasnik med dvema samoglasnikoma se jemlje k naslednjemu zlogu, na pr. *go-vor, pi-sa-va, ro-go-vi-la, u-ži-tek.*

3. kadar sta med dvema samoglasnikoma dva ali je več soglasnikov, tedaj se jemlje navadno prvi k prvemu, ostali k drugemu zlogu, kakor jih pač ločimo v govoru; topljencev *lj* in *nj* ter skupine *st* in *šč* pa ne delimo. Na pr. *meg-la, ges-lo, is-kra, sed-lo, mor-je, voj-vo-da, mi-lo-srč-nost; groz-dje, ljud-ski, sin-čki; mrav-lja, de-ja-nje, last-ni, me-sto, lu-šči-na, og-njišč-ni.*

Vendar si pomni razzlogovanje v sledečih skupinah: *soln-ce, majh-ni, ju-tro, ne-be-ški, so-se-ska, pro-te-stant-ski, go-renj-ski; bi-strost, bo-ga-stvo, kri-stjan-stvo, člo-ve-štvo.*

Opomba. Razzlogovanje po izreki je svojstvu našega jezika primernejše od razzlogovanja, po tujščini posnetega, gledé na ločljivost in neločljivost soglasnikov, po katerem bi morali gori navedene besede razzlogovati: *ge-slo, i-skra, me-gla*, ker skupine *sl, skr, gl* lahko začenjajo druge besede in se imenujejo neločljive.

Č. Ločila.

§ 36. Ločila so znamenja, katera stavimo v pisavi, da ločimo besede ali stavke med seboj. Ločila nam jasniijo govor in kažejo, kje se je treba dalje ali manj časa oddahnuti.

Najnavadnejša ločila so: *a)* vejica, *b)* pika, *c)* dvopičje, *č)* podpičje, *d)* vprašaj in *e)* klicaj.

§ 37. Vejica (,) nam rabi le sredi stavka, in sicer :

a) loči več brez veznika priredno-zvezanih besed ali stavkov; na pr. *Polje, vinograd, gora, morjé, ruda, kupčija tebe redé.* (Vodn.) — *Težko, težko mi po vas je, mati!* — *O Vrba, srečna, draga vas domača!* (Preš.) — *Človek namerja, Bog naredi.* (N. pr.) — *Lan je lan, z njim je posel leto in dan.* (N. pr.) — *Lahko dobljeno, skoro zapravljeno.* (N. pr.) — *Pametni se pri ognju ogreje, nespametni opeče.* (N. pr.)

Če so priredni stavki zvezani z veznikom *in*, tedaj ne stavimo vejice; na pr. *Zgled očetov ti bodi pred očmi in dika domovini boš enkrat.* (Strit.) — *Vali se in hrka in vre in kipi.* (Kos.) — *Molite in delajte pridno!*

Opomba. Ako stoji pred samostalnikom več pridevnikov, jih loči vejica le tedaj, kadar jih moremo zvezati z veznikom *in*; na pr. *Široka, rodovitna polja se razprostirajo okoli lepe, prijazne vasi* (= *Široka in rodovitna polja se razprostirajo okoli lepe in prijazne vasi*). — Toda: *Mnogi znameniti vojaški poveljniki so nam vzor hrabrosti in prave domovinske ljubezni.* — *Grki imajo slavne epske in dramske pesnike.* — *Vodnik je prvi znamenit slovenski pesnik.*

b) loči glavne stavke od odvisnikov ali od takih stavkovnih določil, ki imajo veljavo odvisnih stavkov, ter odvisnike od odvisnikov, kadar niso z veznikom *in* priredno zvezani med seboj.

Na pr. *Čas je veter, ki pleve razpihava in le zrno pušča.* (Levst.) — *Koder se nebó razpenja, grad je pevca brez vratarja.* (Preš.) — *Ura, enkrat zamujena, ne pride nobena.* (N. pr.) — *Dela, ki ga danes lahko storiš, ne odlagaj na jutri!* (N. pr.) — *Ko začne sneg kopneti in ko se prikaže spomladi prva cvetlica iz zemlje, tedaj sili tudi človeški duh v pomladnji cvet.* — *Veselite se z menoj, ker našel sem ovco, ki sem jo bil izgubil.* — *Marsikdo prehitro obupa, videč, da njegov trud ni dosegel zaželenega uspeha.* — *Vse, kar plava in kar leze, vse, kar hodi, kar leti, plugu venec podeli.* (Vilh.) — *Vpliv godbe se kaže v tem, da odganja ljudem kalne misli, da kroti neugnane njih strasti in da povzdiguje potrto dušo proti nebu.*

c) loči v prostem ali priredno-zloženem stavku istovrstne člene, ki so zvezani po vezalnih veznikih *ne le* — *ampak tudi, ali* — *ali, zdaj* — *zdaj, niti* — *niti* itd., ali ki stojé v nasprotju med seboj.

Na pr. *Ne smrt, ne grob ne more pogasiti prave ljubezni božje.* (Met.) — *Niti sebi, niti drugim se ne laži!* — *Bog na visokem sedi, pa na široko gleda.* (N. pr.) — *Majhen sem ptiček, toda slaviček.* (N. pr.) — *Dan je jasen, sicer mrzel, toda krasen.* — *Velik ni, pa je širok, toda tukaj je od rok.* (Levst.) — *Volk dlako izpremeni, a nravi nikdar.* (N. pr.) — *Kakor ogovor, tako odgovor.* (N. pr.)

Opomba. Pred primerjalnimi členicami *kakor, ko, kot, nego* stoji vejica le tedaj, kadar ima primerjani predmet kak daljši prilastek pri sebi; na pr. *Kje je boljše, nego med ljudmi, ki nas imajo radi?* — *Toda: Nič ni lepšega ko strah božji.*

č) loči pristavek (apozicijo) od imena, katero pojasnjuje, ako ni z njim tesno zvezan; na pr. *Radecki, slavní avstrijski vojskovodja, je živel nekaj časa v Ljubljani;* toda brez vejice: *Slavní avstrijski vojskovodja Radecki je živel nekaj časa v Ljubljani.* — *Naš prvi pesnik, France Prešeren, je na Gorenjskem domá.*

d) loči zvalnike, samostojne medmete in vzklike od stavka; na pr. *Ti moj dom, ti raj svetá edini si!* — *Pomisli, človek, da si sad prahú!* (Led.) — *Hej, rojaki, opasujmo uma svetle meče!* (Cegn.) — *Gorje, kdor pohujšanje daje!* — *Oh, nepremišljena prisega!* (Greg.)

Opomba. Za medmeti, ki se ne poudarjajo, zlasti pred ogovorom in vzklikom, ne pišemo vejice; na pr. *Oj ptičji glas, oj šum vode in troj šepet, oj gozd, to dviga lovčovo srcé.* — *Usliši me, o Bog!* — *Oj z Bogom, domovinski svet, nebeški čuvaj te vladar!* (Greg.) — *Oj sijaj, sijaj, solnce, oj solnce rumeno!* (N. ps.)

e) loči nedoločnik, kadar ima kako dopolnilo ali prislovno določilo pri sebi, od pridevnika ali samostalnika, od katerih je zavisen; na pr. *Kdo ti je dal pravico, meni zapovedovati?* — *Toda: Kdo ti je dal pravico zapovedovati?*

Ravno tako loči vejica nedoločnik kot osebkovo besedo od svojega povedka tedaj, kadar ima kako dopolnilo ali prislovno določilo pri sebi; na pr. *Razumeti resnice božje, je dar božji.* (Met.) — *Koga drugega dobro poznati, se pravi poznati sebe samega.*

Toda: Dajati je slajše nego jemati. — *Z mnogimi težavami smo prisiljeni se boriti.* — *Videla je dva angelja v belem obláčilu sedeti.* (Met.)

f) stoji pred besedami: *kakor, zlasti, posebno, in sicer, in to, na pr.,* kadar kaj naštevamo ali natančneje pojasnjujemo; na pr.

Pesnik Prešeren je uvedel v slovensko pesništvo glavne pesniške oblike, kakor (in sicer:) romanco, balado, elegijo, satiro. — V slovenske pokrajine, zlasti na Gorenjsko in Koroško, prihaja po letu, in sicer v šolskih počitnicah, mnogo tuje gospode na letovišče.

§ 38. Pika (.) se stavi:

a) na koncu samostojnega, popolnoma končanega stavka, izvzemši glavne vprašalne in klicalne stavke; na pr. *Potrpljenje železne duri prebije.* (N. pr.) — *Kovač kuje železo, dokler je vroče.* (N. pr.)

b) po napisih in podpisih, pri okrajšanih besedah in za vrstilnimi števnikami; na pr. *Slovo od mladosti. Pesem. Zložil Fr. Prešeren.* — *sv. = sveti; itd. = in tako dalje; 1. = prvič; 2. dan = drugi dan.* — *L. 1849. dne 8. sveč. je umrl pesnik Fr. Prešeren.*

§ 39. Dvopičje (:) se jemlje v rabo:

a) kadar svoje lastne ali besede koga drugega neizpremenjene zapišemo; na pr. *To ti povem: Kdor materin jezik zaničuje, tudi matere ne spoštuje.* (N. pr.) — *Naš pregovor pravi: Boljši je dober glas kot srebrn pas.* (N. pr.) — *Krpan odgovori: „Vsak delavec je vreden svojega plačila.“* (Levst.)

b) kadar se kaj našteva ali dodaja v pojasnilo prejšnjega reka; na pr. *Najboljši pesniki slovenski so: Vodnik, Prešeren, Koseski, Levstik, Stritar, Gregorčič, Aškerc.* — *Ena se tebi je želja spolnila: v zemlji domači da truplo leži.* (Preš.) — *Ne hčere, ne sina po meni ne bo; dovolj je spomina: me pesmi pojó.* (Vodn.)

c) v daljšem sestavju ali v perijodah, da se loči prorek od poreka; na pr. *Če rije rudar kot krt žalostno v zemlje globočino, ne vedé, kdaj bo dan, kdaj noč: tebe, vrli kmetovalec, tiho vzdrami jutrnja zarja, solnce ti kaže in sveti pri delu, dokler se na večer milo ne zamakne.* (Vrt.)

§ 40. Podpičje (;) se stavi:

a) med vezalno-prirednimi stavki, ako niso tesno zvezani med seboj; na pr. *Mladina živi brez vse skrbi; vsako nedolžno veselje z radostjo in popolnoma uživa; po veselju hrepeni in ga išče pri svoji enakosti; na nje obličju je izražen mir srcá in up vsega dobrega; mladina le srečne in vesele prihodnosti pričakuje.* (Vrt.)

b) med daljšimi stavki, ki drug drugega potrjujejo ali drug drugemu nasprotujejo, t. j. v večjem vzročnem,

protivnem, pa tudi v sklepalnem priredju; na pr. *Mehkužnost davi mladost in mori starost vsakega stanú in spola; zakaj skoro vse bolezni ona zaraja in jih strašno dalje plodi.* (Vrt.) — *Odprta noč in dan so groba vrata; al' dneva ne pové nobena prat'ka.* (Preš.)

§ 41. Vprašaj (?) nam rabi namesto pike v glavnih vprašalnih stavkih; na pr. *Kje bratoljubja si videl oltarje?* (Preš.) — *Kje iskrena ljubezen gospoduje?* (Lev.)

§ 42. Klicaj (!) se stavi:

a) za medmeti in vzkliki, kadar te besede same stojé; na pr. *Oh! Gorje! Gori, gori!*

b) kadar se kdo pokliče ali nagovori, ali kadar se kaj s posebnim poudarkom izreče; na pr. *Čujte, otroci! — Dragi prijatelji! Naše dejanje mora biti vselej plemenito! — Kaj znancev je zasula že lopata!* (Preš.)

c) za samostojnimi želelnimi in velelnimi stavki; na pr. *Pozdravljen, Rim, mi bodi zadnjikrat! Na svojem potu solnce naj nikdar ne gleda nič na zemlji lepšega!* (Strit.) — *Bodi mož beseda! — Ti, Gospod, zaščiti nas z rokami, da nas v brezno ne potegne val!* (Levst.)

§ 43. Razen teh ločil rabijo slovenščini še naslednja ločilna znamenja:

a) vezaj (-), ki veže zloge in besede; na pr. *mo-to-vi-lo, slovensko-nemški slovar; pedenj-človek.*

b) oklepaj (), kadar kako besedo ali kak rek v pojasnilo vmes vtaknemo; na pr. *Dober prijatelj (pa prijatelj ni vsak, ki se ponuja) in pa star denar sta veliko vredna.* (Slom.)

c) pomišljaj (—), kadar se beseda ali rek zamolči, ali pa kadar se kaj nepričakovanega pové; na pr. *Mislite li, da sem —? — Grob je meni rosnata livada, gaj zeleni — usahla puščava.* (Cegn.)

č) opuščaj ('), kadar se kaka pismenka v pisavi opusti; na pr. *tak' = tako, bliz' = blizu, al' = ali, č'mu = čemu?*

d) opominjaj (zvezdica * ali križec †), ki kaže na kako opombo, večjidel pod črto postavljeno.

e) narekovaj („“), kadar hočemo imena, naslove ali posamezne stavke in besede posebno zaznamovati ali dobesedni

govor označiti; na pr. *Črtomir in Bogomila sta glavni osebi v „Krstu pri Savici“*. — *Kristus pravi: „Ljubite svoje sovražnike!“* — *„Bes te lopi,“* reče eden in drugi, *„majhno kljuse, velika moč.“* (Levst.)

f) enačaj ali znamenje enakosti (=), in

g) odstavljaj ali znamenje odstavka (§).

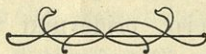
D. Kratice.

§ 44. Včasih krajšamo navadne, prav znane besede v pisavi, da hitreje pišemo, ali da kaj prostora prihranimo.

Najnavadnejše slovenske kratice so:

<i>c. kr.</i> = cesarski kraljev;	<i>prim.</i> = primerjaj;
<i>dr.</i> = doktor;	<i>po Kr.</i> = po Kristusu;
<i>g.</i> = gospod;	<i>po Kr. r.</i> = po Kristusovem rojstvu;
<i>gld.</i> = goldinar;	<i>pred Kr.</i> = pred Kristusom;
<i>i. dr.</i> = in drugi;	<i>pred Kr. r.</i> = pred Kristusovim rojstvom;
<i>itd.</i> = in tako dalje;	<i>str.</i> = stran;
<i>K</i> = krona;	<i>sv.</i> = sveti;
<i>l. l.</i> = lanskega leta;	<i>t. j.</i> = to je;
<i>l. r.</i> = lastnoročno;	<i>t. l.</i> = tega (tekočega) leta;
<i>na pr. (n. pr.)</i> = na primer;	<i>t. m.</i> = tega (tekočega) meseca;
<i>nam.</i> = namesto;	<i>v (vin.)</i> = vinar.

Enako se krajšajo krstna imena, na pr. *A.* = *Anton*, *Jos.* = *Josip*, *Fr.* = *France*. Druge slične kratice so same ob sebi umljive; na pr. *štev.* = *številka*; *prof.* = *profesor*.

Drugi del.

Oblikoslovje.

O govornih razpolih.

§ 45. Besede našega govora ločimo v imena, glagole in členice. Pod imena vrstimo samostalnike, pridevnike, števnike in zaimke. Členice se ločijo v prislove, predloge, veznike in medmete.

Slovenščina ima tedaj devetero govornih razpolov ali besednih plemen, namreč:

1. samostalnik	}	imena		5. glagol		6. prislov	}	členice.
2. pridevnik						7. predlog		
3. števnik						8. veznik		
4. zaimek						9. medmet		

Opomba. Spolnika ali člena (Artikel), kakor je v nemščini ali grščini, slovenščina nima, pa ga tudi ne pogreša, ker je slovenski samostalnik dosti bogat v končnicah, da zaznamuje z njimi svoj spol, raznotere sklone in števila.

§ 46. Imena in glagoli se v govoru mnogovrstno pregibljejo, členice pa ne; zato pravimo imenom in glagolom pregibni, členicam pa nepregibni govorni razpoli.

Imena se sklanjajo, pridevniki se tudi stopnjujejo, glagoli se pa spregajo. Pregibanje je torej trojno:

1. sklanjatev (deklinacija) za imena,
2. stopnjevanje (komparacija) za pridevnike in pridevne prislove, in
3. spregatev (konjugacija) za glagole.

Sklanjatev.

S a m o s t a l n i k.

§ 47. Samostalno ime ali samostalni^k (Substantiv, Hauptwort) zaznamuje stvari in reči, ali pa njih dejanje, stanje in lastnosti. Prvo je stvarno (konkretno), to pa pojmovno (abstraktno) ime; na pr. *pesnik, slavec; hiša, klop, — žetev, molitev; bogastvo, zdravje; lepota, čednost.*

Stvarno samostalno ime je:

1. lastno, ki imenuje posamezne osebe ali reči; sem spadajo imena oseb, narodov, dežel, mest, rek, gorá itd.; na pr. *Vodnik, Slovenec, Evropa, Ljubljana, Drava, Triglav.*

2. občno, ki gre vsem stvar^{em} ali reč^{em} enega rodú ali razpola; na pr. *kmet, vojak, golob, orel, vas, mesto, drevo.*

3. skupno, ki že v ednini kaže množino oseb, stvari ali reči; na pr. *gospoda, deca; živad; trsje, grmovje.*

4. snovno, katero kaže kako snov ali tvarino, ki ohranja tudi v najmanjšem delu svoje ime; na pr. *mleko, vino, pesek.*

Pri samostalniku je treba gledati:

1. na spol,	3. na sklon,
2. na število,	4. na sklanjatev.

A. Spol.

§ 48. Spol (Genus, Geschlecht) je naraven (prirojen) ali slovničen (gramatičen). Naravni spol se razodeva po pomenu, slovnični pa po končniku samostalnih imen.

Naravni spol ima prednost pred slovničnim.

1. Spol po pomenu.

§ 49. Spol po pomenu je že po sami naravi določen. Brez ozira na končnik so:

a) **moškega** spola imena moških oseb in samcev v živalstvu, na pr. *brat, oče, sin, mož, starejšina, vodja, sluga, pastir; golob, orel, oven vol.*

b) **ženskega** spola imena ženskih oseb in samic v živalstvu, na pr. *žena, mati, teta, hči, dekla; golobica, kokoš, kobila, košuta*.

Opomba. Mnogim živalim, zlasti pticam, ribam in lezavčini, je lastno samo eno ime za obojni spol, na pr. *slavček, metulj, sova, sinica, postrv, kača*. — Pri teh in enakih samostalniki se spol slovnično določuje po končniku; torej pravimo: *slavček, metulj* itd. so moškega, *sova, sinica, postrv, kača* ženskega spola.

c) **srednjega** spola imena mladih bitij, pri katerih spola prav za prav še v misel ne jemljemo; končujejo se na e, na pr. *dete, jagnje, tele, ščene, žrebe*.

Opomba. Skupna imena, bôdosi moških ali ženskih oseb, so slovnično ženskega spola, na pr. *deca, družina, mladina, žival*.

2. Spol po končniku.

§ 50. Z ozirom na končnik so:

1. moškega spola:

a) samostalniki na soglasnik, ki privzemajo v edninskem roditelju a ali ú; na pr. *duh, grad, potok, travnik, vinograd, tovor, ponos, stan, um*; v rod. *duha, grada* ali *gradú* itd.

b) imena posameznih pismenk, na pr. *veliki A, mali e, ostri c, samoglasniški r*.

2. ženskega spola:

a) samostalniki na a, na pr. *gomila, groza, meča, ruda, zvezda, nedelja, senca, duša, trta, cerkva, setva*. — Samostalniki na -va se končujejo tudi na -ev, na pr. *cerkev, setev, britev = britva, breskev = breskva*.

b) samostalniki na soglasnik, ki dobivajo v edninskem roditelju i, namreč:

α) dvozložnice in večzložnice na obrazila: -ast, -est, -ist, -ost, -ust, -azen, -ezen; na pr. *oblast, obrest, posest, korist, modrost, čeljust, kazen, golazen, bolezen*; v rod. *oblasti* itd.

β) skupna imena na -ád, na pr. *gnílád, suhljád, črvád*.

γ) mnoge enozložnice in dvozložnice na razne soglasniške končnike. Najnavadnejše so: *basen, brst, brv, cev, čast, čer, četrt, dlan, druhal, gaz, globel, gnjat, gos, izpoved, jablan, jed, jesen, kad, kal, klet, klop, kokoš, kopel, kost, krv (kri), last, laž, ljubav, luč, mast, méd (ruda), mer, misel, miš, moč, motvoz, nit, noč, nprav, os, ost, pamet, past, peč, ped,*

perot, pesem, pest, piščal, polt, pomlad, pomoč, postelj, postrv, pošast, povodenj, prst (zemljina), praprot, rast, raván, reč, red (vrsta), rez, rž, seč, senožet, skrb, slast, smet, smrt, snov, sol, stran, strast, strd, strn, stvar, ščet, vas (selo), vest, vez, vigred, vrv, vrzel, zabel, zapoved, zavist, zel, zibel, zmes, zver, žival, žrd, in še nekaj drugih.

3. **srednjega** spola so samostalniki s končnikom **o** in **e**, ako ne pomenjajo kake moške osebe; n. pr. *bedro, dleto, sito, žito, mesto; lice, solnce, pleme, vreme.*

§ 51. Samostalnikom, le v množini navadnim, se določuje spol tudi po končniku.

Končnik **i** kaže sploh na moški, **e** na ženski in **a** na srednji spol; na pr. *možgani, otrobi, senci* itd. so moškega, *bukve, grablje, toplice* itd. ženskega, *drva, pljuča, vrata* itd. srednjega spola.

Med samostalniki na **i** so vendar ženskega spola tisti, ki imajo v rodilniku *-i* (namesto moškega *-ov, -ev*); na pr. *cepi*, rod. *cepi*; *duri*, rod. *duri*; *gosli*, rod. *gosli* itd.

B. Število.

§ 52. Število (Numerus, Zahl) je v slovenščini trojno, namreč:

1. edninsko ali ednina (Singular, Einzahl), za eno osebo ali reč, na pr. *brat, sestra, mesto.*

2. dvojinsko ali dvojina (Dual, Zweizahl), za dve osebi ali reči, na pr. *brata, sestre, mesti.*

3. množinsko ali množina (Plural, Mehrzahl), za več oseb ali reči, na pr. *bratje, sestre, mesta.*

C. Sklon.

§ 53. Sklonov (Kasus, Biegungsfall) ima slovenščina šestero, namreč:

1. imenovalnik (nominativ) na vprašanje: kdo ali kaj?
2. rodilnik (genitiv) " " koga ali česa?
3. dajalnik (dativ) " " komu ali čemu?
4. tožilnik (akuzativ) " " koga ali kaj?
5. mestnik (lokal) na vprašanje: kje ali pri kom (čem)?
6. orodnik (instrumental) na vprašanje: s kom ali s čim?

Opomba. 1. Zvalnik (vokativ) je izgubil svojo prvotno obliko v sedanji slovenščini. Ostanke njegovi se nahajajo le še v ednini moškega spola; na pr. *brate! sine! striče! Bože! človeče! Pavle! Tine! Kriste! Kristofe!* itd. Tudi samostalni oče je najbrž zvalnik od besede *otec*. — Sicer nam rabi v vsej sklanjatvi imenovalnik namesto zvalnika.

2. Mestnik in orodnik se rabita dandanes le malokdaj sama ob sebi, t. j. brez predloga; ohranili pa so se še nekateri ostanki. Tako so na pr. mestnikove oblike prislovi: *spomladi, jeseni, lani, davi, drevi, sinoči, jutri* itd.; orodnikove pa: *začetkom, koncem, tekom* letošnjega leta; *curkom* teči, *grohotom* se smejati itd.

Č. Sklanjatev.

§ 54. Sklanjati se pravi imena pregibati po spolu, številu in sklonih. Vse te premembe se godé po posameznih glasovih ali zlogih, ki jih pritikamo deblu za razne pregibe.

Pri sklanjatvi moramo tedaj paziti na deblo in na končnice. Deblo (Stamm) je stanovitni, nepremenljivi del besede, končnice (Endungen) so pa premenljiva obrazila, katera pritikamo deblu za razne sklone; pravimo jim torej sklonila (Kasusendungen).

Sklonila se vežejo ali naravnost z deblom, ali pa s pomočjo prirastkov, ki jih devamo med deblo in sklonila; na pr. *brat* — *brat-a, brat-u* itd., *grad* — *grad-ov-i, grad-ov-e* itd.

§ 55. Slovenščina ima četvero sklanjatev:

I. sklanjatev ženskih samostalnikov na -a (<i>a</i> -debla);	
II. sklanjatev moških samostalnikov	} (<i>o</i> -debla);
III. sklanjatev srednjih samostalnikov	
IV. sklanjatev ženskih <i>i</i> -debel.	

I. Sklanjatev ženskih samostalnikov na -a.

	Ednina.	Dvojina.	Množina.
§ 56. Im.	<i>rib-a,</i>	<i>rib-i,</i>	<i>rib-e,</i>
rod.	<i>rib-e,</i>	<i>rib,</i>	<i>rib,</i>
daj.	<i>rib-i,</i>	<i>rib-ama,</i>	<i>rib-am,</i>
tož.	<i>rib-o,</i>	<i>rib-i,</i>	<i>rib-e,</i>
mest.	<i>pri rib-i,</i>	<i>pri rib-ah,</i>	<i>pri rib-ah,</i>
orod.	<i>z rib-o.</i>	<i>z rib-ama.</i>	<i>z rib-ami.</i>

Splošne opombe.

§ 57. Razen ženskih samostalnikov na **-a** se ravnaajo po sklanjalu *riba* tudi:

a) samostalniki, kateri izhajajo po nekaterih krajih v imenovalniku na **-ev**, po drugih na **-va**; na pr. *molitev* in *molitva*, *cerkev* — *cerkva*, *britev* — *britva*, *breskev* — *breskva*, *plettev* — *pletva*, *setev* — *setva*, *žetev* — *žetva* itd.

Pri samostalnikih na **-ev** je edninski tožilnik enak imenovalniku, orodnik pa dobiva **-ijo** namesto **-o**, namreč:

1. <i>molitev (molitva)</i> ,	4. <i>molitev (molitvo)</i> ,
2. <i>molitve</i> ,	5. <i>pri molitvi</i> ,
3. <i>molitvi</i> ,	6. <i>z molitvijo (z molitvo)</i> .

b) pogostoma moški samostalniki z žensko končnico **-a**, kakor *starejšina*, *starosta*, *vodja*, *vojvoda*, *sluga*, *oproda*, *vladika*, *glavina*, *aga*, *paša*; na pr. *Vsak vojak ima svojega slugo*. (N. ps.) — *Glej ga no glavino!* (N. r.) — *Natoči oči starejšini!* (N. ps.) — *Dve nedelji bodi zdrava, da jo s pašo zaigrava*. (N. ps.)

§ 58. Beseda **gospá** (skrčena oblika iz *gospoja*) se sklanja z naglašnim sklonilom takó-le:

Ednina.

1. *gospá*, 2. *gospé*, 3. *gospé*, 4. *gospó*, 5. *pri gospé*, 6. *z gospó*.

Dvojina.

1. 4. *gospé*, 2. *gospá*, 3. 6. *gospéma*, 5. *pri gospéh*.

Množina.

1. 4. *gospé*, 2. *gospá*, 3. *gospém*, 5. *pri gospéh*, 6. *z gospémi*.

Po zgledu *gospá* tvorijo nekateri ženski samostalniki množinski rodilnik na **-á**, mestnik na **-éh**, kakor rod. *gorá*, *sestrá*, *solzá*, *petá*, *stezá*, mest. v *goréh*, v *glavéh*, v *solzéh*, v *petéh*.

Na pr. *Konj je uren ko vrh gorá postojna*. (N. ps.) — *Bog vas ohrani devet sestrá!* (N. ps.) — *Izpod podkvá mu jasna iskra sije*. (N. ps.) — *V željá bridkosti nobena me ne bo premogla sila*. (Preš.)

§ 59. Besedi **mati** in **hči** se sklanjata s prirastkom **-er** v množini in dvojini po sklanjalu *riba*, kakor:

im. *matere, hčere*,

rod. *mater, hčer* (tudi *hčerá* in *hčeri*) itd.,

v ednini pa se ločita v tožilniku in orodniku od navadne sklanjatve.

Im. *mati, hči*,

rod. *matere, hčere*,

daj. *materi, hčeri*,

tož. *mater, hčer*,

mest. *pri materi, hčeri*,

orod. *z materjo, s hčerjo*.

Na pr. *Kdor matere ne uboga, tega tepe nadloga.* (N. pr.) — *Ko v beli grad prideta, hčer mrtvo zagledata.* (N. ps.) — *Žlahtni gospod, žlahtna gospá, devet hčerá imela sta.* (N. ps.) — *Gospod mlad, mlada gospá imata devet gradov, devet hčeri.* (N. ps.)

Opombe k posameznim sklonom.

§ 60. Goltniki **k, g, h** prehajajo včasí pred **i** v dajalniku in mestniku v sorodne sičnike **c, z, s**; kakor *roka* — *v roci*; *knjiga* — *v knjizi*; *rjuha* — *na rjusi*. Na pr. *Bog pomози k naši slozi!* (N. r.) — *Še prsti na roci si niso enaki.* (N. pr.)

§ 61. Na vzhodnem Štajerskem se govori v edninskem orodniku **-oj** namesto **-o**, na pr. *Z bradoj gíblje, z nogoj zíblje.* (N. ps.)

Ta oblika ni v pisavi navadna, vendar pa se češče, zlasti zaradi rime, rabi v pesmih; na pr. *Še predno zasvita nam zarje se soj* — *premagan sovražnik bo s tvojoj rokój.* (Ašk.)

§ 62. O dvojinškem in množinskem rodilniku naj se pomni tó-le:

a) Ženski samostalniki z dvema ali tremi končnimi soglasniki vstavljajo, kadar se njih skupna izreka ustom upira, polglasni **e** pred poslednjim soglasnikom, pred **j** pa **i** oživi; če zatikata **lj, nj** deblo, tedaj se vrine **e** pred topljenca.

Na pr. *sestra* — *sester*; *iskra* — *isker*; *naredba* — *naredeb*; *zaslišba* — *zaslišeb*; *tožba* — *tožeb*; *pripovedka* — *pripovedek*; *kaplja* — *kapelj*; *prošnja* — *prošenj*; *skorja* (iz prvotnega: *skorija*) — *skorij*; *škarje* — *škarij*; *živalca* (iz *živalica*) — *živalic*; *lučca* — *lučic*, itd.; na pr. *Toliko je Turka na terišču, kakor mravelj na mravljíšču.* (N. ps.) — *Lepih zarij šest in dva dni.* (Vodn.)

b) Neločljive so soglasniške skupine **lj, nj, st, zd, šč** in tudi **jk, lk, nk, mk, sk, vk, mb, vb**; na pr. *želja* — *želj*, *sanje* — *sanj*, *cesta* — *cest*, *zvezda* — *zvezd*, *klešče* — *klešč*, *vojska* — *vojsk*, *znanka* — *znank*, *znamka* — *znamk*, *zajka* — *zajk*, *bilka* — *bilk*, *pevka* — *pevk*, *opomba* — *opomb*, *stavba* — *stavb*; a vendar tudi: *goska* — *gosek*, *treska* — *tresek*, *peška* — *pešek*, *ovca* — *ovec*.

Pri nekaterih samostalnikih se vrinjeni e včasih naglašajo in tedaj izpremeni v **á**, kakor *desák*, *ovác*, *pešák*, *prošánj*, *tresák* nam. *desek*, *ovec* itd.

II. Sklanjatev moških samostalnikov.

Ednina.

Dvojina.

§ 63.	Im.	travnik,	konj,	travnik- <i>a</i> ,	konj- <i>a</i> ,
	rod.	travnik- <i>a</i> ,	konj- <i>a</i> ,	travnik- <i>ov</i> ,	konj- <i>ev</i> ,
	daj.	travnik- <i>u</i> ,	konj- <i>u</i> ,	travnik- <i>oma</i> ,	konj- <i>ema</i> ,
	tož.	travnik,	konj- <i>a</i> ,	travnik- <i>a</i> ,	konj- <i>a</i> ,
	mest.	pri travnik- <i>u</i> ,	konj- <i>u</i> (- <i>i</i>),	pri travnik- <i>ih</i> ,	konj- <i>ih</i> ,
	orod.	s travnik- <i>om</i> ,	konj- <i>em</i> .	s travnik- <i>oma</i> ,	konj- <i>ema</i> .

Množina.

Im.	travnik- <i>i</i> ,	konj- <i>i</i> ,
rod.	travnik- <i>ov</i> ,	konj- <i>ev</i> ,
daj.	travnik- <i>om</i> ,	konj- <i>em</i> ,
tož.	travnik- <i>e</i> ,	konj- <i>e</i> ,
mest.	pri travnik- <i>ih</i> ,	konj- <i>ih</i> ,
orod.	s travnik- <i>i</i> ,	konj- <i>i</i> .

Splošne opombe.

§ 64. Moška imena oseb in drugih živih ali poosebljenih stvari imajo v ednini tožilnik enak rodilniku; tožilnik neživih reči pa je enak imenovalniku. Na pr. *Lenuha dan straši*. (N. pr.) — *Strežek naznanja snežek*. (N. pr.) — *Denar ima polzek rep*. (N. pr.) — *Glej ga štorá!* (N. r.)

§ 65. a) Samostalniki s polglasnim (giblјivim) e v končnici izpahujejo ta e po vseh sklonih, kadar jim priraste kak glas na koncu; na pr. *pevec* — *pevca*, *pevcu*; *mutec* — *mutca*,

mutcu; *glušec* — *glušca*, *glušcu*; *kupec* — *kupca*; *zajec* — *zajca*; *orel* — *orla*; *oven* — *ovna*; *nohet* — *nohta*; *semenj* — *semnja*; *deček* — *dečka*; *ogenj* — *ognja*; *sinek* — *sinka*; *starček* — *starčka*; *ubožček* — *ubožčka*.

Navadno se *e* ne izpahuje v besedah: *měsec* — *měseca*, *kámen* — *kámena*; nikdar v besedah: *člóvek* — *člověka*, *korén* — *koréna*, *jělen* — *jeléna*, *krěmen* — *kreměna*, *plámen* — *plaměna*.

b) Korenski *e* izpada v besedah: *pes* — *psa*, *psu*, *psom*; *sel* — *sla*; *posel* — *posla*; *sen* — *sna*; *šev* — *šva* (die Naht). Ohranil se je pa v besedi: *lev* — *leva*, *meč* — *meča*.

c) Ako bi se po izpahnjemem giblijvcu združilo preveč soglasnikov v nesoglasno skupino, ostane polglasnik v besedi; na pr. *jazbec* — *jazbeca*; *jezdec* — *jezdeca*; *mislec* — *misleca*; *mrtvec* — *mrtveca*; *tekmec* — *tekmeca*; *premislek* — *premisleka*.

Tako ohranijo svoj *e* tudi vse domače besede na **-telj**, kakor *prijatelj* — *prijatelja* (ne: *prijatlja*); *učitelj* — *učitelja*; *rešitelj* — *rešitelja*; *voditelj* — *voditelja*.

č) Pravilno se izpahuje polglasni *e* v domačih in tujih besedah na **-elj**, kakor *črevelj* — *črevelja*, *kašelj* — *kašlja*, *krhelj* — *krhlja*, *rogelj* — *roglja*, *šapelj* — *šaplja*, *žrebelj* — *žreblja*, *brencelj* — *brenclja*, *rabelj* — *rablja*, *parkelj* — *parklja*, *krepelj* — *kremplja*, *škratelj* — *škratlja*, *tempelj* — *templja* itd.

Opomba. 1. Krivo je: *krepelj* — *krepeljna*, *brencelj* — *brenceljna*, *tempelj* — *tempeljna*. Namesto: *apostelj* — *aposteljna* govori *apostelj* — *apostelja* — ali *apostol* — *apostola*. Tako tudi: *evangelij* — *evangelija* ali *evangelj* — *evangelja*, *angelj* — *angelja*.

2. Samoglasnik *i* se ne izpahuje; zatorej se piše: *ribič* — *ribiča* (ne *riběa*); *tovariš* — *tovariša*; *mladenič* — *mladeniča*.

§ 66. a) Dvozložni in večzložni samostalniki na **r** vstavljajo mehčalni **j** pred sklonilom; na pr. *gospodar*, rod. *gospodarja*, orod. z *gospodarjem*; *cesar* — *cesarja*; *vodir* — *vodirja*; *pastir* — *pastirja*; *mehur* — *mehurja*; *bramor* — *bramorja*; *doktor* — *doktorja*. Na pr. *Uma mnogo, denarjev malo*. (N. pr.) — *Brez vinarja ni goldinarja*. (N. pr.)

b) Imena neživih reči na **-or** ne privzemajo **j**, kakor *govor*, rod. *govora*; *javor*, rod. *javora*; *lavor*, *prapor*, *prizor*, *prostor*, *razor*, *šator*, *tabor*, *tovor*.

Vendar: *sladkor* — *sladkorja*, *lapor* — *laporja* (Mergel).

Brez mehčalnega **j** se sklanjajo še sledeči samostalniki: *okvir* — *okvíra*; *prepír* — *prepíra*; *bíser* — *bísera*; *ivér* — *ivéra*; *ljudožér* — *ljudožéra*; *pazdér* — *pazdéra*; *séver* — *sévera*; *stožér* — *stožéra* (Türangel); *večér* — *večéra*.

Steber, *sveder*, *veter* izpahujejo **e**: rod. *stebra*, *svedra*, *vetra*.

Dež vtika navadno **j**: rod. *dežja*, *daj. dežju*.

§ 67. Več enozložnih samostalnikov ima v edninskem rodilniku zraven **-a** tudi naglašen **-ú** ali **-á**. Taki samostalniki se pregibljejo v dvojini in množini s prirastkom **-ov**; na pr. *grad* — *gradú*.

Množina:	1. <i>grad-óv-i</i> ,	4. <i>grad-ov-e</i> ,
	2. <i>grad-óv</i> ,	5. <i>pri grad-ov-ih</i> ,
	3. <i>grad-ov-om</i> ,	6. <i>z grad-ov-i</i> .

a) Najčesče dobivajo v edninskem rodilniku naglašen **-ú**: *cvet* — *cvetú* (množ. im. *cvetóvi*), *dar* — *darú*, *glas* — *glasú*, *klas* — *klasú*, *med* — *medú*, *most* — *mostú*, *rod* — *rodú*, *sad* — *sadú*, *sin* — *sinú*, *stan* — *stanú*, *val* — *valú*, *zid* — *zidú*, in še nekaj drugih.

b) Naglašen **-á** v rodilniku imajo navadno: *Bog* — *Bogá* (množ. im. *bogóvi*), *dolg* — *dolgá*, *duh* — *duhá*, *les* — *lesá*, *nos* — *nosá*, *rog* — *rogá*, *sneg* — *snegá*, *svet* — *svetá*, *voz* — *vozá*, *vrh* — *vrhá*, *zob* — *zobá*, *zvon* — *zvoná*, in še nekaj drugih.

Na pr. *Brez potú ni medú*. (N. pr.) — *Iz sadú se drevó spozná*. (Met.) — *Lanovi Slovincem cekine nesó*. (Vodn.) — *Tiha voda mostove pobira*. (N. pr.) — *Dolgovi so kmetiji, kar črv drevesu*. (N. pr.) — *Odločeni so roži kratki dnovi, ko v cvetju jo zapadejo snegovi*. (Preš.)

§ 68. Po moški sklanjatvi pregibljemo včasih tudi moške samostalnike na **-a**, kakor *oproda*, *sluga*, *starejšina*, *vodja*, *vojvoda*, namreč:

1. 2. 4. *sluga*, *vodja*, *vojvoda*;
3. *slugu*, *vodju*, *vojvodu*;
5. *pri slugu*, *vodju*, *vojvodu*;
6. *s slugom*, *vodjem*, *vojvodom* itd.

Na pr. *Zbrani njegovi vojvodi so se potopili*. (Ravn.) — *Ide truma vojvodov junaških*. (Levst.)

§ 69. Beseda *oče* se sklanja s prirastkom **-et**, kakor 1. *oče*, 2. 4. *očeta*, 3. 5. *očetu*, 6. *z očetom*.

Opomba. Zraven imenovalnika *oče* je sploh navadna oblika *oča*, ki jo pregibljejo po štajerskem popolnoma po ženski sklanjatvi, drugje pa v ednini takó-le: 1. *oča*, 2. *oča*, 3. *oču*, 4. *oča*, 5. *pri oči*, 6. *z očem*. Na pr. *Nimam oča, matere*. (N. ps.) — *Po sinku, oči, možu jokala*. (N. ps.)

Opombe k posameznim sklonom.

§ 70. Samostalniki s končnim goitnikom izpreminjajo včas svoj **k** v množinskem imenovalniku in mestniku v sorodni **c**, redkoma **g** v **z** in **h** v **s**. *Otrok* se vedno glasi v množ. imen. *otroci*, v mest. *pri otrocih* ali *otrokih*, v orod. *z otroki*.

Na pr. *Otroci in stari ljudje kmalu jok stresejo*. (N. pr.) — *Turci so imeli gosti*. (N. ps.) — *Bog pošilja darove pridnim otrokom po angeljih, kateri jih prinašajo na zlatih oblaci*. (Cegn.)

Vojaci, rozi, Vlasi so redke oblike zraven navadnih: *vojaki, rogi, Vlahi*.

Opomba. 1. V edninskem mestniku se je pisal včas **-i** namesto **-u**, zlasti po mehkih soglasnikih, kakor *na kraji, pri krajači, pri sosedi, po sveti*. V pisni slovenščini se rabijo zdaj sploh oblike na **-u**, kakor *na kraju* itd.

2. Po mehkih soglasnikih se izpreminja v sklonilih **o** v **e**, na pr. edn. orod. *konjem* nam. *konjom*; množ. rod. *konjev* nam. *konjov* itd.

3. Redkeje se nahaja sičnik namesto goitnika v edninskem mestniku z naslednjim **-i**; na pr. *Paša stopa ob potoci, grmeč boben nosi v roci*. (N. ps.) — *V našem jezici*. (Levst.)

4. Koroški in nekateri dolenski Slovenci govoré v mestniku še dandanes prav po starem, na pr. *v Belacé, v mracé, na potocé, v ložé*.

§ 71. V množinskem imenovalniku dobivajo navadno **-je** namesto **-i** samostalniki, ki izhajajo na **t, d, b, f**, kakor *očetje, bratje, gostje, kmetje, nohtje, svatje, zetje, fantje, tatje; gospodje, sosedje; golobje, zobje; škofje*.

Vendar imajo rajši **i**: *narodi* (redkoma: *narodje*), *zavodi, gozdi, grozdi, židi, grofi* itd.

Volk se glasi v množinskem imenovalniku: *volki, volkovi, volčje*.

Imena na **-an** (zlasti imena prebivalcev) se glasijo na **-i** in **-je**, na pr. *kristjani* in *kristjanje; Rimljani — Rimljanje; Celjani — Celjanje; vaščani — vaščanje; meščani — meščanje*.

§ 72. Stari množinski rodilnik brez sklonila **-ov** se je ohranil le še pri nekaterih enozložnih in dvozložnih samostalnikih ter se loči po zatezi od edninskega imenovalnika, kakor *konj — kónj* (= *koónj*), *las — lás; lonec — lónec, mož — móž, otrok — otrók, penez — pénez, stremen — stremén, voz — vóz, zob — zób*.

Na pr. *Zima je bela ko golob, pa je volčjih zó b.* (N. pr.) — *Polno dvorišče je njih kónj, polna hiša črnih móž.* (N. ps.) — *Njih je več ko mojih lás na glavi.* (Dalm.)

Opomba. Zraven kratkih oblik nam rabi tudi navadni rodilnik, na pr. *kónjev, lóncev, vozóv, zobóv* itd., toda vedno le kratki rodilnik *otrók*.

§ 73. Stara zvalnikova oblika v ednini na *-e* se je ohranila le še pri nekaterih samostalnikih; na pr. *Kaj ti pravim, sine ti!* (N. ps.) — *O, kaj ti pravim, Krištofe!* (N. ps.) — *Kriste, usliši nas!* — *Aj ti brate!* (Levst.)

III. Sklanjatev srednjih samostalnikov.

§ 74. Samostalniki srednjega spola se končujejo po trdih soglasnikih na *-o*, po mehkih na *-e*. Prvi se sklanjajo po sklanjalu *mesto*, drugi po sklanjalu *polje*.

	Ednina.		Dvojina.	
Im.	mest-o,	polj-e,	mest-i,	polj-i,
rod.	mest-a,	polj-a,	mest,	polj,
daj.	mest-u,	polj-u,	mest-oma,	polj-ema,
tož.	mest-o,	polj-e,	mest-i,	polj-i,
mest.	pri mest-u,	polj-u (-i),	pri mest-ih,	polj-ih,
orod.	z mest-om,	polj-em.	z mest-oma,	polj-ema.

Množina.

Im.	mest-a,	polj-a,
rod.	mest,	polj,
daj.	mest-om,	polj-em,
tož.	mest-a,	polj-a,
mest.	pri mest-ih,	polj-ih,
orod.	z mest-i,	polj-i.

Splošne opombe.

§ 75. Nekateri srednji samostalniki na *-o* podaljšujejo deblo po vsej sklanjatvi s prirastkom *-es*, sicer pa se sklanjajo po sklanjalu *mesto*; kakor *črevó* — *črev-és-a*, *drevó* — *drevésa*, *koló* — *kolésa*, *okó* — *očésa*, *peró* — *perésa*, *slovó* — *slovésa*, *teló*

— *telésa, uhó — ušésa*. Na pr. *Kar je ljubo očesu, to je tudi ušesu*. (N. pr.) — *Desno roko brez skrbi daj k prijaznemu slovesu!* (Preš.)

Nebó se sklanja v ednini brez prirastka: rod. *neba*, mest. na *nebu*; v množini pa s prirastkom *-es*: im. *nebesa*, rod. *nebes*, mest. v *nebesih*. Na pr. *Noč na nebu zvezdice prižiga*. (Tom.) — *Bog je v nebesih domá*.

Opomba. Včasí sklanjamo imenovane samostalnike tudi brez prirastka, a tedaj imajo nekateri drugačen pomen; na pr. *kolesa — kola* (voz), *črevesa — čreva* (drobje), *drevesa — drva* (netivo). Na pr. *Vi cepite drva, k nam pa treske leté*. (N. pr.) — *Síla kola lomí*. (N. pr.) — *Za kapo je tri pera d'jal*. (N. ps.) — *On se je dotaknil njegovega uha*. (Dalm.)

§ 76. Srednji samostalniki, ki se končujejo na *-me*, dobivajo po vsej sklanjatvi prirastek *-en*; sicer je njih sklanjatev pravilna.

Taki samostalniki so: *bréme — brem-én-a*, *imé — iména*, *pléme — pleména*, *ráme — rámena*, *séme — sémena*, *sléme — slémena*, *téme — témena*, *víme — vímena*, *vréme — vreména*.

Na pr. *V prihodnjost svojo seme sejemo*. (Cegn.) — *Ali nisi dobrega semena vsejal na svojo njivo?* (Met.) — *Od podplatov do temena mu ni bilo kaj reči*. (Ravn.)

§ 77. a) Imena mladih živali in drugih stvari na *-e* privzemajo razen edninskega imenovalnika in tožilnika v vseh sklonih prirastek *-et*; sicer se pregibljejo pravilno po sklanjalu *mesto*.

Taki samostalniki so: *deklè, déte, jágnje, júnče, kljúse, kozlè, máče, piščè, prasè, ščenè, téle, vnúče, žrebè* itd. ter imajo v rod. *dekl-ét-a, déteta, jágnjeta, júnčeta, kozléta* itd. — v daj. *deklétu, détetu, jágnjetu, kozlétu* itd.

Semkaj spada tudi: *pléče — plečéta, srcé — srcéta* (pogača enake podobe) in še nekaj manjšalnih besed, na pr. *otročè, hlapčè, človeče*.

b) Prirastek *-et* dobivajo tudi nekateri moški samostalniki na *-e*, na pr. *óče — očéta* (§ 69.), *drúže — drúžeta, zaspanè — zaspanéta, fantè — fantéta, lenè — lenéta, révče — révčeta*.

Na pr. *Družè dični moj, sem nad'jala se nujno te*. (N. ps.) — *Kar se fantè nauči, starček še stori*. (N. pr.) — *Lenetu je zatrnjena pot*. (Ravn.)

Opombe k posameznim sklonom.

§ 78. Po mehkih soglasnikih se izpreminja, kakor v edninskem imenovalniku, tudi v drugih sklonih **o** v **e**, na pr. *mestom* — *poljem*; *letoma* — *srcema*.

Opomba. V edninskem mestniku se je pisal včasih **-i** namesto **-u**, zlasti po mehkih soglasnikih, kakor *na polji*, *po leti*. Zdaj je navadna oblika *na -u*: *na polju*, *ob letu*.

§ 79. Kadar stoji v dvojinskem in množinskem roditeljskem ob koncu več soglasnikov, katerih skupna izreka se ustom upira, tedaj se vstavlja, kakor pri ženskih imenih (§ 62.), polglasni **e** pred poslednjim soglasnikom, pred **j** pa **i** oživi.

Na pr. *bedro* — *beder*, *kraljestvo* — *kraljestev*, *okno* — *oken*, *sedlo* — *sedel*; *kopje* (iz prvotnega: *kopije*) — *kopij*, *predmestje* (iz *predmestije*) — *predmestij*. Na pr. *Nima oken*, *nima vrat*. (N. ps.) — *Kolovrat bitij vedno se vrti*. (Led.)

Neločljive so soglasniške skupine **lj**, **nj**, **st**, **zd**, **šč** (gl. § 62. b), kakor *polje* — *polj*, *mesto* — *mest*, *gnezdo* — *gnezd*, *učilišče* — *učilišč*.

IV. Sklanjatev ženskih *i*-debel.

§ 80. Ženski samostalniki, na soglasnik se končujoči, dobivajo v edninskem roditeljskem nenaglašen ali naglašen **-i**. Prvi se pregibljejo po sklanjalu *nit*, drugi po sklanjalu *gos*.

Ednina.

Dvojina.

Im.	nit,	gos,	nit-i,	gos-i,
rod.	nit-i,	gos-í,	nit-i (-ij),	gos-í (-íj),
daj.	nit-i,	gos-i,	nit-ma (-ima),	gos-éma,
tož.	nit,	gos,	nit-i,	gos-í,
mest.	pri nit-i,	gos-i,	pri nit-ih,	gos-éh,
orod.	z nit-jo (-ijo),	gos-jó.	z nit-ma (-ima),	gos-éma.

Množina.

Im.	nit-i,	gos-í,
rod.	nit-i (-ij),	gos-í (-íj),
daj.	nit-im,	gos-ém,
tož.	nit-i,	gos-í,
mest.	pri nit-ih,	gos-éh,
orod.	z nit-mi (-imi),	gos-mí.

Splošne opombe.

§ 81. Kakor moškim samostalnikom izpada gibljivi e tudi ženskim i-deblom po vseh sklonih, v katerih jim na koncu priraste kak glas, kakor *bolezen* — *bolezni*, *prikazen* — *prikazni*, *pesem* — *pesmi*, *basen* — *basni*, *misel* — *misli*, *povodenj* — *povodnji*.

Vendar se e ne izpahuje v besedah: *globél* — *globéli*, *jesén* — *jeséni*, *kópel* — *kópeli*, *pámet* — *pámeti*, *póstelj* — *póstelji*, *vrzél* — *vrzéli*, *zábel* — *zábeli*, *zíbel* — *zíbeli*, *senožét* — *senožéti*.

§ 82. a) Samostalniki, ki izpuščajo gibljivi e, tvorijo edninski orodnik na **-ijo**, kakor *z boleznijo*, *s pesmijo*. Na pr. *Žalost in veselje hodi za ljubeznijo*. (Cegn.)

Vsi drugi samostalniki, zlasti na **-ast**, **-est**, **-ist**, **-ost**, **-ust**, dobivajo v orodniku sklonilo **-jo**, na pr. *s pámetjo*, *s kópeljjo*, *z zíbeljo*, *z oblástjo*, *s korístjo*, *z modróstjo*.

Opomba. Vzhodno-štajerski Slovenci govoré v edninskem orodniku **-joj** namesto **-jo**, kakor pri ženskih samostalnikih na **-a**; na pr. *Za mizoj sedijo svatje in godci sedé za pečjoj*. (Ašk.)

b) Ravno tako se pritika samostalnikom z gibljivim e v dvojninskem dajalniku (in orodniku) ter v množinskem orodniku sklonilo **-ima** in **-imi**, drugim deblom pa **-ma** in **-mi**; na pr. *s pém-ima*, *z misl-imi*, *z gósl-imi*; — *s čeljúst-ma*, *z oblást-mi*, *s piščál-mi*, *z živál-mi*.

§ 83. Samostalniki, ki naglašajo v edninskem rodilniku končnico **-i**, imajo tudi v edn. orodniku ter v dvojini in množini naglas na sklonilu in dobivajo namesto **-ima**, **-im**, **-ih** naglašene končnice: **-éma**, **-ém**, **-éh**, kakor: *goséma*, *kostém*, *v skrbéh*.

§ 84. a) Beseda *kri* ali *krv* se pregiblje pravilno, samo da nam služi oblika *kri* tudi za tožilnik, torej: 1. in 4. *kri*, *krv*, 2. *krví*, 3. in 5. *krví*, 6. *s krvjó*. Na pr. *Kri*, *življenje mi je dal*. (N. ps.) — *Kri ni voda*. (N. pr.)

b) Samostalnik *beseda* tvori množinski rodilnik večkrat na **-í**; na pr. *Mir besédí*. (N. r.) — *Od dobrih besédí se nihče ne zredí*. (N. pr.)

c) V ljudskem govoru (pa ne v knjigi) se včas izpušča sklonilo v množinskem rodilniku; na pr. *Deset božjih zapoved* (nam. *zapovedi*). — *Kolikor glav, toliko misel* (nam. *misli*). (N. pr.) — *Ne pojte grdih pesem* (nam. *pesmí*)! (N. r.) — *Iz misel ga pusti* (nam. *iz misli*)! (N. r.)

č) Namesto *niti* — *gosí* se piše v dvojinskem in množinskem rodilniku tudi *nítij* — *gosíj*. Oblika na **-ij**, katero je uvedel v knjigo Levstik leta 1866., je sicer jezikoslovno opravičena (ima jo tudi staroslovenščina), toda v sedanji pisavi se večinoma opušča.

V. Dostavek sklanjatvi *i*-jevih debel.

§ 85. V slovenščini se je nahajala nekdaž tudi sklanjatev moških **i**-debel, od katere so se ohranili sledeči ostanki.

a) Beseda *ljud* (das Volk) se pregiblje v množini, izvzemši imenovalnik, po sklanjalu *gos*, kakor 1. *ljudjé*, 2. *ljudi*, 3. *ljudém*, 4. *ljudi*, 5. *pri ljudéh*, 6. *z ljudmí*.

Oblika *ljudjé* nadomešča sedaj nerabno množino samostalnika *človek*; na pr. *Vsi ljudjé vse vedó*. (N. pr.) — *Svet vseh ljudi dom*. (N. pr.) — *Pri hudobnih ljudéh gre vse na smeh*. (N. pr.) — *Kdor glumi ne ve glas, naj ne hodi ljudém v vas!* (N. pr.)

b) Kakor samostalni *ljudjé* se sklanjajo včasí tudi nekateri moški samostalniki, ki imajo v edninskem rodilniku naglašen **-ú** ali **-á**; kakor 1. *gradjé*, 2. *gradí*, 3. *gradém*, 4. *gradí*, 5. *pri gradéh*, 6. *z gradmí*.

Takih ostankov moških **i**-debel nahajamo mnogo zlasti v narodnih pesmih in pri starejših pisateljih. Na pr. *Vaši lasjé na glavi so vsi prešteti*. (Met.) — *Skrb lasí beli*. (N. pr.) — *Na Kranjskem imam tri gradí*. (N. ps.) — *Delavcu nese bogate darí*. (Vodn.) — *Delajte mi mostí iz mojih belih kostí*. (N. ps.) — *Da slednji svoje volí in svoje ovce k meni pripelje*. (Dalm.) — *Na grobéh je t'ma nocój*. (Pot.)

Navadno se govori in piše:

im. *tatjé, lasjé, zobjé, možjé*;

daj. *lasém, zobém, možém*;

mest. *v laséh, v zobéh, pri možéh*;

orod. *z lasmí, z zobmí, z možmí*.

§ 86. *Dan* se pregiblje brez prirastka po **i**-jevi sklanjatvi v edninskem orodniku ter v dvojini in množini, s prirastkom **-ev** pa po sklanjatvi moških samostalnikov. Edninski rod. in mest. se brez prirastka glasita: *dne, po dne*.

Ednina.			Dvojina.	
Im.	<i>dan,</i>		<i>dni,</i>	<i>dneva,</i>
rod.	<i>dne,</i>	<i>dneva,</i>	<i>dni,</i>	<i>(dnevov),</i>
daj.	<i>dnu,</i>	<i>dnevu,</i>	<i>dnéma,</i>	<i>dnevoma,</i>
tož.	<i>dan,</i>		<i>dni,</i>	<i>dneva,</i>
mest.	<i>pri dne,</i>	<i>dnevu (-i),</i>	<i>pri dnéh,</i>	<i>dnevih,</i>
orod.	<i>z dnem,</i>	<i>dnevom.</i>	<i>z dnéma,</i>	<i>dnevoma.</i>

Množina.				
Im.	—		<i>dnevi,</i>	
rod.	<i>dni,</i>		<i>(dnevov),</i>	
daj.	<i>dném,</i>		<i>dnevom,</i>	
tož.	<i>dni,</i>		<i>dneve,</i>	
mest.	<i>pri dnéh,</i>		<i>dnevih,</i>	
orod.	<i>z dnémi,</i>		<i>dnevi.</i>	

Na pr. *Življenja dnevi so kratki.* (Cegn.) — *Kratko je veselih dni število.* (Preš.) — *Zadosti je dnevu njegova lastna težava.* (Met.) — *Kakor po noči, tako po dne.* (N. ps.) — *Z dnem vred se prikaže zora na nebu.* (N. r.) — *Od dne do dne.* (N. r.) — *Dan za dnevom.* (N. r.) — *Pri belem dnevi.* (N. ps.)

Opomba. Množ. rodilnik *dnevov* in oblike s prirastkom *-ov*, kakor *dnovi*, *dnov*, *dnovom* itd., so v knjigi prav redke; na pr. *Odločeni so roži kratki dnovi.* (Preš.) — *Čukajte, o mati vi, da danove odzvoní.* (N. ps.)

§ 87. *Pot* (steza) je v ednini moškega, pa tudi ženskega spola: *lepi pot* in *lepa pot*. Kot moški samostalniki se sklanja *pot* po sklanjalu *travník*, kot ženski po sklanjalu *nit*: kakor 1. 4. *pot*, 2. 3. 5. *poti*, 6. *s potjo*.

V edninskem orodniku *pôtem* se je ohranil ostanek stare moške *i*-sklanjatve; na pr. *Gre svojim pôtem; tem istim pôtem; ravnim pôtem sem šel; med pôtem.* (N. r.)

V množini je *pot* navadno moškega spola: *potje*, *potov* itd.; na pr. *Na vso zemljo solnce sije, potov vseh megla ne krije.* (Levst.)

V množinskem imenovalniku in tožilniku se rabi včasí tudi oblika srednjega spola: *pota*; na pr. *Razna so pota, po katerih vodi Gospod svoja ljudstva.*

§ 88. *Okó*, rod. *očesa*, se pregiblje v množini, kadar govorimo o človeških ali živalskih očéh, navadno brez prirastka *-es* po sklanjalu *gos* in je ženskega spola. 1. 4. *lepe oči*, 2. *oči*, 3. *očém*, 5. *pri očéh*, 6. *z očmi*.

Na pr. *Oči več vidijo od očesa.* (N. pr.) — *Resnica oči kolje.* (N. pr.) — *Bolje verjeti svojim očem ko tujim očesom.* (N. pr.) — *Oči so polne spanja bile.* (Trub.) — *Vinska trta je pognala očesa.* (Ravn.) — *Kurja očesa imeti na nogi.*

Opomba. Oblike brez prirastka *-es* po srednji sklanjatvi so prav redke, na pr. *Oka v mreži* (die Maschen im Netze); *rakova oka* (Krebssteine); včas tudi: *trsova oka, drevesna oka* (die Knospen).

§ 89. Beseda *tla*, le v množini navadna, se pregiblje v nekaterih sklonih po *i*-sklanjatvi: 1. 4. *tlà*, 2. *tál* — *tlá*, 3. *tlém* — *tlom*, 5. *pri tléh*, 6. *s tlémi*. Na pr. *Ob tla z nogami bije.* (N. ps.) — *Mašni plašč po tleh razgrne.* (N. ps.)

VI. Sklanjatev lastnih imen.

§ 90. Lastna imena se sklanjajo po tistih pravilih kakor drugi samostalniki. Imena na soglasnik (razen ženskih *i*-debel) pregiblremo po moški, imena na *-a* po ženski, imena na *-o* ali *-e* (razen moških) po srednji sklanjatvi; na pr. *Vodnik* — *Vodnika*, *Vodniku* itd.; *Ravnika* — *Ravnikarja*, *Ravnikarju* itd.; *Celovec* — *Celovca*, *Celovcu* itd.; *Soča* — *Soče*, *Soči* itd.; *Brdo* — *Brda*, *Brdu* itd.; *Celje* — *Celja*, *Celju* itd.

1. Osebna imena.

§ 91. 1. Moška osebna imena na *-a* pregiblremo (zlasti v knjigi) po ženski sklanjatvi; na pr. *Godina*, *Robida*, *Trdina*; 2. *Godine*, *Robide*, *Trdine*; 3. *Godini*, *Robidi*, *Trdini* itd.

Češče, zlasti med narodom se sklanjajo taka imena po moški sklanjatvi, kakor 1. 2. 4. *Robida*, *Matija*; 3. *Robidu*, *Matiju*; 5. *pri Robidu*, *Matiju*; 6. *z Robidom*, *Matijem*.

2. Moška osebna imena na *-o* sklanjamo po sklanjalu *travnik*, kakor *Marko* — *Marka*, *Marku*, *z Markom*; *Jenko* — *Jenka*; *Metelko* — *Metelka*; *Murko* — *Murka*; *Zelenko* — *Zelenka* (ne: *Markota*, *Jenkota* itd., kakor se tu pa tam govori).

3. Domača osebna imena na *-e* pregiblremo s prirastkom *-et*, na pr. *Francè* — *Francéta*; *Jóže* — *Jóžeta*; *Cigalè* — *Cigaléta*; *Črnè* — *Črnéta*; *Lampè* — *Lampéta*; *Smolè* — *Smoléta*; *Vrnè* — *Vrnéta*.

Pri tujih osebnih imenih na **-e** vtikamo **j**, kakor *Goethe* — *Goetheja*; *Jefte* — *Jefteja*; *Linné* — *Linnéja*.

4. Osebna imena na **-i** v samostalniški obliki sklanjamo po moški sklanjatvi, **j** pristavljajoč; na pr. *Kosi* (iz *Kosej*) — 2. 4. *Kosija*, 3. 5. *Kosiju*, 6. s *Kosijem*; *Mali* — *Malija*; *Žurbi* — *Žurbija*; *Linazi* — *Linazija*.

V pridevniški obliki pregiblujemo ta imena po pridevniki, na pr. *Dobrovski* — 2. 4. *Dobrovskega*, 3. *Dobrovskemu*, 5. pri *Dobrovskem*, 6. z *Dobrovskim*; *Koseski* — *Koseskega* (ne *Koseskita* ali *Koseskija*); *Ledinski* — *Ledinskega*; *Radecki* — *Radekega*; *Tolsti* — *Tolstega*.

§ 92. 1. Končnice grških in latinskih osebnih imen: **as**, **es**, **is**, **os**, **us**, odpadajo po ostalih sklonih, če se niso opustile že v imenovalniku; na pr. *Sokrates*: *Sokrat* — *Sokrata*, *Sokratu*, s *Sokratom*; *Krez* — *Kreza*; *Miltiad* — *Miltiada*; *Patrokel* — *Patrokla*; *Enej* (*Aeneas*) — *Eneja*; *Periklej* — *Perikleja*.

Včasi se odpahne samo **s**, na pr. *Pelopidas*: 1. *Pelopida* (nam. *Pelopid*), — 2. 4. *Pelopida*, — 3. 5. *Pelopidu*, — 6. s *Pelopidom*.

Ravno tako: *Leonidas*: *Leonida* (nam. *Leonid*); *Jeremias*: *Jeremija*; *Matthias*: *Matija*.

2. Osebna imena, ki se podaljšajo v roditeljsko obliko, tvorijo imenovalnikovo obliko s tem, da se jim roditeljsko sklonilo odpahne, ženskim imenom pa še povrh končnica **-a** dodá.

Na pr. *Ajas* (*Ajant-os*): *Ajant*, rod. *Ajanta*; *Cicero* (*Ciceron-is*): *Ciceron*, rod. *Cicerona*; *Xenophon* (*Xenophont-os*): *Ksenofont*; *Dumnorix* (*Dumnorig-is*): *Dumnorig*.

Ceres (*Cerer-is*): *Cerera*, rod. *Cerere*; *Artemis* (*Artemid-os*): *Artemida*.

2. Krajna imena.

§ 93. 1. Krajna imena s staro množinsko obliko na **-ane**, kakor *Goričane*, *Svéčane*, *Boróvljane*, rabimo také-le v posameznih sklonih:

1. <i>Svéčane</i> ,	3. <i>Svéčam</i> , <i>Svéčanom</i> ,	5. v <i>Svéčah</i> ,
2. <i>Svéč</i> , <i>Svéčan</i> ,	4. <i>Svéče</i> , <i>Svéčane</i> ,	6. s <i>Svéčami</i> .

Rodilnik na *-an* je lasten še nekaterim drugim množinskim vasnim imenom, na pr. *Cerklje — iz Cerkljan; Duplje — iz Dupljan; Gorje — iz Gorjan; Vrhovlje — iz Vrhovljan; Zverče — iz Zverčan.*

2. Pri množinskih krajnih imenih je treba natanko paziti na spol; na pr. *Adlešiči*, rod. *Adlešičev*, mest. *v Adlešičih*. — *Laze*, rod. *Laz*, mest. *v Lazah*. — *Selca*, rod. *Selc*, mest. *v Selcih*.

3. Krajna imena, ki imajo pridevniško obliko, se preglbljejo kakor pridevniki; na pr. 1. 4. *Trebnje* — 2. *iz Trebnjega*, 3. *proti Trebnjemu*, 5. *v Trebnjem*, 6. *za Trebnjim; Sostro* — 2. *iz Sostrega*, 3. *proti Sostremu* itd.; *Trnovo* — 2. *iz Trnovega*, 3. *proti Trnovemu* itd.

§ 94. Pri sestavljenih krajnih imenih je treba paziti na to, ali so s pridevnikom sestavljena ali s predlogom.

1. Sestavljenke s pridevnikom sklanjajo tedaj, kadar hrani pridevnik še svojo lastnost, samostalnik in pridevnik po svoje; na pr. *Vinji vrh*, *Črna gora*, *Novo mesto* — 2. *Vinjega vrha*, *Črne gore*, *Novega mesta*; 3. *Vinjemu vrhu*, *Črni gori*, *Novemu mestu* itd.

Kadar se je pa pridevnik nepregibno spojil s samostalnikom, tedaj se sklanja le samostalnik; na pr. *Mokronog* — 2. *Mokronoga*, 3. *Mokronogu* itd.; *Solnograd* — 2. *Solnograda*, 3. *Solnogradu* itd.; *Carigrad* — 2. *Carigrada*, 3. *Carigradu* itd.

To velja tudi pri krajnih imenih, ki jih rabimo samo v množini, na pr. *Velike Lašice*, rod. *iz Velikih Lašič* itd. — *Dobrépolje*, rod. *iz Dobrépolj*, mest. *v Dobrépoljah*.

2. Sestavljenke z naglašnim predlogom se sklanjajo tako, kakor da bi imena ne bila sestavljena; na pr. *Zálog*, *Zástava* — 2. *do Záloga*, *do Zástave*, 3. *proti Zálogu*, *proti Zástavi* itd.

Pa tudi tedaj, kadar je imé naglašeno, se ravna večkrat z njimi v predlogovih sklonih takó, kakor da bi imena ne bila sestavljena.

Po tem pravilu se rabijo tu pa tam na pr. *Podkrnos*, *Podturn*, *Zavrh*, *Preddvor*, *Predjama*, *Nabrežina* takó-le:

Im. *Tu je Podkrnosom, Zavrhom, Predjamo, Nabrežini* — pa tudi:
tu je Podkrnos, Zavrh, Predjama, Nabrežina;
 rod. *do Podkrnosa, Zavrha, Predjame, Nabrežine*;
 daj. *proti Podkrnosu, Zavrhu, Predjami, Nabrežini*;
 tož. *grem Podkrnos, Zavrh, Predjamo, Nabrežino* — pa tudi:
grem v Podkrnos, v Zavrh, v Predjamo, v Nabrežino;
 mest. *bivam Podkrnosom, Zavrhom, Predjamo, Nabrežini* — pa tudi:
bivam v Podkrnosu, v Zavrhu, v Predjami, v Nabrežini;
 orod. *pred Podkrnosom, pred Zavrhom, Predjamo, pred Nabrežino*.

§ 95. Končnice grških in latinskih krajnih imen odpadajo kakor pri osebnih imenih, na pr. *Amfipol*, rod. *Amfipola* — *Amphipolis*; *Neapol*, rod. *Neapola* — *Neapolis*; *Tarent*, rod. *Tarenta* — *Tarentum*; *Brundizij*, rod. *Brundizija* — *Brundisium*.

Pri imenih, dežele zaznamujočih, se pritika navadno **-a**, na pr. *Lacija*, rod. *Lacije* — *Latium*; *Samnija* — *Samnium*. Tako tudi: *Helada* — *Hellas* (*Hellad-os*).

Krajna imena, samo v množini navadna, se sklanjajo tudi v slovenščini le v množini; na pr.

1. *Atene*, 2. *Aten*, 3. *Atenam*, 4. *Atene*, 5. *v Atenah*, 6. *z Atenami* — *Athenae, Athenarum*.

1. *Delfi*, 2. *Delfov*, 3. *Delfom*, 4. *Delfe*, 5. *v Delfih*, 6. *z Delfi* — *Delphi, Delphorum*.

P r i d e v n i k.

§ 96. Pridevnik (Adjektiv, Beiwort) naznanja, kakšna je stvar ali reč, ali čigava je.

Po pomenu so tedaj pridevniki:

a) kakovostni, ki naznanjajo lastnost ali kakovost osebe ali reči, na pr. *bel grad*, *dobra žena*, *lepo vreme*.

b) čigavostni ali svojilni, ki naznanjajo čigavost ali svojino oseb in drugih stvari, na pr. *kraljev dvor*, *materina ljubezen*, *pastirska palica*.

§ 97. Pridevniki imajo za vsak spol posebno končnico: za moški spol kak soglasnik ali **i**, za ženski **a**, za srednji **o** (po mehkih soglasnikih **e**); na pr. *blag mož* — *blagi mož*; *rumena zarja*; *dobro polje*, *ribje okó*.

V edninskem imenovalniku (in tožilniku) moškega spola razločujemo pri pridevniku nedoločno in določno obliko.

Nedoločna oblika, ki se končuje na soglasnik: *blag mož*, nam rabi, kadar govorimo o nedoločni, še neznani osebi ali stvari, in pa tedaj, kadar stoji pridevnik za povedno določilo v stavku: *mož je blag*.

Določna oblika na **-i**: *blagi mož*, pa govori o določni, že znani osebi ali stvari; na pr. *Priden delavec*, ein guter Arbeiter; *pridni delavec*, der gute Arbeiter; *delavec je priden*, der Arbeiter ist gut.

Pri pridevniki na **-ov (-ev)**, **-in**, **-ji**, **-ski** in pri stopnjevanih pridevniki ni tega razločka.

Pridevniki *mali*, *obči*, *pravi*, *zali* imajo navadno le določno obliko.

A. Sklanjatev.

§ 98. Vsi pridevniki, v določni in nedoločni obliki, se sklanjajo po tém-le sklanjalu:

Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
	Ednina.	
Im. lep, lep- <i>i</i>	lep- <i>a</i>	lep- <i>o</i> , rdeč- <i>e</i>
rod. lep- <i>ega</i>	lep- <i>e</i>	lep- <i>ega</i>
daj. lep- <i>emu</i>	lep- <i>i</i> (- <i>ej</i>)	lep- <i>emu</i>
tož. lep- <i>ega</i> , lep (- <i>i</i>)	lep- <i>o</i>	lep- <i>o</i> , rdeč- <i>e</i>
mest. lep- <i>em</i>	lep- <i>i</i> (- <i>ej</i>)	lep- <i>em</i>
orod. lep- <i>im</i>	lep- <i>o</i>	lep- <i>im</i>
	Dvojina.	
Im. lep- <i>a</i>	lep- <i>i</i>	lep- <i>i</i>
rod. lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>
daj. lep- <i>ima</i>	lep- <i>ima</i>	lep- <i>ima</i>
tož. lep- <i>a</i>	lep- <i>i</i>	lep- <i>i</i>
mest. lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>
orod. lep- <i>ima</i>	lep- <i>ima</i>	lep- <i>ima</i>
	Množina.	
Im. lep- <i>i</i>	lep- <i>e</i>	lep- <i>a</i>
rod. lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>
daj. lep- <i>im</i>	lep- <i>im</i>	lep- <i>im</i>
tož. lep- <i>e</i>	lep- <i>e</i>	lep- <i>a</i>
mest. lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>	lep- <i>ih</i>
orod. lep- <i>imi</i>	lep- <i>imi</i>	lep- <i>imi</i>

Splošne opombe.

§ 99. Kadar se veže pridevnik z moškim samostalnikom nežive reči, tedaj mu je v ednini tožilnik enak imenovalniku, pri živih stvareh pa je enak roditelju.

Na pr. *Prepovedan pot pelje v prepovedan kot.* (N. pr.) — *Kdor ubogega človeka stiska, stvarnika preklinja.* (Ravn.) — *Kdor se mlad belega kruha brani, bode star rad črni kruh hrustal.* (N. pr.)

Opomba. Kadar stoji pridevnik (zaimék) sam in se nanaša na samostalnik v prednjem stavku, tedaj ne delamo razločka med živimi in neživimi stvarmi, temveč tvorimo pridevnikov tožilnik kakor pri živih bitjih; na pr. *Mladina novi svet preveč čišla, starega* (namesto prvotnega *stari*) *pa zamenjaja.* (N. pr.) — *Nebeško kraljestvo je podobno krasu, katerega* (nam. *kateri*) *je žena vzela.* (Met.)

§ 100. Pridevniki s polglasnim (giblјivim) e v končnici izpahujejo ta e (ali njegov namestnik, naglašeni á) po vseh sklonih, kadar jim priraste kak glas na koncu; na pr. *bister, bistra, bistro; bridek, bridka, bridko; bólen ali bolán, bolna, bolno* (ne *bolána, boláno*); *svétel ali svetál, svetla, svetlo; težek ali težák, težka, težko.*

§ 101. Goltnika k, g se mehčata včasí pred naslednjim i, v ednini tudi pred e, v sorodna sičnika e, z; na pr. *Ne obračaj od ubozih oči!* (Ravn.) — *Kadar vidiš nazega, obleci ga!* (Ravn.) — *Z velicimi gospodi ni dobro črešenj zobati.* (N. pr.) — *Skrbi in huda leta moré uboz'ga kmeta.* (Preš.) — *Tac'ga; globoc'ga.* (Preš.)

Opomba. To goltnikovo mehčanje se naj opušča v pisavi, ker je le opravičeno: a) v edninskem mestniku moškega in srednjege spola (*velicem*), b) v množinskem moškem imenovalniku (*velici*), c) v edn. daj. in mest. ženskega spola (*velici* ali *velicej*) in č) v ženskem in srednjem dvoj. imenovalniku (*velici*).

§ 102. Stara imenska, t. j. samostalniški enaka sklanjatev nedoločnih pridevnikov se je ohranila v slovenščini le še za moški spol v edninskem imenovalniku (§ 97.). V vseh drugih sklonih se pregibljejo dandanes pridevniki po sestavljeni sklanjati.

Sestavljena sklanjatev se je izobrazila iz imenske s tem, da se je samostalniškim sklonom pritikal stari zaimék i, ja, je; na pr. 1. *lep + i*, 2. *lepa + juga*, 3. *lepu + jemu* itd. Prvotne polne oblike so se sčasoma obrusile in v današnje skrčile.

* **Opomba.** 1. Ostanke stare imenske sklanjatve nedoločnih pridevnikov so : a) rodilniki: *zdana, oddana, sprva, zlepa, zviša, skratka, domala, dosta* (= do sita), *zaprva, zarana, zla* itd. — b) dajalniki: *kdobru, kljubu, kmalu, blizu* itd. — c) mestniki: *pomalu, nanagli* (= na naglem) itd. Na pr. *Nočem zlepa se podati.* (N. ps.) — *Zmлада se trn ostri.* (N. pr.) — *Ne reče mu dobra; ne želim ti zla; to ne bo kdobru.* (N. r.) — *Vse bi znova dobro bilo.* (Valj.)

2. Dajalniku in mestniku ženskih pridevnikov v ednini služita dve obliki: na **-i** in na **-ej**; vendar se rabi sedaj v knjigi skoro le oblika na **-i**.

§ 103. Pridevnik *rad* (*rajši, najrajši*) ima samo imenovalnike vseh spolov in števil ter se ujema z osebkom; nekateri pridevniki pa se celó ne sklanjajo, kakor *napak, peš, res, sovraž*, navadno tudi *všeč, žal* in še nekaj tujk.

Na pr. *Brat rad* (*rajši*) *čita, sestra rada* (*rajša*) *moli, dete rado* (*rajše*) *spi. Bratje radi* (*rajši*) *čitajo, sestre rade* (*rajše*) *molijo, deteta rada* (*rajša*) *spijo.* — *Vsi drugi svatje so mi všeč.* (N. ps.) — *Solz v nobenem ni očesu, žal besede v ustih ni.* (Preš.) — *Žale misli v srcu ni.* (Preš.) — *Ošabnikom so sovraž Bog in ljudje.* (Trub.) — *Luterš vera.* (N. r.)

Včasi se rabi *rajši, najrajši* za vse tri spole in števila; na pr. *Rajši gre voda tri dni okoli, nego en dan v reber.* (N. pr.)

Pravi, -a, -o je pridevnik, *prav* pa prislov; na pr. *Ta denar ni pravi.* — *Ta roka je prava.* — *Prav mu je.* — *Prav je tako.* — *Suknja mi ni prav.*

B. Stopnjevanje.

§ 104. Stopnjevati se pravi pridevnik tako izpreminjati, da ne znači samo lastnosti oseb in reči, ampak tudi pové, v kateri meri se jim prilaga lastnost. Kakor drugim jezikom služijo tudi slovenščini tri stopnje:

1. prva ali nasebna (nasebnik, pozitiv), katera kaže lastnost kake osebe ali reči brez vsake primerjave z drugo; na pr. *zvest(i) prijatelj, lepa hiša, rodovitno polje.*

2. druga ali primerjalna (primerjalnik, komparativ), katera prilaga lastnost kaki osebi ali reči v višji meri kakor drugi; na pr. *zvestejši prijatelj, lepša hiša, rodovitnejše polje.*

3. tretja ali presežna (presežnik, superlativ), po kateri se prideva kaki osebi ali reči lastnost v najvišji meri; na pr. *najzvestejši prijatelj, najlepša hiša, najrodovitnejše polje.*

Primerjalna stopnja.

§ 105. Primerjalna stopnja ali primerjalnik se obrazi, če pridenemo deblu primerjalno obrazilo:

1. **ejši, ejša, ejše**, ali 2. **ši, ša, še**, ali 3. **ji, ja, je**.

1. Z obrazilom **ejši, ejša, ejše** se stopnjuje večji del enozložnih in dvo-zložnih, pa vsi večzložni pridevniki; na pr.

<i>nov</i> : <i>novejši</i> , -a, -e;	<i>priden</i> : <i>pridnejši</i> , -a, -e;
<i>zvest</i> : <i>zvestejši</i> , -a, -e;	<i>pameten</i> : <i>pametnejši</i> , -a, -e;
<i>bogat</i> : <i>bogatejši</i> , -a, -e;	<i>rodoviten</i> : <i>rodovitnejši</i> , -a, -e.

Opomba. a) Pri večzložnih pridevniki se obrazilo *ejši* večkrat skrči v *iši*, kakor *prostoren*: *prostorniši* zraven *prostornejši*; *imeniten*: *imenitniši* zraven *imenitnejši*.

b) Namesto obrazila *ejši* se pritika včasih (zlasti v edninskem moškem in srednjem imenovalniku in tožilniku) *ej*, *eja*, *eje*; na pr. *noveji* zraven *novejši*; *stareji* zraven *starejši*; *redkeje* zraven *redkejše*; *pozneje*, *ceneje*.

Prislovi se pišejo navadno v tej obliki, kakor *prosteje*, *bistreje*, *gorkeje*, *pridneje*, *pametneje* itd.

2. Obrazilo **ši, ša, še** dobivajo le enozložni pridevniki, in sicer večinoma tisti, ki se končujejo na **b, p, d**; na pr.

ljub: *ljubši*, -a, -e; — *slab*: *slabši*, — *lep*: *lepši*.

Kadar se končuje deblo na **d**, tedaj se **d** pred *ši* za samoglasnikom izpreminja v **j**, za **r** pa izpahuje; na pr.

<i>hud</i> : <i>hujši</i> , -a, -e;	<i>slad-ek</i> : <i>slajši</i> ;
<i>mład</i> : <i>mlajši</i> ;	<i>grd</i> : <i>grši</i> ;
<i>rad</i> : <i>rajši</i> ;	<i>trd</i> : <i>trši</i> .

Na pr. *Človek je trši od kamena in slabši od jajca.* (N. pr.) — *Poslednja zmota je hujša od prve.* (Met.) — *Slajše reči na svetu ni, kakor je pesem lepa.* (Slom.)

3. Z obrazilom **ji, ja, je** tvorijo primerjalnik:

a) enozložni pridevniki na končni **k, g, h**, ki se pred *ji, ja, je* pretapljajo v **č, ž, š**; na pr.

<i>jak</i> : <i>jačji</i> , -a, -e;	<i>gluh</i> : <i>glušji</i> ;
<i>blag</i> : <i>blažji</i> ;	<i>plah</i> : <i>plašji</i> .

b) mnogi dvo-zložni pridevniki na **-ek (-ák), -ok**, ki te končnice odpahujejo, debelni končnik pa prisposodbljajo obrazilu *ji*; na pr.

<i>vis-ok</i> : višji, -a [*] , -e;	<i>krat-ek</i> : kračji (tudi: krajši);
<i>niz-ek</i> : nižji;	<i>globok</i> : globlji;
<i>oz-ek</i> : ožji;	<i>tan-ek</i> : tanji in tanjši;
<i>lah-ek</i> (<i>lag-ek</i>): lažji;	<i>slad-ek</i> : slaji in slajši;
<i>tež-ák</i> : težji;	<i>šir-ok</i> : širji in širši.

Na pr. *Višjemu prijenjaj, nižjemu prizanesi!* (N. pr.) — *Hišni prag najvišja planina.* (N. pr.)

Nekateri pridevniki na **-ek** (**-ák**), **-ok** se stopnjujejo s končnico vred, kakor *krepek* (*krepák*): *krepkejši*; *šibek*: *šibkejši*; *grenek*: *grenkejši*; *brhek*: *brhkejši*; *red-ek*: *redkejši*; *bridek*: *bridkejši*; *gladek*: *gladkejši* zraven *glajši*; *meh-ek*: *mehkejši* zraven *mečji* (deblo *mek-*); *globok*: *globokejši* zraven bolj navadnega: *globlji*, *redkoma*: *globočji*; *gorek*: *gorkejši* (heißer) zraven *gorši*, *gorji* (*stattlicher*).

Opomba. Namesto *višji*, *nižji*, *kračji* itd. se govori in včasih tudi piše: *viši*, *niži*, *krači* itd.; prislove pišemo navadno brez **j**, kakor *više*, *niže*, *bliže*, *blaže*, *draže*, *laže* itd.

c) Obrazilo **ji** privzemajo včasih tudi pridevniki na **d**, kakor *mlad*: *mlaji* zraven *mlajši*; *hud*: *huji* — *hujši*; *grd*: *grji* — *grši*; zlasti prislovi: *huj-je*, *slaj-je*, *grj-je*, *trj-je* itd. Na pr. *Turek je hud, njegova mati še huj-a.* (N. ps.) — *Ne pečaj se s hujim od sebe!* (N. pr.)

§ 106. Nepravilno se stopnjujejo:

<i>velik</i> — večji, večí;	<i>dober</i> — boljši, bolji;
<i>majhen</i> , <i>mali</i> — manjši, manji;	<i>dolg</i> — daljši, dalji.

Na pr. *Bolja pamet kakor žamet.* (N. pr.) — *Boljša je kratka sprava ko dolga pravda.* (N. pr.) — *Človek težko čaka boljših časov.* (Slom.)

§ 107. Včasih tvorimo primerjalno stopnjo s pomočjo stopnjevalnega prislova **bolj**, ki ga devamo pred nestopnjevanimi pridevniki. Ta način stopnjevanja je navaden zlasti:

1. pri pridevniki, ki pomenjajo kako barvo,
2. pri pridevniki na **-č**, ki so prav za prav deležniki sedanjega časa, in
3. pri trpno-preteklih deležnikih na **-en**, **-an**.

Na pr. *črn* — *bolj črn*; *cvetèč* — *bolj *cvetèč*; *pekòč* — *bolj pekòč*; *učèn* — *bolj učèn*; *znan* — *bolj znan* itd. Na pr. *Če boš pila vinčece rdeče, boš imela lice bolj cveteče*. (N. ps.)

Opomba. Pri pravih pridevnikih je boljše, da se ogiblremo te stopnjave, ker ni prav slovenska; krivo pa je zopet, ako se kak deležnik praviloma stopnjuje; na pr. *Lepa pesem blažilno vpliva na odrastlejšo mladino* (pravilno: . . . *na bolj odrastlo mladino*). — *Matija Čop, Slovenec izmed najučenejših Slovencev* (pravilno: . . . *izmed najbolj učenih Slovencev*). Glej § 108., 2.

Presežna stopnja.

§ 108. Presežno stopnjo ali presežnik tvorimo:

1. če primerjalni stopnji pridenemo besedico **naj**, kakor *lepši* — *najlepši*, -a, -e; *kračji* — *najkračji*; *slajši* — *najslajši*. Na pr. *Najboljša luč je Bog*. (N. pr.) — *Največje bogastvo je čisto srce*. (Slom.)

2. če nestopnjevanemu pridevniku pristavimo stopnjevani prislov **najbolj**, vendar večinoma le pri pridevnikih, kako barvo pomenjajočih, in pri deležnikih; na pr. *najbolj črn*; *najbolj cveteče lice*; *najbolj učena glava*.

§ 109. Visoko stopnjo kake lastnosti izražamo, če nestopnjevanemu pridevniku pridenemo:

1. *zeló*, *kaj*, *kar*, *močno*, *jako*, *silno*, *neznano*, *prav*, ali kako drugo slično besedico; na pr. *zeló bogat*; *kaj učena glava*; *prav dober*; *silno velika puščava*.

2. če pridevniku pristavimo: *pre-*, *pra-*, *vele-*, *vse-* (*vsega-*); na pr. *preljub*, *premoder*, *prastar* (uralt), *veleučen*, *vseveden*, *vsemogočen* (*vsegamogočen*).

Opomba. Členica *pre-* pomenja v sestavi tudi *preveč* (allzu, zu); na pr. *Premrzle so v gozdih mi vaših rosé*. (Preš.) — *Previsok* (zu hoch), *prenizek*, *preoster*, *pretrd*.

3. če pridevnik dvakrat zaporedoma postavimo; na pr. *visoka*, *visoka gora*; *globoko*, *globoko morje*.

4. z različnimi primerami, kadar hočemo posebnost ali imenitnost kake osebe ali reči nad vse druge povzdigniti; na pr. *mlad kakor kaplja*; *sladek ko med*; *bistro ko ribje okó*; *grenek ko pelin*; *priden kakor mravlja*; *trd kakor kamen na cesti* itd.

Sklanjatev stopnjevanih pridevnikov.

§ 110. Stopnjevani pridevniki se sklanjajo kakor nestopnjevani po vseh spolih, sklonih in številih; na pr.

Im. *lepši, najlepši grad — lepša, najlepša hiša — lepše, najlepše poslopje*;

rod. *lepšega, najlepšega gradu — lepše, najlepše hiše — lepšega, najlepšega poslopja*;

daj. *lepšemu, najlepšemu gradu — lepši, najlepši hiši — lepšemu, najlepšemu poslopju* itd.

Opomba. Po Kranjskem (razen Dolenjskega), Goriškem in Koroškem se končuje stopnjevani pridevnik v imenovalniku in tožilniku vseh spolov in števil ter v ednini ženskega spola na **-i**: *lepši*; na pr. *Na svetu lepši rožice ni, kakor je vinska trta.* (N. ps.) — *In je rožice pregledovala, katera lepši je cvetú.* (N. ps.) — *Za bolji rabo* (nam. za *boljšo rabo*). (Preš.) — *Hrepenečih src želje najslaji ogasil vse bo zemlje hlad zelene.* (Preš.)

Števniki.

§ 111. Števniki (Numerale, Zahlwort) naznanja, koliko je stvari ali reči.

Števniki imajo pridevniško ali samostalniško obliko ter so:

1. določni, kateri natanko kažejo število predmetov, o katerih se govori, kakor *pet, šest, sto, desetero* itd.

2. nedoločni, kateri le značijo večjo ali manjšo množino stvari ali reči, kakor *veliko, malo, nekoliko, precej* itd.

A. Določni števniki.

§ 112. Določni števniki so:

1. glavni,	4. množilni,
2. vrstilni,	5. delilni,
3. ločilni,	6. ponavljalni,
	7. samostalni.

1. Glavni števnik.

§ 113. Glavni števnik ali števci (Kardinalia, Grundzahlen) kažejo na vprašanje: koliko? število enovrstnih stvari ali reči. Glavni števnik so tí-le:

1 eden — en, ena, eno	23 tri in dvajset
2 dva, dve	24 štiri in dvajset itd.
3 trije, tri	30 trideset
4 štirje, štiri	31 eden in trideset itd.
5 pet	40 štirideset
6 šest	50 petdeset
7 sedem	60 šestdeset
8 osem	70 sedemdeset
9 devet	80 osemdeset
10 deset	90 devetdeset ²⁾
11 ednajst	100 sto
12 dvanajst	101 sto in eden
13 trinajst	102 sto in dva itd.
14 štirinajst	200 dve sto
15 petnajst	300 tri sto
16 šestnajst	400 štiri sto
17 sedemnajst	500 pet sto itd.
18 osemnajst	1.000 tisoč
19 devetnajst ¹⁾	2.000 dva tisoč
20 dvajset (dvadeset)	3.000 tri tisoč itd.
21 eden in dvajset	10.000 deset tisoč
22 dva in dvajset	1.000.000 milijon.

§ 114. a) *En, ena, eno* se sklanja kakor pravi pridevnik in se sklada s svojim imenom v spolu, sklonu in številu; na pr. *Z eno roko daje, z dvema jemlje.* (N. pr.) — *En krivičen vinar deset pravičnih sne.* (N. pr.) — *Enega listek skrije, drugega dob ne zakrije.* (N. pr.)

Opomba. 1. Oblika *eden* se rabi, kadar stoji števnik sam brez samostalnika, pred samostalniki pa le tedaj, kadar se posebno poudarja; na pr. *Eden odide, drugi pride.* (N. pr.) — *Pred Bogom je tisoče let kakor eden dan.* (Krelj.) — *Prešeren je eden najboljših pesnikov.*

2. Isto velja tudi o števniku *noben, nobena, nobeno (nobeden)*; na pr. *Nobena pesem ni tako dolga, da bi je ne izpel.* (N. pr.) — *Celó brez skrbi ni noben človek.* (N. pr.) — *Nobeden Belega grada se lotiti upal ni.* (N. ps.)

¹⁾ Iz: eden na deset, dva na deset, itd.

²⁾ Po Koroškem štejejo: 20 = dve redi, 30 = tri redi, 40 = štiri redi, 50 = petred, 60 = šestred itd. Red, rod. redí, die Reihe.

b) *Dva, obá* (za moški), *dve, obé* (za ženski in srednji spol) sklanjamo v dvojini takó-le :

Im.	<i>dva, dve,</i>	<i>obá, obé,</i>
rod.	<i>dveh,</i>	<i>obéh,</i>
daj.	<i>dvema,</i>	<i>obéma,</i>
tož.	<i>dva, dve,</i>	<i>obá, obé,</i>
mest.	<i>pri dveh,</i>	<i>obéh,</i>
orod.	<i>z dvema,</i>	<i>obéma.</i>

Skupek *obadvá, obedvé* sklanja navadno le drugo besedo, kakor rod. *obadvéh, obedvéh*, pa tudi : *obeh dveh*.

Na pr. *Dvema pastirjema volk laže ovco ukrade ko enemu.* (N. pr.) — *Če slepec slepca vodi, obá v jamo padeta.* (N. pr.)

c) *Trije, štirje* (za moški), *tri, štiri* (za ženski in srednji spol) se sklanja v množini :

Im.	<i>trije, tri,</i>	<i>štirje, štiri,</i>
rod.	<i>treh,</i>	<i>štirih,</i>
daj.	<i>trem,</i>	<i>štirim,</i>
tož.	<i>tri,</i>	<i>štiri,</i>
mest.	<i>pri treh,</i>	<i>štirih,</i>
orod.	<i>s tremi,</i>	<i>štirimi.</i>

Na pr. *Kjer sta dva ali kjer so trije v mojem imenu, tam sem jaz v sredi med njimi.* (Met.) — *Žena hiši tri ogle drži, mož le enega.* (N. pr.) — *Treh reči se ne sme človek braniti: dela, kruha in spoznati Boga.* (N. pr.)

§ 115. a) *Pet* se pregiblje za vse spole takó-le :

Im.	<i>pet,</i>
rod.	<i>petih,</i>
daj.	<i>petim,</i>
tož.	<i>pet,</i>
mest.	<i>pri petih,</i>
orod.	<i>s petimi.</i>

Po sklanjalu *pet* se ravnaajo vsi višji glavni števniki od *pet* naprej, izvzemši *sto, tisoč* in *milijon*; na pr. *S šestimi konji ne boš vozú pretegnil, s sedmimi pa poteče.* (Vodn.) — *Jela je slovo jemati od devetih tudi sestrá.* (N. ps.)

Od *pet* začensí so vsi glavni števniki v imenovalniku in tožilniku samostalniki, v ostalih sklonih pa pridevniki.

b) *Sto* se ne pregljbe; večkrat ga nadomešča samostalni^k *stotina*; na pr. *pet sto* ali *pet stotin*; *s sto kronami* ali *s stotino kron*.

Tisoč se navadno ne sklanja; ako pa se pregljbe, tedaj je večinoma ženskega spola. Na pr. *izmed tisoč ljudi*; *ima denarjev na tisoče*; *dva tisoč* ali *dve tisoči*; *s petimi tisoč vojaki* ali *s petimi tisočami vajakov*; *pred tisoč leti*. Toda tudi: *trije tisoči*; *koliko tisočim je Bog prošnje uslišal*!

Milijon je moškega spola; na pr. *dva milijona*, *pet milijonov*.

2. Vrstilni števniki.

§ 116. Vrstilni števniki ali vrstilci (Ordinalia, Ordnungszahlen) kažejo vrste ali red posameznih predmetov na vprašanje: koliki, kolika, koliko? Vrstilci so:

1. prvi, -a, -o,	13. trinajsti, -a, -o, itd.
2. drugi, -a, -o,	20. dvajseti, -a, -o,
3. tretji, -a, -e,	21. eden in dvajseti, -a, -o,
4. četrti, -a, -o,	22. dva in dvajseti, -a, o, itd.
5. peti, -a, -o,	30. trideseti, -a, -o,
6. šesti, -a, -o,	40. štirideseti, -a, -o,
7. sedmi, -a, -o,	50. petdeseti, -a, -o,
8. osmi, -a, -o,	60. šestdeseti, -a, -o, itd.
9. deveti, -a, -o,	100. stoti, -a, -o,
10. deseti, -a, -o,	101. sto in prvi, -a, -o, itd.
11. ednajsti, -a, -o,	1.000. tisoči, -a, -e,
12. dvanajsti, -a, -o,	1.000.000. milijonski, -a, -o.

Vrstilni števniki se sklanjajo kakor pridevniki.

Za številkami, ki značijo vrstilce, postavljamo piko; na pr. *Cesar Franc Jožef I. je dne 2. grudna leta 1848. zasedel avstrijski prestol*.

3. Ločilni števniki.

§ 117. Ločilni števniki ali ločilci (Gattungszahlen) značijo na vprašanje: kolikér, -a, -o? razpole ali plemena stvari in reči. Ločilni števniki so na pr.:

edin, -a, -o,	peter, -a, -o,
dvoji, -a, -e,	ednajster, -a, -o,
oboji, -a, -e,	pet in trideseter, -a, -o,
troji, -a, -e,	stoter, -a, -o,
čtvér, -a, -o,	tisočer, -a, -o, itd.

Opomba. Mimo teh ima slovenščina še ločilne števnikе, sestavljene s pridevnikom *vrsten*, *-tna*, *-o*; na pr. *enovrsten*, *dvorsten*, *trovrsten*, *četrovrsten*, *peterovrsten*, *kolikovrsten* itd.

4. Množilni števnikі.

§ 118. Množilni števnikі ali množilci (Multiplikativa, Vervielfältigungszahlen) odgovarjajo na vprašanje: kolikéren, -rna, -o? in kažejo, kolikomnožna je kaka reč. Množilci so:

enoteren, -rna, -o,	ali	enojen, -jna, -o,
dvojen, -jna, -o,	„	dvojnat, -a, -o,
obojen, -jna, -o,	„	obojsnat, -a, -o,
trojen, -jna, -o,	„	trojsnat, -a, -o,
čtetveren, -rna, -o,	„	čtetvernat, -a, -o,
peteren, -rna, -o, itd.	„	peternat, -a, -o, itd.

Ločilci in množilci se pregibljejo kakor pridevnikі.

5. Delilni števnikі.

§ 119. Delilni števnikі ali delilci (Distributiva, Verteilungszahlen) naznanjajo, po koliko je stvari ali reči. Izražamo jih s tem, da pridevamo besedico **po** glavnim ali ločilnim števnikom; na pr.

po en, ena, -o — po enega,	po štirje, štiri — po čtetvero,
po dva, dve — po dvoje,	po pet — po petero,
po trije, tri — po troje,	po šest — po šestero, itd.
po sto — po stotero, itd.	

Na pr. *Orlica izvali po dvoje, po troje mladičev in živi po sto let.* (Slom.) — *Učenci so se po dva in dva razšli.* (Ravn.)

6. Ponavljalni števnikі.

§ 120. Ponavljalni ali prislovni števnikі (Adverbialia, Wiederholungszahlen) odgovarjajo 1. na vprašanje: kolikokrat? ali 2. na vprašanje: kólikič in katerikrat?

1. Prve tvorimo iz glavnih in nedoločnih števnikov, če jim krat pridenemo; na pr. *enkrat*, *dvakrat*, *trikrat*, *štirikrat*, *petkrat*, *velikrat* = *velikokrat*, *mnogokrat*, *malokrat*, *marsikrat*.

Opomba. Besedica *krat* je sem ter tja pregiben samostalniik moškega in ženskega spola; na pr. *neke krati*, *vse krati*, *hkrati*, *obkrati*; *več kratov*, *hkratu*. — *Koliko kratov sem v samoti klicala pomoč Marije.* (Preš.)

2. Drugo vrsto ponavljalcev obrazimo iz vrstilnih števnikov, če jim na vprašanje: kólikič? pritaknemo č, na vprašanje: katerikrat? pa krat ali pot.

Na pr. prvič, drugič, tretjič, četrtrič, petič, šestič, stotič . . .

ali: prvokrat (prvokrat) — prvo pot (edn. tož.), drugikrat — drugo pot (drugi pot), tretjikrat — tretjo pot (tretji pot).

7. Samostalni števnik.

§ 121. Iz pridevnih števnikov tvorimo mnogo samostalnikov. Taki samostalniki so :

1. imena posameznih števil: *samica*, *dvojka*, *trojka*, *čtetverka*, *peterka*, *šesterka*, *sedmerka*, *osmerka*, ali tudi: *petka* ali *petica*, *šestka* ali *šestica*, *sedmica*, *osmica*, *stotica*. Iz nič je ničla = 0.

2. imena takih stvari, katere imajo dve ali več samic v sebi, kakor *dvojica*, *trojica*.

Včasih rabimo tudi samostalna imena: *čtetvorica*, *petorica*, *šestorica* itd., pa le tedaj, kadar so vse stvari moškega spola.

3. imena, katera kažejo déle kake celote, kakor *dvojina* ali *polovica*, *tretjina*, *čtetrt* ali *čtetrtina*, *petina*, *šestina*, *osmina* itd.; na pr. *tri desetine* = $\frac{3}{10}$; *pet osmin* $\frac{5}{8}$.

Samostalnik *čtetrt*, rod. *čtetrti*, nam služi osobito pri meri časa in drugih reči; na pr. *čtetrt ure*; *dve čtetrti litra vode*; *tri čtetrti kilograma mesa*.

4. imena denarjev, a) kovanih: *šestica*, *desetica*, *dvajsetica*; — b) papirnatih: *peták*, *deseták*, *stoták*, *tisočák*.

5. imena vojaških predstojnikov: *desetnik*, *stotnik* itd., in skupnih rojencev: *dvojčič* — *dvojček*, *trojčič* — *trojček*.

6. imena papirjeve velikosti (samega na sebi ali v knjigah): *čtetrtinka*, *osminka* (*osmerka*), *dvanajstinka* (*dvanajsterka*), *šestnajstinka* (*šestnajsterka*).

Opomba. 1. *Pol* (die Hälfte, halb) je samostalnik ter ima v imen. in tož. rodilnik za seboj; v ostalih sklonih se veže *pol* kot nepregiben pridevnik s samostalnikom, obliki *polu* in *poli* pa z rodilnikom. Na pr. 1. 4. *pol dneva*; 2. *do pol dneva* — *do polu dneva*; 3. *k pol dnevu* — *proti polu štirih*; 5. *v pol uri* — *v poli ure*; 6. *o pol eni* — *o poli ene*; 6. *s pol dnevom*. — *Dobre pol ure je preteklo* — *Pol večji*; *napol prazen*. — *Pol riba*, *pol človek*.

2. *Pol* se sestavlja z vrstilci, samostalniki in pridevniki; na pr. *poldrugi* (*eden in pol*), *poltretji* (*dva in pol*), *polčtetrti*; *poldan*, *polnoč*, *polbrat*, *polčlovek*, *polglasnik*; *poldneven*, *polnočen*.

3. Kakor *pol* se sestavlja tudi *sam* z vrstilci; na pr. *samoedin*, t. j. sam brez druga; *samodrug*, t. j. sam z enim drugom, tako da je sam drugi; *samotretji*, *samopeti*.

B. Nedoločni števnik.

§ 122. Nedoločni števnik so:

1. pregibni, in sicer:

a) samostalniki, kakor *temà* (najvišje nedoločno število), *silà*, *množina*, *mnoštvo*, *obilica*, *truma*, *trop*, *krdelo* itd.

b) pridevniki, kakor *mnogi*, *noben*, *nekolik*, *ves*, *vsak*; *mnogoteri*, *raznoteri*, *nekateri*, *-a*, *-o*, itd.

2. nepregibni: *mnogo*, *veliko*, *malo*, *več*, *manj*, *nekaj*, *nekoliko*, *nič*, *preveč*, *premalo*, *dosti*, *precej*, *obilo*, *obilno*.

Na pr. *Kdor preveč misli, ne stori veliko*. (N. pr.) — *Med dosti kmeti je malo kmetovalcev*. (N. pr.) — *V malo dneh; z malo besedami*. *V nekoliko urah*, pa tudi: *v nekaj urah*.

Z a i m e k.

§ 123. Zaimek (Pronomen, Fürwort) nam rabi kot namestnik samostalnih imen, da jih ni treba ponavljati.

Zaimki so po svojem pomenu:

1. osebni,	4. vprašalni,
2. svojilni,	5. oziralni,
3. kazalni,	6. nedoločni.

1. Osebni zaimki.

§ 124. Osebni (personalni) zaimki so:

- a) **jaz**, za prvo osebo, katera govori;
 b) **ti**, za drugo osebo, kateri se govori;
 c) **on**, **ona**, **ono**, za tretjo osebo, o kateri se govori;
 č) **sebe**, povratno-osebni zaimek za vse tri osebe.

Sklanjatev osebnih zaimkov.

a) **Prva oseba.**

b) **Druga oseba.**

Im. *jaz*,
 rod. *mene*, *me*,
 dat. *meni*, *mi*,
 tož. *mene*, *me*,
 mest. *pri meni*,
 orod. *z menój*,

Ednina.

ti,
tebe, *te*,
tebi, *ti*,
tebe, *te*,
pri tebi,
s tebój.

a) Prva oseba.

b) Druga oseba.

Dvojina.

Im.	<i>midva, midve,</i>	<i>vidva, vidve,</i>
rod.	<i>naju,</i>	<i>vaju,</i>
daj.	<i>nama,</i>	<i>vama,</i>
tož.	<i>naju,</i>	<i>vaju,</i>
mest.	<i>pri naju,</i>	<i>pri vaju,</i>
orod.	<i>z nama,</i>	<i>z vama.</i>

Množina.

Im.	<i>mi,</i>	<i>vi,</i>
rod.	<i>nas,</i>	<i>vas,</i>
daj.	<i>nam,</i>	<i>vam,</i>
tož.	<i>nas,</i>	<i>vas,</i>
mest.	<i>pri nas,</i>	<i>pri vas,</i>
orod.	<i>z nami,</i>	<i>z vami.</i>

c) Tretja oseba.

Zaimek tretje osebe: *on, ona, ono* (er, sie, es),* tvori vse sklone razen imenovalnika vseh treh števil od zastarelega: *i, ja, je*.

Moški spol.

Ženski spol.

Srednji spol.

Ednina.

Im.	<i>on,</i>	<i>ona,</i>	<i>ono,</i>
rod.	<i>njega, ga,</i>	<i>nje, je,</i>	<i>njega, ga,</i>
daj.	<i>njemu, mu,</i>	<i>njej (nji), ji,</i>	<i>njemu, mu,</i>
tož.	<i>njega, ga,</i>	<i>njo, jo,</i>	<i>njega, ga (je),</i>
mest.	<i>pri njem,</i>	<i>pri njej (nji),</i>	<i>pri njem,</i>
orod.	<i>z njim,</i>	<i>z njo,</i>	<i>z njim.</i>

Dvojina.

Im.	<i>ona(dva),</i>	<i>oni(dve),</i>	<i>oni(dve),</i>
rod.	<i>njiju (nju), ju,</i>		
daj.	<i>njima, jima,</i>		
tož.	<i>njiju (nju), ju,</i>	<i>nji, ji,</i>	
mest.	<i>pri njiju,</i>		
orod.	<i>z njima.</i>		

Moški spol.

Ženski spol.

Srednji spol.

Množina.

Im.	<i>oni,</i>	<i>one,</i>	<i>ona,</i>
rod.		<i>njih, jih,</i>	
daj.		<i>njim, jim,</i>	
tož.		<i>nje, jih (je),</i>	
mest.		<i>pri njih,</i>	
orod.		<i>z njimi.</i>	

č) Povratno-osebni zaimek.

Povratni zaimek *sebe* se sklanja za vse spole in števila takó-le:

Im.	—
rod.	<i>sebe, se,</i>
daj.	<i>sebi, si,</i>
tož.	<i>sebe, se,</i>
mest.	<i>pri sebi,</i>
orod.	<i>s seboj.</i>

Splošne opombe.

§ 125. a) *Jaz in ti* sta brezspolna osebna zaimka, t. j. za vse tri spole jima rabi enoista oblika; na pr. *mi žene gremo; vidve pojmeta na polje; pojte, vi dekleta!*

V nekaterih krajih govoré za ženski spol namesto *mi, vi, midve, vidve* tudi *me, ve, medve, vedve*; na pr. *Smo poštene me Kranjce.* (Preš.) — *Hudobe turške ve grdé.* (N. ps.)

b) Kratke oblike v edninskem rod., daj. in tož. imenujemo naslonice (enklitike) in jih rabimo, kadar ne poudarjamo zaimka. Prvotna tožilnikova oblika v ednini: *me, te, se*, ki je sedaj naslonjena (enklitična), se je ohranila še za predlogi v neenklitični rabi; na pr. *Ti za me, jaz za te, Bog za vse.* (N. pr.) — *Le na se sme zanašati se človek.* (Cegn.)

Opomba. V teh primerih je poudarek na zaimku: *za mé, za té, na sé.* Navadno pa se spoji zaimek s predlogom in tedaj dobi predlog naglas; na pr. *záme, záte, náse, póme, póte, váme (= v me), váte, váse.*

c) Namesto edninskega orodnika: *menój, tebój, seboj*, se nahajajo tudi oblike: *máno, tábo, sábo*, ali *menô, tebô, sebô*; na pr. *Nad mano, pod mano, krog mene je Bog.* (Vilh.) — *Ti ga nimaš pod sebô, da bi izkusil se z menô.* (N. ps.)

Opomba. Namesto dvojsinske oblike: *naju, vaju*, se govori med ljudstvom oblika: *naji, vaji* (*náj, váj*), kakor so tudi češče pisali starejši pisatelji; na pr. *Sem odpovedala se zvezi naji.* (Preš.) — *Šel náj (naju) vsak sam bo skož življenja zmede.* (Preš.)

§ 126. O tretji osebi je pomniti:

a) Namesto zastarele oblike *i* (*jī*), *ja, je* v imenovalniku (vseh treh števil) je stopil kazalni: *on, ona, ono*. Ostali skloni so ohranili stare oblike s to majhno razliko, da jim je stara slovenščina vstavljala soglasnik **n** samo za predlogi, dočim ga sedanja vselej pritika, kadar se poudarja zaimек.

Prvotne oblike: *jega, jemu* itd. živé še med štajerskimi in ogrskimi Slovenci in med nekaterimi Dolenjci, v pisni slovenščini pa niso navadne.

b) Namesto prvotnega moškega tožilnika **i** v ednini nam služi roditeljska oblika: *njega, ga*. Le za predlogi se je ohranil stari **i**, na pr. *zánj* (= za njega); *pónj, nánj, vánj, prédenj, črezenj, obenj* (= ob njega).

Namesto prvotnega srednjega tožilnika **je** v ednini nam rabi navadno roditeljska oblika: *njega, ga*, izvzemši za predlogi; na pr. *pónje* (= po njega), *zánje, nánje, vánje* itd. Na pr. *Časa tvoja je življenje tvoje; vlivaj vánje vsak dan dela dobra!* (Ašk.)

Istotako govorimo v množini namesto prvotnega tožilnika **je** skoro izključno roditeljski **jih**, kadar zaimka ne naglašamo. Za predlogi pa in kadar zaimек poudarjamo, rabimo prvotno obliko **nje**; na pr. *Samo nje sem videl; grem med nje; po nje (pónje); čez nje; za nje (zánje).* — *Kje imaš knjige?* — *Pozabil sem jih domá.* — *Idi po nje!*

c) Zraven prvotnega dvojsinskega rod. in tož. *njiu* nam služi češče skróčena oblika *nju*; na pr. *Potlej njiu je poročil grajski pater.* (Preš.) — *Jok si briše, ko vidi v tako žalost nju vtopljená.* (Preš.)

2. Svojilni zaimki.

§ 127. Svojilni (posesivni) zaimki kažejo, čigav je predmet, o katerem govorimo. Obrazijo se od osebnih zaimkov in so ti-le:

a) za prvo osebo:

moj, moja, moje,
nájin, najina, najino,
naš, naša, naše.

b) za drugo osebo:

tvoj, tvoja, tvoje,
vájin, vajina, vajino,
vaš, vaša, vaše.

c) za tretjo osebo:

njegòv, njegóva, njegóvo,
njen, njena, njeno,
njun (njíjin), njuna, njuno,
njihov, njihova, njihovo.

č) povratni za vse osebe:

svoj, svoja, svoje.

Opomba. a) Svojilniki so po svoji sklanjatvi pravi pridevniki; toda v edninskem imenovalniku moškega spola nimajo določne oblike na **-i**, ker imajo že sami ob sebi določen pomen. Krivo je tedaj *njeni* nam. *njen*; *njegovi* nam. *njegov*; *najini* nam. *najin* itd.

b) Svojilnik *njihov*, **-a**, **-o** se česče nadomešča z množinskim rod. *njih*; na pr. *Njih dobrotá je velika*. — *Vem, da malike in njih službo glave služabnikov njih so na svet rodile*. (Preš.)

c) Večkrat (zlasti v pesmih) se rabi tudi roditeljski *njega* nam. *njegov*, *nje* nam. *njen*; na pr. *Iz njega rok izmakne se počasi*. (Preš.) — *Do nebes leti nje (vode) jeze pena*. (Preš.)

3. Kazalni zaimki.

§ 128. Kazalni (demonstrativni) zaimki zaznamujejo predmete s tem, da kažejo na nje, in so ti-le:

ta, ta, to, der, dieser (v sestavi: *tá-le, tá-le, tó-le*, ali: *le-tá, le-tá, le-tó*, ali *toti, tota, toto*);

óni, óna, óno, jener (v sestavi: *óni-le, óna-le, óno-le*, ali: *le-óni, le-óna, le-óno*);

tisti, tista, tisto; *taisti, taista, taisto*; derjenige, derselbe; **isti, ista, isto**, ebenderselbe;

sam, sama, samo, selbst, ipse;

tak, taka, tako; *takšen, -šna, -o*;

tólik, -a, -o; *tólikšen, -šna, -o*.

§ 129. Kazalni zaimki se sklanjajo kakor pridevniki; na pr. *óni, óna, óno*; rod. *ónega, óne, ónega*; daj. *ónemu, óni, ónemu* itd. — *tisti, tista, tisto*; *tistega, tistemu, pri tistem, s tistim* itd. — *toti, totega, totemu* itd.

Samo *ta, ta, to* se razločuje od pridevniške sklanjatve v tem, da ima namesto sklonila **i** naglašen **é**.

Pregiblje se tedaj takó-le :

Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
Ednina.		
Im. <i>ta,</i>	<i>ta,</i>	<i>to,</i>
rod. <i>tęga,</i>	<i>te,</i>	<i>tęga,</i>
daj. <i>temu,</i>	<i>tej (ti),</i>	<i>temu,</i>
tož. <i>tęga, ta,</i>	<i>to,</i>	<i>to,</i>
mest. <i>pri tem,</i>	<i>pri tej (ti),</i>	<i>pri tem,</i>
orod. <i>s tēm,</i>	<i>s tō,</i>	<i>s tēm.</i>

Dvojina.		
Im. <i>ta,</i>	<i>té,</i>	<i>té,</i>
rod. <i>tęga,</i>	<i>téh,</i>	
daj. <i>temu,</i>	<i>téma,</i>	
tož. <i>ta,</i>	<i>té,</i>	<i>té,</i>
mest. <i>pri tem,</i>	<i>pri téh,</i>	
orod. <i>s tēm,</i>	<i>s téma.</i>	

Množina.		
Im. <i>ti,</i>	<i>te,</i>	<i>ta,</i>
rod. <i>tęga,</i>	<i>téh,</i>	
daj. <i>temu,</i>	<i>tém,</i>	
tož. <i>te,</i>	<i>te,</i>	<i>ta,</i>
mest. <i>pri tem,</i>	<i>pri téh,</i>	
orod. <i>s tēm,</i>	<i>s témi.</i>	

Splošne opombe.

§ 130. 1. Sestavljeni kazalnik *taisti, -a, -o* pregiblje navadno le drugo besedo (*taistęga, s taistim*), včasih pa tudi obé. kakor 1. *ta isti — ta ista — to isto*; 2. *tęga istęga — te iste — tęga istęga*; 3. *temu istemu — tej isti* itd.; na pr. *V tem istem času.* (Dalm.)

2. Kadar hočemo z večjo določnostjo pokazati na kak predmet, nam rabi zaimek *sam, sama, samo*, ki jači zaimke in druga imena na pomenu in se ujema z njimi kakor pridevnik. Na pr. *Lenuh sam sebi čas krade.* (N. pr.) — *Kdor se z ošabnikom pajdaši, ta se sam poošabi.* (Ravn.) — *Vsak je samemu sebi najbližji.* — *Vsako čednost moramo samo ob sebi* (an und für sich) *ceniti.*

3. Stari kazalni zaimek *sī, si, se, dieser, diese, dieses, živi dandanes samo še*:

a) v nekaterih sklonih, in sicer α) v ednini: 2. *sega — se*, 3. *semu — sej*, 5. *sem — sej*, in β) v množini: 2. 5. *sih*; na pr. *Na sem svetu.* (Krelj.) — *O sej (si) dobi, do se dobe, od sega dne; dosihdob, posihdob (posihmal).*

b) v nekaterih sestavah, kakor *danes, letos, sinoči.*

4. Vprašalni zaimki.

§ 131. Vprašalni (interrogativni) zaimki vprašujejo po predmetu ter so:

1. samostalni: **kdo** in **kaj**;

2. pridevni: **kateri, katera, katero**; **koji, koja, koje**;

čigáv, -a, -o;

kak, -a, -o; **kakšen, -šna, -o**;

kólik, -a, -o; **kólikšen, -šna, -o.**

§ 132. Pridevni vprašalniki se pregibljejo kakor pridevniki, samostalna *kdo* in *kaj* pa takó-le:

Im.	<i>kdo,</i>	<i>kaj,</i>
rod.	<i>koga,</i>	<i>česa,</i>
daj.	<i>komu,</i>	<i>čemu,</i>
tož.	<i>koga,</i>	<i>kaj,</i>
mest.	<i>pri kom,</i>	<i>pri čem,</i>
orod.	<i>s kom,</i>	<i>s čim.</i>

5. Oziralni zaimki.

§ 133. Oziralni (relativni) zaimki se ozirajo ali nanašajo na predmet, o katerem se govori v drugem stavku.

Oziralniki so:

1. samostalni: **kdor** in **kar**;

2. pridevni: **kateri, katera, katero**; **koji, koja, koje**;

nepregibni **ki** za vse spole, sklone in števila;

kákoršen, -šna, -o;

kólikoršen, -šna, -o.

§ 134. Pridevni oziralniki se sklanjajo kakor pridevniki, *kdor* in *kar* pa takó-le :

Im.	<i>kdor,</i>	<i>kar,</i>
rod.	<i>kogar (čigar),</i>	<i>česar,</i>
daj.	<i>komur,</i>	<i>čemur,</i>
tož.	<i>kogar,</i>	<i>kar,</i>
mest.	<i>pri komer,</i>	<i>pri čemer.</i>
orod.	<i>s komer,</i>	<i>s čimer.</i>

6. Nedoločni zaimki.

§ 135. Nedoločni zaimki kažejo na kako osebo ali reč, katere nočemo ali ne moremo imenovati.

Nedoločni zaimki so :

1. samostalni: **kdo**, **nekdo**, **nihče**, **nikdo**, **malokdo**, **marsikdo**, **vsakdo** ; **kaj**, **nekaj**, **nič** ;

2. pridevni: **kateri**, **kak**, **neki** (ne: nek), **nekateri**, **marsikateri**, **marsikak**, **marsikakšen**, **vsak** (ne: vsaki), **sleherni**, **vsakateri**, **-a**, **-o** ; **ves**, **vsa**, **vse**.

§ 136. Samostalni nedoločni zaimki se pregibljejo, in sicer :

a) *kdo*, *nekdo*, *nihče*, *nikdo*, *malokdo*, *marsikdo*, *vsakdo* po sklanjalu *kdo*, ali tudi po oziralnem *kdor* ; kakor im. *nihče*, rod. in tož. *nikoga(r)*, daj. *nikomu(r)*, mest. in orod. *nikom(er)*. Na pr. *Bog ne dá nikomur vsega*. (N. pr.) — *Svet malokomu prizanese*.

b) *kaj* in *nekaj* po sklanjalu *kaj* ; na pr. *Vsem posamez něčesa manjka*. (N. pr.) — *Po něčem slajšem hrepenim*. (Ašk.)

c) *nič* pa takó-le :

Im.	<i>nič,</i>
rod.	<i>ničesar,</i>
daj.	<i>ničemur,</i>
tož.	<i>nič,</i>
mest.	<i>pri ničemer,</i>
orod.	<i>z ničimer.</i>

Na pr. *Smrt si v ničemer ne prebira*. (N. pr.) — *Bog je moj pastir, ničesar mi ne manjka*. (Ravn.) — *Toda: Iz nič ni nič*.

§ 137. Pridevni nedoločniki se sklanjajo kakor pridevniki; le *ves*, *vsa*, *vse* pregiblujemo v ednini in množini kakor kazalni zaimšek: *ta*, *ta*, *to*.

Moški spol.

Ženski spol.

Srednji spol.

Ednina.

Im.	<i>ves</i> ,	<i>vsa</i> ,	<i>vse</i> ,
rod.	<i>vsega</i> ,	<i>vse</i> ,	<i>vsega</i> ,
daj.	<i>vsemu</i> ,	<i>vsej (vsi)</i> ,	<i>vsemu</i> ,
tož.	<i>vsega</i> , <i>ves</i> ,	<i>vso</i> ,	<i>vse</i> ,
mest.	<i>pri vsem</i> ,	<i>pri vsej (vsi)</i> ,	<i>pri vsem</i> ,
orod.	<i>z vsem</i> ,	<i>z vsô</i> ,	<i>z vsem</i> .

Množina.

Im.	<i>vsi</i> ,	<i>vse</i> ,	<i>vsa</i> ,
rod.	<i>vseh</i> ,		
daj.	<i>vsem</i> ,		
tož.	<i>vse</i> ,	<i>vse</i> ,	<i>vsa</i> ,
mest.	<i>pri vseh</i> ,		
orod.	<i>z vsemi</i> .		

Na pr. Na *vsem* svetu se *vse* dobi. (N. pr.) — *Vseh* del *majster*, *vseh* rev *gospodar*. (N. pr.)

Spregatev.

Glagol.

§ 138. Glagol (Verbum, Zeitwort) znači kako dejanje ali stanje in more ob enem izražati tudi čas, kdaj se tisto vrši.

Na pr. *Kar se ješ, to boš žel.* (N. pr.) — *Sreča na razpotju sedi.* (N. pr.) — *Skrb je marsikomu pobelila lase.* — *Od lenobe nihče ne obogati.*

1. Glagoli so po svojem pomenu:

a) **prehajalni** (transitivni), če prehaja njih dejanje na predmet v tožilniku; na pr. *Tuja zemlja ubija človeka.* (N. pr.) — *Kdor koprivo pozna, nagec skrije.* (N. pr.)

b) **neprehajalni** (intransitivni), če ostaja njih dejanje na samem osebk, kakor *spim, sedim, skačem, rastem*;

ali pa če imajo dopolnilo v drugem odvisnem sklonu kakor v tožilniku pri sebi, na pr. *potrebujem pomoči.* *služim cesarju, hrepenim po časti.*

c) **povratni** (refleksivni), ki izražajo na samem osebk ostajajoče dejanje s povratnim zaimkom *se*.

Nekateri povratni glagoli nam rabijo le v zvezi s povratnim zaimkom in so pristni povratniki, kakor *čuditi se, bati se, nadejati se, veseliti se*.

Drugi povratni glagoli so sami ob sebi prehajalniki, pa nam rabijo tudi v povratnem pomenu, kakor *učiti* — *učiti se, voziti* — *voziti se, motiti* — *motiti se* itd.

Na pr. *Boj se Boga!* — *Kdor se v petek smeje, se joče v nedeljo.* (N. pr.) — *Vsi se čudimo božjemu stvarstvu.* — *Učite se ponižnosti!*

Opomba. Glagole, ki nimajo osebkove besede in nam rabijo le v 3. edninski osebi, imenujemo brezosebne (impersonalne); na pr. *bliska se; grmi; sneži; dani se.*

2. Po kakovosti dejanja, t. j. z ozirom na njega trajnost so glagoli:

a) **dovršni** (perfektivni), ki izražajo nastop ali dovršitev kakega dejanja ali stanja; na pr. *sesti, leči, zagrmeti, zaspati* — *skočiti, storiti, izgnati, naučiti se*.

b) **nedovršni** (imperfektivni), ki značijo trajajoče dejanje ali stanje brez ozira na njega začetek ali dovršitev; na pr. *sedeti, ležati, grmeti, spati, skakati, delati, gnati, učiti se*.

Osebe, števila, časi, nakloni in doba glagolov.

§ 139. Glagol se preminja po osebah, številih, časih, naklonih in dobi, t. j. glagol se sprega.

1. Glagoli, ki izražajo osebo, število in čas, so določeni (verba finita), drugi so nedoločeni.

Določene glagolne oblike so: določnik, pogojnik, želelnik in velelnik.

Nedoločene glagolne oblike so: nedoločnik, namerilnik, deležniki in glagolnik.

2. Pri spregatvi (konjugaciji) glagolov je treba paziti:

- a) na osebo in število (Numerus),
- b) na čas (Tempus),
- c) na naklon (Modus), in
- č) na dobo (Genus).

A. Osebe in števila.

§ 140. Osebe so tri; prva, katera govori, druga, kateri se govori, in tretja, o kateri se govori.

Število je trojno kakor pri imenu: ednina, dvojina, množina.

B. Časi.

§ 141. Slovenščini rabijo štirje časi:

a) sedanji čas ali sedanjik (Präsens), ki naznanja v sedanjosti trajajoče, ali v sedanjosti dovršeno dejanje; na pr. *Kar na svetu živi, vse kmet preredi*. (N. pr.)

b) prihodnji čas ali prihodnjik, ki izraža v prihodnosti trajajoče dejanje (Futurum), ali v prihodnosti dovršeno dejanje (Futurum exactum); na pr. *V zeleno goro poletim in tamkaj bom prepevala, v zeleni travnik gledala.* (N. ps.) — *Kukavica nas skliče na planino, ko bo pomlad vzbudila studence spet.* (Cegn.)

c) pretekli čas (Präteritum), ki kaže v preteklosti trajajoče dejanje (Imperfektum), ali v preteklosti dovršeno dejanje (Perfektum); na pr. *Kdor je po svetu hodil, ta je mnogo videl.* — *Izkušnja je pregovore rodila, potrdila in ohranila.*

č) predpretekli čas (Plusquamperfektum), ki zaznamuje dovršeno dejanje ali stanje z ozirom na drugo preteklost; na pr. *Ko se je bila naša vojna prikazala, so se takoj razkropile sovražne trume.*

Nedovršni glagoli.

Sedanjik:	<i>nesem</i> (Präs.)
Prihodnjik:	<i>bom nesel</i> (Fut.)
Pretekli čas:	<i>sem nesel</i> (Imperf.)
Predpretekli čas:	—

Dovršni glagoli.

<i>prinesem</i> (Präs. in Fut.)
<i>bom prinesel</i> (Fut. in Fut. ex.)
<i>sem prinesel</i> (Perf.)
<i>sem bil prinesel.</i>

C. Nakloni.

§ 142. Nakloni so štirje:

a) določni naklon ali določnik (indikativ), ki naravnost in brezpogojno pové, kaj kdo dela, ali kaj se godi; na pr. *Smrt pobrati pod lopato, kar rodil je beli dan.* (Cegn.)

b) pogojni naklon ali pogojnik (kondicional), kateri kaj kot negotovo in pogojno naznanja; na pr. *Ko bi sreča kramo razgrnila, prva bi se blaga iznebila.* (N. pr.)

c) želelni naklon ali želelnik (optativ), s katerim se izraža kaka želja; na pr. *Mojstru pevcev na zdravico naj mi teče ta požir!* (Vodn.)

Opomba. Kadar se naznanja po želelniku kako dopuščenje, tedaj mu pravimo dopustni naklon ali dopustnik (koncesiv); na pr. *Hodim naj tudi po dragah smrtnega mraka, bal se ne bom.* (Ravn.)

č) velelni naklon ali velelnik (imperativ), s katerim se kaj veleva, opominja ali prepoveduje; na pr. *Kruh, sol jej, pravico govori!* (N. pr.) — *Ne zabi, da si praha sin!* (Led.)

Določnik.	Pogojnik.	Želelnik.	Velelnik.
<i>delam</i>	<i>bi delal</i>	<i>naj delam</i>	<i>delaj</i>
<i>nesem</i>	<i>bi nesel</i>	<i>naj nesem</i>	<i>nesi</i>
<i>hvalim</i>	<i>bi hvalil</i>	<i>naj hvalim</i>	<i>hvali</i>

Č. Doba.

§ 143. Doba je dvojna:

a) tvorna (aktivna), katera izraža, da oseba ali reč, o kateri se govori, sama kaj dela; na pr. *Čas vse zgrudi.* (N. pr.) — *Bog ne plačuje vsako soboto.* (N. pr.)

b) trpna (pasivna), katera kaže, da oseba trpi, ali da se z njo kaj godi; na pr. *Kar je skrito, vse bode enkrat očitno.* (N. pr.)

Pomen srednje (medijalne) dobe daje slovenščina glagolom s povratnim zaimkom *se*; na pr. *Trata se je hipoma usušila, hipoma se skala razvalila.* (N. ps.)

Imenske glagolne oblike.

§ 144. Glagolne oblike, ki ne značijo osebe in naklona, temveč imajo svojstvo imen (samostalnika ali pridevnika), imenujemo imenske oblike glagolove.

Imenske oblike glagolove so:

a) nedoločnik (Infinitiv), na pr. *Dajati je slajše kakor jemati.* (N. pr.)

b) namenilnik (Supinum), na pr. *Ne razvezovat, ampak dopolnit sem prišel postave.* (Met.)

c) deležniki (Partizipia), in sicer:

1. tvorno-sedanji deležnik:

I. t. j. prislovni, na pr. *igraje, stojé, molcé;*

II. t. j. pridevni, na pr. *delajóč, stojéč, molčéč* (-a, -e);

2. tvorno-pretekli deležnik:

- I. t. j. glagolni, na pr. *pozabivši, skrivši, rekši*;
 II. t. j. opisovalni, na pr. *pozabil, skril, rekel (rekla, -o)*;

3. trpno-pretekli deležnik:

na pr. *pozabljen, skrit, rečen (rečena, -o)*.

Opomba. Trpni deležnik sedanjega časa se je v slovenščini že davno izgubil; ostanki so mu na pr. *znam, lakom, pitom (pitomec), vedom-ec*.

č) glagolni samostalni ali glagolnik, na pr. *po-hajkovanje, odpušcanje, pitje, hrepenenje*.

I. Prosti časi in nakloni.

§ 145. Pri tvoritvi prostih časov in naklonov je treba paziti:

- a) na osebila ali končnice za posamezne osebe;
 b) na naklonila za posamezne naklone;
 c) na pripone glagolnih imen, t. j. nedoločnika, namenilnika, deležnikov in glagolnika.

A. Osebila.

§ 146. Osebila ali končnice, ki zaznamujejo posamezne osebe na glagolu, so sledeče:

a) v ednini:

za 1. osebo: **-m**, na pr. *dela-m, nese-m, hvali-m*. Stara slovenščina je imela namesto tega osebila nosni *ō*. Ostanke prvotnih oblik na *-o* še nahajamo v starejših slovenskih spisih, zlasti v 16. stol., na pr. *hočo (hoču), mogo, verujo*.

za 2. osebo: **-š**, na pr. *dela-š, nese-š, hvali-š*. Prvotno obrazilo *si (ši)* se je ohranilo samo v glagolni obliki *si*.

za 3. osebo: **—**, na pr. *dela, nese, hvali*. Prvotni *t (tū)* je odpadel in se ohranil samo na vzhodu v obliki: *jest (= je)*.

b) v dvojini:

za 1. osebo: **-va** za moški, **-ve** za ženski in srednji spol,
na pr. *dela-va* — *dela-ve*, *nese-va* — *nese-ve*, *hvali-va* — *hvali-ve*.

Opomba. Namesto *-va*, *-ve* rabi nekaterim Slovincem v domači govorici: *-ma*, *-me*; na pr. *Sedma v senčico, da si pogledama semenj lep.* (N. ps.)

za 2. osebo: **-ta** za moški, **-te** za ženski in srednji spol,
na pr. *dela-ta* — *dela-te*, *nese-ta* — *nese-te*, *hvali-ta* — *hvali-te*.

za 3. osebo: **-ta**, **-te** kakor v drugi, na pr. *dela-ta* — *dela-te*,
nese-ta — *nese-te*, *hvali-ta* — *hvali-te*.

Opomba. Na Gorenjskem in na vzhodu slovenskega ozemlja služi osebilo **-va**, **-ta** tudi za ženski in srednji spol in ta enoličnost se je skoro docela udomačila tudi v pisni slovenščini.

c) v množini:

za 1. osebo: **-mo**, na pr. *dela-mo*, *nese-mo*, *hvali-mo*.

za 2. osebo: **-te**, na pr. *dela-te*, *nese-te*, *hvali-te*.

za 3. osebo: **-jo** ali **-ó** in **-é**, na pr. *dela-jo*, *nese-jo*, *hvali-jo*,
zraven prvotnega in starejšega: *nes-ó*, *čast-é*.

Sedanji čas.

Ednina.

1. <i>déla-m</i> ,	<i>nése-m</i> ,	<i>hváli-m</i> ,
2. <i>dela-š</i> ,	<i>nese-š</i> ,	<i>hvali-š</i> ,
3. <i>dela</i> ,	<i>nese</i> ,	<i>hvali</i> .

Dvojina.

1. <i>dela-va</i> ,	<i>nese-va</i> ,	<i>hvali-va</i> ,
2. <i>dela-ta</i> ,	<i>nese-ta</i> ,	<i>hvali-ta</i> ,
3. <i>dela-ta</i> ,	<i>nese-ta</i> ,	<i>hvali-ta</i> ,

Množina.

1. <i>dela-mo</i> ,	<i>nese-mo</i> ,	<i>hvali-mo</i> ,
2. <i>dela-te</i> ,	<i>nese-te</i> ,	<i>hvali-te</i> ,
3. <i>dela-jo</i> ,	<i>nese-jo</i> , <i>nes-ó</i> ,	<i>hvali-jo</i> , <i>čast-é</i> .

B. Naklonila.

§ 147. Določni naklon sedanjega časa nima posebnega naklonila (Moduscharakter).

Naklonilo velelnega naklona (velelnikovo naklonilo) je **i**, ki prehaja za samoglasniki v **j**. Tretjo dvojinsko in množinsko osebo nadomešča želelnik.

Velelni naklon.

Ednina.

1. —	—	—
2. déla- <i>j</i> ,	nés- <i>i</i> ,	hvál- <i>i</i> ,
3. dela- <i>j</i> ,	nes- <i>i</i> ,	hval- <i>i</i> .

Dvojina.

1. dela- <i>j</i> - <i>va</i> ,	nes- <i>i</i> - <i>va</i> ,	hval- <i>i</i> - <i>va</i> ,
2. dela- <i>j</i> - <i>ta</i> ,	nes- <i>i</i> - <i>ta</i> ,	hval- <i>i</i> - <i>ta</i> ,
3. (naj dela- <i>ta</i>),	(naj nese- <i>ta</i>),	(naj hvali- <i>ta</i>).

Množina.

1. dela- <i>j</i> - <i>mo</i> ,	nes- <i>i</i> - <i>mo</i> ,	hval- <i>i</i> - <i>mo</i> ,
2. dela- <i>j</i> - <i>te</i> ,	nes- <i>i</i> - <i>te</i> ,	hval- <i>i</i> - <i>te</i> ,
3. (naj dela- <i>jo</i>),	(naj nese- <i>jo</i>),	(naj hvali- <i>jo</i>).

C. Pripone glagolnih imen.

§ 148. Pripone glagolnih imen so :

a) za nedoločnik **-ti** :

dela- <i>ti</i> ,	nes- <i>ti</i> ,	hvali- <i>ti</i> ;
-------------------	------------------	--------------------

b) za namenilnik **-t** :

dela- <i>t</i> ,	nes- <i>t</i> ,	hvali- <i>t</i> .
------------------	-----------------	-------------------

c) za deležnike, in sicer :

1. za tvorno-sedanji deležnik (le pri nedovršnih glagolih) :

I. **-é** pri glagolih I.—IV. vrste, **-je** pri glagolih V. in VI. vrste:

gred- <i>é</i> ,	molč- <i>é</i> ,	igra- <i>je</i> ,
------------------	------------------	-------------------

II. **-č**, ki se pritika kračji obliki 3. množinske osebe :

dela- <i>jó-č</i> ,	nes- <i>ó-č</i> ,	hval- <i>é-č</i> (-a, -e).
---------------------	-------------------	----------------------------

2. za tvorno-pretekli deležnik :

I. **-ši, -vši**, ki se dodeva deblu po odpahnjeni nedoločnikovi končnici (le pri dovršnih glagolih), in sicer za soglasnikom **-ši**: *prišed-ši, rek-ši, izvzem-ši*, za samoglasnikom **-vši**: *pozabi-vši, skri-vši, omedle-vši*.

II. **-l, -la, -lo**, ki se dostavlja deblu po odpahnjeni nedoločnikovi končnici, na pr. *dela-l, hvali-l* (**-a, -o**); *nes-el* (za soglasnikom z gibljivim **e**), *nes-la, nes-lo*.

3. za trpno-pretekli deležnik (le pri prehajalnih glagolih) :

-n, -en, -t, na pr. *dela-n, dela-na, dela-no*; *nes-en, nes-ena, nes-eno*; *hvalj-en* (iz *hvali-en*), *hvalj-ena, hvalj-eno*; *bi-t, bi-ta, bi-to*; *skri-t, skri-ta, skri-to*.

Opomba. Pri neprehajalnih, trpnost ali kako stanje pomenjajočih, se nadomešča trpno-pretekli deležnik s tvorno-preteklim II.; na pr. *preteklo leto* (ne: *pretečeno*); *premrli prsti* (ne: *premrli*); *nagnilo sadje* (ne: *nagnito*); *otekle roke* (ne: *otečene*); *vrela roda* (ne: *zavreta*).

č) za glagolnik **-je**, ki se pritika trpno-preteklemu deležniku, na pr. *delan-je, govorjen-je, odkrit-je, pit-je*.

II. Zloženi časi in nakloni.

§ 149. Odkar sta se izgubila nedovršilnik in dovršilnik (imperpekt in aorist), ima slovenščina le en nezložen čas in naklon: sedanjik in velelnik; vse druge čase in naklone si opisujemo s pomožniki.

Zloženi časi so tedaj: prihodnji, pretekli in predpretekli čas; zloženi nakloni pa: pogojniki in želelniki.

1. Prihodnji čas.

§ 150. Prihodnji čas ali prihodnjik se obrazi, če zvežemo II. tvorno-pretekli deležnik s pomožnikom *bodem*.

Ednina.		Dvojina.		Množina.		
1. <i>jaz bodem</i>	} <i>delal,</i> <i>-a, -o,</i>	<i>midva bodeva</i>	} <i>delala,</i> <i>-i, -i,</i>	<i>mi bodemo</i>	} <i>delali,</i> <i>vi bodete</i> <i>oni bodo</i>	} <i>-e, -a.</i>
2. <i>ti bodeš</i>		<i>vidva bodeta</i>		<i>vi bodete</i>		
3. <i>on bode</i>		<i>onadva bodeta</i>		<i>oni bodo</i>		

Opomba. Pomožni glagol *bodem* ne stoji rad na prvem mestu v stavku. Govori se tedaj: *jaz se bodem veselil*, ali *veselil se bodem*.

Namesto *bodem*, *bodeš* itd. se rabi tekom govora rajši skržena oblika: *bom*, *boš*, *bo*; *bova*, *bosta*; *bomo*, *boste*, *bodo*.

2. Pretekli čas.

§ 151. Pretekli čas izobrazimo, če zložimo II. tvorno-pretekli deležnik s sedanjim pomožnikom: *sem*, *si*, *je* itd.

Ednina.		Dvojina.		Množina.	
1. <i>jaz sem</i>	} <i>delal</i> , <i>-a</i> , <i>-o</i> ,	<i>midva sva</i>	} <i>delala</i> , <i>-i</i> , <i>-i</i> ,	<i>mi smo</i>	} <i>delali</i> , <i>-e</i> , <i>-a</i> .
2. <i>ti si</i>		<i>vidva sta</i>		<i>vi ste</i>	
3. <i>on je</i>		<i>onadva sta</i>		<i>oni so</i>	

Opomba. 1. Pomožnik *sem*, *si*, *je* itd. se ne stavi na prvo mesto v stavku. Govori in piše se tedaj: *jaz sem se učil* ali *učil sem se*; *on se je veselil* ali *veselil se je*.

2. *Sem*, *si*, *je* itd. se veže z nikalnico *ne* v *nisem*, *nisi*, *ni*; *nisva*, *nista*; *nismo*, *niste*, *niso*, ki stoji tudi na prvem mestu v stavku; na pr. *nisem se učil*, ali *učil se nisem*, ali *jaz se nisem učil*.

3. Predpretekli čas.

§ 152. Predpretekli čas se opisuje z II. tvorno-preteklim deležnikom in s pomožnikom preteklega časa: *jaz sem bil* ali *bil sem*.

Ednina.		Dvojina.	
1. <i>jaz sem</i>	} <i>bil</i> , <i>-a</i> , <i>-o</i> <i>dodelal</i> , <i>-a</i> , <i>-o</i> ,	<i>midva sva</i>	} <i>bila</i> , <i>-i</i> , <i>-i</i> <i>dodelala</i> , <i>-i</i> , <i>-i</i> ,
2. <i>ti si</i>		<i>vidva sta</i>	
3. <i>on je</i>		<i>onadva sta</i>	

Množina.

1. <i>mi smo</i>	} <i>bili</i> , <i>-e</i> , <i>-a</i> <i>dodelali</i> , <i>-e</i> , <i>-a</i> .
2. <i>vi ste</i>	
3. <i>oni so</i>	

Opomba. 1. Predpretekli čas tvorimo skoro izključno le od dovršnih glagolov, na pr. *jaz sem bil storil*, *prinesel*, *pohvalil*.

2. Besede postavljamo v sledečem redu: *jaz sem se bil naučil* (učenci so se bili naučili), ali *naučil sem se bil*, ali *bil sem se naučil*; toda v 3. edn. osebi: *brat se je bil naučil*, ali *naučil se je bil brat*, ali *bil se je brat naučil*.

Jaz sem se ga bil navadil (bratje so se ga bili navadili), ali *navadil sem se ga bil*, ali *bil sem se ga navadil*; toda v 3. edn. osebi: *brat se ga je bil navadil*, ali *navadil se ga je bil brat*, ali *bil se ga je brat navadil*.

4. Pogojni naklon.

§ 153. Pogojni naklon ali pogojnik se obrazi, če zvežemo II. tvorno-pretekli deležnik, in sicer:

a) za sedanji in prihodnji čas s pomožnikom (aoristom) **bi** za vse osebe in števila;

b) za pretekli čas s pomožnim pogojnikom **bi bil**.

a) Pogojnik sedanjega in prihodnjega časa.

Ednina.		Dvojina.		Množina.	
1. <i>jaz bi</i>	} <i>delal</i> ,	<i>midva bi</i>	} <i>delala</i> ,	<i>mi bi</i>	} <i>delali</i> ,
2. <i>ti bi</i>		<i>vidva bi</i>		<i>vi bi</i>	
3. <i>on bi</i>		<i>onadva bi</i>		<i>oni bi</i>	
	-a, -o,		-i, -i,		-e, a.

Na pr. *Na svetu ni človeka, da bi ustregel vsem ljudem.* (N. pr.)
 — *Ko bi nevoščljivost gorela, ne bi bilo treba več drv na svetu.*
 (N. pr.) — *Ko bi nihče ne skrival, ne bi nihče kradel.* (N. pr.)

b) Pogojnik preteklega časa.

Ednina.		Dvojina.		Množina.	
1. <i>jaz bi</i>	} <i>bil</i> , -a, -o	<i>midva bi</i>	} <i>bila</i> , -i, -i	<i>mi bi</i>	} <i>bili</i> , -e, -a
2. <i>ti bi</i>		<i>vidva vi</i>		<i>vi bi</i>	
3. <i>on bi</i>		<i>onadva bi</i>		<i>oni bi</i>	
	<i>delal</i> , -a, -o,		<i>delala</i> , -i, -i,		<i>delali</i> , -e, -a.

Na pr. *Ko ne bi bilo nebo poslalo dežja, vse na zemlji bi bilo kruha stradalo.* — *Prenesla pričujoče ure teže bi ne bila let poznih glava siva.* (Preš.) — *Prišli bi že bili Slovencem zlati časi, ako klasik bil bi vsak pisar, kdor nam kaj kvasi.* (Preš.)

Opomba. Besede stavimo takó-le: a) *Jaz bi se učil*, ali *učil bi se*. *Jaz bi se ga ne veselil*, ali *ne veselil bi se ga*, ali *ne bi se ga veselil*. — b) *Jaz bi se bil učil*, ali *učil bi se bil*, ali *bil bi se učil*. *Jaz bi se ga ne bil veselil*, ali *veselil bi se ga ne bil*, ali *ne bi se ga bil veselil*.

5. Želelni naklon.

§ 154. Želelni naklon ali želelnik (dopustnik) se tvori z besedico **naj** v zvezi z določnim ali pogojnim naklonom.

a) Želelnik sedanjega časa.

α) V določnem naklonu.

Ednina.	Dvojina.	Množina.
1. <i>naj delam,</i>	<i>naj delava,</i>	<i>naj delamo,</i>
2. <i>(delaj),</i>	<i>(delajta),</i>	<i>(delajte),</i>
3. <i>naj dela,</i>	<i>naj delata,</i>	<i>naj delajo.</i>

Ali tudi v besednem redu: *delam naj, dela naj* itd.

Druga oseba se nadomešča z velelnikom.

β) V pogojnem naklonu.

Ednina.	Dvojina.	Množina.
1. <i>jaz</i> } <i>bi naj</i>	<i>midva</i> } <i>bi naj</i>	<i>mi</i> } <i>bi naj</i>
2. <i>ti</i> } <i>delal,</i>	<i>vidva</i> } <i>delala,</i>	<i>vi</i> } <i>delali,</i>
3. <i>on</i> } <i>-a, -o,</i>	<i>onadva</i> } <i>-i, -i,</i>	<i>oni</i> } <i>-e, -a.</i>

Ali tudi v tém-le besednem redu:

Naj bi (jaz, ti, on) delal (-a, -o) itd., ali delal bi naj (jaz, ti, on) itd.

Jaz bi se ga naj veselil, ali naj bi se ga (jaz, ti, on) veselil, ali veselil bi se ga naj (jaz, ti, on).

b) Želelnik preteklega časa.

V pogojnem naklonu.

Ednina.	Dvojina.	Množina.
1. <i>jaz</i> } <i>bi naj</i>	<i>midva</i> } <i>bi naj</i>	<i>mi</i> } <i>bi naj</i>
2. <i>ti</i> } <i>bil delal,</i>	<i>vidva</i> } <i>bila delala,</i>	<i>vi</i> } <i>bili delali,</i>
3. <i>on</i> } <i>-a, -o,</i>	<i>onadva</i> } <i>-i, -i,</i>	<i>oni</i> } <i>-e, -a.</i>

Ali tudi v tém-le besednem redu:

Naj bi bil (jaz, ti, on) delal, ali delal naj bi bil (jaz, ti, on), ali delal bi naj bil (jaz, ti, on).

Jaz bi se ga naj bil veselil, ali naj bi se ga bil (jaz, ti, on) veselil, ali veselil bi se ga naj bil (jaz, ti, on).

Na pr. *Kdor hoče živeti in srečo imeti, naj dela veselo in moli naj vmes!* (Pot.) — *V mladosti bi se naj bil pridno učil in delal, pa ne lenobe pasel!* — *Naj bi nihče ne skrival, nihče bi ne kradel.* (N. pr.) — *Naj bi bilo grmelo in bliskalo, da bi le toča ne bila prihrula!*

Opomba. 1. Pomožnik *sem*, *biti* se glasi v želelniku: *naj bom* (*bodem*), *naj bo* (*bode*), ali včasih tudi: *naj sem*, *naj je* itd.

2. *Naj* je skržena oblika iz velelnika *nehaj* (laß, laß zu). Prvotna zveza se je glasila: *Naj* (= *nehaj*), *da tvoja vest tebi gorori* (laß dein Gewissen zu dir sprechen). (Gutsman.) — *Najte* (= *nehajte*), *da zvemo* (laßt uns in Erfahrung bringen). (Jarn.) — Končno se je veznik *da* opustil in besedica *naj* je postala členica, ki še kaže tu pa tam kot začetna beseda v stavku prvotno svojo glagolno moč; na pr. *naj se varuje*; *naj me vpraša*; *naj bi se učil!*

III. Trpna doba.

§ 155. Za trpno dobo nima slovenščina lastne oblike in jo nadomešča s tvorno dobo, kjerkoli je mogoče. Dajemo pa glagolu trpni pomen:

1. če tvornemu glagolu (razen povratnih) pridenemo povratni zaimek *se*; na pr. *Kakor se mi streže, tako mi kosa reže.* (N. pr.) — *Koder solnce teče, povsod se kruh peče.* (N. pr.)

2. če trpno-preteklemu deležniku pristavimo dotični pomožnik, namreč:

a) za preteklo-sedanjí čas *sem*, *si*, *je* itd. *Hudobni otroci so dostikrat kaznovani.*

b) za prihodnjik *bom*, *boš*, *bo* itd. *Ne sodite, da ne boste sojeni.* (Met.)

c) za pretekli čas *sem*, *si*, *je bil* (*-a*, *-o*) itd. *Slaba sekira še nikoli ni bila s tnala ukradena.* (N. pr.)

č) za pogojník *bi bil* (*-a*, *-o*) itd. *Solnce čisto sije, kakor bi bilo skopano.* (Valj.)

d) za želelník *naj bom*, *naj bo* itd. *Naj bo češčen vekomaj!*

e) za velelník *bodi* itd. *Bodi pohvaljena, večna dobrota!* (Ravn.)

Vrstna razdelitev glagolov.

Glagolno deblo ali osnova.

§ 156. Pri glagolnih oblikah razločujemo sedanjikovo in nedoločnikovo deblo.

V obliki: *nese-mo, dvigne-mo*

je *nese-*, *dvigne-* sedanjikovo deblo.

V obliki: *nes-ti, dvigni-ti*

je *nes-*, *dvigni-* nedoločnikovo deblo.

Deblo *nes-* je prvotno, t. j. ono je ob enem koren.

Deblo *dvigni-* pa sestoji iz korena *dvig-* in iz vrstne spona *-ni*, ki veže koren z nedoločnikovo končnico *-ti*: *dvig-ni-ti*.

Sedanjikovo deblo se tvori z nastavkom *e* (*o*) ali *je* (*jo*), ki se navadno pritika nedoločnikovemu deblu;

na pr. *nes-e-m, nes-ó: nes-ti*;

umé-je-m, umé-jo: umé-ti;

ber-e-m, ber-ó: bra-ti (iz prvotnega: *bŕ-a-ti*).

Ta nastavek imenujemo osnovni samoglasnik (thema-tischer Vokal).

Sedanjikovo deblo brez osnovnega samoglasnika imajo le še glagoli: *dam, vém, jém, sem*.

§ 157. Na podlagi nedoločnikovega debela delimo slovenski glagol v šest vrst.

I. korenska vrsta brez vrstne spona: *nes-ti, pi-ti*;

II. nedoločnikovo deblo z vrstno spono **ni**: *dvig-ni-ti*;

III. " " " " " **é**: *gor-é-ti*;

IV. " " " " " **i**: *hval-i-ti*;

V. " " " " " **a**: *del-a-ti*;

VI. " " " " " **ova**: *kup-ova-ti*.

Opomba. Nedoločnikovo deblo je ali glagolni koren sam, kakor v I. vrsti, ali pa se izvaja z vrstnimi sponami iz glagolnega korena, ali pa iz imenskega ali glagolnega debela. Glagole, iz korena izpeljane, imenujemo prvotne, iz-imenske ali izglagolne pa drugotne glagole; na pr. *dvig-ni-ti* se izvaja iz korena *dvig*, *hval-i-ti* iz imena *hval-a*, *pozna-ra-ti* iz glagola *po-zna-ti*.

A. Spregatev po glagolnih vrstah.

§ 158. Vse glagolne oblike se tvorijo :

- a) iz sedanjikovega, in
- b) iz nedoločnikovega debla.

Iz sedanjikovega debla tvorimo : 1. sedanjik, 2. velelnik in 3. deležnik tvorno-sedanji (prislovni in pridevni).

Iz nedoločnikovega debla se obrazijo : 1. nedoločnik, 2. namenilnik, 3. deležnik tvorno-pretekli I. in II., 4. deležnik trpno-pretekli in 5. glagolnik.

I. Korenska vrsta.

§ 159. Nedoločnikovo deblo je v prvi vrsti enako glagolnemu korenu. Po korenskem končniku delimo prvo vrsto v sedem razredov. Koren ali deblo se končuje na soglasnik :

1. s, z ;	3. b, p, v ;	5. m, n ;
2. d, t ;	4. k, g ;	6. r, l ;
- in 7. na samoglasnik : a, é, i, u.

1. Sičniški razred.

§ 160. V sičniški razred vrstimo glagole, katerim se koren končuje na s ali z. V tem razredu se spregajo :

a) s končnikom s : *nese-m, nes-ti ; pase-m, pas-ti ; trese-m, tres-ti ;*

b) s končnikom z : *grize-m, gris-ti ; leze-m, les-ti ; molze-m, mols-ti ali mlés-ti ; tveze-m, tves-ti (binden) ; veze-m, ves-ti (führen — sticken : voziti — vezati).*

nesem — nesti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	nése-m	—	a) tvorno-sedanji :
	2.	nese-š	nés-i	I. —
	3.	nese	nes-i	II. nesóč (-a, -e),
Dvojina	1.	nese-va	nes-i-va	b) tvorno-pretekli :
	2.	nese-ta	nes-i-ta	I. pri-nes-ši
	3.	nese-ta	—	II. nes-e-l, nes-la, -o,
Množina	1.	nese-mo	nes-i-mo	c) trpno-pretekli :
	2.	nese-te	nes-i-te	nes-en (-ena, -o),
	3.	nese-jo, nesó	—	č) glagolnik : nes-en-je.

Nedoločnik : *nes-ti*. — Namenilnik : *nés-t*.

Opomba. 1. Glagoli s korenskim končnikom **z** imajo v 3. množinski osebi le daljšo obliko: *lezejo, molzejo, natvezejo, vezejo*, ne: *lezó, molzó* itd.

2. V nedoločniku in namenilniku se korenski **z** pred **t** prilikuje v **s**, kakor *gris-ti* nam. *griz-ti*, *les-ti* nam. *lezi*.

3. Zraven edino pravilnega deležnika *nesen, grizen, molzen* govorijo sem ter tja, toda krivo: *nešen, grižen, molžen* itd.

2. Zobniški razred.

§ 161. V zobniškem razredu se spregajo glagoli, katerim **d** ali **t** zatikata koren, kakor:

a) na **d**: *blede-m, bles-ti* (iz *bled-ti*); *bode-m, bos-ti; brede-m, bres-ti; gode-m, gos-ti; klade-m, klas-ti* (Futter vorlegen); *krade-m, kras-ti; pade-m, pas-ti; prede-m, pres-ti; sede-m, ses-ti; vede-m, ves-ti*.

b) na **t**: *cvete-m, cves-ti* (iz *cvet-ti*); *gnete-m, gnes-ti; pomete-m, pomes-ti* (*zmede-m, zmes-ti*, kjer stoji **d** namesto **t**); *plete-m, ples-ti; raste-m, ras-ti* (iz *rast-ti*).

Opomba. Da se olajša okorna zveza dveh zobnikov v nedoločniku in namenilniku, izpreminjata se **d** in **t** pred končnico **-ti** in **-t** v **s**; na pr. *bled* — *blesti* iz *bledti*; *pred* — *prest* iz *predt*; *cvet* — *cvesti* iz *cvetti* (glej § 22. 2.).

pletem — pleti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	pléte-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	plete-š	plét-i	I. gredé
	3.	plete	plet-i	II. pletóč (-a, -e),
Dvojina	1.	plete-va	plet-i-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	plete-ta	plet-i-ta	I. s-plet-ši
	3.	plete-ta	—	II. plet-e-linple-l, -a, -o,
Množina	1.	plete-mo	plet-i-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	plete-te	plet-i-te	plet-en (-ena, -o),
	3.	plete-jo, pletó	—	č) glagolnik: plet-en-je.

Nedoločnik: *ples-ti*. — Namenilnik: *plés-t*.

O p o m b e.

§ 162. 1. Glagoli s korenskim končnikom **d** tvorijo v 3. množinski osebi večinoma le daljšo obliko: *bledejo, godejo, kradejo* itd., ne: *bledó, godó, kradó*.

2. Po južnih in vzhodnih straneh slovenskega ozemlja se zobnika **t** in **d** izpahujeta pred **-l**, kakor *cvel*, *cvela*, *cvelo*; *plel*, *kral*, *pal*. Na pr. *Čigar prejo prela*, *tega kruh jela*. (N. pr.)

V pisni slovenščini se rabijo polne oblike, vsaj v edninskem imenovalniku moškega spola; na pr. *cvetel*, *pletel*, *kradel*, *godel* namesto *cvel*, *plel*, *kral*, *gol*. Tako tudi: *kradla*, *godla*, *gnetla*, *bredla*, *rastla*, *odvedla* itd.

3. Glagol *bodem* (ich werde sein) tvori le sedanjik (*bodem*, *bodeš* itd.), velelnik (*bodi*) in tvorno-sedanji deležnik (*bodóč*).

Zraven *bodem* itd. imamo skršene oblike: *bom*, *boš*, *bo*; *bova*, *bosta*; *bomo*, *boste*, *bodo* (zraven manj navadnega *bodejo*).

Namesto *dobodem*, *dobodeš*, ali *dobóm*, *dobóš* itd. govorimo in pišemo skoro izključno: *dobím*, *dobiš* itd., toda v velelniku: *dobodi*, *dobodite*.

4. Glagolni koreni *gred*, *id*, *šed* se dopolnjujejo med seboj. *Gredem*, *gredeš*, *grede* itd., ali sedaj navadna skršena oblika *grem* ima le sedanjik: *grem*, *greš*, *gre*; *greva*, *gresta*; *gremo*, *greste*, *gredó*, in deležnik: *gredé*, *gredóč*. — *Idem*, *ideš*, *ide* itd. tvori sedanjik, deležnik *idóč* in nedoločnik *iti*.

V tvorno-preteklem deležniku I. in II. ju zastopa koren *šed*, na pr. *pri-šed-ši*; *šel* (iz *šed-l*), *šla*, *šlo*. Zatorej *na-šel*, *na-šla*, *na-šlo* (ne: *najdel*) od sedanjika *najdem* (*na-idem*), kakor *pri-šel*, *pri-šla*, *pri-šlo* od *pridem* (iz *pri-idem*). Tako: *došel*, *izšel*, *pošel*, *prešel*, *sešel*, *zašel*.

5. Zraven *rastem* se često govori *rasem*, *raseš*, *rase* itd. in v deležniku namesto *rastel*, *rastla*, *rastlo* tudi *rasel*, *rasla*, *raslo*, kar pa ni za pisno slovenščino. — Trpno-pretekli deležnik se nadomešča s tvorno-preteklim II., na pr. *gosto porastel gozd* (nam. *porasten*); *s travo obrastla njiva* (nam. *obrastena* ali *obraščena*); *lepo rastel mož*; *po zarastlih potih*.

6. Namesto pravilnega tvorno-sedanjega deležnika: *bodóč* (od *bode-m*, *bos-ti*, *stechen*) se govori in piše: *bodéč*, *-a*, *-e*; na pr. *bodeče trnje*.

3. Ustniški razred.

§ 163. V ustniški razred spadajo glagoli, katerim **b**, **p** ali **v** zapirajo koren. Spregajo se v tem razredu:

a) s končnikom **b**: *dolbe-m*, *dolb-s-ti* (iz *dolb-ti*, gl. § 24.); *grebe-m*, *greb-s-ti*; *skube-m*, *skub-s-ti*; *zebe-m*, *zeb-s-ti*.

b) s končnikom **p**: *hrope-m, hrop-s-ti; sope-m, sop-s-ti; tepe-m, tep-s-ti; spe-m, su-ti* (gl. § 167. č).

c) s končnikom **v**: *pleve-m, ple-ti* (iz *plev-ti*, gl. § 25. 3.).

tepem — tepsti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1. tépe-m	—	—	a) tvorno-sedanji:
	2. tepe-š	tép-i	—	I. —
	3. tepe	tep-i	—	II. tepóč (-a, -e),
Dvojina	1. tepe-va	tep-i-va	—	b) tvorno-pretekli:
	2. tepe-ta	tep-i-ta	—	I. o-tep-ši
	3. tepe-ta	—	—	II. tep-e-l (-pla, -o),
Množina	1. tepe-mo	tep-i-mo	—	c) trpno-pretekli:
	2. tepe-te	tep-i-te	—	tep-en (-ena, -o),
	3. tepe-jo, tepó	—	—	č) glagolnik: tep-en-je.

Nedoločnik: *tep-s-ti*. — Namenilnik: *tep-s-t*.

Opomba. 1. Namesto *plevem* se govori tudi *plejem*. Od glagola *žive-m, ži-ti* (iz *živ-ti*) imamo deležnika: *živóč, u-žil* (sedanjik *užije-m*); sicer ga navadno nadomešča: *živím, živeti* po III. vrsti.

2. Napačne so oblike: *oskubljen, zagrebljen* namesto pravih: *oskuben, zagreben*; namesto *zasopen* je pravilno: *zasopel*.

4. Goltniški razred.

§ 164. V goltniški razred vrstimo glagole, katerim kak goltnik zatika koren. Spregajo se v tem razredu:

a) na **g**: *leže-m, leči* (iz *leg-ti*, gl. § 22. 4.); *more-m* (iz *može-m*), *moči*; *v-preže-m, v-preči*; *seže-m, seči*; *streže-m, streči*; *striže-m, striči*; *vrže-m, vreči* (iz *vrg-ti, vreg-ti*).

b) na **k**: *peče-m, peči* (iz *pek-ti*); *reče-m, reči*; *seče-m, seči*; *teče-m, teči*; *tolče-m, tolči* in *tléči*.

Pri glagolih goltniškega razreda se vršijo té-le izpremembe:

1. Zveza **gt** in **kt** v nedoločniku in namenilniku se topi v **č**: *moči* iz *mog-ti*, *reči* iz *rek-ti*, *pěč* iz *pek-t*. Krive so tedaj oblike: *lečti, rečti, pečt*, kakor se govori tu pa tam med ljudstvom.

2. Pred **e** v sedanjiku in v trpno-preteklem deležniku prehajajo goltniki v šumnike: *ležem, rečem; vprežen, pečen*.

3. Pred velelnikovim naklonilom **i** prehajajo goltniki v sorodne sičnike: *sezi, strezi, vrzi, peči, reci, teci*.

Na pr. *Vrzi torbico črez ramo!* (N. ps.) — *Vsak po svojo smojko v ogenj sezi!* (N. pr.) — *Teci, teci, srca vir krvavi!* (N. ps.) — *Recite kako pametno!* (N. r.)

pečem — peči.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	peče-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	peče-š	pec-i	I. —
	3.	peče	pec-i	II. pekóč (-a, -e),
Dvojina	1.	peče-va	pec-i-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	peče-ta	pec-i-ta	I. o-pek-ši
	3.	peče-ta	—	II. pek-e-l (-kla, -o),
Množina	1.	peče-mo	pec-i-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	peče-te	pec-i-te	peč-en (-ena, -o),
	3.	peče-jo, pekó	—	č) glagolnik: peč-en-je.

Nedoločnik: *peči*. — Namenilnik: *peč*.

O p o m b e.

1. Glagoli s korenskim končnikom **g** so v 3. množinski osebi sedanjega časa večinoma izgubili prvotno kračjo obliko: *stregó, segó, mogó* itd. Čitamo jo pa pri pisateljih 16. stoletja in govore jo še dandanes ogrski Slovenci.

V sedanjem deležniku se je goltnik ohranil: *mogóč, stregóč* itd.

2. Glagolu *morem, moči* (können) se je v sedanjiku prvotni **g** pred **e** izpremenil v **ž** in ta v **r** (oblika *možem* je med Slovenci le še ob hrvatski meji navadna); v velelniku in v deležnikih pa se sprega pravilno, kakor *po-mozi, mogoč, mogel*; na pr. *Pomози vsakemu, kolikor utrpíš!* (Ravn.) — *O starejšina, mozi ti Bog!* (N. ps.)

Od glagola *morem, moči, mogel* (können) loči natanko *moram, morati, moral* (müssen); na pr. *Mlad more, star mora umreti*. (N. pr.) — *Moram o, kakor moremo*. (N. r.)

3. Glagol *vržem, vreči* ima v preteklih deležnikih: *vrgši, vrgel, vržen*, čeravno se je v nedoločniku (**e**)**r** okrepil v **re**: *vreči* (namesto *vrči*).

5. Nosniški razred.

§ 165. V nosniški razred štejemo glagole, katerim se koren končuje na **m** ali **n**, kakor *žim-*, *pñn-*.

V nedoločnikovem deblu prehajata **m** in **n** pred priponami **-ti**, **-t**, **-l** s predstoječim polglasnim **ĩ** v dolgi **é**, torej *o-žé-ti*, *raz-pé-ti* (iz *o-žim-ti*, *raz-pñn-ti*).

V sedanjikovem deblu izpada polglasnik: *raz-pne-m* (iz *raz-pñne-m*), ali pa se krepi v **a**: *mane-m*, nedol. *mé-ti*.

V tem razredu se spregajo glagoli:

a) s končnikom **n**: *čne-m*, *če-ti* (iz *čñne-m*, *čñn-ti*), le v sestavah: *po-čnè-m*, *po-čé-ti*; *pri-čnè-m*, *pri-čé-ti*; *za-čnè-m*, *za-čé-ti*; *na-čnè-m*, *na-čé-ti*.

Kolne-m, *klé-ti*; *mane-m*, *mé-ti*; *pne-m*, *pé-ti*; *za-tne-m*, *za-té-ti*; *žanje-m* (z umehčanim *nj*), *žé-ti*.

b) s končnikom **m**: *o-žmè-m*, *o-žé-ti*; *iz-žmè-m*, *iz-žé-ti*.

Iz korena **ĩm** imamo skoro le sestavljene glagole: *prime-m*, *pri-jé-ti*; *najme-m*, *na-jé-ti*; *zajme-m*, *za-jé-ti*; *otme-m*, *ot-é-ti*; *sname-m*, *sn-é-ti*; *vzame-m*, *vz-é-ti*; *jame-m*, *jé-ti*; *objame-m*, *ob-jé-ti*; *vname-m*, *vn-é-ti*; *verjame-m*, *ver-jé-ti* (iz *vero-jé-ti*).

pnem — péti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	pne-m	—	a) tvornò-sedanji:
	2.	pne-š	pn-i	I. — —
	3.	pne	pn-i	II. menóč (-a, -e),
Dvojina	1.	pne-va	pn-i-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	pne-ta	pn-i-ta	I. za-čen-ši, z-me-vši
	3.	pne-ta	—	II. raz-pé-l (-a, -o)
Množina	1.	pne-mo	pn-i-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	pne-te	pn-i-te	raz-pé-t (-a, -o),
	3.	pne-jo, pnó	—	č) glagolnik: raz-pé-t-je.

Nedoločnik: *mé-ti*. — Namenilnik: *mé-t*.

Opomba. *Vzamem*, *vnamem* itd. se glasita v 3. množ. osebi: *vnemó*, *vzemó* zraven *vnámejo*, *vzámejo*. V velelniku: *objemi*, *snemi*, *verjemi*, *vnemi*, *vzemi*.

6. Jezikovski razred.

§ 166. V jezikovski razred vrstimo glagole s korenem na l ali r, kakor *měl-, mīr- (mr-)*.

V nedoločniku in v trpno-preteklem deležniku na **-n** se krepita **el** in **r (īr)** v **lé** in **ré**: *mlé-ti, mré-ti; mlé-n, za-tré-n*; v preteklih deležnikih na **-ši, -l** in **-t** pa ostane **r** neojačen: *od-pr-ši, odpr-l, odpr-t*.

V sedanjiku se polglasni **ī** pred **r** krepí v **e** (celó v **a**), ali pa izpada: *dere-m, dré-ti; tare-m, tré-ti; mrè-m, mré-ti; zrè-m, zré-ti*.

V peti vrsti se pa polglasni **ī** ojačuje v dolg **i**, kakor *pro-dira-m, pro-dira-ti; za-tira-m, za-tira-ti; u-mīra-m, u-mīra-ti; pre-zira-m, pre-zira-ti*.

Glagoli te vrste so :

cvre-m, cvre-ti; dere-m, dre-ti; mre-m ali *mrje-m* (z umehčanim rj), *mré-ti; pre-m, pré-ti*, le v sestavah: *od-pre-m, od-pre-ti, za-pre-m, za-pre-ti* itd.; *tare-m* in *tre-m, tre-ti*; *vre-m, vre-ti*, le v sestavah: *za-vre-m, za-vre-ti* (das Rad sperren), *od-vre-m, od-vre-ti; zre-m, zre-ti; žre-m, žre-ti*; — *melje-m* (z umehčanim lj), *mle-ti*.

mrem — mreti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	mre-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	mre-š	mr-i	I. —
	3.	mre	mr-i	II. deróč (-a, -e),
Dvojina	1.	mre-va	mr-i-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	mre-ta	mr-i-ta	I. u-mr-ši, za-mle-vši
	3.	mre-ta	—	II. mr-l, mle-l (-a, -o),
Množina	1.	mre-mo	mr-i-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	mre-te	mr-i-te	cvr-t, cvr-en (-a, -o),
	3.	mre-jo, mró	—	č) glagolnik: cvr-t-je, cvr-en-je.

Nedoločnik: *mre-ti*. — Namenilnik: *tre-t*.

Opomba. 1. Zraven *cvréti*, *dréti*, *umréti* itd. se tudi govori, a ne piše: *certi*, *drti*, *umrti*, *trti*, *žrti*, *zavrti* itd. brez ojačenega glasú, najbrž po vplivu preteklih deležnikov na **-l**, **-t** in na **-ši**, ki imajo neojačen **r**, kakor *zatrí*, *zatrši*.

Melje-m ima v nedoločnikovih oblikah vedno ojačen glas: *mlé-ti*, *mlé-t*; *za-mlé-vši*, *mlé-l*, *mlé-t* in *mlé-n*.

2. Glagol *mreti* ima v sedanjem deležniku večinoma *mrjóč* (*umrjóč* kot pridevnik) od *mrjem*, *derem* pa zraven pravilne oblike *deróč* tudi *deréc* (kot pridevnik); na pr. *V globočini pod seboj sem slišal šumeti derečo Pivko*. (Cegn.)

3. Besedica *pre*, man *sagt*, *dicunt*, ne spada v korensko vrsto, temveč je skrčena iz glagolne oblike *pravijo* (*pravé*).

7. Samoglasniški razred.

§ 167. V samoglasniški razred spadajo glagoli z odprtim korenóm, t. j. s korenóm, ki ga zatika samoglasnik; kakor *bi-ti*, sed. *bije-m*.

Glagoli tega razreda so:

a) s končnikom **a**: *zna-m* (skrčeno iz *znaje-m*, ki ni več v rabi), nedoloč. *zna-ti*; *stane-m* (v sedanjiku po II. vrsti), *sta-ti*; in deloma *da-m*, *da-ti*.

b) s končnikom **é**: *déje-m*, ali skrčeno *dé-m* (tun, sagen), in *déne-m* (po II. vrsti v pomenu: legen, stellen), v nedoločniku *dé-ti* ali *dejá-ti* (po V. vrsti); — *greje-m*, *gré-ti*; *poje-m*, *pé-ti*; *smeje-m* ali *sme-m* (skrčena oblika je v pisavi navadna), *smé-ti*; *spe-m* (skrčeno iz *speje-m*), *spe-ti* (*do-spe-m*, *pri-spe-m*); *veje-m*, *ve-ti*; *vreje-m*, ali skrčeno *vre-m* (kar je v pisavi navadno), *vre-ti* (sieden).

c) s končnikom **i**: *bije-m*, *bi-ti*; *brije-m*, *bri-ti*; *po-čije-m*, *po-či-ti*; *gnije-m*, *gni-ti*; *klije-m*, *kli-ti*; *krije-m*, *kri-ti*; *lije-m*, *li-ti*; *u-mije-m*, *u-mi-ti*; *pije-m*, *pi-ti*; *rije-m*, *ri-ti*; *za-šije-m*, *za-ši-ti*; *vije-m*, *vi-ti*; *vpije-m*, *vpi-ti*; in deloma glagol *bi-ti* (*sem*).

č) s končnikom **u**: *čuje-m*, *ču-ti*; *hruje-m*, *hru-ti*; *pluje-m* ali *plove-m*, *plu-ti*; *rjuje-m* ali *rjove-m*, *rju-ti*; *sluje-m* ali *slove-m*, *slu-ti*; *snuje-m*, *snu-ti* (navadno *snova-ti* po V. vrsti); *suje-m* ali *spém* (po 3. razredu), *su-ti*; *ščuje-m*, *šču-ti*; *iz-uje-m*, *iz-u-ti*; *ob-uje-m*, *ob-u-ti*.

bijem — biti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	bije-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	bije-š	bi-j	I. —
	3.	bije	bi-j	II. bijóč (-a, -e),
Dvojina	1.	bije-va	bi-j-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	bije-ta	bi-j-ta	I. u-bi-vši
	3.	bije-ta	—	II. bí-l (-a, -o),
Množina	1.	bije-mo	bi-j-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	bije-te	bi-j-te	bi-t, zna-n (-a, -o),
	3.	bije-jo, bijó	—	č) glagolnik: u-bi-t-je.

Nedoločnik: *bi-ti*. — Namenilnik: *bi-t*.

O p o m b e.

1. Glagoli *plovem*, *rjovem* in *slovem* imajo v 3. množ. osebi le daljšo obliko, kakor *plovejo*, *rjovejo*, *slovejo*.

2. Trpno-pretekli deležnik se tvori:

a) navadno s končnico **-t**: *bit*, *brit*, *posut*, *razodet*, *skrit*.

b) redkoma s končnico **-n**: *znan*, *neobriven*, *nečujen*, *obujen*, *ubijen*; glagolnik: *rjojenje*.

Gledé na trajnost dejanja so glagoli I. vrste **nedovršni**, t. j. oni značijo trajajoče dejanje, kakor *nesti*, *gosti*, *pleti*, *pečí*, *kleti*, *dreti*, *biti*.

Dovršni glagoli te vrste so: *dati*, *denem* — *deti* ali *dejati* (*legen*), *leči*, *pasti*, *reči*, *seči*, *sesti*, *vreči*.

II. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **ni**.

§ 168. V drugo vrsto spadajo glagoli, ki imajo pred nedoločnikovo končnico vrstno spono **ni**, kakor *dvig-ni-ti*, *gas-ni-ti*.

Opomba. Spona *ni* se je preobrazila iz prvotne spone *no*, kakor še danes govoré ogrski in nekateri štajerski Slovenci (ob Muri in Dravi): *dvigno-ti*, *gasno-ti*. Namesto *no* govori ljudstvo večinoma *nu*: *trenu-ti*, *vrnu-ti*; zató tudi v knjigi: *trenutek*, *trenutje*, in navadno *minul* nam. *minil*. V sedanji pisavi se je spona *ni* popolnoma udomačila.

dvignem — dvigniti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	dvigne-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	dvigne-š	dvign-i	I. —
	3.	dvigne	dvign-i	II. venóč (-a, -e),
Dvojina	1.	dvigne-va	dvign-i-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	dvigne-ta	dvign-i-ta	I. dvigni-vši
	3.	dvigne-ta	—	II. dvigni-l (-a, -o),
Množina	1.	dvigne-mo	dvign-i-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	dvigne-te	dvign-i-te	dvignj-en (-a, -o),
	3.	dvigne-jo	—	č) glagolnik:
				dvignj-en-je.

Nedoločnik: *dvigni-ti*. — Namenilnik: *dvigni-t*.

Opomba. Prvotna oblika trpno-preteklega deležnika se je glasila: *dvignen*, *zaklenen*, *natisnen*, *nagnen*. Po vplivu nedoločnikove oblike *-niti* pa se govori in piše umehčani **nj**, kakor pri glagolih IV. vrste; torej *dvignj-en*, *zaklenj-en*, *natisnj-en*, *nagnj-en*.

§ 169. Nekaj glagolov po II. vrsti:

po-bégnem, -bégniti	kanem, kaniti	poknem, pokniti
blisknem, bliskniti	kihnem, kihniti	sunem, suniti
butnem, butniti	krenem, kreniti	pre-šinem, -šiniti
dahnem, dahniti	mahnem, mahniti	švignem, švigniti
dregnem, dregniti	pre-maknem, -makniti	s-tisnem, s-tisniti
drgnem, drgniti	mignem, migniti	u-tonem, u-toniti
drznem, drzniti se	minem, miniti	trenem, treniti
ganem, ganiti	u-molknem, u-molkniti	tresnem, tresniti
gasnem, gasniti	z-mrznem, z-mrzniti	u-trnem, u-trniti
ginem, giniti	nagnem, nagniti	venem, veniti
po-goltnem, -goltniti	pihnem, pihniti	vrnem, vrniti
hlastnem, hlastniti	piknem, pikniti	zinem, ziniti.

O p o m b e.

1. Glagoli druge vrste so večjidel prvotni, le nekaj jih je drugotnih, t. j. izglagolnih ali izimenskih. Spona **ni** se pritika: a) korenu, b) glagolnemu in c) imenskemu deblu.

Na pr. a) *dvig-ni-ti*: *dvig*; *gas-ni-ti*: *gas*; *vr-ni-ti* (iz *vrt-ni-ti*): *vrt*; *s-tis-ni-ti*: *tisk*; *to-ni-ti*: *top* itd.

Pred spono **ni** izpadajo korenski končniki **b, p, k** in **t**, kakor *gi-ni-ti* iz *gib-ni-ti*; *o-gni-ti* iz *o-gīb-ni-ti* (prim. *o-gīb-a-ti*); *tre-ni-ti* iz *trep-ni-ti* (prim. *trep-alnice*); *ka-ni-ti* iz *kap-ni-ti* (prim. *kap-a-ti*); *tres-ni-ti* nam. *tresk-ni-ti*.

b) mig-ni-ti iz *mig-a-ti*; *zéh-ni-ti* iz *zéh-a-ti*; *pih-ni-ti* iz *pih-a-ti*;

c) o-trp-ni-ti iz *trp-ek*; *po-tih-ni-ti* iz *tih*.

2. Glagoli II. vrste so gledé na trajnost dejanja **dovršni**, kakor *dvigniti*, *migniti*, *pihniti*, *treniti* itd.

Nedovršni glagoli so sledeči: *drgniti*, *gasniti*, *giniti*, *mrzniti*, *sahniti*, *tekniti*, *veniti*.

3. Glagoli, ki pomenjajo trpnost ali kako stanje, nadomeščajo trpno-pretekli deležnik s tvorno-preteklim II., kateri pa se tvori neposrednje iz glagolnega debla brez vrstne spona **ni**; na pr. *usahel*, *zamrzal*, *zamolkel*, *osupel*, *otrpel*, *pobegel*, *uvel* itd. (ne: *usahnjen*, *zamrznjen* itd.).

Vendar se rabi v govoru in pisavi: *zamaknjen*, *poknjen*, *potuhnjen*, *pogreznjen*, in še nekaj drugih.

Po obliki se loči deležnik s pridevnim pomenom od opisovalnega, na pr. *usahla cvetlica*, toda: *cvetlica je usahnila*; *otrplo telo* — *telo je otrpnilo*; *zamrzla reka* — *reka je zamrznila*.

III. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **é**.

§ 170. V tretjo vrsto štejemo glagole, katerim se nedoločnikova osnova končuje na **-é**, za šumniki na **-a**; na pr. *doné-ti*, *goré-ti*, *grmé-ti*, *kipé-ti*, *slové-ti*; *beža-ti*, *buča-ti*, *kriča-ti*, *tiča-ti*.

Samo nekaj glagolov je ohranilo prvotni **é** tudi za šumniki, kakor *o-glušé-ti*, *pršé-ti*, *vršé-ti*.

Gledé na sedanjikovo deblo ločimo glagole III. vrste v dva razreda.

Prvi razred.

§ 171. V prvi razred spadajo v sedanji slovenščini le še trije glagoli, namreč: *štéje-m*, *šté-ti* (iz *číté-ti*, prim. *čítati*); *uméje-m*, ali skrženo *umé-m*, *umé-ti*; *imá-m*, *imé-ti*.

Vsi drugi, zlasti začenjalni (inchoativni) glagoli, ki so se v stari slovenščini spregali po prvem razredu III. vrste, so prestopili v drugi razred. Nekdanja sedanjikova oblika: *želéje-m*, *letéje-m*, *slabéje-m*, *bogatéje-m*, se je skrčila v *žélé-m*, *žélé-š* itd. in potem prestopila v obliko drugega razreda: *žélí-m*, *letí-m*, *slabí-m*, *bogatí-m*.

štem — šteti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	šteje-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	šteje-š	šte-j	I. —
	3.	šteje	šte-j	II. štejóč (-a, -e),
Dvojina	1.	šteje-va	šte-j-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	šteje-ta	šte-j-ta	I. pre-šte-vši
	3.	šteje-ta	—	II. šte-l (-a, -o),
Množina	1.	šteje-mo	šte-j-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	šteje-te	šte-j-te	šte-t, šte-v-en,
	3.	šteje-jo, štejó	—	č) glagolnik: šte-t-je, šte-v-en-je.

Nedoločnik: *šte-ti*. — Namenilnik: *šté-t*.

O p o m b e.

1. Pripona trpno-preteklega deležnika je **-t** ali **-n**, kakor kažejo glagolniki: *šetje*, *imetje*, *umetje* — *števenje*, *imenje*, *umenje*.

2. Glagol *imé-ti* ima sedanjik po V. vrsti: *imá-m*, *imá-š* itd. Velelnik se glasi: *iměj*, *imějva* itd.

Delež. sedanji: *imajóč*. Delež. tvorno-pretekli II.: *imé-l*.

V zvezi z nikalnico *ne* se glasi: *nímam*, *ne iměj*, *ne imajóč*, *ne iméti*, *ne imél*.

3. Glagol *raz-úme-m*, *raz-umé-ti* se sprega dandanes večinoma po drugem razredu: *raz-úmi-m*, *raz-umé-ti*, ali tudi po IV. vrsti: *raz-úmi-m*, *raz-úmi-ti*. — *Uméjem* (*umém*) se glasi v 3. množinski osebi: *uméjo*.

Drugi razred.

§ 172. V drugi razred štejemo glagole, katerih nedoločnikovo deblo se končuje na **-é** (za šumniki na **-a**), sedanjikovo pa na **-i**; na pr. *gorí-m*, *goré-ti*; *sedí-m*, *sedé-ti*; *živí-m*, *živé-ti*; *beží-m*, *béža-ti*; *molčí-m*, *mólča-ti*.

gorim — goréti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	gorí-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	gorí-š	gór-i	I. molčé
	3.	gorí	gor-i	II. goréč (-a, -e),
Dvojina	1.	gorí-va	gor-i-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	gorí-ta	gor-i-ta	I. po-goré-vši
	3.	gorí-ta	—	II. gorél (-a, -o),
Množina	1.	gorí-mo	gor-i-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	gorí-te	gor-i-te	za-sliša-n (-a, -o),
	3.	gorí-jo, goré	—	č) glagolnik:
				goré-n-je.

Nedoločnik: *goré-ti*. — Namenilnik: *goré-t*.

O p o m b e.

1. V 3. množinski osebi sedanjikovi se je ohranila starejša oblika na **-é** le pri tistih glagolih, ki naglašajo končnico **-ím**, kakor *molčé, skrbé, visé, živé*. — O naglasu v velelniku glej § 175. 2.

2. Tvorno-sedanji deležnik na **-é** tvorijo le še nekateri ne-prehajalni glagoli, kakor *kležé, ležé, molčé, sedé, smejé se, stojé*.

3. Pravilna je oblika: *grménje, hrepenénje* itd., ne: *grmljenje, hrepenjenje*.

Vendar se je vrinjeni **lj** udomačil v oblikah: *oskrbljen, zaželjen; trpljenje, življenje*.

4. Glagol *hoté-ti* se glasi v sedanjiku: *hoče-m, hoče-š, hoče*; 3. množ. oseba: *hoté* in *hočejo*. — Vel. *hoti*; delež. sedanji: *hoté, hotéč*; delež. pret. *hotel* (*hotéla, -o*).

Večkrat, zlasti v pesmih čitamo skrženo obliko: *hčem, hčeš, hče*, in tudi: *čem, češ, če* itd.

V zvezi z nikalnico *ne* se glasi: *nočem* (3. množ. os.: *nočejo* ali *ne hoté*), redkeje: *nečem* (iz *nehčem*); *ne hotéti, ne hoti, nehoté, ne hotel*; na pr. *Zavreči v jezi ga, moj Bog, ne hoti!* (Preš.)

5. *Spi-m* slove v nedoločniku *spa-ti*. Deležnik sedanji: *spěč* (ne: *spijóč*). — *Bojít-m se* in *stojím se* glasita v nedoločniku *ba-ti se, statí* (skrženo iz *boja-ti, stoja-ti*). Velelnik: *bój se, stój*. Deležnik pret. *bal, stal*.

§ 173. Nekaj glagolov po drugem razredu III. vrste :

Bedím, bedéti	sedím, sedeti	Bežím, béžati
bledím, bledeti	skrbím, skrbeti	bliščím, bliščati
bobním, bobneti	sloním, sloneti	brenčím, brénčati
bogatím, bogateti	slovím, sloveti	bučím, búčati
bolím, boleti	srbím, srbeti	diším, dišati
doním, doneti	strmím, strmeti	držím, dŕčati
grmím, grmeti	štrlím, štrleti	držím, držáti
hrepením, hrepeneti	šumím, šumeti	ječím, jéčati
hrumím, hrumeti	trohním, trohneti	klečím, kléčati
kipím, kipeti	trpím, trpeti	kričím, kričati
koprním, koprneti	velím, veleti	ležím, ležáti
krvavím, krvaveti	vídim, vídeti	mežím, méžati
letím, leteti	visím, viséti	molčím, mólčati
medlím, medleti	vrším, vršeti	slíšim, slíšati
molím, moleti	vrtím, vrteti	smejím, smejáti se
mrzím, mrzeti	zdim, zdeti se	spim, spati
norím, noreti	zelením, zeleneti	tičím, tíčati
prším, pršeti	želím, želeti	tiščím, tíščati
puhtím, puhteti	živím, živeti. —	vriščím, vríščati.

O p o m b e.

1. Glagoli III. vrste so prvotni in drugotni, ti pa zopet izglagolni ali izimenski. Vrstna spona é se pritika tedaj : a) korenu, b) glagolnemu in c) imenskemu deblu.

Na pr. a) *bedi-m, bede-ti*: kor. *bū d*; *šteje-m, šte-ti* (iz *čité-ti*): *čit*; *trpi-m, trpe-ti*: *trp*; *gori-m, gore-ti*: *gor*; *kriči-m, kriča-ti*: *krik* (prim. *krik-ni-ti*); *leži-m, leža-ti*: *leg* (prim. *lég-a-ti*).

b) *ima-m, ime-ti* iz kor. *im* (*jame-m, je-ti*, gl. § 165.).

c) *bobni-m, bobne-ti*: *boben*; *umeje-m (ume-m), ume-ti*: *um*; *o-siroti-m, o-siroté-ti*: *sirota*; *bledi-m, blede-ti*: *bled*; *bogati-m, bogaté-ti*: *bogat*; *krvavi-m, krvavé-ti*: *krvav*.

2. Glagoli III. vrste so gledé na trajnost dejanja **nedovršni**.

a) Prvotni glagoli pomenjajo večinoma nekako stanje, na pr. *bede-ti, trpe-ti, beža-ti, kleča-ti*.

b) Izimenski glagoli izražajo začetek in postanek tega, kar znači ime; na pr. *slabi-m, slabe-ti* = *slab postajati*; *bledi-m, blede-ti* = *bled postajati*; *kopni-m, kopne-ti* = *kopno postajati*.

Glagoli, ki značijo trpnost ali kako stanje, imajo le tvorno-pretekli deležnik II., kakor *obledél, ozelenél, ogorél, osirotél, osivél, otemnél, zardél, zastarél*.

3. Po vnanji obliki se glagoli III. vrste nekako ujemajo z glagoli IV. vrste, toda v pomenu je razlika med njimi. Prvi so neprehajalni, drugi prehajalni;

na pr. *živí-m, živé-ti, leben — živi-m, živi-ti, ernähren*;
o-slepí-m, o-slepé-ti — o-slépi-m, o-slépi-ti;
bedí-m, bedé-ti — budím, budi-ti;
o-zdraví-m, o-zdravé-ti — o-zdrávi-m, o-zdrávi-ti.

IV. vrsta.

Glagoli z vrstno spono i.

§ 174. Po četrti vrsti spregamo glagole, katerih nedoločnikovo in sedanjikovo deblo se končuje na **-i**, na pr. *hvali-ti*, sed. *hvali-m*; *nosi-ti — nosi-m*; *sodi-ti — sodi-m*; *učí-ti — učí-m*.

hvalim — hvaliti.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	hvali-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	hvali-š	hvali	I. —
	3.	hvali	hvali	II. hvaléč (-a, -e),
Dvojina	1.	hvali-va	hvali-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	hvali-ta	hvali-ta	I. po-hvali-vši
	3.	hvali-ta	—	II. hvali-l (-a, -o),
Množina	1.	hvali-mo	hvali-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	hvali-te	hvali-te	hvalj-en (-a, -o),
	3.	hvali-jo, učé	—	č) glagolnik: hvalj-en-je.

Nedoločnik: *hvali-ti*. — Namenilnik: *hvali-t*.

O p o m b e.

§ 175. 1. Prvotna kračja oblika na **-é** v 3. množinski osebi sedanjikovi se je ohranila le pri tistih glagolih, ki naglašajo končnico **-ím**; na pr. *učí-m — učé, loví-m — lové, sramotí-m — sramoté, pokorí-m — pokoré*.

2. Pri glagolih, ki naglašajo končnico **-ím** v sedanjiku, preskoči naglas v velelniku edninskega števila na predzadnji zlog; na pr. sed. *učím, učíš, uči* — vel. *úči*; sed. *pustím* — vel. *pústi*; sed. *govorím* — vel. *govóri*.

V dvojini in množini velelnega naklona je pri glagolih III. in IV. vrste v naglašanju razlika med koroško-štajerskimi in kranjskimi Slovenci; ti naglašajo po navadi velelnikovo naklonilo, óni pa rajši korenski samoglasnik.

Kranjci naglašajo v velelniku: *učíva, učíta, učímo, učíte; tajíva, tajíta, tajímo, tajíte; govoríva, govoríta, govorímo, govoríte*; koroško-štajerski Slovenci pa sploh: *účiva, učita, učimo, učite; tájiva, tájita, tájimo, tájite; govóřiva, govóřita, govóřimo, govóřite!*

Pisatelji se drže zdaj tega, zdaj onega naglašanja, kakor naneseta lepoglasje in potreba; na pr. *Ne búдите v brlogu svade, dokler spi.* (Kos.) — *Kri mlada pravi: skóčiva, in stara: p-ó-sédiva!* (N. pr.) — *Moje ptičke, izletíte, prepevaje se glasíte čez planjave in čez vrte!* (Levst.)

3. V trpno-preteklem deležniku se pretvarja vrstni samoglasnik **i** pred pripono **-en** v **j** ter se topi s predstoječimi soglasniki (glej § 22.), in sicer:

a) z **l, n, r** v topljence **lj, nj, rj**, na pr. *hvaljen, branjen, udarjen* (iz *hvali-en* itd.).

Po **r** s predstoječim soglasnikom izpada **j**, na pr. *ohrabren, odobren, poostren, posrebren* (namesto *ohrabrjen* iz *ohrabri-en*, nedol. *ohrabriti*). — *Misli-ti* se glasi *mišljen*.

b) z **d** in **t** se mehča **i** v **j** in **ě**: *rojen* (iz *rodjen, rodi-en*, nedol. *rodi-ti*); *omlačen* (iz *omlatjen, omlati-en*, nedol. *omlati-ti*).

Tako: *sodi-ti* — *sojen*, *vadi-ti* — *vajen*, *uredi-ti* — *urejen*, *redi-ti* — *rejen*, *izpridi-ti* — *izprijen*, *gladi-ti* — *glajen*; *ukroti-ti* — *ukročén*, *osramoti-ti* — *osramočén*, *nasiti-ti* — *nasičén*, *strati-ti* — *stračén*, *zmoti-ti* — *zmočén*, *pusti-ti* — *puščén*, *časti-ti* (*česti-ti*) — *češčén* (v molitvi), sicer *častén*; *oprosti-ti* — *oproščén*, *zapečati-ti* — *zapečáčen*.

Pri nekaterih glagolih se opušča mehčanje in **i** izpada brez sledú, na pr. *čuti-ti* — *čutenje*; *začudi-ti* — *začuden*, *podneti-ti* — *podneten*; *vgozdi-ti* — *vgozden*; *napoti-ti* — *napoten*; *iznenadi-ti* — *iznenaden*; *obljudi-ti* — *obljuden*; *oklati-ti* — *oklaten*; *nagrmadi-ti*

— *nagrmaden*; *posti-ti* — *postenje*, *poti-ti* — *potenje*, *preti-ti* — *pretenje*, *roti-ti* — *rotenje*, in še nekaj drugih.

Po dvojno obliko, mehčano in nemehčano, imajo tudi nekateri glagoli, kakor *časti-ti* — *častèn* in *počasčen*; *izpridi-ti* — *izprijen* in *izpriden*; *ogrđi-ti* — *ogrjen* in *ogrden*; *podí-ti* — *pojen* in *poden*; *usmrti-ti* — *usmrčen* in *usmrten*, *osramoti-ti* — *osramočen* in *osramoten*.

c) po **p, b, v, m** se vriva mehki **l** pred **j**, na pr. *kropi-ti* — *kropljen* (iz *kropj-en*, *kropi-en*); *pogubi-ti* — *pogubljen*; *ozdra-vi-ti* — *ozdravljen*; *zlomi-ti* — *zlomljen*.

č) **s** in **z** prehajata z **j** v **š** in **ž**, na pr. *nosi-ti* — *nošen*; *vozi-ti* — *vožen* (iz *vozij-en*, *vozi-en*).

d) po nebnikih **č, š, ž, j** izpada **i**, kakor *uči-ti* — *učèn*; *posuši-ti* — *posušen*; *toži-ti* — *tožen*; *doji-ti* — *dojen*.

§ 176. Nekaj glagolov po IV. vrsti :

bránim, braniti	ljúbim, ljubiti	rodím, roditi
budím, budíti	lómim, lomiti	rojím, rojiti
cénim, ceniti	lovím, loviti	sadím, saditi
častím, častiti	ménim, meniti	slúžim, služiti
činim, činiti	mérim, meriti	sódim, soditi
čutim, čutiti	mésim, mesiti	stávim, staviti
davim, daviti	míslim, misliti	svarím, svariti
delím, deliti	mólim, moliti (Bogá)	svétim, svetiti
dojím, dojiti	molím, moliti (roko)	tajím, tajiti
drámim, dramiti	morím, moriti	tolážim, tolažiti
drážim, dražiti	mótím, motiti	topím, topiti
gónim, goniti	mudím, muditi	tóžim, tožiti
govorím, govoriti	nétim, netiti	trátim, tratiti
grábim, grabiti	pálím, paliti	tróbim, trobiti
gradím, graditi	pázim, paziti	učím, učiti
jézdím, jezđiti	plávím, plaviti	vábim, vabiti
kósim, kositi (kosílo)	plénim, pleniti	valím, valiti
kosím, kositi (travo)	pómnim, pomniti	varím, variti
krmim, krmiti	postím, postiti se	vódim, voditi
krotím, krotiti	právím, praviti	vólim, voliti
kúpim, kupiti	prósim, prositi	vóščim, voščiti
kúrim, kuriti	rábim, rabiti	vózim, voziti
lázim, lažiti	redím, rediti	žálím, žaliti.

O p o m b e.

a) Četrta vrsta obsega le izimenske glagole. V podstavo služi tem glagolom samostalni^k ali pridevnik, na čigar deblo se pritika vrstna spona **i**; na pr. *del*: *deli-ti*; *dolg*: *dolži-ti*; *govor*: *govori-ti*; *uk*: *uči-ti*; *hvala*: *hvali-ti*; *stvar*: *stvari-ti*; *žal*: *žali-ti*; *poln*: *polni-ti*; *krot-ek*: *kroti-ti*.

b) Glagoli četrte vrste so:

1. prehajalni: *braniti*, *častiti*, *staviti*, *dolžiti*, *zlatiti*.

2. neprehajalni: *bloditi*, *dežiti*, *dvomiti*, *grešiti*, *ribariti*, *rojiti*, *snežiti*, *vedriti*.

c) Gledé na trajnost dejanja so skoro vsi glagoli četrte vrste **nedovršni**, in sicer trajni, ki izražajo dejanje, katero se nekaj časa neprenehoma vrši, kakor *hvaliti*, *častiti*, *učiti*, *govoriti*.

Opetovalni, t. j. večkratno dejanje izražajoči glagoli so: *vlačiti*, *voditi*, *voziti*, *goniti*, *laziti*, *nositi*, *hoditi*.

Dovršni glagoli četrte vrste so sledeči: *kupiti*, *lotiti se*, *pičiti*, *počiti*, *pustiti*, *raniti*, *rešiti*, *skočiti*, *stopiti*, *storiti*, *stvariti*, *streliti*, *trčiti*.

Opomba. Glagoli četrte vrste na *-niti*, kakor *ceniti*, *činiti*, *pomniti*, *prazniti*, se ločijo v tem od glagolov II. vrste, kakor *ganiti*, *giniti*, *riniti*, *sumiti*, da pripada v IV. vrsti *n* k imenu (*cena*, *čin*, *pomen*, *prazen*), v drugi pa k vrstni sponi (prim. *ri-ni-ti* in *ri-jem*, *ri-ti*; *u-tih-ni-ti* in *tih*).

V. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **a**.

§ 177. Peta vrsta obsega glagole, katerih nedoločnikova osnova izhaja na **-a**, na pr. *dela-ti*, *laja-ti*; *pisa-ti*, *meta-ti*; *bra-ti*; *seja-ti*.

Peta vrsta se deli na podlagi sedanjikovega debela v štiri razrede.

Prvi razred.

§ 178. V prvi razred spadajo glagoli, katerim se nedoločnikovo in sedanjikovo deblo končuje na **-a**, kakor *déla-ti* — *déla-m*; *séka-ti* — *séka-m*; *igrá-ti* — *igrá-m*.

Velelnikovo naklonilo **i** prehaja za samoglasnikom v **j**.

delam — delati.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	dela-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	dela-š	dela-j	I. igra-je
	3.	dela	dela-j	II. dela-jóč (-a, -e),
Dvojina	1.	dela-va	dela-j-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	dela-ta	dela-j-ta	I. pri-dela-vši
	3.	dela-ta	—	II. dela-l (-a, -o),
Množina	1.	dela-mo	dela-j-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	dela-te	dela-j-te	dela-n (-a, -o),
	3.	dela-jo	—	č) glagolnik: dela-n-je.

Nedoločnik: *dela-ti*. — Namenilnik: *dela-t*.

Opomba. Zraven velelnika *gledaj* od glagola *gledam* imamo še obliko *glej* in tudi *gledi* (od sed. *gledim* po 2. razredu III. vrste); na pr. *Pogledi solnca nebeškega kras!* (Levst.) — *Glej ga, fanta!* (N. r.)

Od glagola *gledim* je tudi sedanji deležnik *gledé*, ki pa je navadno le kot prislovni predlog v rabi; na pr. *Gledé na to*, mit Rücksicht darauf. — *Gledé tvojega zdravja*, bezüglich deiner Gesundheit.

Drugi razred.

§ 179. V drugem razredu se spregajo glagoli, katerih nedoločnikovo deblo izhaja na **-a**, sedanjikovo pa na **-je**; na pr. *orá-ti* — *órje-m*; *kla-ti* — *kolje-m*; *stla-ti* — *stelje-m*.

Z osnovnim nastavkom **-je** se topijo predstoječi soglasniki tako, kakor v trpno-preteklem deležniku IV. vrste (§ 175. 3.), in sicer:

a) jezikovca **l, r** v **lj, rj**, kakor *kla-ti* — *kolje-m*; *pla-ti* — *polje-m*; *stla-ti* — *stelje-m*; *po-slá-ti* — *pó-šlje-m*; *orá-ti* — *órje-m*.

b) zobnik **d** v **j**, zobnik **t** v **č**, kakor *glódati* — *glojem*; *metáti* — *měčem*; *ropotáti* — *ropóčem* (iz *glodjem*, *metjem* . . .).

c) goltniki **k, h, g** v sorodne šumnike **č, š, ž**, skupina **sk** pa v **šč**, kakor *mikati* — *mičem*; *tikati* — *tičem*; *lagáti* — *lážem*; *strgati* — *stržem*; *dihati* — *dišem*; *pihati* — *pišem*; *iskáti* — *iščem* (iz *mikje-m*, *lagje-m*, *dihje-m*, *iskje-m* . . .).

č) sičniki **c, s, z** v sorodne šumnike, kakor *klicati* — *kličem*; *pisati* — *pišem*; *vezati* — *vežem* (iz *klicje-m, pisje-m, vezje-m*).

d) za ustniki **b, p, v, m** se vriva mehki **l**, kakor *gibati* — *gibljem*; *kopati* — *kopljem*; *sipati* — *sipljem*; *devati* — *devljem*; *dremati* — *dremljem* (iz *gibje-m, kopje-m* ...).

pišem — pisati.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	piše-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	piše-š	piš-i	I. joka-je
	3.	piše	piš-i	II. pišóč (jokajóč),
Dvojina	1.	piše-va	piš-i-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	piše-ta	piš-i-ta	I. na-pisa-vši
	3.	piše-ta	—	II. pisa-l (-a, -o),
Množina	1.	piše-mo	piš-i-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	piše-te	piš-i-te	pisa-n (-a, -o),
	3.	piše-jo, pišó	—	č) glagolnik:
				pisa-n-je.

Nedoločnik: *pisa-ti*. — Namenilnik: *pisa-t*.

O p o m b e.

1. Glagoli drugega razreda, katerim kak *zobnik*, *goltnik* ali *ustnik* zapira koren, se spregajo radi (zlasti na zapadu slovenskega ozemlja) v sedanjiku in velelniku po prvem razredu V. vrste.

Na pr. *glodati* — *glojem* in *glodam*; *drgetáti* — *drgéčem* in *drgetám*; *šetati* — *ščem* in *šetam*; *dihati* — *dišem* in *diham*, *mi-kati* — *mičem* in *mikam*; *sukati* — *sučem* in *sukam*; *klepáti* — *klépljem* in *klepám*; *sipati* — *sipljem* in *sipam*; *tipati* — *tipljem* in *tipam*; *devati* — *devljem* in *devam*; *šivati* — *šivljem* in *šivam* itd. Tudi *peljáti* ima *péljem* in *peljám*.

Pri drugih korenskih končnikih rabijo le oblike: *orjem*, *steljem*, *koljem*; *pišem*, *vežem*, *kličem* itd. Tako tudi le: *iščem*, *iskáti*; *lážem*, *lagáti*; *méčem*, *metáti*.

2. Vsi glagoli drugega razreda, ki se spregajo v sedanjiku tudi po prvem razredu, in še nekateri drugi tvorijo delež-nike sedanjega časa po 1. razredu; na pr. *diháje* — *dihajóč*,

dremaje — dremajoč, gibaje — gibajoč, jokaje — jokajoč, skakaje — skakajoč, sipaje — sipajoč, šivaje — šivajoč, trepetaje — trepetajoč, iskaje — iskajoč, metaje — metajoč.

Pravilni so deležniki: *kážoč, kličoč, pišoč, plešoč, vežoč*, a ne: *kazaje, klicaje*, ali *kazoč, pišoč*...

Tretji razred.

§ 180. Pri glagolih tretjega razreda se pritika vrstna spona **a** na koren z izpadlim samoglasnikom; sedanjikovo deblo pa se tvori iz korena z osnovnim nastavkom **e** kakor v I. vrsti: *bere-m — bra-ti*.

Semkaj spadajo glagoli, katerih koren se končuje na soglasnik, in so sledeči: *bere-m, bra-ti* (iz *bira-ti*, prim. *pre-bira-ti*); *pere-m, pra-ti*; *žene-m* (iz *gene-m*), *gna-ti*; *zove-m, zva-ti*; *tke-m* (tudi *tka-m*), *tka-ti*; *žge-m, žga-ti*; *pše-m* (navadno *pha-m*), *pha-ti*.

V zadnjih treh glagolih je izpadel korenski samoglasnik tudi v sedanjikovem deblu (prim. *za-žiga-ti*).

berem — brati.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	<i>bere-m</i>	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	<i>bere-š</i>	<i>ber-i</i>	I. —
	3.	<i>bere</i>	<i>ber-i</i>	II. <i>beroč</i> (-a, -e),
Dvojina	1.	<i>bere-va</i>	<i>ber-i-va</i>	b) tvorno-pretekli:
	2.	<i>bere-ta</i>	<i>ber-i-ta</i>	I. <i>pre-bra-vši</i>
	3.	<i>bere-ta</i>	—	II. <i>bra-l</i> (-a, -o),
Množina	1.	<i>bere-mo</i>	<i>ber-i-mo</i>	c) trpno-pretekli:
	2.	<i>bere-te</i>	<i>ber-i-te</i>	<i>bra-n</i> (-a, -o),
	3.	<i>bere-jo, beró</i>	—	č) glagolnik: <i>bra-n-je</i> .

Nedoločnik: *bra-ti*. — Namenilnik: *bra-t*.

Četrti razred.

§ 181. Pri glagolih četrtega razreda se tvori sedanjikovo deblo iz korena z osnovnim nastavkom **je**, nedoločnikovo pa z vrstno spono **a**, pred katero se zaradi zevi vtika **j** ali **v**.

Semkaj spadajo glagoli, katerim se končuje koren na samoglasnik, in so sledeči: *sé-je-m, se-já-ti; st-je-m, si-já-ti; smé-je-m, smejá-ti se; vé-je-m, véja-ti; láje-m, lája-ti; déje-m, dejá-ti; dáje-m, dája-ti;*

bljuje-m, bljuva-ti; kljuje-m, kljuva-ti; pljuje-m, pljuva-ti; suje-m, suva-ti; ščuje-m, ščuva-ti.

V sledečih glagolih se razveže korenski **u** pred vrstno spono v **ov**, kakor *ku-je-m, ková-ti; ruje-m, rova-ti (rva-ti); snuje-m, snova-ti; o-truje-m, o-trova-ti.*

sejem — sejati.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	seje-m	—	a) tvor-no-sedanji:
	2.	seje-š	se-j	I. —
	3.	seje	se-j	II. sejóč (-a, -e),
Dvojina	1.	seje-va	se-j-va	b) tvor-no-pretekli:
	2.	seje-ta	se-j-ta	I. po-seja-vši
	3.	seje-ta	—	II. seja-l (-a, -o),
Množina	1.	seje-mo	se-j-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	seje-te	se-j-te	seja-n (-a, -o),
	3.	seje-jo, sejó	—	č) glagolnik: seja-n-je.

Nedoločnik: *seja-ti*. — Namenilnik: *seja-t*.

O p o m b e.

1. Večina teh glagolov se sprega tudi po prvem razredu V. vrste, na pr. *bljuvati* — *bljujem* in *bljuvam*; *pljuvati* — *pljujem* in *pljuvam*; *kljuvati* — *kljujem* in *kljuvam*; *sijati* — *sijem* in *sijam*; *dajati* — *dajem* in *dajam*; *lajati* — *lajem* in *lajam*.

Velelnik se tvori po prvem razredu, kakor *bljuvaj, pljuvaj, sijaj, lajaj, dajaj*; tako tudi sedanji deležnik: *kljuvaje* — *kljuvajoč, ščuvaje* — *ščuvajoč*.

2. Glagoli *bljuvati, pljuvati, rovat, snovati, suvat, ščuvati* so podaljšani iz prvotnih, sedaj manj navadnih glagolov I. vrste: *blju-ti, plju-ti, ru-ti, snu-ti, su-ti, šču-ti*.

3. Glagol *smejati se* spregajo sem pa tja v sedanjiku tudi po III. vrsti: *smejím, smejíš, smejí se* itd. Sed. delež. *smejé*.

§ 182. Nekaj glagolov po V. vrsti :

1. razred.

bivam, bivati	padam, pádati	vladam, vladati
brigam, brigati se	paham, pahati	voham, vohati
po-grešam, -grešati	pitam, pitati	zidam, zidati.
kalam, kalati	plavam, plavati	
korakam, korakati	ploskam, ploskati	cvetévam, cvetévati
maham, mahati	slušam, slušati	hojévam, hojévati
manjšam, manjšati	srečam, srečati	košévam, košévati
maram, marati	treskam, treskati	nošévam, nošévati
moram, morati	trgam, trgati	sedévam, sedévati
motam, motati	vekšam, vekšati	vidévam, vidévati.

2. razred.

bleskéčem, blesketáti	sučem, sukati	hripljem, hripati
drgečem, drgetati	vičem, vikati.	jemljem, jemati
grohočem, grohotati		kapljem, kapati
klepečem, klepetati	brišem, brisati	kimljem, kimati
leskečem, lesketati se	češem, česati	klepljem, klepati
mekečem, meketati	kazem, kazati	kopljem, kopati se
rezgečem, rezgetati	krešem, kresati	pipljem, pipati
trepečem, trepetati	lizem, lizati	snemljem, snemati
šegečem, šegetati	mažem, mazati	ščipljem, ščipati
šepečem, šepetati.	plešem, plesati	šivljem, šivati
	režem, rezati	škripljem, škripati
jočem, jokati	tešem, tesati.	tipljem, tipati
kišem, kihati		zibljem, zibati
skačem, skakati	črepljem, črepati	zobljem, zobati.

O p o m b e.

a) Glagoli pete vrste so prvotni, izimenski in izglagolni.

1. Prvotni ali korenski so vsi glagoli tretjega razreda, več jih je v drugem, malo pa v prvem in četrtem razredu; na pr. *stla-ti*, *posla-ti*, *kla-ti*, *pla-ti*, *ora-ti*; *česa-ti*, *gloda-ti*, *kaza-ti*, *klepa-ti*, *kopa-ti se*, *laga-ti*, *liza-ti*, *maza-ti*, *pisa-ti*, *reza-ti*, *tesa-ti*; *laja-ti*, *lija-ti*, *kova-ti*.

2. Izimenski glagoli so na pr. *bobna-ti*: *boben*; *brzda-ti*: *brzda*; *čara-ti*: *čar*; *dela-ti*: *delo*; *gneva-ti*: *gnev*; *igra-ti*: *igra*.

Tako: *drgeta-ti*, *južina-ti*, *kesa-ti se*, *klopota-ti*, *konča-ti*, *križa-ti*, *obeta-ti*, *priča-ti*, *ropota-ti*, *sanja-ti*, *večerja-ti*, *voha-ti*.

3. Izglagolni glagoli se izvajajo iz prvotnih (korenskih) in drugotnih glagolov.

α) Koren prvotnega glagola se podaljšuje ali krepí pred vrstno spono *a*; na pr. *daja-ti* in *dava-ti* — *da-ti*; *vstaja-ti* — *sta-ti*; *po-znava-ti* — *zna-ti*; *u-bija-ti* — *bi-ti*; *po-čiva-ti* — *po-či-ti*; *iz-liva-ti* — *li-ti*; *po-piva-ti* — *pi-ti*; *raz-vija-ti* — *vi-ti*; *do-biva-ti* — *bi-ti*; *s-kriva-ti* — *kri-ti*; *iz-miva-ti* — *iz-mi-ti*; *ob-uva-ti* — *ob-u-ti*; *suva-ti* — *su-ti*;

z-bira-ti — *ber (bir)*; tako: *po-dira-ti*, *pre-pira-ti*, *pod-pira-ti*, *za-tira-ti*, *u-mira-ti*, *iz-vira-ti*, *o-zira-ti*, *po-žira-ti* (gl. § 166.);

déva-ti, *po-péva-ti*, *do-spéva-ti*; *o-gréba-ti*, *za-klépa-ti*, *po-léga-ti*, *léta-ti*, *po-méta-ti*, *spléta-ti* — od *dé-ti*, *pé-ti*, *greb-s-ti* ...

β) Iz drugotnih glagolov so na pr.

iz III. vrste: *sedéva-ti* od *sedé-ti*, in ta od *ses-ti*; *o-bledéva-ti* — *bledé-ti* — *bléd*; *po-staja-ti* — *sta-ti* (= *stoja-ti*) — *stane-m*, *sta-ti*; *raz-cvetéva-ti* — *cveté-ti* — *cves-ti*.

iz IV. vrste: *za-ganja-ti* od *goni-ti*, in ta od *žene-m*, *gna-ti*; *izpre-vaja-ti* — *vodi-ti* — *ves-ti*; *do-haja-ti* — *hodi-ti* — *šel* (iz *šed-l*, kor. *šed-hed*); *po-navlja-ti* — *po-novi-ti* — *nov*.

iz V. vrste: *vz-dihava-ti* od *dih-ti*, in ta od *dahni-ti* (*dehni-ti*); *iz-mišljava-ti* — *iz-mišlja-ti* — *misli-ti* — *misel*; *po-kopava-ti* — *po-kapa-ti* — *kopa-ti*; *zapo-vedava-ti* — *zapo-veda-ti* — *ve-m*, *vede-ti*; *iz-pričava-ti* — *priča-ti* — *priča*.

b) Glagoli V. vrste so **nedovršni**; in sicer so glagoli drugega, tretjega in četrtega razreda trajni (gl. § 176. c), kakor *pisa-ti*, *bra-ti*, *seja-ti*.

Glagoli prvega razreda so trajni, če so izimenski, na pr. *dela-ti*, *igra-ti*; opetovalni pa, če so izglagolni, na pr. *leta-ti*, *skaka-ti*.

Dovršni so le: *končati*, *nehati*, *jenjati*, *plačati*, *srečati*.

VI. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **ova**.

§ 183. V šesto vrsto štejemo glagole, katerih nedoločni-kova osnova izhaja na **-ova** (za mehкими soglasniki na **-eva**), sedanjikova pa na **-uje**; na pr. *kupúje-m, kupová-ti*.

Deblo *kupu-* se v sedanjikovi osnovi podaljša z osnovnim nastavkom **je**, v nedoločniku pa se končni **u** pred **a** razveže v **-ov (-ev)**: *kupú-je-m, kupov-á-ti* (iz *kupu-a-ti*); *boju-je-m, bojev-a-ti* (iz *boju-a-ti*).

kupujem — kupovati.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	kupúje-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	kupuje-š	kupú-j	I. kupujé
	3.	kupuje	kupu-j	II. kupujoč (-a, -e),
Dvojina	1.	kupuje-va	kupu-j-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	kupuje-ta	kupu-j-ta	I. —
	3.	kupuje-ta	—	II. kupova-l (-a, -o),
Množina	1.	kupuje-mo	kupu-j-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	kupuje-te	kupu-j-te	kupova-n (-a, -o),
	3.	kupuje-jo, -ujó	—	é) glagolnik: kupova-n-je.

Nedoločnik: *kupova-ti*. — Namenilnik: *kupova-t*.

O p o m b e.

1. Kračja oblika 3. množinske osebe sedanjega časa: *kupujó*, ki se nahaja pri starejših pisateljih, je izginila v sedanji slovenščini iz splošne rabe.

2. Zraven prvotnega sedanjega deležnika na **-é**, kakor *kupujé, darujé, gospodujé, potujé, rešujé, vzdihujé*, nahajamo tudi deležnik na **-aje** po vplivu V. vrste, kakor *kupovaje, darovaje, gospodovaje, potovaje, reševaje, vzdihovaje*.

Najbolj navaden je deležnik na **-oč** v prislovnem pomenu, kakor *kupujoč, gospodujoč, potujoč, rešujoč, vzdihujoč*; na pr. *Gospod Bog in sv. Peter sta prišla, po svetu potujoč, v majhno gorsko vas*.

3. Včasí stoji poudarek na korenu, da se **u** le malo sliši v izreki, na pr. *várujem, vérujem, škódujem*, toda izpuščati ga ne smemo (tedaj ne: *várjem, vérjem, škódjem*).

Vendar nam pogostoma rabi velelnik: *vári, várite se* (= *várji, várijte se*) namesto *váruj, várujte se*; na pr. *Noč in dan se vari greha!* (Jer.) — *Bog ohrani, Bog obvari nam cesarja, Avstrijo!*

Opomba. Iz nedoločnika *verovati* je nastal po vplivu V. vrste sedanjik *vérvam* (iz *véruvam, vérovam*). Tako tudi: *kmetvam, obedvam, nasledvam, škodvam* itd., kar pa ni, da bi posnemali v pisni slovenščini.

4. Nekateri glagoli VI. vrste imajo ob enem tudi oblike po V. vrsti z istim pomenom; na pr.

nadomestújem, nadomestováti	— nadoméščam, nadoméščati;
naznanjújem	naznánjam,
pokušujem	pokušam,
posojujem	posojam,
premišljujem	premišljam,
priporočujem	priporočam.

Izmed takih dvojnih oblik so glagoli V. vrste bolj navadni kakor oni po VI. vrsti (gl. § 185. č).

§ 184. Nekaj glagolov po VI. vrsti:

bojújem, bojeváti	potujem, potováti
darujem, darováti	praznujem, praznováti
gospodujem, gospodováti	premišljujem, premišljeváti
gostujem, gostováti	pripovedujem, pripovedováti
imenujem, imenováti	prorokujem, prorokováti
izpričujem, izpričeváti	radujem, radováti se
kljubujem, kljubováti	spoštujem, spoštováti
kmetujem, kmetováti	sramujem, sramováti se
kraljujem, kraljeváti	stanujem, stanováti
mirujem, mirováti	strahujem, strahováti
modrujem, modrováti	škodujem, škodováti
moledujem, moledováti	vojskujem, vojskováti
napredujem, napredováti	vzdigujem, vzdigováti
obedujem, obedováti	vzdihujem, vzdihováti
ogledujem, ogledováti	zaničujem, zaničeváti
potrebujem, potrebováti	žrtvujem, žrtvováti.

Opombe.

a) Glagoli VI. vrste so vsi drugotni, in sicer izimenski ali izglagolni.

Izimenski so na pr. *darova-ti*: *dar*; *dolgova-ti*: *dolg* (dolžen biti); *gladova-ti*: *glad*; *kmetova-ti*: *kmet*; *potova-ti*: *pot*; *praznova-ti*: *prazen*; *verova-ti*: *vera*.

Izglagolni se izvajajo večjidel iz IV. in V. vrste, na pr. *kupova-ti*: *kupi-ti*; *krščeva-ti*: *krsti-ti*; *reševa-ti*: *reši-ti*; *poučeva-ti*: *uči-ti*; *oznanjeva-ti*: *oznani-ti*; *škodova-ti*: *škodi-ti*; — *objedova-ti*: *objeda-ti*; *premetova-ti*: *meta-ti*; *poskakova-ti*: *skaka-ti*; *izpraševa-ti*: *izpraša-ti*; *srečeva-ti*: *sreča-ti*; *zapovedova-ti*: *zapoveda-ti*.

Opomba. Tuje glagole na *-ieren* si kroji slovenščina, ako jih ne nadomešča z domačimi izrazi, navadno po šesti vrsti: na pr. *konstatujem*, *deklamujem*, *prezentujem*, *fotografujem*, *informujem*, *imponujem* itd., ne pa: *konstatiram* itd.

Le tedaj rabimo tujo končnico *-iram*, *-irati* po V. vrsti, kadar nam ni mogoče, tujega glagola po domače prikrojiti, ali kadar bi bila oblika po VI. vrsti preveč prisiljena; na pr. *secirati*, *producirati*, *promocirati*, *študirati*, *marširati*, *desinficirati*, *docirati* (ne: *sekovati*, *promovovati* itd.). — Sicer se pa takih tujk kolikor mogoče ogibljimo!

b) Gledé na trajnost dejanja so glagoli šeste vrste **nedovršni**, in sicer zaznamujejo izimenski glagoli trajajoče, izglagolni pa opetovalno dejanje. Tako so na pr.

trajni: *bojevati*, *darovati*, *kaznovati*, *verovati*;

opetovalni: *krščevati*, *kupovati*, *plačevati*, *reševati*.

B. Spregatev brez osnovnega samoglasnika.

§ 185. Prvotno so se osebne končnice v sedanjikovih oblikah tudi brez osnovnega samoglasnika pritikale korenu. Ostanki te spregatve so le še glagoli **dam**, **vem**, **jem**, **sem**.

1. dam — dati.

Sedanjikovo deblo glagola *dam*, *dati* je *dad-*, nedoločnikovo brez vrstne spona *da-*. Oblike od nedoločnikovega debela se tvorijo po samoglasniškem razredu I. vrste.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	da-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	da-š	daj	I. —; II. —.
	3.	da	daj	b) tvorno-pretekli:
Dvojina	1.	da-va	daj-va	I. da-vši
	2.	das-ta	daj-ta	II. da-l (-a, -o),
	3.	das-ta	—	c) trpno-pretekli:
Množina	1.	da-mo	daj-mo	da-n (-a, -o),
	2.	das-te	daj-te	č) glagolnik:
	3.	dadó, (dad-é)	—	iz-da-n-je.

Nedoločnik: *da-ti*. — Namenilnik: *da-t*.

Opomba. 1. V oblikah *da-m*, *da-š*, *da-va*, *da-mo* je korenski **d** izpadel, v obliki *das-ta* (*das-te*) pa se je izpremenil v **s**. — Namesto prvotnega *dadé* se rabi navadno *dadó*, redkoma *dájo* (*dajó* = *dajejo*). Namesto *dasta*, *daste* se govori tudi *data*, *date*, a ne piše.

2. Včasih se rabi namesto *dam* oblika z osnovnim samoglasnikom: *dadem*, *dadeš*, *dade* itd.; na pr. *Kadar sam ne bom imel, dade drug*. (Cegn.)

2. vem — vedeti.

Sedanjikovo deblo glagola *vém*, *vedeti* je koren *ved-*, nedoločnikovo z vrstno spono *é*: *vede-* po III. vrsti. Končni **d** od *ved-* izpada pred **m**, **š**, **v**, pred **t** pa se izpreminja v **s**, kakor pri *dam*.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	vé-m	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	ve-š	ved-i	I. vedé
	3.	ve	ved-i	II. vedóč (-a, -e),
Dvojina	1.	ve-va	ved-i-va	b) tvorno-pretekli:
	2.	ves-ta	ved-i-ta	I. z-vede-vši
	3.	ves-ta	—	II. vede-l (-a, -o),
Množina	1.	ve-mo	ved-i-mo	c) trpno-pretekli:
	2.	ves-te	ved-i-te	z-vede-n (-a, -o),
	3.	ved-ó, (véjo)	—	č) glagolnik:
				véde-n-je.

Nedoločnik: *vede-ti*. — Namenilnik: *vede-t*.

Opomba. 1. Včasih se rabi glagol *vem*, zlasti v narodnih pesmih, z osnovnim samoglasnikom; na pr. *Kar po zemlji leze ino grede, o hudobi tvoji pravit' vede*. (N. ps.)

2. Namesto *vedó* se govori tudi *véjo*, namesto *vesta*, *veste* tudi *veta*, *vete*, kar pa se ne piše; na pr. *Kadar vesta dva, tedaj se še zaričljá; kadar vejo trije, vejo vsi ljudjé*. (N. pr.)

3. V sestavah stoji v velelniku rajši: *vej* (-va, -ta, -mo, -te); na pr. *Zapovej morju in vetrovom!* (Ravn.) — Tako tudi: *povej*, *povejte* zraven *povedi*, *povedite* od glagola *povém*, *povédati*.

3. jem — jesti.

Sedanjikovo deblo glagola *jém*, *jesti* je koren *jed-*, čigar končni **d** se pred **m**, **š**, **v** izpušča, pred **t** pa izpreminja v **s**.

Nedoločnikovo deblo *jed-* se sprega brez vrstne spona po zobniškem razredu I. vrste.

Število	oseba	sedanjik	velelnik	deležniki
Ednina	1. jé-m	—		a) tvorno-sedanji:
	2. je-š	jej		I. jedé
	3. je	jej		II. jedóč (-a, -e),
Dvojina	1. je-va	jej-va		b) tvorno-pretekli:
	2. jes-ta	jej-ta		I. po-jed-ši
	3. jes-ta	—		II. jede-l, jed-la, -o,
Množina	1. je-mo	jej-mo		c) trpno-pretekli:
	2. jes-te	jej-te		po-jed-e-n (-a, -o).
	3. jed-ó, (jéjo)	—		

Nedoločnik: *jes-ti*. — Namenilnik: *jes-t*.

Opomba. Kakor *vedem* in *dadem*, imamo zlasti v pesmih tudi: *jedem*, *znadem*, *imadem* (nam. *jem*, *znam*, *imam*); na pr. *Orožje imade vsaka božja stvar na svetu*. (Cegn.) — *Vsa modrost ne znade, kdaj ni kam*. (Levst.)

4. sem — biti.

Glagol *sem* se dopolnjuje po glagolih *bodem* in *biti*.

a) *Sem* nam služi le v sedanjiku;

b) *bodem* nam rabi v sedanjiku s pomenom prihodnjega časa: *ich werde sein*, potem v velelniku in v sedanjem deležniku. Sprega se po zobniškem razredu I. vrste;

c) *biti* tvori oblike, ki se izvajajo iz nedoločnikovega debla. Sprega se po samoglasniškem razredu I. vrste.

Število	oseba	sedanjik	prihodnjik	velelnik	deležniki
Ednina	1.	sem	bode-m (bo-m)	—	a) tvorno-sedanji:
	2.	si	bode-š	bod-i	II. bodóč (-a, -e),
	3.	je	bode	bod-i	b) tvorno-pretekli:
Dvojina	1.	sva	bode-va	bod-i-va	I. pre-bi--vši
	2.	sta	bode-ta	bod-i-ta	II. bi-l (-a, -o),
	3.	sta	bode-ta	—	c) trpno-pretekli:
Množina	1.	smo	bode-mo	bod-i-mo	do-bi-t (a, -o),
	2.	ste	bode-te	bod-i-te	č) glagolnik:
	3.	so	bodo, bode-jo	—	bi-t-je.

Nedoločnik: *bi-ti*. — Namenilnik: *izne-bi-t*.

Opomba. 1. V zvezi z nikalnico *ne* se glasi glagol *sem* v sedanjiku *nisem*. Razen 3. edninske osebe se sprega *nisem* kakor *sem*: *nisem*, *nisi*, *ni* (namesto *nije*, *ne-je*); *nisva*, *nista*; *nismo*, *niste*, *niso*.

2. Glagola *bodem* in *biti* imata, s predlogi sestavljena, tvorni pomen; na pr. *dobim* ali *dobódem*, *dobiti* (velelnik: *dobódi*); *izne-bim*, *iznebiti se*; *prebijem*, *prebiti* (aushalten); *pozabim*, *pozabiti*.

Spregatev teh glagolov (izvzemši *prebijem*) se navadno ravna po IV. vrsti; redke so oblike: *iznebódem*, *iznebódi*; *prebódem*, *prebódi*.

3. Ostanek starega aorista je besedica *bi* (3. edninska oseba), ki izraža pogojni naklon za vse tri osebe in števila.

C. Vrstno stopnjevanje glagolov.

§ 186. Slovenski glagol naznanja dejanje ne samo z ozirom na čas, v katerem se godi, ampak tudi z ozirom na njega trajnost ali dovršitev. Da pa more glagol sam ob sebi izražati vse razmere dejanja in stanja, se premika iz nižjih v višje vrste. Pri tem prestopu se ojačuje korenski samoglasnik, ali pa narašča prvotno deblo za eden ali dva zloga. Vsled svoje tehtnejše oblike zaznamuje potém glagol dalje trajajoče dejanje, ali pa dobiva drug pomen.

Najrajši se stopnjujejo prvotni glagoli, na pr.

kor. <i>nes-</i>	v vrsti	I. nes-ti,	IV. nosi-ti,	V. pre-naša-ti ;
„ <i>leg-</i>	„	I. leči,	III. leža-ti,	V. po-lega-ti ;
„ <i>sed-</i>	„	I. ses-ti,	III. sede-ti,	V. po-seda-ti ;
„ <i>ved-</i>	„	I. ves-ti,	IV. vodi-ti,	V. pre-vaja-ti ;
„ <i>vrt-</i>	„	II. vr-ni-ti,	V. vrača-ti,	VI. vračeva-ti ;
„ <i>zven-</i>	„	III. zvené-ti,	IV. zvoni-ti,	V. po-zvanja-ti.

a) Glagoli I. vrste se pomikajo najrajši v IV. in V. vrsto ; na pr.

I. vrsta :	IV. vrsta :	V. vrsta :
greb-s-ti,	grabi-ti,	po-greba-ti ;
leči,	po-loži-ti,	po-lega-ti ;
les-ti,	lazi-ti,	po-lezáva-ti ;
mre-ti,	mori-ti,	u-mira-ti ;
pi-ti,	poji-ti,	po-piva-ti ;
ses-ti,	sadi-ti,	po-seda-ti ;
streči,	straži-ti,	u-streza-ti ;
teči,	toči-ti,	od-teka-ti ;
tres-ti,	trosi-ti,	o-tresa-ti ;
ves-ti,	vozi-ti,	pre-važ-a-ti.

b) Iz II. vrste prestopajo glagoli v V. vrsto in postanejo n e d o -
vršni ; na pr.

II. vrsta :	V. vrsta :
bliskni-ti,	bliska-ti ;
brsni-ti,	brska-ti ;
vz-digni-ti,	vz-diga-ti ;
dahni-ti,	diha-ti ;
na-gni-ti,	na-giba-ti ;
s-tisni-ti,	s-tiska-ti.

c) Mnogi neprehajalni glagoli III. vrste postanejo, stopivši v IV. vrsto, prehajalni ; na pr.

III. vrsta :	IV. vrsta :
sedé-ti,	sadí-ti ;
o-slepé-ti,	o-slépi-ti ;
slové-ti,	slávi-ti ;
visé-ti,	vési-ti ;
o-zdravé-ti,	o-zdrávi-ti ;
zvené-ti,	zvoní-ti ;
živé-ti,	žívi-ti.

č) Glagoli IV. vrste prihajajo radi v V. in VI. vrsto; na pr.

IV. vrsta:	V. vrsta:	VI. vrsta:
gasi-ti,	po-gaša-ti,	po-gaševa-ti;
goni-ti,	pre-ganja-ti,	pre-ganjeva-ti;
misli-ti,	pre-mišlja-ti,	pre-mišljeva-ti;
obrazi-ti,	iz-obraža-ti,	iz-obraževa-ti;
sadi-ti,	pre-saja-ti,	pre-sajeva-ti;
slavi-ti,	pre-slavlja-ti,	pre-slavljeva-ti;
sodi-ti,	pre-soja-ti,	pre-sojeva-ti;
vesi-ti,	po-veša-ti,	po-veševa-ti.

d) Dovršni glagoli V. vrste postanejo nedovršni, če jih pomaknemo v VI. vrsto; na pr.

V. vrsta:	VI. vrsta:
za-dela-ti,	za-delova-ti;
ob-iska-ti,	ob-iskova-ti;
konča-ti,	končeva-ti;
plača-ti,	plačeva-ti;
po-praša-ti,	po-praševa-ti;
sreča-ti,	srečeva-ti.

e) Nekateri glagoli se stopnjujejo po štirih ali celó po več vrstah; na pr.

cves-ti, cvete-ti, raz-cveta-ti, pre-cvetova-ti;
greb-s-ti, o-gre-ni-ti, grabi-ti, o-greba-ti, o-grebova-ti;
leči, leža-ti, po-loži-ti, po-lega-ti, po-legova-ti;
ses-ti, sede-ti, sadi-ti, po-seda-ti, po-sedova-ti;
s-tis-ni-ti, tišča-ti, tiska-ti, na-tiskova-ti.

Č. O tvoritvi dovršnih in nedovršnih glagolov.

§ 187. V nesestavljeni, izvirni obliki so glagoli vseh vrst razen druge z malo izjemami **nedovršni** (glej opombe pri posameznih glagolnih vrstah).

Ako pa želimo glagolu dati dovršni ali nedovršni pomen, tedaj veljajo sledeča pravila:

1. Če hočeš iz nedovršnika napraviti **dovršni** glagol:

a) postavi ga v II. vrsto, če jo sploh ima; na pr. *dregati* — *dregniti*; *stiskati* — *stisniti*; *suati* — *suniti*;

b) sestavi ga s predlogom, na pr. *brati* — *prebrati*; *nesti* — *prinesti*, *plesti* — *oplesti*, *seči* — *poseči*, *giniti* — *poginiti*, *voliti* — *izvoliti*, *živeti* — *doživeti*.

2. Dovršnik ostane **dovršnik** tudi po sestavi s predlogom, na pr. *leči* — *odleči*; *kupiti* — *odkupiti*; *pustiti* — *pre-pustiti*; *skočiti* — *poskočiti*; *plačati* — *izplačati*.

3. Če hočeš dovršniku dati **nedovršni** pomen, tedaj ga pomakni v višji razred. Tako postanejo iz dovršnikov:

pasti, *deti*, *kupiti* — *prenesti*, *pozdraviti*, *odbrati*

nedovršniki: *padati*, *devati*, *kupovati* — *prenašati*, *pozdravljati*, *odbirati*.

4. Dovršni in nedovršni glagoli istega pomena se večkrat izvajajo iz raznih debel, na pr. *storiti* — *delati*; *ujeti* — *loviti*; *vreči* — *metati*; *obljubiti* — *obetati* (tudi *obljubovati*); *reči* — *praviti*; *udariti* — *bíti*.

5. Nedovršniki v izvirni obliki so v obče trajnega, ako se pa pomaknejo v višji razred, opetovalnega pomena.

Ponavljalni (frekventativni) so glagoli V. vrste s prirastkom **-éva**, kakor *hojévati*, zu gehen pflegen. Na pr.

trajni:

opetovalni:

ponavljalni:

iti

hoditi

hojévati

leteti

letati

letévati

nesti

nositi

nošévati

piti

popivati

pijévati

vesti (vedem)

voditi

vojévati

vesti (vezem)

voziti

vozévati.

Opomba. Glagoli na **-évati** po V. vrsti so posebno na Notranjskem v navadi; na pr. *Po letu košévam planine, dolí, in srpe brušévam, ko žito zori.* (Vilh.) — *Poezija, dar nebeški, komur v srcu ti cvetévaš, v mrzli zimi ga ogrévaš.* (Vilh.)

§ 188. Pregled vseh časov,

		I. vrsta.	II. vrsta.
Sedanjik.	Ednina :	1. nesem	dvignem
		2. neseš	dvigneš
		3. nese	dvigne
	Dvojina :	1. neseva	dvigneva
		2. neseta	dvigneta
		3. neseta	dvigneta
	Množina :	1. nesemo	dvignemo
		2. nesete	dvignete
		3. nesejo, nesó	dvignejo
Velelnik.	Ednina :	1. —	—
		2. nesi	dvigni
		3. nesi	dvigni
	Dvojina :	1. nesiva	dvigniva
		2. nesita	dvignita
		3. (naj neseta)	(naj dvigneta)
	Množina :	1. nesimo	dvignimo
		2. nesite	dvignite
		3. (naj nesejo)	(naj dvignejo)
Prihodnjik :		jaz bodem nesel	dvignil
Pretekli čas :		jaz sem nesel	dvignil
Predpretekli čas :		jaz sem bil prinesel	dvignil
Pogojnik sedanjega časa :		jaz bi nesel	dvignil
„ preteklega časa :		jaz bi bil nesel	dvignil
Želelnik sedanjega časa :		naj nesem	dvignem
„ pogojni :		naj bi nesel	dvignil
„ preteklega časa :		naj bi bil nesel	dvignil
Deležnik tvorno-sed.	I. :	gredé	—
„ „	II. :	nesóč	venóč
„ tvorno-pret.	I. :	prinesši	dvignivši
„ „	II. :	nesel	dvignil
„ trpno-pret. :		nesen	dvignjen
Nedoločnik :		nesti	dvigniti
Namenilnik :		nest	dvignit

naklonov in glagolnih imen.

III. vrsta.	IV. vrsta.	V. vrsta.	VI. vrsta.
gorim	hvalim	delam, pišem	kupujem
goriš	hvališ	delaš, pišeš	kupuješ
gori	hvali	dela, piše	kupuje
goriva	hvaliva	delava, piševa	kupujeva
gorita	hvalita	delata, pišeta	kupujeta
gorita	hvalita	delata, pišeta	kupujeta
gorimo	hvalimo	delámo, pišemo	kupujemo
gorite	hvalite	delate, pišete	kupujete
gorijo, goré	hvalijo, uče	delajo, pišejo	kupujejo
—	—	—	—
gori	hvali	delaj, piši	kupuj
gori	hvali	delaj, piši	kupuj
goriva	hvaliva	delajva, pišiva	kupujva
gorita	hvalita	delajta, pišita	kupujta
(naj gorita)	(naj hvalita)	(naj delata, pišeta)	(naj kupujeta)
gorimo	hvalimo	delajmo, pišimo	kupujmo
gorite	hvalite	delajte, pišite	kupujte
(naj gorijo)	(naj hvalijo)	(naj delajo, pišejo)	(naj kupujejo)
gorel	hvalil	delal, pisal	kupoval
gorel	hvalil	delal, pisal	kupoval
pogorel	pohvalil	izdelal, prepisal	—
gorel	hvalil	delal, pisal	kupoval
gorel	hvalil	delal, pisal	kupoval
gorim	hvalim	delam, pišem	kupujem
gorel	hvalil	delal, pisal	kupoval
gorel	hvalil	delal, pisal	kupoval
molče	—	igraje, jokaje	kupujé
goréč	hvaléč	delajóč, pišóč	kupujóč
pogorevši	pohvalivši	pridelavši, napisavši	—
gorel	hvalil	delal, pisal	kupoval
zaslišan	hvaljen	delan, pisan	kupovan
goreti	hvaliti	delati, pisati	kupovati
goret	hvalit	delat, pisat	kupovat.

Č l e n i c e.

Prislov.

§ 189. Prislovi (Adverbia) se ne pregibljejo v govoru, kakor imena in glagoli, po sklonih, osebah, številih in časih, temveč so nepregibne besede, ki pojasnjujejo dejanja in tudi lastnosti z ozirom na kraj, čas, način ali vzrok.

Na pr. *Božja moč se kaže povsod.* — *Smrt vedno za nami hodi.* (Slom.) — *Zvita struga počasi teče, ali hudo dere.* (N. pr.) — *Zató kovač klešče ima, da z golo roko ne prime.* (N. pr.) — *Kdor je vedno zdrav, je dovolj bogat.*

1. Krajevni prislovi.

§ 190. Krajevni prislovi zaznamujejo :

1. na vprašanje kje ?

mesto, kjer se kaj godi ali biva; na pr. *tu, tukaj; tam, tamkaj; ondi; drugje; nekje; nikjer; zunaj; doli, gori; notri; spodaj, spredaj, vzadi.*

2. na vprašanje kam ?

pomikanje ali mer dejavnosti; na pr. *sem, semkaj; tja, tjakaj; drugam, nekam, nikamor; vèn; doli, gori; noter; naprej, nazaj, daleč, proč.*

3. na vprašanje kod ? (odkod ? dokod ?)

kraj, koder se kaj vrši; na pr. *tod, odtod, dotod; ondod, do ondod, od ondod; drugod, do drugod, od drugod; nekod, od nekod, do nekod; nikoder, od nikoder; povsod, vsekod.*

Na pr. *Počasi tudi daleč prideš.* (N. pr.) — *Zunaj lep, znotraj slep.* (N. pr.) — *Varuj se tistih maček, katere spredaj ližejo in vzadi praskajo.* (N. pr.) — *Kar se domá skvasi, ne razglasi!* (N. pr.) -- *Vsaka pot ne drži domov.* (N. pr.) — *Kdor si sam ne pomaga, ne sme od nikoder pričakovati pomoči.*

2. Časovni prislovi.

§ 191. Časovni prislovi naznanjajo:

1. na vprašanje **kdaj? doklej? odklej?**

čas, kadar se kaj godi ali biva; na pr. *sedaj, zdajci, takoj, nikdar, nikoli, vsekdar; ravnokar, precej, skoro; jutri, drevi, davi; včera, sinoči; zgodaj, rano, pozno, davno.* — *Dotlej, doslej; dosihdob, do drevi.* — *Odslej, poslej, odsihdob, od jutri, od sinoči.*

Na pr. *Rajši danes pečenega škrjanca, ko jutri kokoš.* (N. pr.) — *Najprej štalica in potlej kravica.* (N. pr.) — *Drevi utegne marsikaj drugače biti, kakor je davi bilo.* (Ravn.) — *Včera, skrito, danes očito.* (N. pr.)

2. na vprašanje **kolikokrat? koliko časa?**

ponavljanje ali nadaljevanje kakega dejanja; n. pr. *marsikrat, dostikrat, večkrat, čestokrat, nekikrat, velikokrat; včasi, česče; drugič, vnovič, vselej.* — *Neprenehoma, neprestano; dalje, skoz in skoz; vedno, v enomer, zmeraj.*

Na pr. *Tudi slepa kokoš večkrat zrno najde.* (N. pr.) — *Mojstrov sin dostikrat ni imena vreden.* (N. pr.) — *Včasi teče pes, včasi zajec.* (N. pr.) — *Dober mlin vedno klepeče.* (N. pr.)

3. Načinovni prislovi.

§ 192. Načinovni prislovi kažejo:

1. na vprašanje **kako?**

način ali kakovost dejanja; na pr. *tako, enako, inace, drugače; navzkriž, lahkoma, nagloma, nalašč, naopak, naravnost, narobe, nenadoma, polagoma, posamič, posebej, skrivaj, skrivši, vedoma, nevedoma, zaporedoma, zastonj, vznak.*

2. na vprašanje **koliko?**

kolikost in mero; na pr. *toliko, nekaj, nekoliko; marsikaj, kolikaj, dokaj; dosti, dovolj; jako, silno, mnogo; več, manj; precej, premalo, preveč.*

3. na vprašanje **ali? ali ne?**

poved v stavku kot trdilno, dvomno-trdilno ali nikalno; na pr. *dà, kajpada; sevéda, vsekako; gotovo, res, zarés.*

— *Bržkone, bržčas, menda, morda; nemara, jedva, komaj.* — *Ne, nikar, nikar ne, nikakor ne; celó ne; kratko in malo ne; zaman.*

Opomba. 1. Za načinovne prislove nam rabijo skoro vsi pridevniki v edninskem tožilniku srednjega spola; na pr. *lepo, visoko, glasno, vroče, rdeče.*

2. Nekateri pridevniki na *-ski* imajo prislovni pomen, kakor *slovenski, nemški, latinski, francoski, dejanski, bratski*; na pr. *slovenski, laški govorimo* ali *po slovensko, po laško govorimo* (ne: *po slovenski, po laški*).

Prislovi na *-ski* so množinski orodniki v imenski (nedoločni) obliki (*slovenski* — *s travniki*).

3. Semkaj spadajo tudi samostalniški prislovi (edninski in dvojniski orodniki), kakor *mahom, mahoma; križem, križema; strahom, strahoma; mestoma* (stellenweise); *skokoma, curkoma, stopoma, sparoma.*

Na pr. *Kjer se botrina krega, zemlja križem poka.* (N. pr.) — *Polagóma, pa vztrajno se mnogo opravi.* — *Kar skupaj leži, skupaj drži.* (N. pr.) — *Ne misli drugače, kakor govoriš.* — *Visoko letal, nizko padel.* (N. pr.) — *Nihče ni za vsako delo enako sposoben.* — *Majhen lonček hitro vzkipi.* (N. pr.) — *Ali verujeta? To je da.* (Ravn.)

4. Vzročni prislovi.

§ 193. Vzročni prislovi izražajo na vprašanje **zakaj?** **čemu?** vzrok ali namen kakega dejanja; na pr. *zató, zatorej, torej, tedaj; zategavoljo, zaradi tega, zategadelj.*

Na pr. *Bog nam ne pošilja tug in nadlog vselej le zató, da bi nas ponižal, ampak dostikrat zató, da nas povzdigne.* (Bl.) — *Pesnike slavimo zategadelj, ker so duševni voditelji svojemu narodu.*

Zaimenski prislovi.

§ 194. Zaimenski prislovi se imenujejo tisti prislovi, ki izhajajo iz kakega zaimka ali zaimenskega korena.

Zaimenski prislovi se nanašajo drug na drugega in so tedaj soodnosni (korelativni) prislovi, in sicer: vprašalni, oziralni, kazalni in nedoločni. N. pr.

vprašalni:	oziralni:	kazalni:	nedoločni:
<i>kje?</i>	<i>kjer</i>	<i>tu, tam</i>	<i>kje, nekje</i>
<i>kam?</i>	<i>kamor</i>	<i>tja</i>	<i>kam, nekam</i>
<i>kod? (od-, do-)</i>	<i>koder (od-, do-)</i>	<i>tod (do-, od-)</i>	<i>nekod (do-, od-)</i>
<i>kdaaj?</i>	<i>kadar</i>	<i>tedaj</i>	<i>kdaaj, nekdaaj</i>
<i>doklej?</i>	<i>dokler</i>	<i>dotlej</i>	—
<i>kako?</i>	<i>kakor</i>	<i>tako</i>	<i>kako, nekako</i>
<i>koliko?</i>	<i>kolikor</i>	<i>toliko</i>	<i>nekoliko.</i>

Stopnjevanje prislovov.

§ 195. Ker določujejo prislovi kakovosti, katere pridevamo tudi v višji meri stvarjem ali dejanju, moremo kakovostne prislove stopnjevati kakor prave pridevnike; na pr. *lepo* — *lepše*, *najlepše*; *visoko* — *više*, *najviše*; *lahko* — *laže*, *najlaže*; *dobro* — *bolje*, *najbolje* (besser, am besten); *bolj* — *najbolj* (mehr — am meisten).

Tako tudi: *blizu* — *bliže*, *najbliže*; *često* — *češče*, *najčešče*; *daleč* — *dalje*, *najdalje*; *malo* — *manj*, *najmanj*; *mnogo* — *več*, *največ*.

Na pr. *Potajno oglje najhuje opeče*. (N. pr.) — *Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo*. (N. pr.) — *Dvema pastirjema volk laže ovco ukrade ko enemu*. (N. pr.) — *Sam najbolje veš, kje se ti je treba praskati*. (N. pr.) — *Najbolj je bolan, kdor nima*. (N. pr.)

Predlog.

§ 196. Predlogi (Präpositionen) so nepregibne besedice, ki kažejo v zvezi s kakim imenom razmere stvari ali reči med seboj, ali pa razmere dejavnosti do kakega predmeta.

Na pr. *Poveljnik pred svojimi vojaki*. — *Pastir na planini*. — *Reka teče po dolini*. — *Svet se maščuje nad krivičnikom*. — *Sirota vzdihuje po materi*.

Predlogi izražajo v prvi vrsti krajevne razmere, pa tudi časovne, načinovne in vzročne; na pr. *na gori bivati*; *po božiču obračunati*; *po svoji trmi ravnati*; *za lakoto umreti*.

Predlogi se vežejo z enim, z dvema ali s tremi skloni ter stojijo pred imenom, ki je odvisno od njih.

Predlogi z rodilnikom.

a) Pristni predlogi.

§ 197. Z rodilnikom se vežejo :

1. *brez, do, iz, od, s* (z pred samoglasniki in zvonečimi soglasniki), redkoma *za* (na vprašanje *kdaj?*) ;

2. sestavljeni predlogi *izmed, iznad, izpod, izpred, izza*.

1. **Brez** : *Brez potú ni medú.* (N. pr.)

do : *Prava snaga ne sega samo do praga.* (N. pr.)

iz : *Novo življenje klije iz groba.* (Cegn.)

od : *Naduha spravi človeka od kruha.* (N. pr.)

s : *S starega drevja sadje samo pada.* (N. pr.)

z : *Prazno je delo brez sreče z nebes.* (Pot.)

za : *Za časa začne žgati, kar hoče kopriva postati.* (N. pr.)

2. **izmed** : *Eden izmed vas me bode izdal.* (Met.)

iznad : *Iznad glave greš mi v zimo lastovka.* (Vodn.)

izpod : *Izpod skale izcira bistra voda.*

izpred : *Izpred oči, iz misli.* (N. pr.)

izza : *Izza pasa izdere svetli meč.* (N. ps.)

b) Nepristni predlogi.

Zraven pristnih predlogov imamo tudi nepristne predloge, t. j. prislove ali samostalnike z močjó pravih predlogov, kakor *blizu, vpricho, konec* itd.

Izmed prislovnih in samostalniških predlogov, ki se vežejo z rodilnikom, so sledeči najnavadnejši :

blizu : *Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane.* (N. pr.)

dno : *Dno potoka se leskečejo beli kamenčki.*

gledé : *Gledé cene se ne bova sprla.*

konec : *Konec vasi stoji za potom stara jablan.*

kraj : *Kraj suhega drevesa tudi surovo gori.* (N. pr.)

mimo : *Mimo vaške kapelice pelje bela cesta.*

namesto, mesto : *Namesto cirilice nam rabi latinica.*

okoli : *Okoli zlatega teleta svet na sapo raja.* (N. pr.)

okrog, krog : *Skleplje okrog glave bele roke.* (N. ps.)

poleg : *Bog živi tudi vas poleg nas!* (N. r.)

prek : *Burja prek logov leti in drevje šibi.* (Slom.)

- razen**: *Razen tebe nimam pomočnika.*
- sredi**: *Tabor je stal sredi goščave.* (Vilh.)
- takraj, onkraj, onstran**: *Slaven svet se giblje onstran naših gor.*
(Cegn.) — *Onkraj morja si mislijo Slovenci deveto deželo.*
- tik**: *Tik sreče nesreča preži.* (N. pr.)
- vpričo**: *Obličje stare mamke se vpričo cvetoče mladine vselej pomladi.* (Vrt.)
- vrh**: *Vrh hriba so jo nesli.* (N. ps.) — *Vrh gore stoji cerkvena.*
- vsled**: *Vsled lanske uime je cena močno poskočila.*
- vštric**: *Vštric mestnega doma stoji gledališče.*
- zavoljo, radi, zaradi, zastran, zbog**: *Liban je slovel zastran krasnih cedrov.* (Vernè.) — *Radi ene muhe si ne prede pajek mreže.* (N. pr.) — *Ni tresla se zbog smrti, ampak zbog rešitelja.* (Cegn.)
- znotraj — zunaj**: *Znotraj — zunaj mestnega okoliša.*
- zraven**: *Ležala je klada s črnim prtom in zraven nje blazina.* (Cegn.)

Predlogi z dajalnikom.

§ 198. Z dajalnikom se vežejo: *k, proti, navzlic, vzlic, kljub.*

- K** (h pred g in k): *Slabo orodje cesta k zamudi.* (N. pr.)
- proti**: *Kadar se proti jugu prevedri, potegni voz pod streho!* (N. pr.)
- navzlic, vzlic, kljub**: *Navzlic (kljub) vsem opoviram napreduje vidno ljudska omika.*

Predlogi s tožilnikom.

§ 199. S tožilnikom se vežejo:

1. *čez (čez), raz, skoz, zoper*;
 2. na vprašanje *kam?* predlogi: *na, ob, po, v in med, nad, pod, pred, za.*
1. **čez**: *Življenje je cesta čez plan, čez goré.* (Pot.)
- raz**: *Zdaj so Turki prijahali in raz konje poskakali.* (N. ps.)
- skoz**: *Gre skoz les, ne vidi dreves.* (N. pr.)
- zoper**: *Kdor ni z menoj, ta je zoper mene.* (Met.)
2. **na**: *Drevo se na drevo naslanja, človek na človeka.* (N. pr.)
- ob**: *Kdor za tuje prime, ob svoje pride.* (N. pr.)
- po**: *Pošlji mi po sv. olje!* (N. ps.)
- v**: *Od vsake hiše pot v Rim.* (N. pr.)

- med** : *Gorjé golobu, ko med orle zajde.* (N. pr.)
nad : *Nad tvoje grem kostí.* (N. ps.)
pod : *Lavdon dene vse pod meč.* (N. ps.)
pred : *Vsaka koklja pred svoje piške brska.* (N. pr.)
za : *Trdovratnežu takrat v uho poči, ko mu smrt za tilnik skoči.*
 (N. pr.)

Predlogi z mestnikom.

§ 200. Z mestnikom se vežejo :

1. o in pri;
 2. na vprašanje *kje?* predlogi : *na, ob, po, v.*
1. **o** : *O kresi se dan obesi.* (N. pr.) — *O božiču.*
pri : *Krava pri gobcu molze.* (N. pr.)
2. **na** : *Na razvalinah novina oživi.* (N. pr.)
ob : *Ob vodi zeleni lovec hodi.* (Levst.)
po : *Človek po svetu, kakor čebela po cvetu.* (N. pr.)
v : *V hlevu je dosti živinice, v kleti pa sladko vinčece, denarja v skrinji je lepó, v hiši pa pivcev vse polnó.* (N. ps.)

Predlogi z orodnikom.

§ 201. Z orodnikom se vežejo :

1. na vprašanje *s kom?* ali *s čim?* predlog *s (z)*;
 2. na vprašanje *kje?* predlogi : *med, nad, pod, pred, za.*
1. **S (z)** : *Kdor se z volkom druží, mora tudi z njim tuliti.*
 (N. pr.) — *Bolezen gre z vozom v človeka, iz človeka po niti.* (N. pr.)
2. **med** : *Med dobrimi sosedi je dobro živeti, dobro umreti.* (N. pr.)
nad : *Nad mano, pod mano, krog mene je Bog.* (Vilh.)
pod : *Kdor ima pod palcem groš, ta je mož.* (N. pr.)
pred : *Slovenci radi zakrivajo svoje stare navade pred tujimi ljudmi.* (Vodn.)
za : *Krivica se za mizo smeje, pravica pa za vrati joče.* (N. pr.)

Veznik.

§ 202. Vezniki so členice, katere vežejo posamezne besede ali cele stavke v skupine; na pr. *Polja in travniki in gozdi se razprostirajo po dolini.* — *Sila kola lomi, potreba jih pa nareja.* (N. pr.) — *Kadar denar poide, pamet pride.* (N. pr.)

Veznike ločimo po njih rabi v priredno- in podredno-zloženih stavkih v priredne in podredne veznike.

A. Priredni vezniki.

Priredni vezniki so:

1. **vezalni:** *in, pa, ter, tudi; ne le — ampak tudi; ne samo — temveč tudi; ne — ne, ni — ni, niti — niti; tako — kakor; dalje; potém, nató, vrh tega; naposled.* Včasí — včasí; zdaj — zdaj.

2. **protivni:** *a, ali; pa, pak; toda; le, le da; samo; samo da; vendar, vendarle, pa vendar; pri vsem tem. Ne — ampak; ne — temveč; ne — marveč. Ali — ali.*

3. **vzročni:** *zakaj, kajti; saj; sicer.*

4. **sklepalni:** *zató, zatorej, torej, tedaj; zategadelj, zatega-voljo, zaradi tega; vsled tega; po tem takem.*

Na pr. *Mera in vaga v nebesa pomaga.* (N. pr.) — *Slovenščino váruje Kras, burja pa Čič.* (Čb.) — *Sanja je laž, a Bog je istina.* (N. pr.) — *Žetev je sicer velika, ali delavcev je malo.* (Met.) — *Molči, molči, mlada Breda, saj že nama stolp naproti gleda.* (N. ps.) — *Delajte pokoro, zakaj nebeško kraljevstvo se je približalo.* (Met.) — *Zgodbe svetá so najboljša knjiga življenja; zatorej se uči domače in svetovne zgodovine!*

B. Podredni vezniki.

Podredni vezniki so:

1. **krajevni:** *kjer, kjerkoli; koder, koderkoli; kamor, kamor-koli; odkoder, dokoder* itd.;

2. **časovni:** *kadar; ko; dokler; kar, odkar; predno, prej ko; kakor hitro, brž ko; med tem ko, dočim;*

3. **primerjalni:** *kakor — tako; kolikor — toliko; kakor, ko, nego; čim (več, bolj, manj) — tem (več, bolj, manj); kolikor (više) — toliko (niže); več ko, manj ko — toliko več;*

4. **načinovni**: *med tem ko; s tem da; ne da;*
5. **posledični**: *da, tako da;*
6. **vzročni**: *ki, ko, ker;*
7. **namerni**: *da;*
8. **pogojni**: *če, ako, ko; da, samo da;*
9. **dopustni**: *dasi, dasi tudi, če tudi, akoravno, čeravno, dasi ravno, če prav.*

Na pr. *Koder solnce teče, povsod se kruh peče.* (N. pr.) — *Ko človeka smrt ugrabi, s seboj celó nič ne nese kakor pravična dela svoja.* (Cegn.) — *Kakor mati prede, tako hči tke.* (N. pr.) — *Med se liže, ker je sladek.* (N. pr.) — *Bog nam pošilja križe in nadloge, da ne bi nanj pozabili.* — *Ako ne teče, pa kaplje.* (N. pr.)

Medmet.

§ 203. Medmeti so besedice, katere naznanjajo dušne občutke (žalost, radost, začudenje itd.), ali katere posnemajo naravne glasove. Medmeti stojé na začetku, sredi ali na koncu stavka in niso v slovnični zvezi z drugim govorom.

Na pr. *Oj doli, doli, kraljič mlad, nevesta ti je uplenjena, oj Zora ti je ugrabljena.* (N. ps.) — *Joj, kam bi del?* — „*I, kjer si vzel!*“ — *Oh, to teži.* (Ašk.) — *Urno cepec izpod rok, pika poka, pika pok!* (Vilh.) — *In údri, údri, klòp, klop, klòp naprej leteli so v kolòp.* (Preš.)

1. Najnavadnejši medmeti so: *a, ah, ha, ahà; o, oh, oj, joj, o joj; hm, hu; no, fej; juhé, urá; pst, hej, ohó; huš, pač, pika, pok, tresk* itd.

2. Kakor pristne medmete rabimo včasí tudi kratke izreke in vzklike brez vsake slovnične zveze z drugim govorom; na pr. *Nismo se še, hvala Bogu, izpozabili tako daleč, da bi, Bog ne zadeni, ne vedeli, kaj je vaše in naše.*

Taki vzkliki in izreki so na pr: *Čuj, čujte; lej, lejte no; hajdi, hajdite. Za Boga, Bog da je, Bog bodi zahvaljen, Bog ne daj; pri moji veri; bes te lopi, bes te plentaj; raca na vodi.*

Tretji del.

Besedotvorje.

Uvod.

§ 204. Besedotvorje uči, kako se izvajajo ali sestavljajo besede iz posameznih korenov ali debel.

Besede nastajajo :

a) po izpeljavi, kadar tvorimo besede s posameznimi obrazili ;
na pr. *brod*, *brod-en*, *brod-n-ik*, *brod-n-ina*, *brod-išče*.

b) po sestavi, če vezemo posamezne besede v nove besedne celote ; na pr. *kolo-vrat*, *samo-uk*, *sto-letje*.

Ogromna večina besed se izvaja ali sestavlja iz pristno slovenskih korenov, ki služijo tudi drugim slovanskim jezikom v podstavo. Le majhno število slovenskih besed ni vzrastlo na domačih tleh, temveč je tujega, t. j. neslovanskega izvira.

Izpeljava.

§ 205. Pri izpeljavi moramo paziti na koren, na deblo in na obrazila.

Koren je prvotni ali temeljni jezikovni del, iz katerega nastajajo besede. Koren more ob enem biti tudi deblo : *nes-ti*, *mrz-el*.

Deblo je glasovno ojačen ali glasovno podaljšan koren :

bi-ti — *boj*, *bije-m* ;

večkrat pa je koren ne le ojačen, temveč tudi podaljšan v deblo :

pé-ti — *poje-m* ; *nes-ti* — *nosi-ti*.

Obrazila so pripone, ki tvorijo, pritaknjene korenu ali deblu, besede z določnim pomenom: *god-ec*, *uči-telj-ica*, *boj-išče*.

Tako imajo

besede:	koren	deblo	obrazilo
<i>nesti</i>	nes-	<i>nes-</i>	<i>-ti</i>
<i>nesem</i>		<i>nese-</i>	<i>-m</i>
<i>nosite</i>		<i>nosi-</i>	<i>-te</i>
<i>prenašamo</i>		<i>-naša-</i>	<i>-mo</i>
<i>ponos</i>		<i>-nos-</i>	<i>-(ū)</i>
<i>nosilo</i>		<i>nosi-</i>	<i>-lo</i>
<i>mrzniti</i>	mrz-	<i>mrzni-</i>	<i>-ti</i>
<i>mrzel</i>		<i>mrz-</i>	<i>-el</i>
<i>mráz</i>		<i>mráz-</i>	<i>-(ū)</i>
<i>mrázota</i>		<i>mráz-</i>	<i>-ota</i>
<i>bresti</i>	bred-	<i>bred-</i>	<i>-ti</i>
<i>bredem</i>		<i>brede-</i>	<i>-m</i>
<i>broditi</i>		<i>brodi-</i>	<i>-ti</i>
<i>brod</i>			<i>-(ū)</i>
<i>broden</i>			<i>-en</i>
<i>brodnik</i>		<i>brod-</i>	<i>-n-ik</i>
<i>brodnina</i>			<i>-n-ina</i>
<i>brodišče</i>			<i>-išče.</i>

Debla: *brod-*, *mráz-*, *ponos-*, *boj-* so ob enem tudi samostojne besede; ali njih moška pripona *-ū* se je obrusila, dočim še pri ženskih in srednjih samostalnikih živi v končnicah *-a* in *-o*.

Na pr. *brod* (nam. starega: *brod-ū*), *trav-a*, *sel-o*;
drag (nam. starega: *drag-ū*), *drag-a*, *drag-o*.

Samostalniki brez vidnega obrazila kažejo torej navadno le še ojačen korenski samoglasnik, na pr. *bred* — *brod*, *greb* — *grob*, *tek* — *tok*, *rek* — *pro-rok*, *ber* — *z-bor*, *ku* — *kov*, *snu* — *snov*, *bi* — *boj*, *vi* — *za-voj*, *mr* (*mer*) — *po-mor*, *mrz* — *mráz* itd.

Slovenščina je na obrazilih zelo bogata; v njih se razodeva njena moč in gibčnost.

A. Izpeljava samostalnikov.

Pri tvoritvi samostalnih imen nam rabijo zlasti tá-le obra-
zila ali pripone:

I. Pripone moških samostalnikov.

§ 206. Moški samostalniki, ki značijo rod, opravilo, lastnosti itd., se obrazujejo z naslednjimi priponami.

Pripona **-ač** pomenja, pritaknjena deblu nedovršnih glagolov, moške osebe, ki se pečajo s tem, kar glagol zaznamuje; na pr. *baháč, beráč, jaháč, kopáč, kováč, krojáč, oráč, vezáč*.

Za ženske osebe se dodeva **-ica**, na pr. *beračica, kovačica, krojačica*.

Opomba. Věasi se pritika **-ač** tudi samostalnikom, na pr. *bradáč, brentáč, gostáč, kljunáč, nogáč*.

-aj se pritika najrajši glagolom in kaže na delajoče osebe, na pr. *čuváj, kričáj, ščuváj, strežáj, točáj*.

Opomba. Pripona **-aj** tvori tudi samostalnike, ki značijo:

a) ločila v slovnici, na pr. *klicáj, oklepáj, vezáj, vprašáj*;

b) daljavo med dvema ali več rečmi, na pr. *lučáj, skokáj, stežáj, streljá, tečáj*;

c) z imenom zrastle, pomenja razne osebe in reči moškega spola, na pr. *otročáj, naročáj, prhljá, vršáj*.

-ljaj, glagolni koreniki dodana, iraza dejanje, v hipu dovršeno, ali pojmovne predmete; na pr. *grížljaj, mahljaj, migljaj, občutljaj, primerljaj, vzdihljaj*.

-ak (-jak) zaznamuje:

a) pritaknjena samostalnikom ali pridevnikom, moške osebe po njih stanu ali veljavi v človeški družbi; na pr. *divjá, grajščák, junák, korenjá, možák, poštenjá, prosták, prvák, roják, siromák, veljá, voják*.

Za ženski spol se prideva **-inja**, na pr. *grajščákinja, junákinja, rojákinja*.

b) pridejana samostalnikom ali pridevnikom na **-en**, znači prostore, shrambe in druge priprave; na pr. *cvetnjak, čebelnjak, golobnjak, konjak, kravnjak, kurnjak, ovčjak, pesnjak, sadovnjak, uljnjak, vodnjak, žličnjak*.

Opomba. Samostalniki na **-ak** pomenjajo tudi:

a) samce v živalstvu, na pr. *gosák, lisják, srnják*;

b) papirnati denar, pa tudi snovi, na pr. *peták, deseták, stoták, tisočák; belják, rumenják*;

c) razno orodje, na pr. *obuvák, vinják, rezák*;

č) živalsko blato, na pr. *golobjak, kravjak, kurjak, mišjak, ptičjak*.

-an (-jan) prirašča imenom in zaznamuje:

a) moške osebe po njih domovanju; na pr. *Azijan, Celjan, Celovčan, Egipčan, Goričan, Pražan, Rimljan; gorjan, meščan (iz mest-jan), tržan, vaščan*.

Za ženski spol se prideva **-ka**, na pr. *Celjanka, Goričanka; meščanka, tržanka*.

Opomba. Imena *Dunajčan, Ljubljančan, Mariborčan, Zagrebčan* itd. niso nastala iz prvotnih imen *Dunaj, Ljubljana* itd., ampak iz *Dunajec, Ljubljanec, Mariborec, Zagrebec* itd., katere oblike so nam pa redkoma v rabi.

b) moške osebe po njih opraviilu ali lastnostih, na pr. *tlačan, župan; modrijan, pesjan, velikan*.

c) samce v živalstvu in razne druge reči; na pr. *kavran, lipan (der Asch), puran; bršljan, prstan, srpan*.

-ar prirašča najrajši samostalnikom, pa tudi pridevnikom in glagolom ter pomenja moške osebe z ozirom na njih opravilo ali rokodelstvo; na pr. *drvár, goslár, kamendár, knjigár, mesár, mlinar, ovčár, pisár, rešetár, slepár, tesár, tiskár, volár, vratár, vrtnár, zidár, zlatár, zvonár, žličar*.

Za ženske osebe pristopi **-ica**, na pr. *klobučarica, kravarica, mesarica, mlinarica, rómarica, vrtnarica*.

Opomba. Obrazilu **-ar** se rade pritikajo pripone **-ija, -ina, -nica** in **-stvo**.

Končnica **-ija** kaže na rokodelstvo ali obrt: *mesarija, ovčarija, vrtnarija*;

-ina na plačilo za delo: *tiskarina, pisarina, vrtnarina*;

-nica zaznamuje kraje ali prostore, v katerih kaj biva ali se kaj opravlja: *drvarnica, knjigarnica, pisarnica, tiskarnica*;

-stvo kaže na rokodelstvo ali obrt kot umetnost; *jeklarstvo, knjigarstvo, tesarstvo, vrtnarstvo, zidarstvo*.

-áš kaže na človeka, ki je to, ali pa se pečá s tem, kar samostalnik ali pridevnik zaznamuje; na pr. *banderáš, kočijáš (kočijáz), mejáš, plemenitáš, velikáš*.

Pripona **-ec** (za ženske osebe **-ka** ali **-ica**) se jemlje zelo rada v rabo in se pritika raznim govornim razpolom.

a) Kadar hočemo imenovati moško osebo po nje domovanju, rodu ali opravi, pritaknemo pripono **-ec** imenom naravnost na deblo ali na druga obrazila, posebno na **-ján** in **-ár**; na pr. *Avstrijanec, Ižanec, gorjanec, poljanec; Kranjec, Korošec, Slovenec, Nemec; samotarec, životarec; Avstrijanka, gorjanka; Kranjica, Korošica, Slovenka, Nemka; samotarka.*

b) Kadar zaznamujemo moške osebe po njih lastnostih, pridevamo obrazilo **-ec** pridevnikom in zaimkom; na pr. *belec, črnc, edinec, glušec, gologlavec, grbavec, krivec, kruljavec, lažnivec, mutec, pešec, potomec, prednamec, slepec, svojec, ujedavec, zapravljivec; — belka, gologlavka, lažnivka, slepica.*

c) Kadar hočemo imenovati delujočo osebo, pridenemo pripono **-ec** glagolni koreniki ali tvorno-preteklemu deležniku II.; na pr. *brivec, godec, jedec, jezdec, kosec, kupec, pevec, pivec, plevec, strelec, ženjec; igralec, morilec, pisalec, plesalec, poslušalec, svetovalec, tkalec, volilec; — pevka, plevica, ženjica; igralka, morilka, plesalka.*

č) Trpno-preteklemu deležniku pritaknjena, zaznamuje končnica **-ec** trpeče osebe; na pr. *dojenec, poslanec, rejenec, rešenec, učenec, utopljenec, znanec; — dojenka, poslanka, rejenka, učenka.*

d) Pritaknjena svojilnim pridevnikom, pomenja žgane in druge tekočine, ali tudi drevesne dele; na pr. *brinovec, hruševac, pelinovec, slivovec, tepkovec; — bezgovec (bezeg), gabrovec (gaber), jesenovec (jesen).*

e) Samostalnikom in pridevnikom dodana, izraža kemijske prvine in snovi; na pr. *beljakec, grenec, kislec, oglevec, okisanec, vlečec, žlezec.*

-ek pomenja:

a) pritaknjena glagolni koreniki, dovršeno dejanje ali nasledek dotičnega dejanja; na pr. *dogodek, dohodek, nameček, navržek, obrodek, ogrizek, ovirek, pridelek, pilepek, učinek, zaslužek.*

b) trpnemu deležniku dodana, izraža učinek kakega dejanja; na pr. *dobitek (dobiček), izgubitek, osnutek, ostanek, razvitek, začetek.*

-telj prirašča nedoločnikovemu debelu nedovršnih glagolov ter zaznamuje moške osebe po njih opravi; na pr. *činitelj, krstitelj, miritelj, mučitelj, pisatelj, prijatelj, neprijatelj, reditelj, roditelj, učitelj, voditelj, vršitelj.*

Za ženski spol se dodaje **-ica**, na pr. *mučiteljica, pisateljica, učiteljica*.

-ež zaznamuje človeka s slabo lastnostjo; na pr. *derež, grabež, gulež, hudobnež, klatež, lakomnež, prevzetnež, sitnež, snedež*.

Pripona **-ič**, po svoji naravi manjšalna končnica, zaznamuje osebe po njih rodu in lastnostih:

a) pritaknjena lastnim imenom, tvori rodbinska imena, na pr. *Gregorič, Mihelič, Petrič, Župančič; Gregorovič, Ivanovič, Nikolajevič, Petrovič*.

b) samostalnikom in pridevnikom dodana, pomenja rod ali mladino sploh, na pr. *cesarič in cesarjevič, kraljič in kraljevič, bratič, sestrič, vnučič, otročič, gospodič, mladič, mladenič*.

Za ženski spol se prideva **-na**, kakor *cesarična, kraljična, bratična, sestrična, gospodična*.

c) glagolnemu deblu pritaknjena, znači moške osebe po njih pravilu, na pr. *mlatič, poganjič, ribič*.

-ik (za ženske osebe **-ica**) zaznamuje:

a) pritaknjena pridevnikom na **-en**, osebe po njih dejanju ali stanu, na pr. *bolnik, dolžnik, govornik, pomočnik, rednik, tožnik, vodnik, voznik, zapovednik; desétnik, grešnik, duhovnik, glasnik, namestnik, pesnik, popotnik, puščavnik; — besednica, bolnica, pésnica, pomočnica, rednica, zapovednica; desétnica, gréšnica, naméstnica, popótnica*.

b) trpnemu deležniku dodana, znači trpeče moške osebe, na pr. *jetnik, mučenik, poslanik; tvornega pomena so vendar: učenik, odrešenik, otnik*.

c) samostalnikom pritaknjena, pomenja kemijske prvine, na pr. *kisik, ogljik, vodik*.

-in znači moške osebe po njih lastnostih, večjidel z zaničljivim pomenom; na pr. *bogatin, capin, fantalin, grdin, potepin, štrkolín*.

Opomba. Kadar hočemo kako posebno veliko in zaničljivo osebo imenovati, rabimo zraven vekšalnih obrazil **-ač, -ak, -ež** tudi še naslednje končnice, ki imajo skoz in skoz grdilen pomen, kakor **-avs, -iha, -on, -uh, -un**; na pr. *kmetavs, pavliha, hlačón, lenúh, potepúh, grdún*.

II. Pripone ženskih samostalnikov.

§ 207. Ženski samostalniki, ki značijo dejanje, shrambe, snovi, orodja, prostore itd., se obrazujejo z naslednjimi priponami.

Pripone **-ača** pomenja orodja, včasih pa tudi snovi, na pr. *brisača, gorjača, igrača, kopača, kozača, pokrivača, terača, vejača, zapenjača; pijača, ugrizača* (jed).

-ád (-jád) pomenja množino enakih stvari ali reči, na pr. *črvád* (rod. *črvádi*), *telád*, *živád*, ali s pripono *-ina*: *črvádina, teládina; prhljád, suhljád, zelenjád*.

-ava (-java) zaznamuje:

a) pritaknjena nedoločnikovi osnovi nedovršnih glagolov, dejanje z ozirom na način dejavnosti; na pr. *izpreminjava, pisava, šklanjava, stopnjava, veljava*.

b) pridejana samostalniku ali pridevniku, kaže obširna planišča ali prostore; na pr. *daljava, goličava, goščava, nižava, planjava, puščava, širjava, višava*.

c) dodana samostalnikom ali pridevnikom, izraža umišljene čine ali stanje; na pr. *grenjava, lajšava, težava, zmešnjava, zmotnjava*.

č) zaznamuje snovi in zaloge, na pr. *dišava, kresava, kurjava, meljava, svečava*.

-ba zaznamuje:

a) pritaknjena deblu nedovršnih glagolov, dejanje ali stanje, ki se ravno kar vrši ali biva; na pr. *dražba, služba, sodba, tolažba, tožba, tvorba, vadba, vodba*.

b) zvezana s korenem dovršnega glagola, pomenja že dovršeno dejanje ali stanje; na pr. *naredba, obramba, opomba, pogodba, ponudba, postrežba, izprememba, uredba*.

-tev (-tva) zaznamuje:

a) dejanje ali opravilo, ki se ravno kar ali dalje časa vrši; na pr. *bratev — bratva, kletev — kletva, kositev — kositva, molitev — molitva, pletev — pletva, setev — setva, sklanjatev — sklanjatva, trgater — trgatva, volitev — volitva, žetev — žetva*.

b) pomenja tudi razne priprave, na pr. *britev, obutev, odetev*.

-ica se pritika glagolnim deblom, samostalnikom, pridevnikom in števnikom.

a) Glagolnim deblom pritaknjena, pomenja ženske osebe po njih pravilu; na pr. *perica*, *plevica*, *predica*, *terica*, *ženjica*.

b) moškim samostalnikom pridejana, znači ženska imena; na pr. *beračica*, *božica* (*bog*), *družica*, *golobica*, *gospodarica*, *kmetica*, *kovačica*, *kraljica*, *krtica*, *lisica*, *oslica*, *pisateljica*, *tatica*, *učiteljica*, *vladarica*, *volčica*, *vratarica*.

c) tvori manjšalne ženske samostalnike, kakor *hiša* — *hišica* (gl. § 212., 2), toda mnogo takih samostalnikov nima več manjšalnega pomena; na pr. *devica* (*deva*), *gorica*, *kobilica*, *kozica* (*Dreifuß*), *lastovica*, *latvica*, *lestvica*, *matica*, *pastirčica*, *polica*, *ročica* (*Wagenkipfe*), *veverica*.

č) pritaknjena pridevnikom na *-en*, zaznamuje ženske osebe po njih dejanju ali stanu; tvori torej ženska imena k moškim samostalnikom na *-ik*; na pr. *pesnica* — *pesnik*, *bolnica* — *bolnik*, *pomočnica* — *pomočnik*; *desetnica*, *grešnica*, *popotnica*.

d) tvori ženske samostalnike iz pridevnikov in znači v samostalniški obliki to, kar izraža pridevnik; na pr. *bistrica* (= *bistra voda*), *desnica*, *krivica*, *levica*, *mladica*, *množica*, *pravica*, *samica*, *sinica*, *sladčica*, *tančica*, *turščica*.

e) pridevnikom na *-en* pridejana, pomenja shrambe in delavnice; na pr. *čitalnica*, *drvarnica*, *bólnica*, *bolnišnica*, *kolnica*, *kovačnica*, *ledenica*, *mesnica*, *pisarnica*, *pirnica*, *predirnica*, *spalnica*, *sušilnica*, *žitnica*.

Pridevnikom ali števnikom pritaknjena, znači:

f) bolezni, katere zaznamuje pridevnik, na pr. *gorečica*, *mrzlica*, *padavica*, *pljučnica*, *vročica*, *zlatica*.

g) vode, na pr. *dežernica*, *kapnica*, *potočnica*, *snežnica*, *studenčnica*, *zelnica*, *žveplenica*.

h) razna orodja in druge priprave; na pr. *nogavica*, *rokavica*, *perotnica*, *pletunica*, *sevnica*, *slamnica*, *trlica*, *izpovednica*, *vélnica*, *vétrnica*.

i) števila stvari ali reči, na pr. *dvojica*, *trojica*, *čtvéřica*, ali denarje po njih veljavi in obletnice, na pr. *desetica*, *dvajsetica*, *petica*, *šestica*; *létnica*, *stoletnica*, *tisočletnica*.

-ija izraža :

a) trpnemu deležniku dodana, učinek kakega dejanja, na pr. *podrtija, prevzetija, razprtija*.

b) pritaknjena samostalnikom ali pridevnikom, razne urade in stanja; na pr. *namestnija, oblastnija, sodnija, škofija; kmetija, hudobija, prekucija*.

Opomba. 1. Pripona *-ija* se rada pritika samostalnikom na *-ar* ter pomenja rokodelstvo ali obrt; na pr. *kolarija, pisarija, sleparija* itd. Glej v § 206. obrazilo *-ar*.

2. Pripona *-ija* je tujega izvira in odgovarja nemškemu *-ei* (iz *-eie*, srednjevisokonemški *-ie*: *Ketzerie — Ketzereie — Ketzerei*), ki se je razvil iz romanskega *-ia*; na pr. *Bettelei = beračija, Schreiberei = pisarija; kovačija, otročija*.

-ina prirašča samostalnikom in pridevnikom ter pomenja :

a) svojilnim pridevnikom dodana, čigavost kake dežele ali druge reči; na pr. *banovina, carjevina, grofovina, kneževina, kraljevina, kronovina, vojvodina* (nam. *vojvodovina*); *domovina, pajčevina, trgovina*.

b) skupino stvari ali reči iste vrste; na pr. *družina, laz-nina, perotnina, živina; lesenina, mesovina, prtenina, železnina; manjšina, množina, večina*.

c) mesenino in kože živalske; na pr. *bravina, glavina, govedina, kozletina, svinjina; kožuhovina, kravina*.

č) plačila in davke; na pr. *brodnina, cestnina, desetina, mostnina, pisarina, voznina*.

d) razne jezike; na pr. *češčina, francoščina, grščina, latinščina, nemščina, ruščina, slovenščina, srbsčina*.

e) razne lesovine in druge snovi; na pr. *bukovina, hrastovina, hruščevina; kislina, lojevina, medenina, srebrnina, zlatnina*.

f) mnogotere druge reči, ki značijo to, kar izraža pridevnik; na pr. *globina (globočina), gotovina, milina, novina, prčina, starina, trdina; daljina, planina, ravnina, višina*.

-inja tvori :

a) iz moških samostalnikov ženska imena, na pr. *boginja, gospodinja, grajščakinja, Grkinja, junakinja, kneginja, rojakinja, svakinja, služkinja, sosedinja*.

b) redkoma iz pridevnikov samostalnice, na pr. *blaginja, draginja, pustinja, svetinja*.

-ka tvori ženska imena:

a) iz moških samostalnikov na *-an*; na pr. *doljanka*, *gorjanka*, *meščanka*, *tržanka*; *Avstrijanka*, *Celjanka*, *Slovenka* (gl. § 206.).

b) iz pridevnikov, deležnikov in števnikov, na pr. *belka*, *lažniva*, *mladenka*, *rdečka*, *sivka*; *igralka*, *morilka*, *plesalka*, *pogorelka*; *potepenka*, *rejenka*, *znanka*; *dvojka*, *trojka*, *četverka*, *osmerka*.

-nja prirašča glagolnemu deblu in pomenja dejanje z ozirom na vršitev; na pr. *blodnja*, *izkušnja*, *košnja*, *nošnja*, *prošnja*, *vožnja*.

-oba znači snov ali vsebino, ki jo imajo v sebi reči in lastnosti; na pr. *gniloba*, *grenkoba*, *kislota*, *sladkoba*, *svetloba*, *trdoba*, *trohnoba*.

V nekaterih besedah stoji pripona *-oba* namesto obrazila *-ota* ali *-oča*, na pr. *hudoba*, *grdoba*, *lenoba*, *zvestoba*.

-oča (iz *-otja*) izraža svojstvo in je enakega pomena kakor pripona *-ota*, s katero se pogostoma premenjava; na pr. *čistoča* — *čistota*, *nagoča* — *nagota*, *samoča* — *samota*, *sladkoča* — *sladkota*, *sramoča* — *sramota*.

-ost se zrašča s pridevniki ter pomenja telesne in dušne lastnosti ali kakovosti; na pr. *hvaležnost*, *hitrost*, *hromost*, *mladost*, *modrost*, *naglost*, *nemarnost*, *pobožnost*, *pohlevnost*, *prevzetnost*, *samogoltnost*, *skopost*, *učenost*, *vernost*, *zvestost*.

-ota kaže na svojstvo in je bolj stvarnega (konkretnega) pomena kakor *-ost*; na pr. *čistota*, *gluhota*, *gorkota*, *kislota*, *lakota*, *mehkota*, *nagota*, *sladkota*, *slepota*, *suhota*, *togota*, *toplota*.

III. Pripone srednjih samostalnikov.

§ 208. Srednji samostalniki, ki pomenjajo zlasti orodja in sredstva, prostore, snovi, lastnosti in stanje, se obrazujejo z naslednjimi priponami.

Pripona **-išče** se pritika samostalnikom in II. tvorno-preteklemu deležniku ter pomenja:

a) kraj, kjer kaj raste, biva ali se kaj godi; na pr. *ajdišče*, *bojišče*, *dvorišče*, *gledališče*, *gnojšče*, *igrališče*, *kopališče*, *pokopališče*, *prebivališče*, *pribežališče*, *stanovališče*, *strnišče*, *tekališče*.

b) dele raznih orodij, na pr. *grabljišče, kosišče, platišče, posteljišče, ročišče, toporišče*.

-ivo zaznamuje snovi in priprave za delo, ki je izraženo v deblu; na pr. *gnojivo* (= snov za gnojitev), *gradivo, jestivo, mlativo, netivo, pecivo, pletivo, predivo, rezivo, strelivo*.

-je (prvotno -ije) obrazi mnogo besed pojmovnega in stvarnega pomena ter se pritika pridevnikom, deležnikom in samostalnikom.

a) Pridevnikom pritaknjena, tvori pojmovne samostalnike, na pr. *obilje, izobilje, veselje, zdravje, zelenje, milosrdje*.

b) dodana trpno-preteklemu deležniku, tvori glagolnike; na pr. *darovanje, odpuščenje, pokristjanjenje, povzdigovanje, premišljevanje, učenje; odkritje, pitje, vretje*.

c) samostalnikom (češče s prirastkom -ov, -ev) pridejana, pomenja skupnost ali množino enakih reči; na pr. *cvetje, drevje, grozdje, kamenje, kolje, korenje, listje, perje, protje, sadje, snopje, šibje, trsje, zelje*; — *bičevje, borovje, cvetovje, deževje, doborje, grmovje, listovje, skalovje, snopovje, trsorje, valovje, vodovje*.

č) pritaknjena samostalnikom, s predlogi zloženim, pomenja kraje in njih lego; na pr. *medgorje, nagorje, podgorje, pogorje, predgorje, prigorje, zagorje; medpotje, napotje, razpotje; predmestje, primestje; medmorje, primorje; vzglavje, vzožje; nadstropje, podstrešje, pritličje*.

d) znači stan, v katerem se kaj nahaja; na pr. *brezumje, brezvétrje, dvoumje, lepoglasje, malodušje*.

Opomba. Prvotna pripona -ije se je ohranila še v množinskem rodilniku: *nadstropij, predmestij* itd. (glej § 79.).

-lo prirašča posebno glagolnim deblom in pomenja orodja in sredstva, s katerimi se izvršuje dejanje, ki je izraženo v deblu; na pr. *držalo, drigalo, kazalo, ogledalo, oralo, pisalo, stojalo, zrcalo*; — *omelo, vrtelo*; — *belilo, črnilo, gladilo, gnojilo, hladilo, krmilo, mazilo, mlatilo, obrazilo, rdečilo, rezilo, sklonilo, šilo, učilo, vetrilo; maslo, sedlo, teslo, veslo*.

Opomba. Pripona -lo je iz prvotnega -tlo, tedaj *veslo* iz *ved-tlo* (*ves-tlo*), *čislo* iz *čit-tlo*; tako tudi *gosli* iz *god-tli*, *jasli* iz *jad-tli* (*jem, jesti*).

-stvo pomenja:

a) samostalniku pritaknjena, poseben stan ali občestvo, na pr. *cesarstvo*, *gospodstvo*, *krščanstvo*, *ljudstvo*, *poganstvo*, *poljedelstvo*, *sosedstvo*, *učiteljstvo*, *vojvodstvo*; *moštvo* (iz *mož-stvo*), *človeštvo* (iz prvotnega *človeč-istvo*, *človeč-stvo*).

včasih s prirastkom *-ov* (*-ev*), na pr. *duhovstvo*, *kraljestvo* (nam. *kraljevstvo*).

b) priponi *-ar* pritaknjena, kak urad ali umetnost; na pr. *glavarstvo*, *mornarstvo*; *vrtnarstvo* (glej § 206.).

c) s pridevnikom zvezana, lastnost ali stanje, na pr. *bogastvo* (nam. *bogatstvo*), *lakomstvo*, *pijanstvo*, *pregnanstvo*, *prvenstvo*, *svojstvo*, *uboštvo* (iz prvotnega *ubož-istvo*, *ubož-stvo*), *veličanstvo* (*veličastvo*).

IV. Tvoritev tujih lastnih imen.

§ 209. Lastnim imenom novejših jezikov, ki nimajo korena v starodavni grščini in latinščini ali v slovanščini, puščamo navadno njih lastno obliko, zlasti v znanstveni pisavi.

Drugače ravnamo z lastnimi imeni grškimi in latinskimi ter s tistimi tujkami sedanjih narodov, katere so vzeli iz starih klasičnih jezikov ali iz slovanščine ter jih sčasoma prikrojili po svoje. Takim lastnim imenom dajemo domače lice, ker se grščina in latinščina s svojstvom slovenskega jezika bolj ujemata kakor nemščina.

Tako na pr. sežemo pri besedah: *München*, *Po*, *Trient* k prvotni latinski, pri imenih: *Leipzig*, *Lübeck*, *Rügen* itd. k slovanski obliki in rečemo: *Monakovo* (*Mnihov*), *Pad*, *Trident* — *Lipsko*, *Lubek*, *Rujana*.

Opomba. Nekaj nemških imen je že poslovenjenih prišlo v splošno rabo; tu je pač najboljšo, da jih v tej obliki še dalje rabimo, zlasti ker se nemška oblika le malo prilega slovenskemu govoru; na pr. *Frankfurt* — *Frankobrod*, *Marburg* — *Maribor*, *Salzburg* — *Solnograd*, *Innsbruck* — *Inomost* itd. Predaleč segati pa vendar ne kaže; lastnih imen ne smemo toliko pačiti, da bi se dala težko spoznati. Pišimo tedaj *Judenburg*, a ne *Judov grad* itd.

§ 210. Za grška in latinska lastna imena veljajo v obče sledeča pravila:

1. Grška in latinska moška imena na soglasnik se sklanjajo po moški, ženska na *-e* in *-a* po ženski sklanjatvi; na pr. *Caesar* = *Cezar*, *Penelope* = *Penelopa*, *Aurora* = *Avrora*.

Ženska imena na **-o**, kakor *Kalipso*, *Gorgo*, *Leto*, *Sapfo*, ohranijo v imenovalniku prvotno končnico, sicer pa se sklanjajo po *a*-sklanjatvi; na pr. rod. *Kalipse*, daj. *Kalipsi*.

2. Pri imenih oseb in krajev na **-as**, **-es**, **-is**, **-os**, **-on** ali **-us**, **-um** odpahnemo končnico, in sicer:

a) brez vsake pripone, če stoji soglasnik pred končnico; na pr. *Epaminondas* = *Epaminond*, *Demosthenes* = *Demosten*, *Amphipolis* = *Amfipol*, *Neapolis* = *Neapol*, *Aischylos* (*Aeschylus*) = *Eshil*, *Probus* = *Prob*, *Saguntum* = *Sagunt*. — *Akropolis* ima žensko končnico **-a**: *Akropola*.

Kadar stoji preveč trdih soglasnikov na koncu, vtikamo med nje gibljivi *e*; na pr. *Alexandros* = *Aleksander*, *Patroklos* = *Patrokel*; *Cipros* = *Ciper*.

Imena na **-as** ali **-ias** odvržejo rada samo *s*, na pr. *Barnabas* = *Barnaba*, *Leonidas* = *Leonida*, *Pelopidas* = *Pelopida*; *Jeremias* = *Jeremija*, *Matthias* = *Matija*, *Tobias* = *Tobija*.

b) če pa stoji samoglasnik pred končnico, tedaj pristavljamo **j**; na pr. *Andreas* = *Andrej*, *Aeneas* = *Eněj*, *Achilleus* = *Ahilej*, *Menelaus* = *Menelaj*, *Timotheus* = *Timotej*; *Aloisius* = *Alojzij*; *Brundisium* = *Brundizij*, *Byzantium* = *Bizancij*.

Opomba. Imena: *Ambrosius*, *Alexius*, *Antonius*, *Blasius*, *Lukas*, *Matthäus*, *Thomas* se glasé v slovenščini: *Ambrož*, *Aleš*, *Anton*, *Blaž*, *Lukež* in *Luka*, *Materž*, *Tomaž* in *Toma*.

3. Lastnim imenom, ki privzemajo v roditeljskem sklonu **-os** ali **-is**, dajemo slovensko obliko s tem, da roditeljskemu imenu sklonilo odbijemo, za ženski spol pa še pritaknemo končnico **-a**;

na pr. *Ajas* (rod. *Ajant-os*) = *Ajant*, *Capys* (*Capy-is*) = *Kapij*, *Cocles* (*Coclit-is*) = *Koklit*, *Cicero* (*Ciceron-is*) = *Ciceron*, *Orgetorix* (*Orgetorig-is*) = *Orgetorig*, *Xenophon* (*Xenophont-os*) = *Ksenofont*.

Hellas (rod. *Hellad-os*) = *Helada*, *Ceres* (*Cerer-is*) = *Cerera*, *Pallas* = *Palada*, *Venus* = *Venera*.

Felix, *Polux* obdržita obliko imenovalnikovo: *Feliks*, *Poluks*.

4. Imenom dežel na **-ium** se odbije končni **-um**, pritakne pa končnica **-a** (po vplivu ženskega pojma *dežela*); na pr. *Latium* = *Lacija*, *Regium* = *Regija*, *Samnium* = *Samnija*.

Opomba. Tako preobražamo tudi občna imena, na pr. *gymnasium* = *gimnazija*; *polytechnicum* = *politehnika*; češče pa **-um** celó odpade in predstojecemu samoglasniku se pritika *j*, na pr. *museum* = *muzej*; *conservatorium* = *konseruatorij*; *consistorium* = *konsistorij*.

5. Latinski in grški množniki (*pluralia tantum*) krajnih imen se sklanjajo tudi v slovenščini le v množini, in sicer imena na **-i** (*oi*) po moški, imena na **-ae** (*ai*), **-a** in **-es** po ženski sklanjatvi; na pr. *Delphi* = *Delfi*, rod. *Delfoi*; *Athenae* = *Atene*, rod. *Aten*; *Megara* = *Megare*, rod. *Megar*; *Cyklades* = *Ciklade*, rod. *Ciklad*.

B. Izpeljava pridevnikov.

§ 211. Pridevnike tvori slovenščina večinoma od drugih besed. Obrazila so mnogovrstna po obliki in po pomenu ter se natikajo posebno imenskim, pa tudi glagolnim in prislovnim deblom.

Pripone pridevnikov.

Pripona **-ast** (*-asta*, *-asto*), enaka nemškim sestavljenkam s pridevnikom *-förmig*, prirašča moškim, ženskim in srednjim samostalnikom, redkeje pridevnikom, ter izraža podobnost; na pr. *cev* — *cévast*, *črta* — *črtast*, *dim* — *dimast*, *grb* — *grbast*, *igla* — *iglast*, *klin* — *klinast*, *lisa* — *lisast*, *srp* — *srpast*; *jajce* — *jajčast* (iz *jajc-jast*), *srce* — *srčast*; *dimnast*, *kosmatast*.

-at (*-ata*, *-ato*), samostalniškemu deblu pritaknjena, kaže na imetje ali na obilico tega, kar pomenja ime; na pr. *brada* — *bradat*, *gora* — *gorat*, *kamen* — *kamenat* (*kamnat*), *kosem* — *kosmat*, *krilo* — *krilat*, *las* — *lasat*, *mož* — *možat*, *noga* — *nogat*, *pleča* — *plečat*, *plošča* — *ploščat*, *rog* — *rogat*, *uho* — *uhat*.

Ta pripone se rada pritika tudi pridevnikom na *-en*, na pr. *krven* — *kronat*, *listen* — *listnat*, *ljuden* — *ljudnat*, *mesen* — *mesnat*, *močen* — *močnat*, *peren* — *pernat*, *skalen* — *skalnat*, *traven* — *travnat*.

-av (*-ava*, *-avo*) kaže:

a) pritaknjena deblu samostalnega imena, zunanje svojstvo; na pr. *cunja* — *cunjav*, *dlaka* — *dlakav*, *grba* — *grbar*, *grča* — *grčav*, *guba* — *gubav*, *krasta* — *krastav*, *krv* — *krvav*, *lуска* — *luskav*; *snet* — *snetjav*, *rast* — *raščav* (iz *rast-jav*).

b) dodana glagolni osnovi, znači nagnjenost h kakemu dejanju; na pr. *bahati se* — *bahav* (t. j. kdor se rad baha); *gizdati se* — *gizdav*, *igrati* — *igrav*, *kujati se* — *kujav*, *lišpati se* — *lišpav*, *opotikati se* — *opotikav*, *ujedati* — *ujedav*.

Nekaterim se pritika še pripone *-en*, kakor *bahaven*, *gizdaven*, *kujaven*, in tako tudi: *delaven*.

Opomba. Včasí stoji *-ast* namesto *-av*, na pr. *cunjast* = *cunjav*, *dlakast* = *dlakar*, *pegast* = *pegar*, *žilast* = *žilar*, *žlezast* = *žlezar*.

en- (*-na*, *-no*, polglasni *e* moškega spola se odpahuje) izraža :

a) pritaknjena osnovi neživih ali brezživotnih imen (včasí s prirastkom *-ov*, *-ev*), samostalníkov pomen v pridevniški obliki in pomenja, kakšno ali od česa je kaj.

Takih pridevnikov ima slovenščina veliko od vseh treh spolov:

1. od moškega, na pr. *dolg* — *dolžen* (*dolžna*, *dolžno*, gl. § 22., 4.), *dež* — *deževen*, *glad* — *gladen* in *gladoven*, *gnoj* — *gnojen*, *greh* — *grešen*, *kras* — *krasen*, *prah* — *prašen*, *praznik* — *prazničen*, *smeš* — *smešen*, *sok* — *sočen*, *strah* — *strašen*.

2. od ženskega, na pr. *hvala* — *hvalen* (*hvalna*, *hvalno*), *hudoba* — *hudoben*, *kuga* — *kužen*, *mlaka* — *mlačen*, *moč* — *močen*, *pokora* — *pokoren*, *rosa* — *rosen*, *snaga* — *snažen*, *sprava* — *spraven*, *sreča* — *srečen*, *vera* — *veren*, *voda* — *voden*.

3. od srednjega, na pr. *blato* — *blaten* (*blatna*, *blatno*), *čudo* — *čuden*, *kresilo* — *kresilen*, *lice* — *ličén*, *mleko* — *mlečen*, *železo* — *železen*.

Opomba. 1. Nekaj jih je navadnih samo z določno obliko, na pr. *božični*, *grobní*, *nočni*, *zimni* in še več drugih, posebno takih, ki zaznamujejo čas.

2. Po odpahnjenem polglasniku se snideta včasí dva *n*, na pr. *ime* — *imenen*, *imenna*, *imenno*; namesto takih oblik tvorimo rajši oblike na *-ski*, na pr. *imenski*, *zaimenski*, *korenski*, *sponski*, *semenski*, *plemenski* itd.

Pripona *-ski* se v obče rada pritika, na pr. *poljski*, *zimski*, *verski*, *ženski*, *edninski*, *množinski* itd.

b) Pritaknjena deležnikom ali glagolnemu korenu, ima tvoren ali trpen pomen, in sicer :

1. tvorno-preteklemu deležniku nedovršnih glagolov dodana, je vselej tvornega pomena; na pr. *dajal* — *dajalen* (*dajalna*, *dajalno*), *kazal* — *kazalen*, *obetal* — *obetalen*, *ponavljal* — *ponavljalen*, *prehajal* — *prehajalen*; *redil* — *redilen*; *hladil* — *hladilen*, *mečil* — *mečilen*, *svojil* — *svojilen*, *zmagal* — *zmagalen*.

2. trpnemu deležniku na *-t* pritaknjena, daje pridevnikom trpni pomen kakor *-lživ*; na pr. *pit* — *piten*, *razdrt* — *razdrten*, *nerazdrten*.

3. tvornega ali trpnega pomena so pridevniki, če se pritakne pripona glagolnemu korenu, in sicer večjidel :

a) tvornega, če jo prideneš dovršnim glagolom, na pr. *obseg*: *obseči* — *obsežen*, *postreg*: *postreči* — *postrežen*, *pouk*: *poučiti* — *poučen*, *sned*: *snesti* — *snéden* (*snédna žival*).

β) trpnega, če jo prideneš nedovršnikom, na pr. *jed: jesti — jeden, grez: grezniti — grezen, kov: kovati — koven, sek: seči — sečen, uk: učiti — učen, vid: videti — viden (neviden)*.

Opomba. Pazi na razliko trpnega deležnika in pridevnika, kakor: *učen, učena, učeno — učen, učna, učno; dosežen, -ena, -eno — dosežen, -žna, -žno; na pr. učena družba — učna ura, učni načrt; vse je doseženo — dosežna sreča*.

-én (-éna, -éno), samostalniku dodana, kaže snov, iz katere je kaj; na pr. *apno — apnén, jeklo — jeklén, kamen — kamenén, kost — kostén ali koščén (iz kostjen), lan — lanén, led — ledén, les — lesén, med — medén, ogenj — ognjén, platno — platnén, prst — prstén, proso — prosén, steklo — steklén, sukno — suknén, volna — volnén. Srebro — srebrn zraven manj navadnega: srebrén*.

-in (-ina, -ino) znači last in čigavost posamezne določne ženske osebe.

Svojlilne pridevnike na *-in, -ina, -ino* obrazimo le od samostalnikov, ki pomenjajo posamezne določne ženske osebe ali živali; na pr. *Ana — Anin (Anina, Anino); dekla — deklin, gospodinja — gospodinjin, Marija — Marijin, nevesta — nevestin, Olga — Olgin, Palada — Paladin, sestra — sestrin, teta — tetin, vdova — vdovin, Venera — Venerin, žena — ženin; krava — kravin, matica — matičin*.

Besede: *gospá, hči, mati* imajo pridevnike: *gospénji, hčerin, materin*.

Sičnik **c** prehaja pred obrazilom v šumnik **č**, na pr. *cesarica — cesaričin, kraljica — kraljičin, predica — predičin*.

Opomba. a) Pripono **-in** dajemo včasih tudi moškim samostalnikom na **-a**, ki jih sem ter tja še pregiblujemo po ženski sklanjatvi; toda zraven navadnih oblik: *očetov, slugov, starejšinov, vodjev, vojvodov . . .* pišemo le redkoma: *očin, starejšinin* itd. Vedno pa: *Godinov, Robidov, Trdinov* od *Godina, Robida, Trdina* (ne *Godinin . . .*).

b) Ženski samostalniki, ki ne pomenjajo živih stvari, ne tvorijo svojlilnih pridevnikov na *-in*, ampak pridevnike na *-en*: pravilno je torej pisati: *hišna, izbna, sobna, večna vrata; poštni, stavbeni, vladni urad; dražbeni, družbeni oklic*, od samostalnikov *hiša, izba* itd.

Izjemoma nahajamo pridevnike, kakor *lunin svet, smokvino seme, grabljini zobje, zarjina luč, šoseskini možje*.

-ít (-ita, -ito) je enakega pomena kakor *-at*; pridevnike na *-ít* podaljšujemo radi s pripono *-en*; na pr. *ime — imenít ali imeniten (-tna, -o); kamen — kamenít ali kameniten; pleme — plemenít ali plemeniten; oko, oči — očit ali očiten; srd — srdít ali srditen*.

Tudi z vstavljenim prirastkom *ov*: *brdo* — *brdovit* ali *brdoviten*, *glas* — *glasovit* ali *glasoviten*, *skala* — *skalovit* ali *skaloviten*, *strah* — *strahovit* ali *strahoviten*, *val* — *valovit* ali *valoviten*.

-iv (*-iva*, *-ivo*), češče tudi **-ljiv**, pomenja:

a) samostalniku dodana, zunanje svojstvo, ali tudi duševno lastnost; na pr. *črv* — *črviv*, *ljubezen* — *ljubezniv*, *milost* — *milostiv* in *milostljiv*, *plesen* — *plesniv*, *pleša* — *plešiv*, *prah* — *prašiv* in *prašljiv*, *snet* — *snetiv*, *šala* — *šaljiv*, *škoda* — *škodljiv*; *laž* — *lažljiv* ali *lažniv* (od *lažen*).

b) pritaknjena glagolnemu deblu, znači le notranja svojstva; na pr. *nagajati* — *nagajiv*, *snesti* — *snediv*, *zabavljati* — *zabavljiv*, *zapravljati* — *zapravljiv*.

Češče se vstavlja **Ij**, na pr. *bosti* — *bodljiv*, *dremati* — *dremljiv*, *krasti* — *kradljiv*, *plašiti* — *plašljiv*, *postreči* — *postrežljiv*, *pozabiti* — *pozabljev*, *prepirati se* — *prepirljiv*, *sumiti* — *sumljiv*.

-ji (*-ja*, *-je*) prirašča posebno živalskim imenom in pomenja splošno last ali svojstvo vsega plemena, ne pa kake posamezne stvari kakor *-in*; na pr. *gad* — *gadja* *zalega*, *govedo* — *goveje* *meso*, *koza* — *kozja* *brada*, *krava* — *kravje* *mleko*, *kura* — *kurja* *mašča*, *ovca* — *ovčji* *sir*, *pes* — *pasja* *noga*, *riba* — *ribje* *oko*, *volk* — *volčji* *zob*.

Pripone *-ji* služi tudi nekaterim osebnim imenom, na pr. *Bog* — *božji*, *človek* — *človečji* (*človeški*), *knez* — *knežji*, *otrok* — *otročji*, *dete* — *detečji* (*detinji*), *Martin* — *Martinja* *gos*, *Sloven* — *slovenji* (*slovenski*); *baba* — *babji*, *vrag* — *vražji*.

Opomba. Namesto pripone *-ji* rabi nekaterim živalskim imenom rajši *-or* ali *-ski* z enakim pomenom; na pr. *bik* — *bikora* *moč*, *jazbec* — *jazbečeva* *mast*; *krt* — *krtora* *dežela*; *medved* — *medvedov* *brlog*, pa *medvedja* *moč*; *oven* — *ovnor* *rog*; *slon* — *slonora* *kost*; *svinja* — *scinjsko* *meso*; *konj* — *konjska* *griva*.

-ljiv (*-ljiva*, *-ljivo*) prirašča glagolnemu deblu in pomenja, da se more kaj zgoditi; torej je vselej trpnega pomena enako nemškim obrazilom: *-bar*, *-lich*; na pr. *doseči* — *dosegljiv*, *dovršiti* — *dovršljiv*, *izreči* — *neizrekljiv*, *miniti* — *minljiv*, *premagati* — *premagljiv*, *priporočiti* — *priporočljiv*, *topiti* — *topljiv*, *videti* — *vidljiv*; *neizpremenljiv*, *neizprosljiv*, *nespravljiv*.

Opomba. Čestokrat služi namesto pripone *-ljiv* s trpnim pomenom obrazilo *-en*, kakor *nedosežen* = *ki se ne dá doseči*; *neizvršen*, *neizbrisen*, *nenadomesten*, *neraben*, *neslišen*, *neviden*, *neizprosen*, *nestrpen*, *nepopisen*.

-nji (-nja, -nje) tvori pridevnike od prislovov in kaže razmere kraja ali časa; na pr. *danes* (*danas*) — *današnji*; *doli* — *dolenji*, *dolnji*; *gori* — *gorenji*, *gornji*; *jutro* — *jutranji*, *jutrnji*; *letos* — *letošnji*; *nekda*j — *nekdanji*; *notri* — *notranji*; *pred* — *prednji*; *sedaj* — *sedanji*; *sinoči* — *sinočnji*; *sredi* — *srednji*; *tedaj* — *tedanji*; *zunaj* — *zunanji*; *vsekda*j — *vsekdanji*.

Dalje — *daljnji* (po *daljnjem* premišljevanju, nach weiterem Nachdenken), *toda daljni* (od *dalja*), *weit*, *fern*: *daljna pot*.

-ov (-ova, -ovo), za mehкими soglasniki *-ev* (-eva, -evo), se rabi:

a) pri izpeljavi svojilnih pridevnikov od posameznih določnih moških oseb in se ujema v pomenu z obrazilom *-in*, *-ina*, *-ino*; na pr. *brat* — *bratov* (*bratova*, *bratovo*); *fant* — *fantov*, *knez* — *knezov*, *sosed* — *sosedov*, *sin* — *sinov*, *vojak* — *vojakov*; *cesar* — *cesarjev*, *kralj* — *králjev* (*kraljev* = königlich), *pastir* — *pastirjev*, *prijatelj* — *prijateljev*, *učitelj* — *učiteljev*.

Anton — *Antonov*, *Janežič* — *Janežičev*, *Ksenofont* — *Ksenofontov*, *Temistoklej* — *Temistoklejev*, *Schiller* — *Schillerjev*.

Sičnik **c** prehaja pred obrazilom v šumnik **č**, na pr. *kosec* — *kosčev*, *pevec* — *pevčev*, *strelc* — *strelčev*, *stric* — *stričev*.

b) se dodeva brez ozira na spol imenom dreves, grmov, trav in drugih rastlin; na pr. *ajda* — *ajdov kruh*, *breskev* — *breskov cvet*, *bukva* — *bukov les*, *črešnja* — *črešnjeva vejica*, *hruška* — *hruškov pecelj*, *korenje* — *korenjevo seme*, *leska* — *leskov grm*, *lipa* — *lipov cvet*, *luk* — *lukov duh*, *mak* — *makovo zrno*, *smreka* — *smrekov storž*, *želod* — *želodova skledica*.

c) se pritika nekaterim pojmovnim in drugim samostalnikom, zlasti tistim, ki nam služijo, kakor da bi pomenjali žive stvari; na pr. *Glasnik* — *Glasnikova pisava*, *velelnik* — *velelnikovo obrazilo*, *rodilnik* — *rodilnikovo sklonilo*, *zaimek* — *zaimkov pomen*, *sušec* — *sušcev prah*.

Pravimo pa tudi: *jarmova kamba*, *kolovratovo vreteno*, *kruhova skorja* (Brotrinde, skorja kruha, eine Rinde Brot), *ključeva brada*, *mečeva nožnica* itd.

-ski (-ska, -sko) prirašča brez ozira na spol imenom narodov, stanov, krajev, dežel, rek itd.

Ta pripona tvori takozvane splošne svojilne pridevnike, ki kažejo, kar je lastno več osebam in stvarjem

skupaj, ali vsem ljudem kakega naroda ali stanú, ali pa vsemu kraju, vsej deželi itd.; na pr. *Avstrija* — *avstrijski*, *cesar* — *cesarski*, *dvor* — *dvorski*, *Hrvat* — *hrvatski*, *kmet* — *kmetški*, *Ljubljana* — *ljublanski*, *ljud* — *ljudski*, *morje* — *morski*, *obrtnija* — *obrtnijski*, *pastir* — *pastirski*, *planina* — *planinski*, *Sava* — *savski*, *sestra* — *sestrski*, *Slovan* — *slovanski*.

Pri izpeljavi pomni:

a) Enozložnice, včasih tudi dvozložnice, privzemajo rade pred obrazilom prirastek *-ov* (*-ev*); na pr. *brat* — *bratovski* (tudi: *bratski*), *fant* — *fantovski*, *kralj* — *kraljevski*, *žid* — *židovski*, *osel* — *oslovski*; *hlapec* — *hlapčevski*, *godec* — *godčevski*.

Toda *tat* — *tatinski*, *dete* — *detinski*.

b) Gibljivi polglasnik *e* pri samostalnikih na *-er* se pred obrazilom *-ski* navadno opušča; na pr. *Ciper* — *ciprski*, *Oger* — *ogrski*, *mojster* — *mojstrski*, *Zader* — *zadrski*.

c) Pred pripono *-ski* prehajajo goltniki in šumniki s sičnikom *s v š*; na pr. *kovač* — *kovaški* (iz prvotnega *kovač-iški*, *kovač-ski*); *mož* — *moški* (iz *mož-ski*); *Anglež* — *angleški*; *Prag* — *praški* (iz prvotnega *praž-iški*, *praž-ski*); *Čeh* — *češki*; *Lah* — *laški*; *človek* — *človeški* (iz prvotnega *človeč-iški*, *človeč-ski*); *pesnik* — *pesniški*; *Amerika* — *ameriški*.

Kakor goltniki se izpreminja tudi *e*; na pr. *Celovec* — *celovski*, *deklica* — *dekliški*, *devica* — *deviški*, *Gorica* — *goriški*, *Gradec* — *graški* (z izpadlim *d*).

Po vplivu oblik na *-ški* nahajamo to premembo tudi pri sičnikih *s in z*; na pr. *Kras* — *kraški*; *nebesa* — *nebeški*; *Pariz* — *pariški*; *vitez* — *viteški*; vendar *Francoz* — *francoski*, *Rus* — *ruski*, *Prus* — *pruski* zraven *rusovski*, *prusovski*.

Pri samostalnikih na *-ec* odpade večkrat končnica; na pr. *dolenjec* — *dolenjski*, *gorenjec* — *gorenjski*, *delavec* — *delavski*, *pevec* — *pevski*, *rokodelc* — *rokodelski*.

Zobnik *d* se včasih izpahne, včasih ne, ali pa se prelije v sorodni *j*; na pr. *gospod* — *gosposki*; *sosed* — *soséska* zraven *sosedski*; vendar *ljud* — *ljudski*; *vojvoda* — *vojvodski*; *Rod* — *rodski*.

Bled — *blejski*, *grad* — *grajski*, *Carigrad* — *carigrajski*.

Toda *Solnograd* — *solnograški*.

č) Kadar tvorimo pridevnike imenom tistih mest, trgov ali vasi, ki imajo pridevnik in samostalni v sebi, združimo obé besedi v pridevnik; na pr. *Črna gora* — *črnogorski*, *Beli*

grad — *belograjski*, *Novo mesto* — *novomeški* (namesto *novomestski*), *Slovenji Gradec* — *slovenjegraški*, *Sveti križ* — *svetokriški*.

d) Po teh pravilih obrazimo pridevnike tudi tujim imenom, če imajo take končnice kakor v slovenščini; na pr. *Azija* — *azijski*, *Egipet* — *egiptovski*, *Evropa* — *evropski*, *Grk* — *grški*, *Korcira* — *korcirski*, *Delfi* — *delfski*, *Peloponez* — *peloponeški*.

Če pa imajo tujke še svoje prvotne končnice, tedaj jim damo najprej slovensko samostalniško obliko (§ 210.) in potem jih preobrazimo v pridevnik; na pr. *Aegeus* — *Egej* — *egejski*; *Elisium* — *elizij* — *elizijski*; *Cipros* — *Ciper* — *ciprski*; *Narbo* — *Narbona* — *narbonski*; *Salamis* — *Salamina* — *salaminski*; *Hellas* — *Helada* — *heladski*; *Athene* — *Atene* — *atenski*.

C. Manjšalna obrazila.

§ 212. Manjšalne besede jemlje slovenščina prav pogostoma v rabo. Manjšamo pa ne samo stvari, v resnici majhne in drobne, ampak tudi take, ki so nam mile, ljube in za oko prijetne.

Najnavadnejša manjšalna obrazila so:

1. moških imen:

-ec, na pr. *brat* — *bratec*, *golob* — *golobec*, *grad* — *gradec*, *hleb* — *hlebec*, *kos* — *kosec*, *kot* — *kotec*, *kruh* — *kruhec*, *vrt* — *vrtec*, *zvon* — *zvonec*.

-ek, na pr. *člen* — *členek*, *klobuk* — *klobuček*, *kruh* — *kruhek*, *nož* — *nožek*, *sin* — *sinek*, *stric* — *striček*, *vol* — *volek*.

-ič, na pr. *črv* — *črvič*, *grad* — *gradič*, *grozd* — *grozdič*, *nož* — *nožič*, *prt* — *prtič*, *snop* — *snopič*, *vrh* — *vršič*.

2. ženskih imen:

-ica, na pr. *cerkev* — *cerkvica*, *glava* — *glavica*, *hči* — *hčERICA*, *hiša* — *hišica*, *izba* — *izbica*, *kaplja* — *kapljica*, *megla* — *meglica*, *muha* — *mušica*, *noga* — *nožica*, *ptica* — *ptičica*, *roka* — *ročica*, *steza* — *stezica*, *zvezda* — *zvezdica*.

Pri ženskih imenih na soglasnik (*i*-debla) se **i** navadno izpušča, kakor *brv* — *brvca*, *krv* — *kreca*, *luč* — *lučca*, *stvar* — *stvarca*, *žival* — *živalca*.

Toda *klop* — *klopea* in *klopica*, *peč* — *pečca* in *pečica*, *vrv* — *vrveca* in *vrvica*, *vas* pa le *vasica*.

V množ. rod. se je **i** ohranil: *živalic*, *lučic* itd.

-ka, na pr. *mama* — *mamica*, *mamka*; *slama* — *slamica*, *slamka*; *žena* — *ženica*, *ženka*; *hči* — *hčERICA*, *hčERKA*; *miš* — *miška*; *nit* — *nitka*; *piščal* — *piščalka*.

3. srednjih imen:

-ee, na pr. *krilo* — *krilce*, *vino* — *vince*; *drevó* — *drévce*, *drevésce*; *jedro* — *jédrce*; *kolo* — *kolésce*; *peró* — *pérce*, *perésce*.

Zavoljo lepoglasja se vrine včasí e, na pr. *gnezdo* — *gnezdece*, *mesto* — *mestece*, *pismo* — *pisemce*, *steblo* — *stebelce*.

-iče, zlasti pri skupnih imenih na *-je*; na pr. *grozdje* — *grozdjīce*, *perje* — *perjīce*, *snopje* — *snopjīce*.

Opomba. 1. Množinski samostalniki (pluralia tantum) se manjšajo pravilno v množini, na pr. *hlače* — *hlačice*, *škarje* — *škarjice*, *vile* — *vilice*; *vrata* — *vratca* (rod. *vratec*).

2. Ženski samostalniki s soglasniškim končnikom (*i*-debla) prehajajo v *a*-sklanjo, na pr. *gosli* — *goslice*, *jasli* — *jaslice*, *svisli* — *svislice*.

4. **V otroškem milovalnem govoru** pomanjšujemo pomanjšane besede v drugo, ako se temu lepoglasje ne upira.

V ta namen se prideva pomanjšani besedi:

-ek za moški spol, na pr. *hlec* — *hlebček*, *kosc* — *kosček* (*košček*), *sin* — *sinček*, *nož* — *nožiček*, *vol* — *voliček*.

-ica za ženski spol, na pr. *cerkva* — *cerkvičica*, *glavica* — *glavičica*, *mamka* — *mamčica*, *jelka* — *jelčica*, *stvarca* — *stvarčica*, *živalca* — *živalčica*, *kostka* — *koščica*.

-ece za srednji spol, na pr. *gnezdec* — *gnezdičece*, *jajce* — *jajčece*, *solnce* — *solnčece*, *vince* — *vinčece*.

5. **Pridevniki** se manjšajo, t. j. njih pomen se omejuje navadno z obrazilom:

-kast, na pr. *bel* — *belkast* (*-a*, *-o*), *weißlich*, etwas *weiß*; *črn* — *črnkast*, *rumen* — *rumenkast*, *rdeč* — *rdečkast*, *siv* — *sivkast*.

-kljat, na pr. *bel* — *belkljat*, *črn* — *črnkljat*, *siv* — *sivkljat*, in's Graue spielend.

Opomba. 1. Razen teh imamo še več manjšalnih obrazil, ki se pa redkoma rabijo; na pr. *malehen*, *bolehen*; *drobecen*; *staričen*, *mrtričen*, *maličken*, *majčken* itd.

2. Ako hočemo večjo obilnost ali silo kake lastnosti povedati, podaljšamo deblo s prirastkom *ov*; na pr. *gladen* — *gladoven*; *skalen* — *skalornat*; *voden* — *vodoven*.

6. **Glagoli** se pomanjšujejo z osnovnimi prirastki:

-ka, na pr. *čičati* — *čičkati*, *čiv* — *čivkati*, *spati* — *spančkati*, *stopati* — *stopkati*, *zibati* — *zibkati*.

-lja, na pr. *dȓgati* — *dȓgljati*, *jecati* — *jecljati*, *mahati* — *mahljati*, *migati* — *migljati*, *pihati* — *pihljati*, *rezati* — *rezljati*, *skakati* — *skakljati*, *šumeti* — *šumljati*.

Opomba. 1. Ako hočemo glagolovo dejanje povekšati, podaljšamo osnovo s končnico *-astiti* ali *-ihati*; na pr. *lomiti* — *lomastiti*; *mikati* — *mikastiti*; *sopsti* — *sopihati*; *udriti* (*udariti*) — *udrihati*.

2. **O tvoritvi glagolov**, ki se izvajajo s pomočjo vrstnih spon iz korenov, glagolov in imen, glej § 157—184.

S e s t a v a.

§ 213. Tvorina moč slovenskega jezika se kaže posebno v izpeljavi. Vendar pa moramo včasih novim pojmom iskati potrebnih izrazov v sestavi, čeravno se ta malo podaje slovenščini, izvzemši sestave glagolov s predlogi.

Med imeni, iz katerih tvorimo sestavo, devamo po trdih soglasnikih veznik **o**, po mehkih **e**; na pr. *bos-o-nog*, *golorok*, *kolovrat*, *listopad*, *vodotok*; — *lic-e-mér*, *rdečeličen*, *svojeglaven*.

Brez veznika sestavljenih besed ima slovenščina malo; na pr. *medved*, *polbrat*, *poldan*, *polglasnik*, *polnoč*, *polsestra*.

Prva beseda v sestavljenkah je **določilna**, druga **glavna**, ki jo prva določuje; tako na pr. so v sestavljenkah:

kolodvor, *Triglav*, *vinograd*,

besede *dvor*, *glava*, *grad* glavne, *kolo*, *tri*, *vin* pa določilne.

Kadar slovenimo tuje sestavljenke, pa jim ne moremo ubrati pravega imena ne po izpeljavi, ne po sestavi, tedaj denemo:

a) namesto določilnega samostalnika njegov pridevnik pred glavno besedo; na pr. *brusni kamen* — Schleifstein; *hišna vrata* — Haustor; *kravje mleko* — Kuhmilch; *kuhinjska sol* — Küchensalz; *mlinsko kolo* — Mühlrad; *pavje pero* — Pfauenfeder; *strelni prah* — Schießpulver; *žitna cena* — Getreidepreis;

b) postavimo določilno besedo v rodilnik brez predloga, ali v kak odvisen sklon v zvezi s predlogom; na pr. *vodja zemljiških knjig* — Grundbuchsführer; *izkazovanje milosti* — Gunstbezeugung; *blagajnica za ubožce* — Armenkasse; *ključ od vrat* — Türschlüssel; *ključ od hišnih vrat* — Haustorschlüssel.

A. Sestava samostalnikov.

§ 214. Samostalni se sestavlja:

a) čestokrat s samostalnikom, kadar tvori glagolni samostalni glavno besedo v sestavi; na pr. *bogoljub* (= ki Boga ljubi), *Bogoslav*, *bogotaj*, *čarodej*, *časopis*, *delopust*, *konjederec*, *krvolok*, *krvotok*, *letopis*, *ljudožer*, *rodoljub*, *rokopis*, *senosek*, *strelvod*, *svilopredec*, *vodomet*, *vodotok*.

b) le redkoma s samostalnikom, kadar služi neglagolni samostalni za glavno besedo, ker se sestava neglagolnega samostalnika s samostalnikom upira slovenščini; na pr. *drevo red* (*drevo + red*), *kolodvor*, *mirodivor*, *parobrod*, *verozakon*.

c) s pridevnikom, na pr. *gostosevci* (Plejaden = ki so gosto sejani), *hudodelec*, *krivoverec*, *sladkojedec*, *staroverec*, *tihotapec*.

č) s števnikom ali zaimkom, na pr. *dvoboj* (*dva + boj*), *stoklas* (Trespe), *stoletje*, *stonoga* (Assel), *šestoper*, *trinog*, *trinoga*, *trizob*, *samorog*, *samostan*, *samouk*.

d) z glagolom, od katerega je glavna beseda odvisna; na pr. *kažipot* (= *kaži pot!*), *kuripečič*, *tresorepka*, *Vladimir*, *Vladislav*, *vrtočlavinica*.

e) s členicami, na pr. *brezdno*, *križempot*, *nemir*, *nesnaga*, *nesreča*, *praded*, *praotec*, *prelaz*, *prevod*, *prorok*, *soglasnik*, *zapeček*.

B. Sestava pridevnikov.

§ 215. Nekatere pridevniške sestave, takozvane svojilne sestave, imajo to posebnost, da prilastujejo osebi ali reči to, kar izražata sestavljeni besedi vsaka záse; na pr. *golobrad* = ki ima golo brado.

Take pridevnike tvori v sestavi:

a) samostalni s samostalnikom, na pr. *kozonog* (tisti, ki ima kozjo nogo), *pesoglav*, *srebropen*, *volnolas*, *vologlav*, *zlatoust*.

b) samostalni s pridevnikom, posebno pri telesnih udih, na pr. *beloglav* (= ki ima belo glavo), *belolas*, *bolnoglav*, *bosonog*, *golobrad*, *gologlav*, *krivogled*, *praznorok*, *prostolas*, *strmoglav*, *širokopleč*, *zlatokljun*.

s pripono *-en*, na pr. *krivogleden*, *širokoplečen*; ali s samostalniško pripono *-ec*, na pr. *golobradec*, *krivogledec*.

c) samostalnik z glagolnim deblom ali z deležnikom, na pr. *tresoglav* (= ki trese glavo), *vrtoglav*; *vitorog*, *zvitorep*.

č) samostalnik s števnikom, zaimekom ali s kako členico, na pr. *enook* (= ki ima eno oko), *peteronog*, *samorog*, *svojeglav*, *brezzob*, *razoglav*.

§ 216. Pridevnik se sestavlja:

a) s samostalnikom, na pr. *bogoslužčen*, *čudotvoren*, *glavobolen*, *gromonosen*, *krvoloččen*, *mlekodajen*, *vratolomen*.

b) s pridevnikom, na pr. *blagoglasen*, *hudomušen*, *kratkočasen*, *lahkoživen*, *okrogloliččen*, *ostroumen*, *prostovoljen*, *radodaren*, *sladkosneden*, *sladkousten*, *zovoljen*.

c) s števnikom ali zaimekom, na pr. *četrtonožčen*, *samokolen*, *samorasel* in *samorašč*, *svojeglaven*.

č) s členicami, na pr. *brezbožen*, *nedolžen*, *neroden*, *predrzen*, *prileten*, *soglasen*.

C. Sestava s predlogi.

§ 217. Glagole, pa tudi samostalnike in pridevnike sestavljamo s predlogi. Glagolov, z drugimi besednimi razpoli zloženih, ima slovenščina le malo; na pr. *blagosloviti*, *blagodariti*, *blagovoliti*, *rogoviliti*, *tihotapiti*, *vrtoglaviti*, in še nekaj enakih; toda ti glagoli niso prvotni, temveč izvedeni od sestavljenih imen: *blagoslov*, *blagodar* itd.

Po sestavi s predlogi dobivajo glagoli drugačen pomen; zlasti trpni glagoli prehajajo v tvorne, nedovršniki v dovršnike.

Glagoli se sestavljajo navadno z enim predlogom, na pr. *na-lomiti*, *u-krotiti*, *za-ložiti*;

včasi z dvema, na pr. *iz-pod-nesti*, *po-raz-deliti*, *pre-ob-ložiti*;

redkoma s tremi, na pr. *izpreobriniti* = *iz-pre-ob-vrniti*.

Samostalnikov in pridevnikov, s predlogi sestavljenih, ima slovenščina le malo primeroma z glagoli, s predlogi sestavljenimi; na pr. *do-hod*, *pre-pad*; *na-gnil*, *raz-ličen*.

Gledé na samostojno rabo in zvezo z drugimi besedami delimo predloge:

a) v ločljive, t. j. samostojne, katere tudi same záse jemljemo v rabo; in

b) v neločljive, kateri živé le še v sestavi z drugimi besedami.

Neločljivi predlogi so: *pa- pra-, pre-, pro-, u-, vz-*, drugi so samostojni.

I. Sestava z ločljivimi predlogi.

§ 218. Ločljivi predlogi ohranjajo svoj prvotni pomen sploh tudi v sestavah in se vežejo takó-le:

brez se sestavlja le s samostalniki ali pridevniki in kaže na kak pomanjkljaj ali odvzetek: *brezdno, brezpamet, brezrokavnik, brezup, brezvétrje, brezzakonje*; — *brezbožen, brezimen, brezkončen, breztelesen, brezvétrn, brezvésten, brezzob*. Na pr. *Hudoba dela v brezposelnih urah*. (Cegn.)

do izraža:

a) da je dejanje dospelo do nekod: *dobresti* (do srede potoka); *domésti* (smeti do klopi); *domlatiti* (do pol nasada); *dopleti* (do mejnika); *dopresti* (do pol koželja); *doseči* — *dosečem* (do srede travnika); *dožeti* (do prvega ogona). Na pr. *Dorastli sta roži do vrh cerkve, tam gori sta sklenili se*. (N. ps.)

b) da je dejanje ali stanje dospelo do konca, ali do zaželjenega uspeha: *dodelati, dogospodariti, dogotoviti, dohiteti, doiti, dokončati, dosejati, doslužiti, dovršiti, dozoriti; dopovedati* komu kaj, *domisliti se* (sich erinnern). Na pr. *Brada dorastla, pamet ne dozorela*. (N. pr.) — *Kdor rad pleše, kmalu dopleše*. (N. pr.) — *Nesreča človeka hitro doide*.

c) da se toliko dodá, kolikor še manjka: *dodejati, dokupiti, doliti, domeriti, donesti, dosoliti, dosuti, dostaviti, dovreči*. Na pr. *Pomanjkljivi grški abecedi so toliko črk dostavili, da je imel jezik vse glasnike*. (Valj.) — *Še malo mrve volom dokladi, detelje donesi, pazderja dostelji, pa še kaj žita dovrzi!* (Valj.)

Opomba. 1. Predlog *do-* v sestavah se ujema nekoliko s predlogom *pri-*; vendar je med njima ta razlika, da zaznamuje *do-* dodatek tega, kar manjka, *pri-* pa kaže sploh na kako priklado; na pr. *dokupiti* (da nič ne bo manjkalo) — *prikupiti* (k čemu kaj); *dodati* (kar še manjka) — *pridati* (k čemu kaj).

2. Imena: *dobiček, doderek, dohod, doklada, določilo, dosega, dostavek, dozorek*, — *dolóčen, dosežen, dovoljen*.

iz pomenja:

a) da prihaja dejanje od znotraj navzven: *izbiti* (heraus-schlagen), *izdolbsti*, *izgrebsti*, *izkopati*, *izliti*, *izteči*. Na pr. *Volk že vé, s čim si zobe iztrebi*. (N. pr.)

b) da se kaj iz množine izvoli, odpravi ali dokonča: *izbrati*, *izgnati*, *iznebiti se*, *iznoret*, *izpeljati*, *izvedriti se*, *izvesti*. Na pr. *Dokler živi, nikdar se človek ne izuči*. (N. pr.) — *Desetkrat obrni besedo na jeziku, predno jo izrečeš*. (N. pr.)

c) da se doseže namen: *izprositi* (si kaj, sich etwas erbitten); *izmisliti*, *izplačati*, *izpričati*, *izneveriti*.

Čestokrat tvori dovršne glagole iz nedovršnih, kakor *izboljšati*, *izmeriti*, *izpolniti*, *izprazniti*, *izvršiti*.

č) pogostoma se pritika glagolom, z drugimi predlogi zloženim, ne da bi se jim pomen bistveno izpremenil, kakor *izpregovoriti*, *izpodrezati*, *izpodvezati*.

Opomba. 1. Imena: *izbirek*, *izbornik*, *izdaja*, *izdajalec*, *izgoror*, *izhod*, *izpisek*, *izvolja*, — *izbirčen*, *izboren*, *izvedljiv*.

2. Predlogu *iz-* se je v sestavih sprednjik i česče obrusil, z pa je pred nemimi soglasniki prestopil v s; na pr. *znebiti se*, *spodlezovati*, *spovedovati* (*spoved*), *spremeniti*, *spreobrniti*, *sprevereti*, namesto popolnih oblik: *iznebiti se*, *izpodlezovati*, *izpovedovati* (*izpoved*), *izpremeniti*, *izprevereti*. Popolnim oblikam gre prednost v pisavi, izvzemši *zgaga*, *skaza*, *spaka*.

med se veže s samostalniki, včasi s pridevniki, in pomenja prostor med dvema ali več rečmi, ali pa oddelek časa; na pr. *medčasje*, *medgorje*, *medmorje*, *mednožje*, *medplečje*, *medvladje*, — *medgospojen*, *medmašen*, *mednaroden*, *medzoben*.

na daje:

a) glagolom pomen, ki ga ima kot predlog s tožilnikom in mestnikom: *nabosti* (aufspießen), *navreči* (daraufgeben), *najti* (auf etwas kommen = finden), *napasti*, *napeljati*, *napisati* (na desko), *nasaditi*, *natakiniti*; — *nagovoriti* koga k čemu, *navaditi*, *napiti* komu, *napraviti* koga na kaj. Na pr. *Vsak na svoj mlin vodo navrača*. (N. pr.) — *Na puh tvojega srda so se nakopičile vode*. (Ravn.)

b) pomenja, da je dejanje načeto, ali da se nekoliko izvrši: *nagniti* (zu faulen anfangen), *nakloniti*, *nalomiti*, *narezati*, *navrtati*; *načeti* (hlebec, den Brotlaib anschneiden). Na pr. *Nagnilo drevo samo pade*. (N. pr.) — *Nastreljen pes se strelbe boji*. (N. pr.)

c) kaže, da se je dejanje izvršilo na mnogih predmetih, ali da je dospelo do nekega konca: *nadrobiti*, *naklati*, *nakositi*,

nakrasti, naliti (vode v kozarec), *nalomiti* (vej za steljo), *naloviti, namlesti, napisati* (mnogo pôl), *napresti, naprositi, nasekati* (mnogo, malo, nekaj drv), *nasušiti, nažeti*.

č) pri povratnih glagolih pomenja, da se kdo česa naveliča, ali da je izvršil dejanje do sitosti: *nagledati se, naigrati se, najesti se, najezditi se, naklečati se, naležati se, napiti se, naplesati se, naskakati se*. Na pr. *Kdor se veliko po kolenih driča, ta se kmalu dela naveliča.* (N. pr.) — *Da se človek dima nadimi, ognja se ne bode nagrel.* (N. pr.)

d) včasi tvori le dovršne glagole iz nedovršnih: *nabiti koga, nabrusiti, naroditi se, naučiti*. Na pr. *Nabrušen nož rad reže.* (N. pr.) — *Nekemu bogatcu se je sin narodil.* (Valj.)

Opomba. Imena: *načelo, načrt, nagib, nakovalo, naloga, namestnik, napor, narod, nasad, — nagnil, naroden.*

nad se druží s samostalniki, redkeje s pridevniki in glagoli, ter pomenja, da je kaj višje ali mogočnejše mimo drugega: *nadlega, nadležen, nadlegovati; nadloga, nadložen; nadpis, nadstrešje, nadstropje, nadškof, nadučitelj, nadvojvoda, nadzemlje; nadzornik, nadzorovati; nadziratelj, nadzirati; nadelada, nadvladati.*

o, s predlogom *ob* v rodu, zaznamuje:

a) dejanje, ki se razodeva na več (ne na vseh) krajih kake reči: *obeliti, obrati, obrisati, ogreti, olupiti, omiti, opeči, opikati, ostriči*. Na pr. *Veselo se solnce ozira in žarke o gorah opira.* (Slom.) — *Kovač ima klešče, da rok ne opeče.* (N. pr.)

b) dejanje ali lastnost, ki nastopa polagoma: *obledeti, odreveneti, ognojiti se, omladiti — omladeti, omočiti, onečediti, oprostiti, oslabeti, osušiti, osvojiti si*. Na pr. *Kar se omili, ne omrzne.* (N. pr.) — *Osuša mi lice kmetija.* (Čb.)

c) koga ob kaj dejati: *ociganiti, ogoljufati, okrajšati, okrasti, okratiti, okupiti se* (einen schlechten Kauf machen), *oporeči* (widerrufen). Na pr. *Kar reče, ne oporeče.* (N. pr.)

Opomba. Imena: *obok, oklep, omet, omota, opora, oseba, osrčje, — omoten, oporen, oseben.*

ob se ujema nekoliko s predlogom *o*, vendar pomenja:

a) popolno obdajo ali zajetje kakega predmeta, ali dejanje, ki se godi na vseh straneh: *obdati, obdelati, obhoditi, objeti, oblesti, obleteti, obseči, obsejati, obstopiti, obsuti, obteči, obvezati.*

Zaradi blagoglasja **b** večkrat odpade, ravno tako tudi **v**, če se snide z **b**: *opasati, opeti, opisati, osedlati, otesati; obleči, obrniti*, namesto: *obpasati, obveči* itd. Na pr. *Bog oblači, Bog prevedri*. (N. pr.) — *Samec je obletal domače dobrave, samec obhodil snežene goré*. (Cegn.) — *Opne ga z lastnim oklepom in z lastnim mečem ga opaše*. (Ravn.)

b) dejanje, ki se popolnoma dovrši, ali pa kako izgubo ali oviro: *obglaviti, obsedeti, obsoditi*. — *obnemoči, obnemagati, obupati, obviseti*. Na pr. *Budalasta moč brž obnemaga*. (N. pr.) — *Kdor na moči slovi, večkrat iztepen na dragi obleži*. (N. pr.)

Opomba. Imena: *obed, obhajilo, obhod, oblak, oblast, oblega, obleka, obličje, oblika, omizje, obzidje*, — *oblačen, oblasten*.

od zaznamuje:

a) oddaljenje ali ločitev kakega predmeta od drugega: *odbiti, oddati, oddirjati, odgrizniti, oditi, odjahati, odkrhniti, odkriti, odkupiti, odliti, odmakniti, odvaditi se; — odžvižgati, odpiskati* = žvižgaje, piskaje *oditi*. Na pr. *Dan dan odrine, leto pa leto*. (N. pr.) — *Bog že vé, zakaj kozi rog odbije*. (N. pr.) — *Bogastvo človeku smrti ne odpravi*. (N. pr.)

b) nehanje ali končanje kakega dejanja ali stanja: *odbučati, odjužinati, odkipeti, odkositi, odmoliti, odpeti (odpojem), odrasti, odslužiti, odvečerjati*. Na pr. *Potrpite, da odmolimo*. (N. ps.)

c) vračanje dejanja z enakim dejanjem: *odgovoriti — odgovarjati, odmevati, odpevati, odpisati — odpisovati, odpovedati, ozdraviti — ozdravljati*. Na pr. *Kakor se pozdravlja, tako se ozdravlja*. (N. pr.)

č) postavljanje v prejšnji stan: *odmotati, odvezati, odvihniti* (hlače, zurückstreifen), *odviti*.

Opomba. Imena: *odglas, odgovor, odlog, odluk, odpadek, odpored, odveza*, — *odljuden, odročén*.

po daje skoro vsem sestavljenkam svoj prvotni pomen razširjanja in kaže:

a) dejanje, ki se vrši o raznih časih ali na raznih mestih, zlasti pri opetovalnih glagolih: *pobirati, počivati, poganjati, pogašati, pohajati, pokladati, polagati, polegati, pomakati, posedati, postajati, potepati se*. Na pr. *Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane*. (N. pr.)

b) dovršitev dejanja na mnogih predmetih ali po mnogih osebkih: *podaviti* (= vse, drugega za drugim zadaviti).

pogoreti, pohoditi, poklati, pokrasti, pokupiti, poloviti, pomoriti, pomreti, posekati, posvariti, povoziti. Na pr. *Kdor se preveč poniža, njega pohodijo.* (N. pr.) — *Smrt stare pokosi, mlade postreli.* (N. pr.) — *Vse glaseče stvari so trudne pozaspale.* (Vodn.)

c) ponavljanje kakega dejanja: *pobrusiti, poccitati, povitovati* (Nachblüten treiben), *popiliti, popraviti* (nachbessern).

č) omejevanje kakega dejanja ali stanja gledé na čas ali prostor: *poigrati* (eine kurze Zeit spielen), *pokašljati, poklečati, poplesati, posedeti, postati, potrpeti; pomakniti.* Na pr. *Naj delo poleži, dokler se duh ne ohladi.* (Slom.) — *Moram po otroke, da bi malo posedeli.* (Cegn.)

d) pokrivanje česa s čim, ali devanje česa na kaj: *pobeliti, pokopati, pokriti, posrebriti, posuti, potresti, pozlatiti.* Na pr. *Smrt pokoplje vse sovraštvo.* (N. pr.) — *Starost vsem lasé pobelí.* (N. pr.)

e) preméno kakega stanja: *podomačiti, pokristjaniti, posloveniti, potujčiti, poturčiti, poživiniti.* Na pr. *Med živadjo se človek sam poživini.*

f) tvori prehajalne glagole iz neprehajalnih: *posedeti* (travo, durch Sitzen das Gras niederdrücken), *pohoditi* (cvetlice), *popisati* (list), *politi* (koga), *pogovoriti* (koga, beschwichtigen), *pogovoriti se* (sich besprechen).

g) dela iz nedovršnih glagolov dovršnike: *pojesti, pokazati, porabiti, pozebsti, požeti, požreti.*

Nekateri izmed teh glagolov imajo v sedanjiku prihodnji pomen: *pobežim, podirjam, pojaham, pojdem, poletim, polezem, ponesem, popeljem, porečem, potečem, porlečem, poženem, požvižgam.* Na pr. *Romarji se vkup zbirajo in čez jezero popeljejo.* (N. ps.) — *Jutri pojdemo v mesto.*

Opomba. Imena: *pogodba, pogum, pokoj, pokora, polom, pomlad, pomoč, popotnik, porok, posip, potok, potrata, potuha, porodenj, poroj, — pogumen, pomladen, popoten, potreben.*

pod kaže na dejanje pod kakim predmetom, včasi s pomenom skrivnega dejanja: *podjarmiti, podkopati, podkovati, podkupiti, podložiti, podnetiti, podorati, podpisati, podpreti, podstaviti.* Na pr. *Čas vse podorje.* (N. pr.)

Opomba. Imena: *podboj, podjed, podkev, podklada, podmet, podlaga, podnožje, podpora, podzemlje, — podložen, podsolnčen, podstopen.*

pred se sestavlja s samostalniki in pridevniki ter kaže na prednje mesto ali na čas: *predgorje, predmestje, predgovor; predmet, predlog, predvečer; predlanski, predvčeranj.*

Z glagoli se ta predlog redkoma druží, na pr. *predložiti, prednašati, predpisati, predstaviti.*

pri kaže:

a) da je kaj blizu, ali da se kaj približuje, ali da se to doseže, kar se je nameravalo pri kakem dejanju: *pridejati, pridružiti, prignati, priti, prijeti, prikleniti, prikupiti, priložiti, pripeti, prisesti, prisloniti, privaliti* (kamen, herbeiwälzen), *privezati, prizidati.* Na pr. *Času pustimo čas, da pride mož s strdjo.* (N. pr.) — *Prisiljena reč ni dobra.* (N. pr.) — *Kdor sam sebi ne privošči, drugim tudi ne.* (N. pr.) — *Iz dobre šole prirastejo boljši časi.* (Slom.)

b) način, kako kdo ali kaj dohaja: *pribežati, pribrenčati, prijadrati, prijezdi, prilajati, prilesti, pripeti* (pripojem), *priplavati, prisopihati, prišumeti, prižvižgati.* Na pr. *Ko je vinjena glava, marsikaj iz srca priplava.* (N. pr.) — *Muha, katera prileti, hujše piči.* (N. pr.)

c) način, kako se kaj pridobiva: *priberaćiti, pridelati, prigospodariti, prigospodinjiti, prihraniti, prikoledovati, priprosiiti, prislužiti, pritržiti, privojskovati, priženiti.* Na pr. *Kar priprosiš, lahko nosiš.* (N. pr.) — *Če Bog roke ne stegne, vsi svetniki ne prikoledujejo.* (N. pr.) — *Prirojenih lastnosti nobeden ne ukrade.* (N. pr.)

č) zmanjševanje: *prigristi* (anbeissen), *prikrajšati, prikrojiti, prirezati* (vrhe drevesom), *prismoditi* (si lase), *pristriči.* Na pr. *Dobro orodje delo prikrajša.* (N. pr.)

Opomba. Imena: *priboljšek, pridelek, prijatelj, prikuha, priklad, prilika, priloga, primorje, priprava, prisad, prisega, pristara, privada, prizemlje, — prijeten, prikladen, primeren, pripraven, priročen.*

raz pomenja:

a) ločitev, ki pa se lahko kaže tudi v tem, da se vrši dejanje v razne meri ali na raznih mestih: *razbiti, razdejati, razdeliti, razdreti, razglasiti, razgnati, razgrniti, raziti se, razkriti, razkropiti, razlesti, razložiti, raznesti, razodeti, razorati, razpeti, razpustiti, razrezati, razvezati.* Na pr. *Povsod je vrag nevoščljivost raznesel.* (N. pr.) — *Senca visokih dreves se daleč razteguje.* (N. pr.) — *Bogastvo iz odrtije se nenadoma razbije.* (N. pr.)

b) razširitev, razmnožitev, okrepčanje: *razbeliti*, *razbliniti* (durch Walzen breiter machen), *razboleti se*, *razgreti*, *razjeziti*, *razjokati se*, *razsrditi*, *razvaljati*, *razvedriti*, *razveseliti*, *razžaliti*. Na pr. *Solnce razvedri oko*. (Čb.)

Opomba. 1. Nekaterim sestavam sta se v ljudskem govoru prva glasa obrusila, z pa je pred nemimi soglasniki prestopil v s: *spreti*, *stegniti*, *strgati* itd. namesto: *razpreti*, *raztegniti*, *raztrgati*. Na pr. *Kdor ima strgano sleme, prosi vedno za lepo vreme*. (N. pr.) — *Svečan stegne dan*. (N. pr.)

2. Imena: *razdel*, *razglas*, *razkralj*, *razlaga*, *razpelo*, *razpetje*, *razpis*, *razrečje*, *razsip*, *razum*, *razvada*, *razvoj*, — *različen*, *razoglav*, *razumen*.

s (pred samoglasniki in zvonečimi soglasniki z, pred sičniki in šumniki se) je v sestavi dvojnega pomena, kakor v samostojni rabi, in znači:

a) odgovarjajoč predlogu z orodnikom, združitve več predmetov po dejanju, izraženem v glagolu (= zusammen): *zbrati*, *združiti*, *zediniti*, *zgnati*, *zložiti*, *zmesti*, *znesti*, *spisati*, *sesekati*, *sestaviti*, *sešteti*, *stlačiti*, *stopiti*, *streti*, *zvezati*, *zviti*, *sezidati*, *seznaniti*, *sežgati*. Na pr. *Kakor se znosi, tako se raztrosi*. (N. pr.) — *Zlo spredeno, lahko zmedeno*. (N. pr.) — *Kar sezidajo skrbni stariši, razdeno slabi otroci*. (N. pr.)

b) tvori dovršne glagole iz nedovršnih: *zboosti*, *zgniti* (*segniti*), *zgrabiti*, *shraniti*, *skriti*, *snesti*, *seznaniti se*. Na pr. *Pod haljo skrije šmarni križ*. (N. ps.)

c) odgovarjajoč predlogu z rodilnikom, kaže, da se kaj s česa, od zgoraj navzdol premika (= herab): *zbrisati*, *sklatiti*, *sleči* — *sláčiti*, *zmakniti*, *zmetati*, *sneti* — *snemati*, *znižati*, *znositi*, *spustiti*, *sesesti* (s konja), *zvaliti*, *zvrniti*. Na pr. *Dota se zmota*. (N. pr.) — *Kamen se mi je zvalil s srca*. (Cig.)

Opomba. 1. Imena: *zbor*, *semenj*, *shod*, *slog* (Stil), *zlog* (Silbe), *zmes*, *smetana*, *zmisel*, *sestavek*, *spis*, *splavina*, *stok*, *zveza*, — *zložen*, *neznosen*.

2. V nekaterih sestavah se nahaja še prvotni so-, kakor *sodrga*, *soglasnik*, *somrak*, *sopar*, *sosed*, *soteska*, *součenec*, — *soroden*.

v pomenja devanje ali prestavljanje iz kraja v kraj, zlasti v njegov notranji del: *vboosti*, *vdelati*, *vdeti*, *vdihniti*, *vdolbsti*, *vkuhati*, *vlti*, *vložiti*, *vpeljati*, *vpisati*, *vplesti*, *vrezati*, *vriniti*, *vsaditi*, *vsiliti*, *vstaviti*, *vstopiti*, *vtakniti*, *vteptati*, *vtisniti*.

Namesto v pišemo u, kadar mu sledi v, na pr. *uvesti*, *uvajati*, *uvažati*, *uvrstiti*, *uvrščati*; tedaj tudi: *uvedba*, *uvod*, *uvoz*, *uvožnja*, *uvrstba*, *uvrstitev*.

Na pr. *V to se vtika, kar ga mika.* (N. pr.) — *Sova je bila teta, se je za mizo vtepla.* (N. ps.) — *V bogatih državah se več blaga izvaža nego uvaža.* — *Na Gosposvetskem polju so se vmeščali koroški vojvode.*

Opomba. 1. Predlog *v* se mora vselej pisati tam, kjer se po pomenu natančno loči od predloga *u*. Sestave *z v* pomenjajo sploh devanje v kako reč, sestave *z u* pa zaznamujejo odstranitev ali dovršitev kakega dejanja; na pr. *vnesti, vnašati* — *unesti, unašati* (hineintragen — davontragen); *vrezati* — *urezati* (hineinschneiden — abschneiden); *vstaviti, vstavljati* — *ustaviti, ustavljati* (einsetzen — zum Stehen bringen); *vlomiti* — *ulomiti* (einbrechen — abbrechen); *vsekati* — *usekati*; *všteti* — *ušteti se* (einzählen — sich ver zählen); *vpihniti* (ogonj, einblasen, aufblasen) — *upihniti* (luč, ausblasen); *vsaditi* (einsetzen, pflanzen) — *usaditi se* (einsinken, abrutschen); *vbiti* (hineinschlagen) — *ubiti* (erschlagen). (Prim. predlog *u* v § 219.)

2. Imena: *rhod, vprega, vstop, wod*, — *vložen, vljuden, vmesen*.

za znači:

a) pomikanje za kako reč: *zaiti* (solnce je zašlo za goro); *zalesti* koga (einen ertappen = hinter seine Streiche kommen); *zaostati* za kom (hinter jemandem zurückbleiben); *zasesti* (zasedli so cesto, mit einem Hinterhalt besetzen = sich hinter etwas setzen).

b) kako zaprečenje s tem, da kdo sebe ali kaj drugega postavi pred kako reč: *zadržati* (zurückhalten), *zakleniti, zakopati, zakriti, zaleči* (to bo veliko zaleglo, das wird viel ausgeben = einen großen Raum liegend bedecken), *založiti, zamesti* (cesto je zamelo), *zapreti, zarasti, zasesti, zastreti* (verhängen), *zasuti, zazidati* (okna). Na pr. *Ne zapiraj srca pravicam svetim drage domovine!* (Cegn.) — *Kreposti razmakni srce na stežaj, a skrbno ga strasti zakleni!* (Greg.)

c) pomikanje v notranjost, zahajanje na nepravo pot, napačno opravljanje kakega dela: *zabloditi* (na krivo pot), *zaiti* (sich verirren, fehlgehen), *zabresti* (v blato), *zadolžiti se, zagovoriti se* (sich verreden), *zanesti* (vertragen), *zaréči se, zastriči* (fehlerhaft scheren), *zašteti se, zavleči* (verschleppen). Na pr. *Kavke rade denar zanesó.* (Cig.) — *Pes je mrtvega zajca zavlekel v grmovje.*

č) začetek dejanja ali enkratno dejanje: *zablisniti, zaboleti, zadivjati, zadoneti, zadremati, zagrmeti, zakričati, zapeti, zapiskati, zardeti, zaspati, zasvetiti se, zatrobiti, zavpiti, zazvoniti, zažvižgati*. Na pr. *Zasede belca brzega, zaškrtné podkev, zapraší.* (N. ps.) — *Zaraja z njo, jo zavrti, da glavica jo zabolí.* (N. ps.) — *Voda je huda šiba, kadar zadivjá.* (Cegn.)

d) zapravljanje ali izgubo kake reči s tem, kar nesestavljeni glagol pomenja: *zagospodariti* (verwirtschaften), *zaigrati*, *zajesti* (svoje imenje), *zakmetovati*, *zaležati* (kosilo), *zamuditi*, *zapiti*, *zapravdati*, *zapraviti* (durch schlechtes Gebahren etwas vertun), *zavojskovati*. Na pr. *Kdor zamudi, naj gloje kosti!* (N. pr.) — *Lenuh dostikrat kosilo zaleži.* (N. pr.) — *Blago se po niti nabira, pa po vrvi zapravlja.* (N. pr.)

e) dovršnost dejanja: *zabosti* (erstechen), *zadaviti* (erwürgen), *zagledati*, *zaklati*, *zameniti*, *zaslišati*, *zazreti*, *zažgati*. Na pr. *V enem hipu mora zameniti časno z večnim.* (Cegn.) — *Zažgati je lahko, hud ogenj pogasiti pa težko.* (N. pr.)

Opomba. Imena: *začimba*, *zagovor*, *zagrinjalo*, *zahod*, *zaklep*, *zalega*, *zaloga*, *zamuda*, *zapah*, *zarod*, *zaroka*, *zustava*, *zátika*, *zácora*. — *zamuden*, *zapaden*, *zapomljiv*.

II. Sestava z neločljivimi predlogi.

§ 219. Samo v sestavi nam rabijo sledeči predlogi:

pa je soroden s predlogom *po* (prvotno = nach) in zaznamuje nekaj nepristnega, slabega; nahaja se le v nekaterih sestavah, kakor *paberk*i (*paberkovati*), *paglavec*, *pagovor* (Nachwort), *pamet*, *panoga*, *parobek*, *paroj* (Nachschwarm), *pastorek*, *pastorka*, *patoka*, *pavera* (Aberglaube), *pavrsta* (Abart).

pra (istega izvira kakor *pre*-) kaže na prvotni početek, na pr. *prababica*, *praded*, *pradoba*, *pramati*, *praotec*, *pravnuk*, *prapravnuk*; *prastar*, *pradaven*, *pravéčen*.

V pomenu se ujema s predlogom *pred*, s katerim se včasih tudi zamenjava, na pr. *predded*, *predstariši*.

pre zaznamuje:

a) mér dejavnosti skoz ali črez kak predmet, ali premikanje mimo kakega predmeta: *prebiti* (durchschlagen), *prebosti*, *preglodati*, *pregniti*, *pregristi*, *preiti*, *preleteti*, *prelomiti*, *premeriti*, *premočiti*, *preplacati*, *prerezati*, *preslišati*, *preteči*, *prezirati*. Na pr. *Potrpljenje železne duri prebije.* (N. pr.) — *Kakor prišlo, tako prešlo.* (N. pr.) — *Prerezane niti ne moreš več sceliti.* (N. pr.)

b) trajanje kakega dejanja črez nekaj časa, ali pretrpévanje kakega stanja: *prebiti* (überstehen) — *prebivati*, *preboleti*, *prečuti*, *premoliti*, *prenočiti*, *prespati*, *prestati*, *pretrpeti*,

preživeti. Na pr. *Kraljič tako prežvižguje, da se jezero stresuje*. (N. ps.) — *Ako je Bog človeku namenil življenje, preboli brez zdravnika*. (Cegn.)

c) premembo kakega kraja ali stanja, ali kako prenapredbo: *prebuditi se, predelati, predručati, prekovati, prekrstiti, preložiti, premeniti, prenaprediti, prenesti, preobleči, preobrniti, preobuti, preseliti se, predstaviti, prestvariti, prezidati*. Na pr. *Kar ni mogoče prenaprediti, to je najboljšo pozabiti*. (N. pr.) — *Temu se moraš pritožiti, ki ti more preložiti*. (N. pr.) — *Pijanec se preobrne, kadar se v jamo zvrne*. (N. pr.)

č) prestop ali preseganje naravne ali druge določene mere ali meje: *preceniti, pregovoriti, prehiteti, prehvaliti, prenapolniti, prenasoliti, preobjesti se, preplačati, preseči, preteči, prevpiti*. Na pr. *Cvenk večkrat pravico prevpije*. (N. pr.) — *Želodca ni mogoče pregovoriti ali prevpiti*. (N. pr.)

Opomba. Imena: *prebitek, precep, predel, predor, prehod, prelaz, premer, prepoved, prestuca, prestop, pretep, preteza, — premožen, premrl, prešeren, prezeten*.

pro (enakega pomena kakor *pre-*, kateremu se je skoro popolnoma umaknil) se nahaja le v nekaterih sestavah; na pr. *prodati, prodreti, prognati, prostreti; prodaja, prognanstvo, proizvod, promet, proračun, prorok, prospeh, prostor, prošlost; prostran, prozoren*.

u je različen od predloga **v** v sestavah ter zaznamuje:

a) odmiikanje, odstranitev, odvzetje ali umanjšanje: *učesniti* (abreißen), *ubežati* (entfliehen), *ugnati, uiti — uhajati, ukratiti, ulomiti, umanjšati, unesti — unašati, upasti — upadati, urezati, usekati, usopsti se, usušiti, ušteti se, uteči*. Na pr. *Počasna voda več brega udere (unese) ko deroča*. (N. pr.) — *Vsaka povodenj se uteče*. (N. pr.) — *Prevelika sila se sama ujé*. (N. pr.) — *Komur sreča ubeži, ta si zastonj pete brusi*. (N. pr.) — *Nesreča ni nikoli ugnana*. (Met.)

b) izpolnitev ali dovršitev kakega dejanja: *učakati* (erwarten, erleben), *ubiti* (erschlagen), *ubirati — ubirati, udariti, udomaćiti, ugasiti, ugasniti, ugledati, ugoditi, ugonobiti, ujasniti se, ukrasti, ukrotiti, uloviti, umiti, umreti, upehati, uprašiti, usahniti, ustrašiti, ustreliti, utolažiti, utioni, utopiti, utruditi*. Na pr. *Vsem ljudem ni ustreči*. (N. pr.) — *Kar se zgodaj ne ukroti, zdivja in zagovedni*. (N. pr.) — *Rahla beseda srd utolaži*. (N. pr.)

Opomba. 1. Zastran pisave **v** in **u** prim. predlog **v** v § 218. Sicer pa še primerjaj sledeče zglede: *Vreži mi tri križce v palico*, — *ureži mi kruha*; *tatje so v hišo vlomili*, — *ulomi mi vejico*; *v nogo se je vsek*, — *usekaj mi palico*; *vštetj mu stari dolg*, — *uštet sem se*; *olja v rano vlti*, — *kri se mu je ulila*; *za župana so ga vstavili*, — *nabiro so ustavili*; *vpasti, vpadati, vpad* (einfallen) — *upasti, upadati, upad* (abnehmen, sinken).

2. Imena: *ubeg, uboj, uboštvo, uima, ujeda, umor, urok*, — *ubežen, ubog, ugoden*.

vz izraža:

a) *mér dejavnosti na kvišku*: *vzdigniti, vziti* — *vzhajati, vzkipeti, vzkliti, vzleteti, vznesti, vzrasti, vstati* (nam. *vzstati*).

b) *začetek premikanja*: *vzdirjati* (zu rennen anfangen), *vzhoditi, vzteči* (steči).

c) *tvori iz nedovršnih glagolov dovršnike*: *vzbati se, vzbuditi, vzdirjati, vzdržati, vzmoči* (zmoči), *vznetiti*.

Večkrat se je **v** obrusil, kakor *zdirjati* namesto *vzdirjati*, *zleteti* namesto *vzleteti*, *zrasti* namesto *vzrasti*.

Na pr. *Solnce vzhaja in zahaja dobrim in zlim*. (N. pr.) — *Kdor rano vstaja, mu kruha ostaja*. (N. pr.) — *Jezdec zdirja po cesti*. — *Čuvajev meč, zapah ga vzdržal ni*. (Cegn.)

Opomba. Imena: *vzglarje, vzgled* (zglede), *vzgoja, vzhod, vzmet, vzožje, podrzetje*, — *vzbokel, podrzeten, vzhoden, vznesen*.

Besede tujega izvira.

§ 220. Kakor vsak drugi jezik ima tudi slovenščina nekaj tujih, t. j. takih besed, ki niso vzrastle na podstavi domačega korena, temveč se presadile iz drugih jezikov na slovenska tla.

1. Prve tujke so sprejeli Slovani že v prvih stoletjih po Kristusu, in sicer v vzhodni Evropi od raznih turških plemen, na zapadu pa od Germanov, zlasti od Gotov. Take prastare, v prvi dobi izposojene tujke poznamo po tem, da se nahajajo skoro v vseh slovanskih jezikih in da so se predrugačile po lastnih slovanskih jezikovnih zakonih.

Iz turškega jezika so na pr. *klobuk, telege, tolmač, topor, tovor*; iz germanskega (gotskega): *hiša, hleb, hlev, kotel, kupiti, lek, meč, ocet, osel, šlem, velblod, vpiti*.

2. Največ tujih besed je došlo v slovenski jezik v tisti dobi, ko so nemški verski oznanjevalci začeli med korotanskimi in

panonskimi Slovenci razširjati vero krščansko. Po vplivu nemških veroučiteljev so nastala razna poznamenovanja za cerkvene obrede in praznike; na pr. *angelj*, *binkošti*, *cerkev*, *jagnje*, *križ*, *krst*, *menih*, *nuna*, *oltar*, *sobota*.

Vpliv frankovske države, zlasti Karola Velikega (768—814), na politično življenje zapadnih Slovencev se kaže v besedah, ki smo jih za te dobe prejeli za poznamenovanje raznih državnih uredob; na pr. *cesar*, *kralj*, *knez*, *vitez*, *žlahta*, *penez*.

Tujke v tej dobi izhajajo iz starovisokonemškega jezika nekako od 8.—12. stoletja. Mnogo teh besed pa ni nemškega, temveč latinsko-grškega izvira; na pr. *križ*, stvn. chrŭzi — lat. *crux* (crucis); *cerkev*, stvn. chirihha — grški *κρηνη*.

3. Mnogo tujih izrazov je sprejela slovenščina v srednjevisokonemški dobi (od 13.—16. stoletja) in za dolgotrajnih turških bojev, začeni okoli sredine 14. stoletja, ko so se jeli Turki stalno nameščati v Evropi. Iz te dobe izhaja tudi več tujk iz laškega in ogrskega jezika.

4. Tudi v zadnjih stoletjih smo si za razne pojme izposojevali tujih besed; zlasti so prvi naši književniki od sredine 16. do začetka 19. stoletja bogatili jezik z nemškimi tujkami. A novejšim tujkam se na prvi pogled pozna njih tuji izvir in oblika; zato se jim zapira pot v pisno slovenščino.

5. Tujke iz starejših dob (takozvane izposojenke, Lehnwörter) so dobile popolnoma domačo obliko na temelju slovanskih jezikovnih zakonov, tako da jih ne smatramo več za tuje besede; na pr. *klobuk* iz kalpak, *meč* iz mēki, *ocet* iz akit, *rakev* iz arka; *cerkev* iz chirihha, *breskev* iz pŕsich — persicum, *kralj* iz Karl — Charal; *truma* iz turma, *črešnja* iz chersa — cerasus.

6. S tujimi besedami smo prejeli ob enem tudi pojme o raznih novih, ljudstvu neznanih stvareh. Po dotiki s sosednjimi narodi je prihajala med nas večja omika in z njo nove besede. S krščansko vero smo dobili izraze za cerkveni obred; po vojski smo prejeli poznamenovanja za bojno orodje in za državne uredbe; po kupčiji so došla imena za razna oblačila, za živali, za drevje, rastline, žito in rude; tuji delavci in obrtniki so prinašali izraze za stavbe, za domače orodje itd., skratka, z rastočo omiko so se uvajali novi pojmi in z njimi tudi tuja poznamenovanja.

Opomba. V primeri z drugimi jeziki rabi pisni slovenščini jako malo tujih besed. Češče jih govori preprosto ljudstvo, toda večinoma so iz novejšje in sedanje dobe, tako da se jim tuja oblika na čelu pozna.

Tuje besede v slovenščini.

§ 221.

Amati (ein Faß visieren) — stvn. âma.

anež, janež — srvn. anīz, lat. anisum.

angelj — stvn. angil, gr. ἄγγελος.

antvela — srvn. hanttwewehele.

armada — it. armata.

Bajta — it. baita.

baker — tur. baker.

bakla — stvn. facchula, lat. facula.

bala (za nevesto) — it. balla.

bandero — it. bandiera.

barantati — it. barattare.

báratí — srvn. ervarn (erforschen, erfahren).

barem (wenigstens) — tur. bari, og. bár.

bariglica, barigla — it. barile, srlat. barillus.

barka — it. barca, srlat. barca.

baršun (Samt) — og. bársony.

bart (tribarti, kolikobart), -mal — srvn. vart, Fahrt; ein vart, einmal; alle vart, immer.

barva — stvn. varawa, srvn. varwe.

baža, prim. stvn. fasal in fasa (= Faser).

beber — stvn. bibar, lat. fiber.

bedast, dumm; *bedak*, Schwachkopf — it. bedano; *budaliti*, schwärmen, in *budalast*, dumm, je iz tur. budala.

bedenj (große Kufe) — stvn. butinna.

beležnik, beležiti — tur. bilgü, mongolski: belge (Zeichen, Merkmal).

berla, bergla — lat. ferula, Stab.

beteg, betež (Krankheit), *betežen* — og. beteg. srvn. wêtac, wêtage (leiblicher Schmerz).

bic, bičje, bičevje (Binsen) — stvn. binuz, srvn. binz.

bilje pl. (officium mortuorum) — lat. vigiliae.

binkošti — stvn. finchustī, gr. πεντηκοστή (ἑμέρα).

birič — it. birro (Amtsdienner).

birma, birmati — stvn. firmōn, lat. confirmatio.

bisaga — it. bisaccia, lat. bisaccium.

bivol — gr. βοῦβαλος.

u-bogati — stvn. volgan.

boh (Speck) — stvn. bahho.

boja (Farbe) — tur. boja.

bokal — it. boccale, srlat. buccalis.

boter, botra — lat. compater; prim. kum.

brhek — srvn. brëhen (glänzen).

brajda (Weingeländer) — srlat. braidia.

branjevec — nvisn. Fragner.

breguše — it. brachesse.

brenta — it. brenta.

breskev — srvn. pfersich, lat. persicum.

bron, Erz, bronec, Bronze — srlat. bronzium.

brumen — stvn. fruma (Nutzen),
srvn. vrum (tüchtig, gut).

bukva; *bukve* — stvn. buohha,
die Buche; buoh, das Buch.

burja, prim. gr. βουρέας, it. bora.

burkle — lat. furcula, Gabel.

butara (Bündel, Bürde) — og.
bútor (Pack, Bürde).

butast — nem. butt = stumpf.

Canja — stvn. zeinja, got. tainjō.

cekin — it. zecchino, in to od
,la Zecca' = penezokovnica v
Benetkah (1280); *zecca* je
arabski *sekkah* = kovani denar.

cer — it. cerro, lat. cerrus.

cerkev — stvn. chirihha, gr. ζυ-
γαστήριον.

cesar, skrčeno *car* — got. kaisara,
stvn. keisar, lat. Caesar.

cima, *cimiti* — stvn. chīmo (Keim).

cokla — srvn. zockel, it. zoccolo.

copernik — stvn. zoupar.

Čavelj — it. chiave (lat. clavus).

čeber — stvn. zubar, zwibar
(Gefäß mit zwei Handhaben).

čebula — it. cipolla, lat. caepulla,
srvn. zibolle (Zwiebel).

čelada — it. celata (lat. cassis
caelata).

čep, prim. stvn. zapfo, Zapfen.

česplja, *čespa* — v nem. nar.:
Zwesche (Zwetschke).

čižme — tur. čizmé, og. csizma.

čorba — tur. čorba, og. csorba.

črešnja — stvn. chirsa (iz chersa);
prim. lat. cerasus, gr. κεράσιον.

čumnata (Kammer) — srlat. ca-
minata, t. j. izbica z ognjiščem

(komenom: caminus), stvn.
chaminata.

čutara — tur. čutura, og. csutura.

Dacija, *dacar* — it. dacio (datio).

dekan (tehant) — lat. decanus.

denar — it. denaro, lat. denarius.

déra, das Arbeiten ohne Kost,
v deri biti, pri deri delati —
srvn. derre, der Taglohn ohne
Kost und ohne Trunk.

deska — prim. gr. δίσκος, lat.
discus, stvn. tisk, nem. Tisch.

dijak — lat. diaconus.

dila (Brett), *dile* (Dachboden)
— stvn. dilla, nem. Diele.

dota — it. dote.

dreta — srvn. drât, nem. Draht.

duhan — srb. duhan, tur. duhan.

Facanetel — it. fazzoletto.

falat (Stück) — og. falat.

faliti — srvn. vëlen iz franc.
faillir, it. fallire, lat. fallere.

fant — nem.-bav. Fant, it. fante.

fara — stvn. pfarra, lat. parochia,
gr. παροικία.

figa — stvn. figa, lat. ficus.

fin — stvn. fin, nem. fein, it.
fino, lat. finitus.

fižol — srvn. phasol, lat. pha-
seolus, nem. Fiole.

fleten — srvn. vlât, Sauberkeit.

forint — it. fiorino (florentinski
denar z lilijo — fiore).

fužina — it. fucina, lat. focus.

Gajba — it. gabbia (lat. cavea).

gazda (Hauswirt) — og. gazda.

gerob — nem.-bav. Gerhab.

goldinar — srvn. guldin, der Goldene.

golida — istro-it. galida, stvn. gellita (Gelte), srlat. galeta.

goljuf — it. gaglioffo.

grevati, grivati, grivinga — stvn. hriuwa, riuwa, nem. Reue. Mlajša tujka od iste besede je reva, reven.

grinta, grintav — stvn. grint.

groš — srvn. gros, it. grosso (dick).

gruča, Haufen — it. gruzzo.

gumb — og. gomb, ngr. ζούβος.

Hajda, hajdina — stvn. heidan.

To žito je došlo iz mohamedanskih dežel od „hajdov“ (Heiden), t. j. nekristjanov.

ham (Kummet) — og. hām (Pferdegeschirr), stvn. chāmo. Prava slovenska beseda je homôt, iz katere so Nemci dobili svoj „Kummet“ (srvn. komat, kar so si Slovenci zopet od njih izposodili: komát).

hasen, hasek — og. haszon.

hip, hipoma — nem. Hieb, bav. nem. alle Hieb (Augenblicke).

hiša — got. stvn. hūs (Haus).

hlače — srlat. calcia, srvn. kolzo.

hleb — got. hlaibs, stvn. hlaib.

hlev — got. hlija, srvn. lieue (Laube).

hmelj — ta beseda je najbrž iz finskega humala.

Irha (Weißleder) — stvn. irah, srvn. irch, lat. hircus.

izba (iz istüba) — stvn. stuba (Stube); gl. soba.

jablan, jabolko, kakor Apfel najbrž iz lat. malum abellanum (Abella v Kampaniji).

jagnje — lat. agnus.

jambor, jarbolo — it. albero (arbor).

janičar — tur. jénicéri (neue Miliz).

jarek — tur. jaruk, og. árok.

jeklo — stvn. ecchil, lat. acuale; gl. ocel.

jermen — stvn. riumo; gl. remen.

jesih — stvn. ezzih (iz atēcum nam. acetum); gl. ocet.

jetika — it. ettica, lat. hectica, gr. ἐξτική.

jezero (tisoč) — og. ezer. Ogri so prejeli to besedo po Turkih od Perzov (hezār).

Kábel, kebèl (Schaff) — stvn. chúbili, nem. Kübel, srl. cupellus (cupa).

kad, prim. lat. cadus, gr. κάδος.

kafra — lat. camphora, srvn. Gaffer.

kajha (Kerker) — bav. Keiche.

kalúp (Gußform) — srb. kalúp, tur. kaleb.

kant, na kant priti — srvn. gant, it. incanto (Versteigerung).

kapus — stvn. chapuz, lat. caput.

kašta, kašča (Getreidekasten) — stvn. chasto.

kaštigati — stvn. chastigōn, lat. castigare.

kelih — stvn. chelich, lat. calix.

ketina — stvn. chetina, lat. catena.

kihra — stvn. chichura, lat. cicer.

kinč — og. kincs.

kíp — og. kúp, najbrž tur. izvira.
klavrn, traurig, melancholisch
 — srvn. klagebérnde, Klage
 veranlassend.

klobuk — v prvi dobi iz tur. kalpak.

knez — stvn. chuning.

kočija — prim. it. cocchio.

kolajna, srb. kolajna — it. collana.

koleda (Weihnachtslied), *koledo-*
vati — iz gr. καλάνδαι ali lat.
 calendae. Po vplivu besede
 koleda je nastal sedanji
 koledár — srvn. kalender,
 lat. calendarium.

koliba — tur. kaliba iz gr. καλύβη.
 Turki so razširili to besedo
 med Slovani.

kolobár — istro-čak. kolumbár,
 lat. columbar (Taubenhaus,
 Halseisen, Kreis).

komad — srb. komad, gr. κομ-
 μάτιον.

komaj — stvn. chumo, srvn. kūme.

komolec, Ellbogen, Elle — fur-
 lanski: conole, beneč. comio.

kopun — stvn. chappho, srvn.
 kapūn, lat. capo, gr. κάπων.

koruza iz kukuruza — tur. ko-
 koros. Po drugih krajih tur-
 ščica, der Türken, kar kaže,
 da se je to žito iz vzhodnih in
 južnih dežel dovažalo k nam.

kositer (Zinn) — gr. zasóitepos.

kostanj — lat. castanea, gr. κα-
 στανέα, it. castagna, po mestu
 Κάστανε v Pontu.

koštrun — it. castrone, nem.-bav.
 Kastrun.

kotel — got. katils, stvn. chezzil
 (Kessel).

kovčeg — gr. καυζίον, lat. caucis,
 s pripono -eg, ki se pritika le
 tujim deblom.

iz-kreati — it. caricare (beladen).

kragulj — tur. karagu.

kralj — slovanska oblika imena
 Karola Velikega (768—814)
 — Karl-Charal — čigar mo-
 gočno vladarstvo so občutili
 tudi zapadni Slovani. Prim.
 cesar — Kaiser — Caesar.

krempelj — srvn. Krämpel od
 Krampe (Hacken).

kristjan, iz tega: *krščan* — lat.
 christianus, gr. χριστιανός. —
Krščenik je od *krstiti* in to
 od *krst* (Taufe) — Christus.

križ — stvn. chrūzi; nemška be-
 seda je v 8. ali 9. stol. nastala
 iz lat. crux, cruci-s. Panonski
 Slovenci so križ v 9. stoletju
 sprejeli. Križ je le pri kato-
 liških Slovanih v rabi in kaže,
 da se je začelo med njimi raz-
 širjati krščanstvo od nemške
 strani. Grškim Slovanom rabi
 nam. križ v istem pomenu
 beseda *krst* (od gr. Χριστός,
 Christus crucifixus), ki je tudi
 v 9. stol. po posredovanju stvn.
 jezika med panonskimi Slo-
 venci nastala. — *Krstiti* je
 Panoncem pomenjalo taufen
 (t.j. prekrižati, zum „Christen“
 machen), kakor še sedaj pri
 Slovencih.

krompir — v nem. narečju Grum-
 bire.

krošnja, prim. nem.-bav. Krachse.

kuhinja — stvn. chúhhina, lat.

coquina. — *Kuhati* — stvn. chohhōn, lat. coquere.
kum, *kuma* — lat. compater; gl. boter.
kumara — v nem. narečju Gukumer, lat. cucumis.
kumina — stvn. chumin (Kümmel).
kupa — stvn. chuofa, srlat. cūpa.
kupiti — gotski: koupōn, stvn. choufōn.
kutina, Quitte — stvn. chutina, gr. *κυτόνιον*, lat. cotonea; od tega je tudi dunja.

Lah iz vlah — stvn. walh (Roman), sedaj welsch.
lagev, *lagvica* — nem.-bav. Läge (Fäßchen); stvn. lagella, lat. lagena, gr. *λάγνος*.
lajhati — srvn. leichen (betrügen).
lanec — srvn. Lañe (Kette).
lavor — lat. laurus, gr. *λαῦρος*.
leca (Kanzel) — stvn. lēcza (iz lat. lectio).
legar — stvn. läger, Krankenhäuser, lēgersucht, ans Bett fesselnde Krankheit.
lek — gotski: lêkeis (Arzt).
leščerba — srvn. liechtscherben.
lev — stvn. lewo, lat. leo, gr. *λέων* (je semitsko-egiptskega izvira).
lihva, *lihvar* — gotski: leihvan (leihen).
likof — srvn. litkouf (lit, Obstwein).
lim — stvn. srvn. līm (Leim).
lina — stvn. hlina, srvn. line (Balkon).
livada — gr. *λιβάδιον*.

ljuljka — srvn. lulche (Lolch), lat. lolium.
lopa — stvn. louba (Laube).
lopov — og. lopó (Dieb).
lug (Lauge) — stvn. lougha.
luk — stvn. lough, srvn. louch (Lauch).
lucnja — stvn. luccha (Lücke).
lunek (Achsen Nagel) — stvn. lun, luning.
luštek (Liebstöckel) — stvn. lubeščeco, lat. levisticum, gr. *λυγιστικόν*.

Maj, *majiti* (vrba se maji) — stvn. meio, srvn. meie (grüner Zweig), lat. Majus (majnik).
majolika — it. majolika, tako imenovana po otoku Majorca (Majolica); stvn. mīol (Pokal).
majoran — it. majorana, lat. amaracus ali majoracus (naslanjaje se na major) iz gr. *ἀμάρακον*.
malha (Tasche) — stvn. malha.
malik (Götze, Waldgeist) — stvn. māl (Zierat).
k-malu — srvn. ze mäle (zugleich, auf einmal): māl, Zeitpunkt. Dosegamal, dosihmal.
manjkati — it. mancare; manco.
mar: mar biti, marati, v nemar puščati; maren, nemaren, marljiv, marsikaj itd. — stvn. mārī (wichtig, wert).
marenj, *marnjati* — stvn. mārī (Kunde, Märchen).
marjetica (bellis perennis) — it. margherita iz gr. *μαργαρίτης*.
maša (*meša*) — stvn. mēssa, lat. missa.

mavra (schwarzgestreifte Kuh),
mavrica (Regenbogen) — lat.
 maurus, morus, gr. *μαῦρος*.
 Pomen se je tako razvijal:
 schwarz, (schwarz)-gestreift,
 vielfärbig — Regenbogen. S
 to besedo v zvezi je stvn. mör
 (Mohr), in od tega slov. za-
 morec, Neger. Prim. še ma-
 roga, Fleck, Streif, marogast
 in muren, murček (črn gril).
meč — got. mēki.

menih — stvn. munich, lat. mo-
 nachus, gr. *μοναχός*.
mešetar (Unterhändler) — alb.
 mesit, ngr. *μεσίτης*, Vermittler.
mir (v pomenu Mauer) — stvn.
 mūra, lat. murus.

mititi, pod- — stvn. mūta (Maut).
miza — stvn. mias, it. mensa.
mlin — stvn. mulin, it. mulino.
mlinar — stvn. mulināri, it. mu-
 linaro.

mornar — srvn. marnaere, lat.
 marinarius.
mostovž (iz musovž) — v nem.
 narečju Mußhaus = Vorhaus.
 Prim. farovž, rotovž.

mošnjja — nem. - bav. Mosche
 (Hängekorb).

mošt — stvn. mošt, lat. mustum.
možar, možnar — stvn. morzāri,
 lat. mortarium.

mrha — stvn. meriha, marha.
mrkovca — nem. Meerkatze.
mramor, marbelj — stvn. marmul,
 srvn. marmel, lat. marmor, gr.
μαρμαρόν.

mrena — lat. membrana.
muren, murček, gl. mavra.

murka — v nem. narečju Umurke,
 gr. *ἀγγοῦριον*.

murva (Maulbeere) — stvn. mūr,
 mürboun, lat. mōrum, gr. *μόρον*.
mustače (Bart) — it. mostaccio,
 gr. *μύσταξ*.

mutec, mutast — lat. mutus, v
 nem. narečju mut.

Navpik, navpičen (iz na-opik) —
 it. a picco (senkrecht).

Nečkè, niške (Backtrog) — stvn.
 nuosk.

nešplja, — stvn. mespil, lat. mes-
 pilum, gr. *μέσπιλον*.

nor, norec — stvn. narro.

nosljati — naslanjaje se na nos
 iz bav. nuseln.

nuna — stvn. nunna, srlat. nonna
 (izraz spoštljivosti zlasti proti
 starejšim osebam); nonnus.

Ober (Riese) — po imenu tur-
 škkih Avarov.

ocel — stvn. ecchil, srvn. eckel.
 iz lat. acuale; gl. jeklo.

ocet — got. akeit, lat. acetum;
 gl. jesih.

očali — it. occhiale.

olje (Öl), *ol* (Bier), *oljka* — stvn.
 olei, lat. oleum, gr. *έλαιον*.

oltár — stvn. altāri, lat. altare.

omara — lat. armarium, nem.
 Almer.

omrela, morela — it. ombrello.

opát — stvn. abbāt, lat. abbas.

opica — srvn. affo, angsak. apa.

oproda — og. apród.

orgle — srvn. órgele, gr.-lat. ór-
 ganum.

orjak, orjaš — og. oriás.

orodje — stvn. arunti (Botschaft).

Gledé pojmovnega prehoda
prim. pošel.

oroslan : og. oroszlán, tur. arslan.

osel — got. asilus, lat. asellus.

oštir, oštarija — it. ostiere, osteria.

oštriga (Auster) — stvn. ūster,
lat. ostreum.

Pajdaš — og. pajtás, tur. padaš.

palača — stvn. pfalanza, lat. palatium.

papež — stvn. pabes, lat. papa.

parma — stvn. parno, nem. Barm.

patka (Ente) — tur. bat.

pav — stvn. pfāwo, lat. pavo.

pavola — nem. Baumwolle.

pecelj — it. picciuolo, lat. petiolus.

peča — it. pezza (Stück, Zeug).

pečati se — it. pacciare.

peljati — it. pigliare (nehmen).

penez — stvn. pfenning.

peper — stvn. pfeffar, lat. piper.

perhtra ali *pehtra* baba (pošast,
o kateri pripovedujejo na
Koroškem) — srvn. bërhta.

pesa (rote Rübe) — stvn. pieza,
lat. beta.

peza, pezati — it. pesa (Last).

pičel — it. picciolo, klein.

pikniti, pičiti, pikati : pika, pikec,
piker — srvn. bic, Stich,
bicken (picken); it. piccare
(stechen).

pipa — srlat. pipa, stvn. pfifā.

pladenj — furl. pladine, it. piadina,
lat. patina, v zvezi z
it. piatto (Teller), nem. Platte.

plan, planjava — srvn. plān, lat. planus.

plav pomenja prvotno weiß, blaß,
plavec = weißer Ochs, in je sorodno s stvn. falo (fahl, falb),
lat. flavus, gr. πολός. Po vplivu
stvn. blāw pa ima sedaj pomen
blau; plavica. Kornblume.

ploh — srvn. bloch, nem. Block.

podgana — it.-ben. pantegana,
lat. pantex (Dickbauch).

pogača — trž.-it. fogaza, it. focaccia, Kuchen (lat. focacius).

pogán — lat. paganus (ländlich, bäurisch). Pomen Heide se razlaga iz tega, da se je poganstvo najdalje ohranilo na kmetih izven mest. Pogan je redek krščanski izraz, katerega so sprejeli panonski Slovenci neposrednje iz latinščine. Ljudstvu služi češče nemški hajd, ki je goli prevod lat. paganus, Landbewohner.

pogum — stvn. gomo, Mann.

ponva — stvn. pfanna.

post, postiti — stvn. fasta, fasten.

pošev, poševen — nem. schief.

potuha, potuhniti, potuhnjen —
nem. ducken; Duck, Tücke.

pratika — srvn. practik, gr. πρακτική.

pridiga — stvn. prediga, predigōn, lat. praedicare. Prižnica iz pridižnica.

punt, spuntati se — srvn. bunt.

puška — stvn. buhsa iz gr. πύξίς (Büchse aus Buchsbaumholz; πύξος — Arzneibüchse). V

srednjem veku je bilo grško zdravilstvo pri vseh evropskih narodih na dobrem glasu in odtod prihaja tudi nekaj izrazov; prim. nemški Arzt iz ἄρχιατρος in Pflaster iz ἑμπλαστρον.

puta — nem. Pute, wälsches Huhn; put! klic za kokoši.

putrh (Handfäßchen) — srvn. puterich.

Rabelj — prim. nem. raffén (rauben).

raca — prim. nem. Retschente.

račun — it. ragione.

raj (Tanz) — srvn. reie (Reigen).

rajtati — srvn. reiten.

raka, rakev — got. stvn. archa, lat. arca.

remen — stvn. riumo, srvn. rieme; gl. jermen.

repa — prim. lat. rapa, stvn. raba.

Rim, rimska cesta — iz rum, stvn.

rūma. Mlajša tujka je *romati*,

romar — it. Roma, romero.

risati — stvn. rīzan (reißen, einritzen).

roba (Ware) — it. roba iz germ.

roub (erbeutetes Kleid). Slovanskega korena pa so *rob*,

Saum, *narobe, robec, robača* itd.

robida (Brombeere) — lat. rubētum (Brombeerstrauch).

rohnēti — og. roham, Anfall.

rop, ropati — stvn. roub, srvn. roup.

ros (rötlich), rosa glava, roso

vince — it. rosso (rot), lat.

russus, gr. ῥούσιος.

rovte (Gereut) — stvn. riuti (Reute).

rubiti (pfänden) — stvn. roubōn.

ruševje, Knieholz, Krummholz,

rušje, Zwergkiefer — furl.

russe, Pinus pumilio.

Sablja, pri vseh slovanskih, romanskih in nemškem narodu znana beseda, a tujega, nepoznanega izvira.

sak (Netz), *zasačiti* — lat. saccus, gr. σάκκος. Iz tega je tudi

stvn. sac, Sack, slov. žakelj.

sátan — stvn. satanās, gr. σατανᾶς.

sidro — gr. σιδῆρος.

siguren — lat. securus, it. sicuro; stvn. sihhur, srvn. sicher, in iz tega slov. žiher.

skedenj — stvn. scugin (Scheune).

skleda (iz skodela) — it. scodella, stvn. skuzzila (Schüssel); lat. scutella.

skodla — stvn. scindala (Schindel), lat. scandula.

soba — og. szoba, iz stvn. stuba, odkoder je tudi *izba*.

sobota — stvn. sambaz (sambat).

skrinja — stvn. scrīni (Schrein), lat. scrinium.

sraga, Tropfen — najbrž iz nem.; srvn. zaher (Zähre), Tropfen.

steklo — got. stikls, stvn. stēchal.

stih (Vers) — gr. στίχος.

stopa (Stampfe) — stvn. stampf.

Šator — og. sátor, tur. çader.

šajka — og. sajka, tur. šajka.

šantati, šantav — og. sánta.

šapelj — srvn. schapël, lat. cappa; stvn. chappa, odtod slov. kapa.

šema — srvn. schëme (Schatten).

šent: Šent Vid, Šmarjeta, Škocjan (Sanctus Cantianus); šent (hudi duh), šentati, šentovati, (lästern), šentano — iz stvn. sancti, srvn. sancte, sante, sant.

šepati, šepast, šepav — bav.-nem. schepp (schief), schepbeinig.

šibre — stvn. scivero (Schiefer).

šipa — stvn. sciba, srvn. schibe.

škaf — stvn. scaf (Schaff).

škan (Stuhl) — srlat. scamnum, srvn. scamal (Schemel).

škatla, škatlica — it. scatola.

škilec, škiliti (schielen) — stvn. scëlah, srvn. schël.

škoda — stvn. scado.

škof — stvn. biscop, gr. ἐπίσκοπος.

škopa, Schaub — stvn. scoub.

škrlat — it. scarlatto, tur. iskérlet.

škrat, škratelj — stvn. scrat (Waldgeist).

škrice (Rockzipfel) — stvn. scurz, (Schurz).

šlar, šlarast — prim. srvn. sleier, (Schleier).

šlem — got. hilms, stvn. helm.

špilja, srb. spilja — gr. σπηλιά.

šepih (Brunnen) — nem.-bav. Stübich.

štimatise — it. stimare (schätzen).

štor — nem.-bav. Storren (Baumstumpf).

štoklja, štokljati — nem. Storch; bav. Störkel, storkeln (mit langen Beinen einhergehen).

šuntati — stvn. scuntan.

šušmar — najbrž Schußmeier (prim. Schußbartel).

Tabor — tur. tabor.

tarča — nem. Tartsche iz franc. targe.

telège pl. t. — tur. taligha (Gespann).

temelj — gr. θεμέλιον.

tercijalka — srlat. tertiaria.

tis (Eibe) — lat. taxus.

tolmač — v prvi dobi iz tur. tilmadž. V nemški jezik je prešla beseda Dolmetsch že v 13. stol. iz slovanščine.

tolovaj — og. tolvaj, tur. tulvaj.

top — tur. top (Kugel, Kanone).

topor — tur. teber (iz perz. tabar).

torba — tur. torba, og. turba.

tovor (Last) — tur. tovar, og. tár.

Z besedo tovor (tovar) v pomenu Lager je najbrž v zvezi tovariš (og. társ), kar bi pomenjalo: Lagergenosse.

trata — srvn. traite, bav. Trat (Viehtrieb).

trma, Starrsinn; trmast, starrsinnig, trotzig — srvn. türmel, Schwindel, türmic, wild tobend, ungestüm; tirol. in kor.-nemški: turm, turmel.

trobati, tromba, trobenta — stvn. trumba. Iz nem. Trompette (kar je iz franc. trompette) je slov. trobenta.

trop, tropa — it. truppa.

truma — it. turma.

turoben (betrübt) — prim. it. lat. turbare (trübe machen).

Ura: huda ura, uren, uriti se — nem.-bav. Or, it. ora, lat. hora.
uta, utica — stvn. hutta, srvn. hutte; odtod je tudi huta, Wagenschupfe.

Varati, prevara, prevarati, varovati, varuh, varen, nevaren — got. vars (behutsam), stvn. wara (wara nēman, beachten, wahrnehmen). V zvezi je *var-denem, vardejati, vardevati* — got. vards, vardja (Wärter); stvn. wartēn (sorgen), angsak. wardōn; vendar je v drugem delu pristni slovenski glagol: denem, dejati, devati.

vatel. Elle — furl. uādul, Stab. *velblôd* iz *velbôd* (že v 13. stol. volblôd, naslanjaje se na blô-diti) — got. ulbandus iz elephantus).

veljati — it. vaglia (Tapferkeit.) *vice* pl. t. — stvn. wīzi, srvn. wīze (poena, purgatorium).

vinar — nem. Wiener(geld).

vino — lat. vinum; stvn. wīn.

vitez — germ. witing; primerjaj pleme Vithungi.

voščiti, všeč iz voščeč. — stvn. wunsken.

vrč — got. aurkeis, lat. urceus.

urt — got. aurts (Kraut), waurts (Wurzel); vrtógrad (Garten) = got. aurtigards.

vreden, za vred imeti — stvn. vërd.

vpiti — got. vopjan.

vštric, vštrit — srvn. in strite (Streit), wetteifernd.

Zamorec, gl. mavra in muren.

Žalik-žene (bajna bitja) — stvn. sālīg: Salige Frauen.

žara, Urne — it. giara, Trinkglas mit zwei Handgriffen, Urne.

žehtar — stvn. sehtāri, lat. sextarius. Nem.-bav. sechteln, in s tem v zvezi žehta (Laugenwäsche), žehtati.

željar, Kleinhäusler, Hausinwohner — srvn. seldener; Söller, Söllner (Häusler).

žep — tur. džéb.

žid, stsr. žudij — lat. Judaeus.

žida — stvn. sīda, lat. sēta.

žlahta, žlahtnik — stvn. slahta (Geschlecht, Familie).

žmaganje, veržmagati — stvn. smāhen (ver-schmāhen).

žolnir — srvn. soldenaere, iz franc. solde (Lohn), lat. solidus.

žrebelj — stvn. grebil.

žugati — stvn. sciuhēn, srvn. schūhen, schūgen (scheu machen, verscheuchen).

žreple — got. svibls, stvn. swēbal.

žvegla — stvn. suegala (Schwegel).

Četrty del.

S k l a d n j a.

O stavku sploh.

§ 222. Stavek je izraz misli s pomočjo določnega glagola, t. j. glagolne oblike, ki izraža osebo, število in čas.

Na pr. *Delaj!* — *Nesite!* — *Pišemo.* — *Molijo.*

Vsak določni glagol (verbum finitum) je sam záse že stavek, ker druží v sebi **povedek** (predikat) in **osebek** (subjekt).

Na vsakem določnem glagolu razločujemo glagolno vsebino in glagolno osebo. Glagolna vsebina izraža dejanje ali stanje, glagolna oseba pa znači prvo, drugo ali tretjo osebo, ki izvršuje dejanje ali biva v tem stanju.

Glagolna vsebina je povedek, glagolna oseba pa osebek v stavku. Na pr.

Dela- <i>m</i> ,	dela- <i>š</i> ,	dela;
dela- <i>mo</i> ,	dela- <i>te</i> ,	dela- <i>jo</i> .

§ 223. a) Glagolna oseba, zlasti tretja, potrebuje večinoma še posebnega pojasnila, ki natančneje določuje, na koga ali kaj si moramo misliti pri tretji osebi.

Določilo glagolnega osebka je **osebкова beseda** (Subjekts-wort), ki stoji navadno v imenovalniku, pri velelniku pa v zvalniku.

Na pr. *Kmet orje.* — *Mi dečki igramo.* — *Učenci pišejo.* — *Govóri, prijatelj!* — *Molite, otroci!* — *Drevje cvete.* — *Bolezni so bile, so in bodo.* — *Nesreča ne spi.* — *Stoji, stoji lipica.* (N. ps.)

b) Mnogi glagoli, in sicer takozvani pomožniki, kakor *ostati, postati, prihajati, imenovati se, zdeti se*, zlasti pa glagol *sem, biti*, zahtevajo še posebnih pojasnil, ki določujejo glagolno vsebino.

Taka pojasnila se imenujejo **povedna določila** (Prädikatsbestimmungen) in stojé v imenovalniku ali v kakem drugem sklonu brez predloga ali v zvezi s predlogom.

Na pr. *Bog je vseмогоčen.* — *Ljubljana je mesto.* — *Slomšek je bil blagega srca.* — *Mnogo je poklicanih, malo izvoljenih.* — *Človeku ni dobro samemu biti.* — *Ivan Vesel se imenuje Koseski.* — *Nihče ni brez skrbi.* — *Grajščak je bil izvoljen za župana* (ali: *županom*). — *Vojaki so se vrnili zdravi in veseli.*

§ 224. Mimo osebkove besede in povedka obsegajo stavki navadno še druge besede, ki dopolnjujejo glavna člena.

Taka **dopolnila** so:

1. prilastki (atributi), ki pojasnjujejo obseg samostalnih imen; na pr. *Strastna navada je težka klada.* (N.pr.) — *Poštena edinščina je šola kreposti.* (N.pr.)

2. predmeti (objekti), po katerih se dopolnjuje pomen glagolov in pridevnikov; na pr. *Delo beli jelo.* (N.pr.) — *Sreča človeka prestroji.* (N.pr.) — *Snaga je Bogu draga.* (N.pr.)

3. prislovi (adverbija), ki določajo kraj, čas, način ali vzrok kakega dejanja; na pr. *Krava pri gobcu molze.* (N.pr.) — *Spomladi (veljá) vsaka čebelica krajcar.* (N.pr.) — *Počasi se daleč pride.* (N.pr.) — *Od ognja voda vre.*

Stavek, ki ima le osebek in povedek, ali ki je povrh še razširjen po dopolnilnih členih, imenujemo **prost stavek** (einfacher Satz).

Četvere vrste prostega stavka.

§ 225. Svoje misli razodevamo, trdilno ali nikalno, na štiri načine, in sicer:

1. naznanjaje, na pr. *Sloga je od Boga.* (N.pr.) — *Pohlep oslepí.* (Kos.) — *Leža ne bogatí.* (N.pr.)

2. vprašaje, na pr. *Kdo užiga grome treskovite?* (Vilh.)
— *Ali ni rana ura zlata ura?*

3. veleljuje, na pr. *Govóri resnico!* — *Moli in delaj!* —
Ne prevzemi se v dobri sreči! (N. pr.)

4. želéč, na pr. *Delo naj redi moža!* — *Naj bi vam bila resnica vedno sveta!* — *Pešec naj se s konjikom ne druží!* (N. pr.)

Stavki so tedaj trdilno ali nikalno:

a) naznanjalni,

b) vprašalni,

c) velelni,

č) želelni.

Pregled prostega stavka.

§ 226. V prostem stavku razločujemo pet stavkovih členov.

Stavek, ki ima le osebek (osebkovo besedo) in povedek, je gol stavek; stavki pa, ki so še po kakem dopolnilnem členu izpolnjeni, so razširjeni stavki.

Glavna člena:	$\left\{ \begin{array}{l} 1. \text{ osebek} \\ \quad (\text{osebkova beseda}) \\ 2. \text{ povedek} \\ \quad (\text{povedno določilo}) \end{array} \right\}$	Goli stavek.
Dopolnilni členi:	$\left\{ \begin{array}{l} 3. \text{ prilastki,} \\ 4. \text{ predmeti,} \\ 5. \text{ prislovi:} \\ \quad a) \text{ krajevni,} \\ \quad b) \text{ časovni,} \\ \quad c) \text{ načinovni,} \\ \quad č) \text{ vzročni.} \end{array} \right\}$	Razširjeni stavek.

Stavki z množnimi istovrstnimi členi.

§ 227. V enoistem stavku imamo tudi po dva ali več istovrstnih stavkovih členov, ki so navadno po veznikih zvezani med seboj.

Tako služi enemu osebku po več povedkov, ali enemu povedku po več osebkov, ali pa je v stavku po več istovrstnih dopolnil (prilastkov, predmetov, prislovov).

Take stavke imenujemo proste stavke z množnimi istovrstnimi členi.

Na pr. *Žalost in tuga je strupena kuga.* (N. pr.) — *Bog daje in jemlje.* (N. pr.) — *Denar ima kratek in polzek rep.* (N. pr.) — *Lakomnik ima velike oči, pa majhen želodec.* (N. pr.) — *Živi zmerno in prostó, pa doživiš let sto.* (N. pr.) — *Slepca za pot in bedaka za svet ne vprašaj!* (N. pr.) — *Srce je sedež lepih čednosti in grdih pregreh.* (Met.)

Zloženi stavek.

§ 228. Ako združimo dva ali več prostih stavkov v eno celoto, pravimo tej zvezi **zložen stavek** (zusammengesetzter Satz); na pr. *Danes slast srce napaja, jutri ga jok pelini spet.* (Čb.) — *Kdor iz dežele gleda, s tem se ni varno na solncu greti.* (N. pr.)

V zloženem stavku je ali:

1. vsak del že sam ob sebi popolnoma jasen in določen, t. j. **glavni stavek** (samostojnik, Hauptsatz); na pr. *Smrt vse omaja, njena kosa kosi od kraja.* (N. pr.)

ali 2. ta ali oni del je sam ob sebi brez samostojnega pomena in odvisen od glavnega stavka; tak stavek imenujemo **odvisni stavek** (odvisnik, Nebensatz); na pr. *Dokler prosi, zlata usta nosi; kadar vrača, hrbet obrača.* (N. pr.) — *Človek kaže v mladosti, kaj hoče biti v starosti.* (N. pr.)

Zveza glavnih stavkov se veli **priredje** (Satzverbindung); zvezi glavnih in odvisnih stavkov pa pravimo **podredje** (Satzgefüge).

§ 229. Po redu, v katerem se vrsté odvisniki z glavnimi stavki, razločujemo:

a) sprednje stavke (sprednjike, Vordersätze), na pr. *Kjer se botrina krega, tam zemlja križem poka.* (N. pr.)

b) srednje stavke (srednjike, Zwischensätze), na pr. *Rokodelec, ki za pečjo leži, nič ne izvali.* (N. pr.)

c) naslednje stavke (naslednjike, Nachsätze), na pr. *Na stemenu visokosti ne zabi, kaj velja prijatelj v sili.* (Kos.)

Nepopolni stavek.

§ 230. Prosti in zloženi stavek nimata včasih vseh členov, ki jih zmisel zahteva, a lahko jih dopolnimo v mislih. Tak stavek je **nepopoln** (eliptičen) stavek.

V nepopolnem stavku je izpuščen kak glavni člen, ki se razumeva že sam ob sebi, ali ki ga moremo iz drugega stavka privzeti, in sicer:

a) povedek; na pr. *S konja na osla* (namreč: *se je usedel*). (N. pr.) — *Ti očeta do praga, sin tebe čez prag*. (N. pr.) — *Bog z vami, spremlja naj vas dobra sreča!* (Cegn.) — *Dolga bolezen gotova smrt*. (N. pr.) — *Kakoršna preja, tako bo platno*. (N. pr.)

b) osebkova beseda, včasih pa še kak drug člen z njo; na pr. *Visoko leta, nizko obsedi* (namreč: *ptica, človek*). (N. pr.) — *Tatiče obešajo, tatove izpuščajo*. (N. pr.) — *Dobro jutro!* (namreč: *Bog daj!*)

c) Včasih, zlasti v narodnih pesmih, je izpuščen pomožnik *je* ali *so*; na pr. *Turčin narobe prekoval in kralj z levico zlat dajal* (nam. . . . *je prekoval*). (N. ps.) — *Hlapci konje zasedlali, pa vsi ročno zadirjali* (nam. . . . *so zasedlali*). (N. ps.)

Prosti stavek.

O stavkovih členih.

I. Osebek.

§ 231. Glavna stavkova člena sta osebek in povedek. Osebek (osebkova beseda) stoji v imenovalniku na vprašanje: *kdo ali kaj?*

Za osebkovo besedo nam rabijo:

1. samostalniki, na pr. *Škoda modri*. (N. pr.) — *Kopriva ne pozebe*. (N. pr.) — *Smrt kosi od kraja*. (N. pr.)

2. pridevniki, na pr. *Mokri se ne boji dežja*. (N. pr.) — *Dobro se samo hvali*. (N. pr.)

3. števnik in zaimki, na pr. *Eden drobi, drugi kosi.* (N. pr.) — *Vsak svoje sreče kovač.* (N. pr.) — *Vsi so grablje, vile nobeden.* (N. pr.) — *Jaz z okom, on s skokom.* (N. pr.)

4. glagolov nedoločnik, na pr. *Boga ljubiti je največja modrost.* (Ravn.) — *Molčati ni nobena umetnost, pa je vendar težko.* (N. pr.)

5. vsaka druga beseda, vsak stavek, pa tudi vsak zlog, če se kaj dopoveduje o njem; na pr. *Skoro še ni zajca ujel.* (N. pr.) — *Boljše drži ga, ko lovi ga.* (N. pr.) — *Abc je črkopisu ime.* — *Dobre volje možnje kolje.* (N. pr.)

II. Povedek.

§ 232. Povedek dopoveduje, kaj osebek dela ali v kakšnem stanju se nahaja, ali pa naznanja, da je kaj.

1. Povedek je vsak določni glagol in tvori sam záse najkrajši stavek. Na pr. *Pišem.* — *Sedimo.* — *Govorijo.* — *Človek namerja, Bog naredi.* (N. pr.) — *Zrak žari, tramorje poka.* (Kos.) — *Skrbi so bile in bodo.* — *Tema je.*

2. Povedek je v določni obliki tudi glagol **sem**, **biti**, kateremu pa služijo povedna določila v pojasnilo.

Za povedno določilo (povedni imenovalnik, povedni rodilnik itd.) nam rabi:

a) samostalnik, ali

b) pridevnik, pa tudi deležnik, zaimek in števnik.

Povedno določilo naznanja:

a) kaj je osebek, na pr. *Delavec je kruhavec.* (N. pr.) — *Dober počitek je pol dela.* (N. pr.) — *Triglav je gora.*

b) čigav je osebek, na pr. *Vsa zemlja je Gospodova.* (Ravn.) — *Mi nismo svoji, ampak božji.* (N. pr.) — *To posestvo ni moje, ampak našega soseda.*

c) kakšen je osebek, na pr. *Sreča je opoteča.* (N. pr.) — *Slovenci niso ne hudobnega, ne goljufnega nagnjenja.* (Vodn.) — *Leskova mati je čudodelna.* (N. pr.)

3. Povedek tvorijo tudi takozvani **nepopolni glagoli**, ki privzemajo povedni imenovalnik v pojasnilo, in sicer:

a) neprehajalniki nepopolnega pomena, kakor *ostati, postati, nastati, prihajati, nastopiti*; na pr. *Bog ostane vedno najboljši zdravnik.* (Cegn.) — *Vse skrito postane očitno.* (N. pr.) — *Sila in krivica prihaja vedno večja.* (Ravn.) — *Zapravljivec postane kmalu siromak.* — *Ciceron je nastopil v Rimu kot javen zagovornik.*

b) nekateri povratniki, kakor *imenovati se, klicati se, zvati se, videti se, zdeti se*; na pr. *Lev se imenuje kraljeva živina.* (Slom.) — *Narodne pesmi se nam zdijo lepe in preproste.*

A. Vezanje povedka z enim osebkom.

§ 233. Povedek stoji vselej v najožji zvezi s svojim osebkom in se ujema z njim.

a) Določni glagol se ujema z osebko v osebi in številu, v zloženih časih in naklonih pa tudi v spolu; na pr. *Iz obilnosti srca usta govoré.* (N. pr.) — *Mi orjemo zemljo.* *Bog orje pa nas.* (Slom.) — *Previdnost ne bo nikjer škodovala.* — *Cvetlice, zakaj ste usahnile?* — *Če bi solnce gorkote ne dajalo, bi rožice ne cvetele.*

b) Samostalniško povedno določilo se ujema z osebkom, če je osebno ime, v spolu, sklonu in številu, če je pa rečno, sploh le v sklonu.

Na pr. *V sili je Bog pomočnik.* (Ravn.) — *Marija Terezija je bila slavna vladarica.* — *Stariši so naši največji dobrotniki.* — *V mladosti smo si bili dobri prijatelji in tovariši.* *V mladosti smo si bile dobre prijateljice in tovarišice.* — *Beseda je najlepši dar božji.* (Slom.) — *Obleka ljudi je kazalo njih misli.* (Cegn.) — *Oči so zrcalo človeškega srca.* — *Knjige so naši najzvestejši prijatelji.*

c) Pridevno povedno določilo se ujema z osebkom v spolu, sklonu in številu; na pr. *Meč tvoj, glava moja.* (N. pr.) — *Število naših dni je kratko.* (Ravn.) — *Čednost je Bogu in ljudem draga.* (N. pr.) — *Prešernove pesmi so krasne.*

§ 234. Vazne so sledeče posebnosti:

a) Glagol *sem, biti* se ujema navadno z osebkom; če je pa povedno določilo tehtnejše od osebke besede, tedaj se ravna rajši po njem. Na pr. *Pobožna dejanja so visoka lestva v*

nebesa. (Cegn.) — *Temna ječa mu je bilo prijetno stanovalo.* (Ravn.) — *Kdo so ti možje?*

b) Kadar tvori osebkovo besedo kak nedoločen ali določen števnik (od pet začenshi) z délnim roditelnikom, tedaj stoji določni glagol v ednini srednjega spola, povedno določilo pa se ujema z délnim roditelnikom v sklonu, spolu in številu.

Na pr. *Devet igralcev še enega petelina ne redi.* (N. pr.) — *Veliko ljudi je razgrinjalo svoja oblačila po poti.* (Met.) — *Veliko ljudi je poklicanih, malo izvoljenih.* (Ravn.) — *Kar jih je bilo pravičnih, vsi so bili oti.* — *Tri tisoč vojakov se bo vzdignilo nad sovražnika.* — *Mnogo vojske je bilo ujete.*

c) V srednjem spolu stoji povedek, kadar se kako dejanje ali stanje opisuje brez osebkove besede, in pri samostalnikih groza, strah, sram, škoda, konec, pol.

Na pr. *Bilo je pozno v prosincu; metlo je strašno; po cestah in ulicah se je kadilo od snega.* (Erj.) — *Grmelo je in bliskalo, da nas je bilo groza.* — *Toliko ga je bilo sram, kakor volka strah.* (N. pr.) — *Konec je bilo vsega sveta.* (Ravn.) — *Groza me je bilo viharja.* — *Kakor se bo godlo, tako se bo plesalo.* (N. pr.)

č) Kadar je pri glagolu *sem*, *biti* osebkova beseda kazalni zaimke *ta*, *ta*, *to*, povedno določilo pa kak samostalni, tedaj se zaimke ali ujema s povednim določilom v spolu in številu, ali pa se dene v srednji spol edninskega števila; na pr. *Ta je kralj vseh kraljev.* — *Ti so sosedovi sinovi.* — *To je moj brat; to sta moji sestri; to so moji znanci.* — *To mi je plug in brana.* (N. pr.) — *To so ptiči brez perja.* (N. pr.)

Opomba. Nemški *es* se sploh ne sloveni, na pr. *grmi* — *es donnert*; *potok šumi* — *es rauscht der Bach* itd.; včasih se pa prestavlja s kazalnim *to*, na pr. *to je kralj* — *es ist der König*; *to sem jaz* — *ich bin es*; *to so sosedovi otroci* — *die Kinder des Nachbars sind es*.

Es ist schön, ali: *das ist schön* — *to je lepo*; *das ist schlecht* — *to je slabo*; češče pa tudi: *ta je lepa*, *ta je slaba* (po vplivu izpuščenega samostalnika: reč, stvar); *ta je bosa* — *das ist eine Erfindung*.

d) Z osebkovo besedo v ednini se družijo povedki ali povedno določilo večkrat v množini moškega spola, in sicer:

1. kadar govori preprosti Slovenec o osebah, katere posebno spoštuje; na pr. *Boljši mati so mrtva, kakor živa mačeha.* (N. ps.) — *Oče bolehajo.* — *Scelilo bo mater, ki bolni ležé.* (Vilh.)

2. Kadar je osebkova beseda kako skupno ime, kakor *gospoda, družina, žlahta, deca*; na pr. *Gospoda se spogledajo, smrt mu prizanesejo.* (N. ps.) — *Gospoda so vsi malojedni.* (N. pr.) — *Prišli k njej so žlahta njena.* (N. ps.)

V pisni slovenščini je vendar navadna ednina; na pr. *To mi huda mati je storila.* (N. ps.) — *Hiti naproti mu družina.* (N. ps.) — *Vsa gospoda dunajska vidi tamkaj naju lahkó.* (N. ps.) — *Žlahta je prišla.*

B. Vezanje povedka z več osebki.

§ 235. Kadar ima stavek dva ali več osebkov, tedaj stoji določni glagol, kakor tudi povedno določilo v ednini, dvojini ali množini, in sicer:

a) v ednini, če se smatrajo vse osebkove besede za eno celoto, posebno pri sorodnih rečeh. Ako so osebkove besede raznega spola, tedaj se ravna spol po bližnjem imenu. Na pr. *Laž in zvijača pogine, le resnica in pravica ostane.* (Ravn.) — *Delo in čas dela bodi starosti in moči primeren!* (Vrt.) — *Strah in trepetanje je prišlo nad mene.* (Dalm.) — *Človeku je potrebna jed in oblačilo.* (Met.)

b) v dvojini, če se govori o dveh osebkih v ednini, katerih si ne mislimo kot eno reč ali celoto. Ako sta osebkova raznega spola ali razni osebi, ima moški spol prednost pred ženskim in ženski pred srednjim in enako tudi prva oseba pred drugo in druga pred tretjo.

Na pr. *Žamet in svila pogasita ogenj na ognjišču.* (N. pr.) — *Mati in hči sta pridni gospodinji.* — *Adam in Eva sta grešila v raj.* — *Jaz in ti sva si dobra prijatelja.* — *Ogenj in voda dobro služita, slabo gospodarita.* (N. pr.)

Opomba. 1. Včasi stoji namesto ednine dvojina, ker imamo dva osebkova v mislih, od katerih pa se eden izraža z orodnikom; na pr. *Vsako nedeljo greva z očetom v mesto* (= *greva jaz in oče v mesto*). — *Divjá kot morje, kadar se borita za prmoč z vetrom.* (Cankar.)

2. Z ženskim in srednjim samostalnikom kot osebkom se veže v dvojini določni glagol večinoma v moškem spolu; to pa odtod, ker služi mnogim Slovincem moška oblika v dvojini tudi za ženski in srednji spol (gl. § 146., op.). Na pr. *Nebo in zemlja sta zrcalo božje vsemogočnosti.* (Ravn.)

Po tem vplivu stoji (toda redkoma) tudi v zloženih časih moški spol namesto ženskega; na pr. *Trdota in usmiljenje še nikoli nista rož rodila.* (Ravn.) — *Znamenja dogodkov strašnih sta poslala zdaj nebo in zemlja.*

c) v množini, če ima stavek več osebkov. Ako so osebki raznega spola ali razne osebe, tedaj se ravna spol po imenitnejšem imenu, kakor v dvojini. To velja tudi o stavku z dvema osebkom, če stoji eden v množini. Na pr. *Čast, zakon in oko ne trpé šale.* (N. pr.) — *Najboljša pratika so gore in podnebje.* (Cegn.) — *Drage so zlato in jagode, pa dražji so še modrih ljudi izreki.* (Ravn.) — *Sršeni, ose in čebele bodo vedno prepir imeli.* (N. pr.) — *Tudi jedi vzemi s seboj, da boste ti in oni živež imeli.* (Ravn.)

Opomba. Kadar se veže povedek le z enim osebkom in se pri drugih le v mislih dodeva, tedaj se ujema sploh le s tistim, h kateremu naravnost pripada; na pr. *Idi zdaj iz barke ti, tvoja žena, tvoji sinovi in tvoje snehe!* (Ravn.)

III. Prilastek.

§ 236. Prilastek, pojasnilo samostalnih imen, razpada na priredne in podredne prilastke.

a) Priredni prilastki se ujemajo s svojim samostalnikom v sklonu, spolu in številu, samostalniški le v sklonu; na pr. *Brezovo olje zaceli razvade mladih dni.* (Slom.) — *Mesto Vineta je svoje dni jako slovelo.* — *O kralju Matjažu pojejo najstarejše slovenske narodne pesmi.* — *Mesto Atene je bilo središče grške omike in znanosti.*

b) Podredni prilastki se dodevajo samostalniku v roditelstvu, ali pa v kakem odvisnem sklonu v zvezi s predlogom; na pr. *Steza časti je ledena gaz.* (N. pr.) — *Razvaline življenja novine.* (N. pr.) — *Ključ od vrat; bitje pri uri; mlin na sapo.*

A. Priredni prilastki.

§ 237. Za priredne prilastke nam služijo:

a) pridevniki, deležniki, pridevni zaimki in števnik, ki se skladajo s svojim samostalnikom v sklonu, spolu in številu; na pr. *Vsaka reč ima svojo solnčno in senčno stran.* (N. pr.) — *Žareča zarja naznanja piharja.* (N. pr.) — *Dober glas seže v deveto vas.* (N. pr.)

Opomba. Zavoljo krepkoglasja se rabi včas namesto pridevnika samostalno imé, ki stoji navadno za samostalnikom; na pr. *lev kosmatinec* = *kosmati lev*; *ptica pevačica* = *pevna ptica*; *šiba strahovalka* = *strahovalna šiba*; *vojaki junaki* = *junaški vojaki*; *kmetje siromaki* = *siromašni kmetje*.

b) samostalniki v istem sklonu s samostalnikom ali zaimkom, da ga opišejo po njegovi veljavi ali bitnosti. Tak neodvisen samostalniški prilastek imenujemo **pristavek** (apozicija). Na pr. *Kralj Matjaž, narodni junak slovenski, spi pod Triglavom, najvišjo goro na Slovenskem.* — *Sv. Ciril in Metod, slovanska blagovestnika, sta začetnika slovanskega slovstva.* — *Od mene, tvojega prijatelja, ne smeš pričakovati slabih nasvetov.*

Opomba. 1. Semkaj spada prav za prav tudi prilastek, ki se po členici kot prideva samostalniku; na pr. *Živel je mož kot kristjan, umrl kot svetnik.* — *Kot vdano jagnje na oltarju padi!* (Cegn.)

2. Kratki naslovi ali kratka pojasnila osebnih imen se zvežejo kot pristavki s svojim imenom v ožjo celoto in tedaj stojé pred imenom; na pr. *baron Žiga Cojz; pesnik Prešeren; mesto Dunaj; dežela Avstrija; slavni avstrijski vojskovodja Radecki.*

Daljši, zlasti poudarjeni pristavki pa stojé za imenom, katero pojasnjujejo; na pr. *Radecki, slavni avstrijski vojskovodja, je umrl l. 1858.* — *Jaz, tvoj oče, imam pravico, tebi, svojemu sinu, zapovedovati.*

3. Samostalniški prilastek ostane včasí (zlasti v narodnih pesmih) neizpremenjen, kakor *gospod, mojster, kralj* in še nekaj drugih; na pr. *Išče svojega gospoda, žlahtnega gospod Baroda.* (N. ps.) — *Zapoj o kralj Matjažu!* — *Alenčica, kralj Matjaževa sestríca.*

B. Podredni prilastki.

§ 238. Za podredne prilastke nam rabijo:

a) samostalniki v rodilniku, in sicer:

1. pri pojmovnih imenih, na pr. *Bukve modrosti; lepota narave; hram pobožnosti; spona sužnosti; kratkost življenja; krasota stvarjenja; pomen umetnosti; šola kreposti.*

2. pri osebnih imenih, pa le tedaj, kadar imajo kak prilastek pri sebi; na pr. *Skrb ljube matere; ljubezen pobožnega sina; običaji primorskih Slovencev; hiša kralja Davida; moč Boga, ki je ustvaril nebo in zemljo.*

Opomba. 1. Včasí, zlasti v vezani besedi, se nahaja osebno ime brez prilastka v rodilniku, pojmovno pa je kot priredni prilastek v pridevnik izpremenjeno; na pr. *Grehi otrok so po navadi pregrehe starišev.* (Slom.) — *Na prestol ljudstev se je usedla sprava.* (Cegn.) — *Resnice vere = verske resnice; bukke modrosti = modrostne bukke.*

2. Tu pa tam stoji samostalnik v dajalniku, ki nadomešča priredni svojilni prilastek ali prilastkov rodilnik; na pr. *Zrcalo pravemu jeziku = zrcalo pravega jezika.* (Levst.) — *Spomin je človeku (namesto človekov) najzvestejši prijatelj.* (Pr.) — *Roko starcu (starčevu) Lambergar poljubi.* (N. ps.) — *Bog je oče vsem ljudem.*

b) samostalniki v zvezi s predlogi, na pr. *Lepota na duši in snažnost v noši sta si pogostoma sestri.* — *Vreteno od kolo-vrata; olupek od jabolka; oje pri vozu; mlin na vodi; strela izpod neba; pokrov za na kadi; vrč iz ila; oklep za na prsi.*

C. Izpreminjava podrednih v priredne prilastke.

§ 239. Osebnih imen brez prilastkovega določila ne trpi slovenščina v rodilniku za drugimi samostalniki. Zató se izpreminja vsak goli rodilnik, t. j. podredni prilastek, drugih jezikov, ki zaznamuje last ali čigavost živčih stvari, praviloma v svojilni pridevnik, t. j. v **priredni prilastek**.

a) Če se prisoja last ali svojina kaki posamezni določni osebi, tedaj se tvori pridevnik od moških samostalnikov na **-ov (-ev)**, od ženskih na **-in** (gl. § 211.); na pr. *Hči skopuhova je dostikrat žena požeruhova* (ne: *hči skopuha ... žena požeruha*). (N. pr.) — *Lenoba je vragova mreža*. (N. pr.) — *Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti*. (Kos.) — *V materino srce je zapisan vsak otročič in domačin*. (Trst.) — *Davidova umetnost na harpo mu je odprla kraljeva vrata*. (Ravn.) — *Enako tare smrt ženinov venec in nevestin šapelj*. (Led.)

Opomba. Semkaj spadajo tudi imena živali, rastlin in nekaterih posebljenih stvari (gl. § 211.); na pr. *Suščev prah gre z zlatom na vago*. (N. pr.) — *Sladko je meso polhovo, ali krhko drevo bukovo*. (N. ps.) — *Hoja pravičnikov je zarjini luči enaka*. (Ravn.) — *Kamor daleč pridejo, daleč k vodi Kolpini*. (N. ps.)

b) Kadar se govori o splošni lastnini ali lastnosti vseh ljudi ali živali itd., tedaj se jemlje v rabo svojilni pridevnik na **-ski**, pri ženskih na **-ji**; na pr. *Po nebu se ptičji poganja oblak*. (Levst.) — *Človeška misel je ko petelin na strehi*. (Ravn.) — *Ako ti levska koža ni dovolj, še lisičje poišči!* (N. pr.) — *Nebo je čisto ko ribje oko*.

§ 240. Pri rečnih in pojmovnih imenih stoji **priredni prilastek** namesto podrednega, kadar se prideva kot določilna beseda (Bestimmungswort) samostalniku. Nemškemu jeziku služijo v ta namen večinoma sestavljenke samostalnih imen.

Taki priredni prilastki pomenjajo:

a) lastnika ali posestnika omenjenega imena, kakor *telesna lepota* (ne: *lepota telesa*, pač pa: *lepota človeškega telesa*;

Schönheit des Körpers = Körperschönheit), *solnčni žar*, *smrtna kosa*, *hišna streha*, *gromska strela*, *nebeška modrina*, *mestno glavarstvo*, *želodova skledica*, *jabolkov olupek*.

b) predmet dejavnosti, kakor *božje češčenje* (nam. *češčenje Bogá*, Verehrung Gottes = Gottesverehrung), *človeško odrešenje*, *pšenična žetev*, *jeruzalemska oblega*, *šolski vodja*, *otroška vzgoja*.

c) snov, iz katere je kaj, kakor *trnjeva krona* (nam. *krona iz trnja*, Dornenkrona), *svilni trak*, *svinčena ruda*, *kamenena miza*, *lesena posoda*, *kruhova skorja*, *ognjena kepa*.

č) kraj ali čas, kakor *nebeška plača* (nam. *plača v nebesih*, Himmelslohn), *jutrova dežela*, *večerno solnce*, *jutruja molitev*.

IV. Predmet.

§ 241. Predmet je tisti stavkov člen, ki dopolnjuje glagol ali pridevnik. Mnogi glagoli in pridevniki potrebujejo namreč še posebnega dopolnila, da se izpopolni ali natančneje določi njih pomen.

Za dopolnila nam rabijo samostalniki in zaimki v **odvisnih sklonih** brez predlogov ali tudi s predlogi (predložni predmet).

Na pr. *Iskra zažge velik ogenj.* (N. pr.) — *Lisastemu konju lise ne izbrišeš.* (N. pr.) — *Še muha išče kruha.* (N. pr.) — *Človek se veseli svoje prostosti.* — *Delavec je vreden plačila.* (N. pr.) — *Človek je enak dimu na strehi.* (Cegn.) — *Zvižča je sili kos.* (N. pr.) — *Kdo vé za prave sreče dom?* — *Loka, z dišečimi cveticami bogata, je prijetna ljudem in živalim.* — *Kogar Bog ljubi, tega kaznuje.* (N. pr.) — *Mož beseda ne pozabi na svojo obljubo.* — *Človek hrepeni po sreči in blagostanju.*

V. Prislov.

§ 242. Prislovi ali prislovna določila pojasnjujejo dejanje ali stanje z ozirom na kraj, čas, način in vzrok; zato jih ločimo v krajevne, časovne, načinovne in vzročne prislove.

Za prislovna določila nam služijo:

a) samostalniki s predlogi, redkoma brez predlogov; na pr. *Iz oblaka blagor pride.* (Kos.) — *Po slabi tovarišiji rada*

glava boli. (N. pr.) — *Blago se po niti nabira, po vrvi zapravlja.* (N. pr.) — *Veselja mi srce igra.* (N. ps.)

b) razni prislovi, na pr. *Previdnost nikjer ne škoduje.* (N. pr.) — *Velike skrbi zgodaj lase ubelijo.* (N. pr.) — *Kdor visoko leta, nizko obsedi.* (N. pr.)

c) namenilnik kot vzročno določilo, ki izraža namen pri glagolih premikanja; na pr. *Pridi delat!* — *Kmet gre orat.* — *Sv. Ciril in Metod sta prišla na Velikomoravsko oznanjat sveto vero.*

VI. O nikalnosti.

§ 243. a) V nikalnem stavku se osebk u dejavnost zanikava. Nikalnica je **ne**, ki se nahaja ali sama, ali z drugimi nikalnimi besedami v stavku.

Nikalnica **ne** stoji vselej pred določnim glagolom. Z glagoli *sem, imam, hočem* se zraščaja v *nisem, nimam, nočem*.

Na pr. *Nesreča ne orje, ne seje in vendar dobro živi.* (N. pr.) — *Jabolko ne pade daleč od drevesa.* (N. pr.) — *Z veliko gospodo ni dobro črešenj zobati.* (N. pr.) — *Kdor noče zlepa, mora zgrda.* (N. pr.) — *Ne bodi presladek, da se kdo s teboj ne posladka.* (N. pr.) — *Kdor nima v glavi, naj ne izkuša na visoko!* (N. pr.)

b) Ena ali več zloženih nikalnic v stavku dobi še le v zvezi z nikalnico **ne** svoj nikalni pomen. Dve ali več nikalnic ne potrjuje torej povedi, kakor v latinščini in nemščini. temveč jo še bolj zanikava, kakor v grščini; na pr. *Nihče ne gre rad prvi na led.* (N. pr.) — *Nikoli nič ne počenjaj zoper božjo zapoved!* (Ravn.) — *Skopuh nikoli nikomur ničesar rad ne dá.*

c) Nikalnost se odpravi, t. j. stavek postane trdilen:

1. če je razen nikalnice **ne** še druga, z nikalnim **ne** sestavljena beseda v stavku; na pr. *Gospodova molitev ni kristjanu neznana.* — *Bogu ni nič nemogoče.*

2. če stoji nikalnica **ne** tik pred drugo nikalno besedo; na pr. *Ne nikoli, ampak vsak dan grešimo.* — *Ne nobeno uro, ampak vsak hip je človek v nevarnosti.*

VII. O naglašanju stavkovih členov.

§ 244. Naglašanje posameznih besed v stavku se ravna ali po naravni veljavi stavkovih členov, ali po volji govornika. Glavno pravilo za naglašanje bodi: Poudarek se opira na najvažnejšo besedo v stavku!

Če poudarjamo besede po njih naravni veljavi, tedaj si pomni:

a) V stavku, ki ima le glavna člena, se poudarja povedek; na pr. *Solnce sije.* — *Luna sveti.* — *Zvezde migljajo.*

b) Prilastek se izgovarja krepkeje mimo njegovega samostalnika; na pr. *Zlata roka železna vrata prebije.* (N. pr.) — *Čista voda je najzdravejša pijača.* (Slom.)

c) Predmet dobiva naglas pred povedkom; če je več predmetov v stavku, tedaj se izgovarja rečni ali pojmovni krepkeje od osebnega; na pr. *Petje razveseljuje srce.* — *Pesem preganja človeku skrbi.* (N. pr.) — *Lažniku še resnice ne verjamemo.* (N. pr.)

č) Na prislovna določila se deva poudarek pred glagolom; če jih je več, se poudarja krajevni prislov bolj mimo časovnega, vzročni bolj od krajevnega, načinovni bolj od vzročnega; na pr. *Kdor nazaj gleda, naprej pade.* (N. pr.) — *Po storjenem delu človek sladko počiva.* (N. pr.) — *V jeseni za vsakim grmom dež.* (N. pr.)

VIII. Razčlemba prostega stavka.

§ 245. Prosti stavek začnemo razčlenjati, t. j. njegove stavkove člene določati, s tem, da poiščemo najprej **povedek**, t. j. določni glagol, na katerem spoznamo osebo, število, čas in naklon.

Za povedkom določimo na vprašanje kdo ali kaj? osebkovo besedo (osebek), pri takozvanih nepopolnih glagolih tudi povedno določilo; nató predmete, prilastke in prislovna določila s pomočjo primernih vprašanj: koga ali kaj? komu ali čemu? koga ali česa? kakšen? kje? kam? kod? kdaj? kolikokrat? kako? koliko? itd.

Na pr. 1. *Pridni kmet seje spomladi žito na rodovitnem polju.*

	Stavkov člen	navprašanje	Govorni razpol	oblika
<i>Pridni</i>	prilastek	kakšen?	pridevnik	} edn. im. } mošk. spola
<i>kmet</i>	osebkova beseda	kdo?	samostalnik	
<i>seje</i>	povedek		glagol	3. edn. os. sed. dol.
<i>žito</i>	predmet v tož.	kaj?	samostalnik	edn. tož. sr. sp.
<i>spomladi</i>	časovno dol.	kdaj?	prislov	(samost. v mest.)
<i>na</i>	} krajevno } določilo	} kje?	predlog z mest.	
<i>rodovitnem</i>			pridevnik	} edn. mest. } sred. sp.
<i>polju.</i>			samostalnik	

2. *Priden učenec hoče v šoli biti vedno prvi.*

hoče (povedek)

učenec
(osebkova beseda)

biti
(predmet)

priden
(prilastek)

prvi
(povedno dol.)

v šoli
(krajevno dol.)

vedno
(časovno dol.)

3. *Dober kralj biti je težka naloga.*

je (povedek)

biti
(osebkova beseda)

naloga
(povedno dol.)

kralj
(povedni imenov.)

težka
(prilastek)

dober
(prilastek)

4. *Nisem vreden tvoj sin se imenovati.*

Nisem (povedek)

vreden (povedno določilo)

se imenovati (predmet; nedol. nam. rod.)

sin (povedni imenov.)

tvoj (prilastek)

O imenih.

A. Samostalni.

I. O spolu.

§ 246. Samostalniki imajo trojen spol: moški, ženski, srednji. Spol samostalnih imen se ne preminja; vendar imamo nekaj samostalnikov, ki jih jemljemo zdaj v tem, zdaj v onem spolu, v isti ali v razni obliki v rabo.

a) V razni obliki istega pomena in spola nam služijo, na pr. *britev* — *britva*, *cerkev* — *cerkva* in več sličnih na *-ev* in *-va*; *jablan* (*i*) — *jablana* (*e*), *lakot* — *lakota*, *postelj* — *postelja*, *povodenj* — *povodnja*, *mér* (Richtung) — *mera* (Maß).

b) V istem pomenu raznega spola so, na pr. *brezden* — *brezдно*, *bruna* — *bruno*, *čudež* — *čudo* (*čudesa*, *čuda*), *čut* (*a*) — *čut* (*i*), *pečat* (*a*) — *pečat* (*i*), *pekel* — *peklo*, *sled* (*ú*) — *sled* (*i*), *topol* (*a*) — *topol* (*i*).

c) V raznem spolu raznega pomena nam rabijo, na pr. *govedo* sr. (das Rind) — *goved* (*i*) ž. (das Rindvieh = *goveda*); *hrast* m. (dob) — *hrast* (*i*) ž. (hraščevina); *lov* m. (Jagd) — *lov* (*i*) ž. (Fang); *red* m. (Ordnung) — *red* (*i*) ž. (Reihe).

§ 247. Nekateri moški samostalniki nam rabijo v množini včasih v srednjem spolu (toda ne v pisni slovenščini razen *pot*); na pr. *Polna lonca rada vzkipe*. (N. pr.) — *Dola se zagrinjajo v žito*. (Ravn.) — *Vsa kota iztakniti*. — *Svoja pota hoditi*.

Opomba. Naravni (prirojeni) spol ima prednost pred slovničnim; zato se jemlje tudi beseda *dekle* in *deklíč* (prva slovnično srednjega, druga moškega spola) rada z ženskim spolom v rabo; na pr. *Dekle po vrtu šetala*. (N. ps.) — *Sama je očetu pridna dekle pastirčila*. (Ravn.) — *Pokličí mi dekleta!* (Ravn.) — *Ona je vrstna deklíč; deklíči so igrale*. (Navr.)

II. O številu.

§ 248. Imena nam služijo v ednini, dvojini ali množini; rabi nam pa:

a) ednina, kadar govorimo o eni stvari ali reči; na pr. *Slepec ne more slepca voditi*. (N. pr.) — *Smrt nosi koso, ne sekire*. (N. pr.) — *Velika ptica potrebuje velikega gnezda*. (N. pr.)

Opomba. V skupnem pomenu znači ednina tudi množino stvari in reči; na pr. *Listje se osiplje*. — *Turka homo pozobali*. — *Malo kupca, veliko črva*.

b) dvojina, kadar govorimo o dveh stvareh ali rečeh; vendar govorimo o telesnih udih, ki jih imamo po dva, rajši v množini, če jih ne poudarjamo. Na pr. *Kadar dva psa eno kost glojeta, se rada skoljeta*. (N. pr.) — *Kjer ti jezik obnemore, tam moraš z rokama potisniti*. (N. pr.) — *Z očmi vidimo, z ušesi slišimo, z rokami delamo*. — *Na kolena pasti*. — *Z obema nogama teptati*. — *Pod noge se komu dati*.

c) množina, kadar govorimo o več stvareh ali rečeh; na pr. *Čudni so potje človeškega življenja*. (N. pr.) — *Kolikor glav, toliko misli*. (N. pr.) — *Otroci in norci resnico govoré*. (N. pr.)

§ 249. Nekateri samostalniki nam služijo samo v ednini, drugi le v množini.

a) V ednini nam rabijo:

1. lastna imena v edninski obliki, če jih ne vzamemo v občem pomenu v rabo; na pr. *Prešeren, Sava, Zagreb*.

2. skupna imena, ki izražajo nedoločno množino stvari ali reči; na pr. *Deca joče*. — *Goved muka*. — *Listje rumeni*. — *Grozdje je dozorelo*.

Kadar pa govorimo o določni množini stvari ali reči, jemljemo namesto skupnih imen njih občne samostalnike v

rabo; na pr. *Klasje* je prazno. *Sedem polnih klasov* pomenja *sedem rodovitnih let*. — *Grozdje dozoreva*. *Trije grozdi* so dozoreli. — *Perje za kapo*. *Tri pera* (peresa) je za klobuk dejal. — *Drevje cvete*. *Štiri drevesa* cvetó.

3. samostalniki, ki pomenjajo kako lastnost ali kakovost, na pr. *milosrčnost*, *hvaležnost*, *lenoba*, *pridnost*, *trohnoba*.

b) Le v **množini** nam rabijo sledeči samostalniki:

1. moškega spola: *gostosevci* (rod. *gostosevcev*), *možgani*, *otrobi*, *rezanci*, *senci*, *stariši*, *zmedki*.

2. ženskega spola: *brke* (rod. *brk*), *bukve*, *burkle*, *citre*, *gare*, *garje*, *grablje*, *hlače*, *ikre*, *klešče*, *koline*, *lisice* (okovi), *mekine*, *nečkè* (*niške*), *nožnice*, *novice* (*novine*), *pomije*, *statve*, *škarje*, *toplice*, *tropine*, *vice*, *vile*, *vilice*, *vislice*, — *cepi* (rod. *cepi*), *duri* (*dveri*), *gosli*, *jasli*, *obrvi*, *prsi*, *sani*, *svisli*, *zjedí*.

3. srednjega spola: *drva* (rod. *drv*), *jetra*, *kola* (voz), *nosila*, *pljuča*, *tla*, *usta*, *vešala*, *vrata*.

4. Tudi več lastnih imen, posebno mestnih in vaških, na pr. *Benetke* (rod. *Benetek*), *Borovlje*, *Draždani*, *Konjice*, *Lesce*, *Poličane*, *Poreče*, *Železniki*. *Pompeji* — *Pompejev*; *Atene* — *Aten*.

III. O sklonih.

§ 250. Skloni so neodvisni (*casus recti*) ali odvisni (*casus obliqui*). Neodvisnika sta imenovalnik in zvalnik; drugi skloni so odvisniki, ker nimajo samostalnosti, temveč zavisijo od glagolov ali od drugih besed v stavku.

Mestnik in orodnik se rabita sedaj le v zvezi s predlogi; brez predlogov nam služita še kot prislovno določilo, kakor *jutri*, *drevi*, *sinoči*, *jeseni*; *mestoma*, *križem svetá*, *ravnim pôtem*; *čudom se čuditi*.

Imenovalnik.

§ 251. 1. Imenovalnik je pravi sklon za osebkovo besedo na vprašanje *kdo* ali *kaj?* in določuje natančneje osebek, ki tiči v določnem glagolu (**osebkov imenovalnik**). Na pr. *Mi učenci se igramo*. — *Mladenci in deklice pojó*. — *Kmet gospoda redi*. (N. pr.) — *Drevo pade, kamor visi*. (N. pr.) — *Sloga jači, nesloga tlači*. (N. pr.)

2. Imenovalnik nam rabi kot povedno določilo (**povedni imenovalnik**), in sicer:

a) pri glagolu **sem**, **biti** na vprašanje: *kaj je, čigav je ali kakšen je osebek*; na pr. *Hrabri vojaki smo in čvrsti fantje, pa ne mevže.* — *Bodite poštenjaki od nog do glave!* — *Rokodelstvo je lepa dota.* (Cegn.) — *Sablja tvoja, roka moja.* (N. pr.) — *Smrt je slepa.* (N. pr.) — *Bodi pameten!*

b) pri glagolih: *ostati, postati, nastati, prihajati, nastopiti* itd.; na pr. *Pravi prijatelj ostane zvest tudi v nesreči.* — *Bahač postane berač.* (Slom.)

c) pri glagolih: *imenovati se, klicati se, zvati se, praviti, reči, sloveti, videti se, zdeti se* itd.; na pr. *Sveti Mohor se imenuje apostol Slovencev.* — *Kdo se vam zdi največji prijatelj na svetu?*

3. V imenovalniku, z osebkom se ujemajoč, stoji prilastek, kadar služi povedku v pojasnilo (**povedni prilastek**); na pr. *V visok stolp rada strela trešči.* (N. pr.) — *Bosa hodi sirota po produ.* — *Žalostne zapuščajo ptice v jeseni naše kraje.* — *V Kranju ležita pesnika Prešeren in Jenko pokopana.*

Zvalnik.

§ 252. Zvalnik, ki se je v prvotni obliki ohranil samo v nekaterih besedah (gl. § 53. op. 1.), stoji:

a) kadar koga po imenu pokličemo, zlasti pri velelniku, kateremu služi ob enem kot osebkova beseda v pojasnilo; na pr. *Aj ti brate!* — *Tiho, fantje!* — *Oj škrjanče mali!* (Levst.) — *Vojaki, primite za orožje!* — *Pomagaj si sam, prijatelj!*

b) kadar od radosti, žalosti ali začudenja vzkliknemo; na pr. *Oj ti roža, krasna roža!* — *Aj ti trnje, ostro trnje!* — *O luč izobraženja!* (Vrt.) — *O grdoba laži!* (Ravn.)

c) V narodnih pesmih se rabi včasih zvalnikova oblika za imenovalnik; na pr. *Mu odpisal je Adame, Siska vrli poglavare.* (N. ps.) — *Pravi Ravbarju Andreje.* (N. ps.)

Tožilnik.

§ 253. Tožilnik imenuje na vprašanje *koga ali kaj?* stvar ali reč, na katero prehaja dejavnost glagolova.

a) Tožilnik kot predmet.

§ 254. Svoj predmet imajo v tožilniku:

a) vsi **prehajalni** glagoli v trdilnem reku, kadar se njih dejavnost črez ves predmet razteza (gl. § 265.); na pr. *Bog ljubi pravico in sovraži hudobno dejanje.* (Ravn.) — *Očetov blagoslov hiše zida, materina kletev pa jih razdira.* (Dalm.) — *Izderi bruno iz svojega očesa in potlej glej izdreti pazdér iz očesa svojega brata!* (Met.)

b) nekateri neprehajalni glagoli s predmetom, ki je istega korena ali pomena z glagolom (**notranji predmet**); na pr. *Junaci domačije mirno smrtno spanje spé.* (Jenko.) — *Boj krvavi Valjhun že dolgo bije za krščansko vero.* (Preš.) — *In šel je boj bojvat brez upa zmage.* (Preš.) — *Najboljše je srednjo pót hoditi.*

c) glagoli *boleti, srbeti, ščemeti, peči, žgati, zebsti, tresti, žuliti, skrbeti* itd., in sicer stoji **oseba v tožilniku**, reč pa, ki povzroča nepovoljni čut, v imenovalniku; na pr. *Kjer me srbi, tam se čoham.* (N. pr.) — *Vsak sam vé, kje ga črevelj žuli.* (N. pr.) — *Po slabi tovarišiji človeka rada glava boli.* (N. pr.)

č) samostalniki *groza, strah, sram, skrb, konec, misel, volja*, kadar jih z glagolom **sem, biti** v 3. edninski osebi srednjega spola jemljemo v rabo; in sicer stoji **osebni predmet** v tožilniku, rečni pa v rodilniku. Na pr. *Toliko ga je sram, kakor volka strah.* (N. pr.) — *Groza mē je bilo nočne pošasti.* — *Dete je bilo strah.* — *Mater je bilo skrb otroka.* — *Učence je bilo sram, da niso dobro znali.* — *Misel me je; groza jo je; strah nas bo; volja vas je (je bilo, bi bilo).*

V nikalnih stavkih stoji osebni predmet v rodilniku; na pr. *Lovcev ni groza strmečih čeri.* (Cegn.) — *Matere ni bilo skrb otroka.*

Opomba. 1. Osebni predmet je zavisen od samostalnika *groza, skrb* itd. in od glagola *sem, biti*, ki sta pojmovno tesno združena. *Skrb biti* je toliko, kakor *skrbeti*; na pr. *skrb me je = skrbi me.*

2. Včasih stoji osebni predmet tudi v rodilniku namesto v tožilniku; na pr. *Ženskih je skrb snage, moških pa učenosti.* (Vodn.) — *Poprej bode nas konec ko naših del.* (Slom.) — Tu se kaže najbrž vpliv samostalnikov *skrb, konec* itd.

§ 255. Dva tožilnika imajo pri sebi, in sicer **predmetni in povedni tožilnik** (zadnjega rajši s predlogom *za*):

a) glagoli *imenovati*, *postaviti*, *izvoliti*, *izbrati* (pri teh stoji navadno povedni tožilnik s predlogom *za*), *storiti*, *narediti*, *delati se*, *spoznati* itd.

Na pr. *Gospoda* (= *za gospoda*) *svojih del si ga postavil*. (Ravn.) — *Samoto tovarišico* (= *za tovarišico*) *si izvoli!* (Žem.) — *Storil se bom mrtvega!* (N. ps.) — *Koga si boš tovariša izbral?* (Slom.) — *Moj polk se dela nevednega mojih zakonov*. (Dalm.)

Imenovali so ga strica. — *Postavili (izvolili, izbrali) so si ga župana*, navadno: *za župana*, včasih tudi: *županom*. — *Imenovali so ga za učitelja*, ali tudi: *učiteljem*. (Tu stoji **povedni orodnik** namesto povednega tožilnika.)

b) glagoli, ki pomenjajo koga za kaj imeti, kakor *imeti*, *smatrati*, *čislati*, *ceniti*, *častiti* itd., toda brez predloga *za* ali brez členice *kot* le poredkoma. Na pr. *Stvarnika, dobrotnika in očeta ga častite!* (Pot.) — *Ne imej vsega za resnico*, kar ljudje govoré. — *Vsi ga poznajo kot vestnega delavca*.

§ 256. Z dvojnimi predmeti, osebnimi in rečnimi, se veže glagol *učiti*, in sicer s tožilnikom osebe, katero kdo uči, in s tožilnikom reči, katero koga učimo; na pr. *Tujce smo učili našo besedo, sebe pa ne*. (Vodn.) — *Po skrivnjavah učiš me modrost*. (Ravn.)

Namesto rečnega tožilnika stoji češče rodilnik (§ 269. c), na pr. *Ravne učite nas hoje!* (Greg.) — *Iz mladega nas pobožnosti in strahu božjega učé*. (Ravn.) — *Učite me modrosti božje!*

Opomba. Z osebnimi in rečnimi tožilniki so vezeta včasih tudi glagola *vprašati* in *stati* (stanem, kosten); na pr. *Kaj me vprašaš?* — *Nekaj vas hočem vprašati*. — *To te bo stalo glavo*.

Glagol *vprašati* stavi pa rečni predmet rajši v rodilnik ali v kak drug sklon v zvezi s predlogom; na pr. *Česa si ga vprašal?* — *Vprašaj ga sveta!* — *Koga za svet vprašati*. — *Po očetu koga vprašati*.

b) Tožilnik kot prislovno določilo.

§ 257. Tožilnik nam rabi kot prislovno določilo:

a) o času na vprašanje: *kdaj?* *kako dolgo?* pa sploh le tedaj, kadar ima samostalni kak prilastek pri sebi; na pr. *Glava lenuhova vsak dan bolj trda prihaja*. (Slom.) — *Marsikdo nosi*

veselje in žalost v prsih skrito vse življenje. (Cegn.) — *Kar se mlade dni zamudi, ne popravi se vse žive dni.* (Slom.) — *Vsaka reč le en časek trpi.* (N. pr.)

Opomba. Pri posameznih dneh v ednini nam služi tožilnik s predlogom **v** ali **na**, v množini in pri godovih pa mestnik s predlogom **o**, **ob**; na pr. *Tisti čas je Jezus skož setve šel v soboto.* — *Troji učenci delajo, kar se ne sme delati ob sobotah.* (Met.) — *O božiču, o novem letu, o veliki noči, o duhovem, v petek, na veliki ponedeljek, na cretno nedeljo, ob nedeljah in praznikih.*

b) o meri, ceni in teži na vprašanje: *koliko? kako daleč? po čem? kako težko?* itd.; na pr. *Kar sevec na rami nese na polje, se vozi s polja polne vozove domov.* (Ravn.) — *Tri sto komolcev naj bo ladja dolga, petdeset visoka!* (Ravn.) — *Sabljica je težka centa dva.* (N. ps.) — *Tri streljaje je še do mesta; tri sto kron ceniti sliko.*

Dajalnik.

§ 258. Dajalnik odgovarja na vprašanje *komu* ali *čemu?* in služi osobito tistim osebam ali rečem, katerim se daje kaj v oblast ali deležnost.

a) Dajalnik osebne ali duševne deležnosti.

§ 259. V dajalniku stoji oseba ali reč:

a) pri samostalniki: *treba, potreba, mar, skrb, žal, mraz, znoj* itd., kadar jih z glagolom **sem, biti** v 3. edninski osebi srednjega spola jemljemo v rabo. V dajalniku stoji pravi ali logični osebek, ki občuti potrebo, skrb, mraz itd.

Na pr. *Modremu očetu ni treba šibe strahovalke.* — *Naj ti besede žal ne bo, ki pouči me.* (Cegn.) — *Skomina mu je, kdor trdo grozdje je.* (Ravn.) — *Znoj mi je; mraz mi je bilo; mar mi je; ni mu bilo vrste.*

b) pri izrazih: *ime je, pravijo, rekajo, nadehi so* itd. Oseba ali reč, kateri se daje ime, stoji v dajalniku, ime samo pa v imenovalniku (povedni imenovalnik); na pr. *Sova sinici glavana pravi.* (N. pr.) — *Prvencu je bilo ime Ezav, druju Jakob.* (Ravn.) — *Pravi se mu očak, ker je oče vsega naroda.* (Ravn.) — *Ime mu je Štefan, pa mu navadno pravijo Štefak.*

c) pri glagolih, ki značijo razne čute, kakor *hoče se, noče se, toži se, gnusi (gabi, studi) se, zdeha se, dremlje se, sanja se, zdi se, dozdeva se* itd.

Na pr. *Nad hinavščino se studi Bogu.* (Ravn.) — *Komu se ne toži po dobrem prijatelju?* — *Strašne reči so se mi sanjale.* — *Bolniku se gnusijo najboljše jedi.* — *Zdeha se mi; dremlje se mu; dozdeva se jim; hoče se mi piti* (es gelüstet mich, zu trinken); *hotelo se mu je glasno zaječati.*

č) pri glagolu *sem, biti*:

1. kadar je namestnik glagola *imeti* ter naznanja osebo ali reč, katera ima kaj v svoji lasti; na pr. *Laži je plitko dno* (= *laž ima plitko dno*). (N. pr.) — *Vsakemu človeku je dolžnost, da stori, kolikor mu je mogoče.* (Napr.) — *Pastirja zdaj in varuha več vam ni.* (Kos.)

2. kadar nadomešča glagol *morati* ali *moči*; na pr. *Narodno deblo nam je izobraževati.* (Napr.) — *Večno nam ni živeti.* (Led.) — *Bilo vragom vpiti je, bilo vragom je bežati.* (Levst.)

d) pri glagolu *dati* z nedoločnikom; na pr. *Ne daj se nagibati slehernemu vetru.* (Dalm.) — *Moder sin se dá očetu poučiti.* (Dalm.) — *Ne daj otrokom zapovedovati!* (Slom.) — *Mesu ne daj gospodariti tela!* (Vrt.)

e) V dajalnik stopi **povedno določilo** pri nedoločniku, zlasti če se nanaša na predmet v dajalniku; na pr. *Človeku ni dobro samemu biti.* (Ravn.) — *Boljše je lačnemu zaspati, ko dolžnemu ostati* (namreč: *človeku*). (N. pr.) — *Boljše poštenemu umreti, ko sramotnemu živeti.* (N. pr.) — *Vsejanim biti, v grobu stleti je tudi nam odločeno.* (Led.)

§ 260. V dajalnik se deva oseba, kadar dajemo na znanje, da se godi ali ne godi kaj po naši ali po volji drugega, (dajalnik **duševne deležnosti** = dativus ethicus); na pr. *Po Dunaju mi dirja v skok.* (N. ps.) — *To so vam bili pravi korenjaki!* — *Zakaj mi ne ostaneš domá?* — *Fant vam (ti) očeta ne uboga.*

Opomba. 1. V dajalnik stopi tudi povratni zaimек, kadar dela oseba iz lastne moči ali v lastni prid; na pr. *Kdor si vedno izbira, izbirek dobi.* (N. pr.) — *Grede si odpirat gornje line.* (N. ps.) — *Požeruh in pijanec si ne vesta mere.*

2. Semkaj spadajo nekateri stalni izrazi, kakor *bodisi, marsikdo, dasiravno, česitudi* itd.

b) Dajalnik oddaljenega predmeta.

§ 261. V dajalniku stoji oseba ali reč, katera je smoter osebko vi dejavnosti:

a) pri **prehajalnih** glagolih, kadar se imenuje oseba ali reč, na katero prehaja dejavnost kot na bolj oddaljeni predmet, med tem ko stoji rečni predmet v tožilniku; na pr. *Bogu posojuje, kdor ubožcu kaj podeli.* (N. pr.) — *Vrana vrani oči ne izkljuje.* (N. pr.) — *Kdo je utrdil nebu svetle zvezde?* (Vilh.)

b) pri mnogih **neprehajalnih** glagolih, kadar se imenuje oseba ali reč, kateri je dejavnost namenjena; kakor *koristiti, škoditi; pomagati, služiti, streči; veleti, zapovedovati; odgovoriti, braniti; zaupati, slediti, verovati; priseči, dopasti, pretiti; vladati, gospodovati* itd.

Na pr. *Kdor molči, desetim odgovori.* (N. pr.) — *Kdor pomaga drugim iz nadlog, mu rad pomore tudi Bog.* (N. pr.) — *Lažniku ne verjamemo, če tudi resnico govori.* — *Rajši dobrim služim, nego slabim zapovedam.* (N. pr.) — *Dobra izreja brani uboštvo pod streho.* (N. pr.)

c) pri **povratnih** glagolih: *čuditi se, smejati se, posmehovati se, prilizovati se, rogati se, zahvaliti se, smiliti se, znati se, poznati se, videti se, spodobiti se* itd. Na pr. *Vse se čudi lepoti božjega stvarjenja.* (Ravn.) — *Ne posmehuj se sivi glavi!* (Slom.) — *Znalo se je močnemu in srčnemu mladeniču, da bode kdaj slaven junak iz njega.* (Navr.) — *Lepi besedi se spodobi tudi lepa oblika.* (Slom.)

Opomba. Dajalnik nam služi tudi pri tistih povratnikih, ki pomenjajo sploh kako branitev pred vzajemnostjo, ali pa zahtevanje po združenju, kakor *umakniti se, odtegniti se, skriti se, odpovedati se, ogniti se, braniti se komu* (sich wehren gegen jemanden), — *ponuditi se (komu za spremljevalca), pokloniti se* itd.; na pr. *Odtegne žezla, hrupa se zmotnjam.* (Žem.) — *Moč nebeška strašna je, če varstva sponi zmakne se.* (Kos.) — *Bogu se ne moremo skriti.* (Ravn.) — *Pijancu se ogni s senenim vozom!* (N. pr.)

č) pri **pridevnikih**, ki značijo škodo ali korist, bližino ali oddaljenost, enakost ali podobnost, sovraštvo ali prijateljstvo itd., kakor *koristen, škodljiv, primeren, prikladen, enak, pristojen, vdan, všeč, blag, mil, dober* itd.

Na pr. *Vsakemu očesu je reč drugačna.* (Cegn.) — *Zapeljivost je skriti jami podobna.* (N. pr.) — *Sitemu trebuhu še beli kruh ni všeč.* (N. pr.) — *Vsaka huda strast nas dela živini enake.* (Ravn.)

§ 262. V dajalnik se deva oseba ali reč, kateri se godi ali je kaj na korist ali v škodo (dativus commodi et incommodi); na pr. *Sebi seješ, sebi tudi žanješ.* (N. pr.) — *Dobre ceste so velika dobrota vsaki soseski.* (Bl.) — *Prva šola je mladeniču jutrnja zarja.* (Slom.) — *Kdor drugemu jamo koplje, sam v njo pade.* (N. pr.)

§ 263. Dajalnik nam večkrat služi:

a) namesto prilastkovega rodilnika in stoji tedaj sploh pred besedo, kateri kaj prilastuje; na pr. *Pridna gospodinja hiši tri ogle podpira* (= tri ogle hiše). (N. pr.) — *Ne bodi svojemu narodu izdajalec, marveč krepek ščit* (= izdajalec svojega naroda)!

b) namesto prirednega svojilnega prilastka, zlasti namesto svojilnega zaimka (gl. § 238. op. 2.); na pr. *Up je bolniku najzvestejši tovariš* (= bolnikov tovariš). (Pr.) — *Studenci bistri mi tekó, pojé mi čredo* (= moja čredo) in *glavó.* (Pot.) — *V neskončni svet mi plavajo očesa* (= moja očesa), *srce mi* (= moje srce) *bije zopet svobodno.* (Cegn.)

Rodilnik.

§ 264. Rodilnik stoji na vprašanje *koga* ali *česa*? in nam rabi kot:

a) osebkova beseda, b) povedno določilo, c) prilastek, č) predmet, d) prislov.

a) Rodilnik kot osebkova beseda.

§ 265. V rodilniku stoji osebkova beseda:

a) pri nikalnem glagolu **ne biti** in **ne ostati**, kadar ju v 3. edninski osebi srednjega spola jemljemo v rabo; na pr. *Ni kruha brez truda.* (N. pr.) — *Kjer ni postave, tam ni prestopka.* (N. pr.) — *Kadar mačke ni domá, tedaj so miši dobre volje.* (N. pr.) — *Kamena ne bode ostalo na kamenu.* — *Ker ni bilo pri hiši nikdar božjega mirú, ni bilo tudi sreče in blagoslova.*

Opomba. Vážna je razlika med **trdilnimi** in **nikalnimi** stavki, kakor: *Mati je (so) domá* — *matere ni domá*; *mati je bila (so bili) domá* — *matere ni bilo domá*; *mati bode (bodo) domá* — *matere ne bode domá.* *Delavci so (so bili) na polju* — *delarcev ni (ni bilo) na polju.*

b) pri glagolu **sem, biti** in pri nekaterih drugih glagolih sličnega pomena, kakor *zbrati se, priti, preostajati, pasti, živeti* itd., kadar jih rabimo v 3. edninski osebi srednjega spola.

Ta rodilnik izraža **nedoločen del** kake celote (délni rodilnik = genitivus partitivus) in zaznamuje osebkovo besedo v stavku.

Na pr. *Pridnemu bo preostajalo kruha. — Bilo je vina in različnih jedi, da se je miza šibila. — Kmalu prihiti polka iz vseh krajev. (Ravn.) — Vilo se je rumenih, svetlih las okrog jasnega obraza. — Turka je prišlo kakor listja in trave v naše kraje. (Drobt.)*

Opomba. Ravno tako stoji tudi pri glagolu *nedostajati* in *manjkati* to, kar manjka ali česar nedostaja, v rodilniku; na pr. *Nedostajalo je kruha in vina* (es fehlte Brot und Wein, ali: es fehlte an Brot und Wein). — *Izkušnje jim manjka, modrosti darov. (Pot.) — Brli življenja sveča, dokler ji reje zmanjka in ugasne. (Preš.) — Še tega mi je manjkalo* (das fehlte mir noch). — *Ne manjka mu ničesar* (es fehlt ihm nichts). — *Krona* (ali: *krone*) *mi še manjka, da jih ni sto. — Še tebe je manjkalo.*

b) Rodilnik kot povedno določilo.

§ 266. V rodilniku stoji povedno določilo pri glagolu **sem, biti**:

a) kadar naznanja, čigavo je kaj (**svojilni rodilnik** = genitivus possessivus), toda pri živečih in posebljenih stvareh le tedaj, kadar imajo kak prilastek pri sebi (glej § 239.).

Na pr. *Ta hiša je mojega očeta*, brez prilastka pa: *ta hiša je očetova. (Krivo je: ta hiša sliši mojemu očetu).* — *Vsa zemlja je Gospoda, našega Boga in stvarnika*, brez prilastka: *vsa zemlja je Gospodova. — Ta zlat je kralja Matjaža samega. (N. ps.) — Ti spisi so Antona Slomškega. — Ta grad je Krištofa Lambergarja.*

b) kadar dopoveduje, kake lastnosti ali kake rodovine je oseba ali reč. Imenujemo ga **kakovostni rodilnik** (= genitivus qualitatis, gen. originis) ter ima vselej priredni prilastek pri sebi.

Na pr. *Prvi kristjani so bili ene misli in ene volje. — Ta zlat je kova znanega. (N. ps.) — Biti slovenske krvi bodi Slovencu ponos! (Kos.) — Gospod Ravbar je domače plemenitaške rodovine.*

c) Rodilnik kot prilastek.

§ 267. V rodilniku stoji prilastek:

a) kadar se imenuje oseba ali reč, od katere kaj izhaja (**izvirni rodilnik** = genitivus auctoris, gen. subjectivus); na pr. *Molitev vročega srca je Bogu mila (srce moli)*. (Cegn.) — *Petje veselih ptičev zamika uho (ptice pojejo)*. — *Rožljanja pik, armade hrupa konj ne straši se*. (Kos.) — *Zvestoba pravega prijatelja se ti pokaže v nesreči*.

b) kadar se imenuje oseba ali reč, na katero kaj prehaja (**predmetni rodilnik** = genitivus objectivus); na pr. *Pismo je namestnik govora (namestuje govor)*. (Slom.) — *Bog je stvarnik nebes in zemlje*. — *Hudobni otroci so krvava šiba svojih staršev*. (Slom.)

c) kadar se dopoveduje, kake lastnosti ali nravi je oseba ali reč (**kakovostni rodilnik**, § 266. b); na pr. *Kruh stare peke je zdrav*. (Slom.) — *Mladenič prijaznega lica in brhke rasti; starček belih las; zmaj divje podobe; mož bistrega uma*.

č) kadar se imenuje lastnik ali posestnik kake osebe ali reči, toda pri živečih in posebljenih stvareh le tedaj, kadar imajo kak prilastek pri sebi (**svojilni rodilnik** = genitivus possessivus). Na pr. *Hiša našega očeta; poslopje gospoda kneza; cerkev bližnje vasi*. — *Modre so besede moža, ki je izkusil svet in življenje*.

§ 268. Kot prilastek zaznamuje ime v rodilniku celoto, kateri se kak del odzame (**délni rodilnik** = genitivus partitivus). Del kake celote ali reči izražajo:

a) mnogi samostalniki, ki pomenjajo kako množino ali mero, kakor *množina, obilica, sila, truma, trop, krdelo, kup, peščica, kepa, vedro, vrč, laket, stot (cent), pol, polovica, četrt, liter, meter, kilogram* itd.

Na pr. *Dobra misel je pol zdravja*. (N. pr.) — *Betvica medú več muh ulovi, kakor sod kisa*. (Slom.) — *Boljša je žlica soka v miru, ko polna miza jedi v prepiru*. (N. pr.) — *Izkušnja je kos proroka*. (N. pr.)

b) glavni števnik od pet naprej, ločilci srednjega spola in nedoločni števnik: *veliko, malo, več, manj, mnogo, nič, nekaj, dosti, dokaj, obilo, polno* itd., kadar nam v imenovalniku

ali tožilniku služijo za samostalnike. Na pr. *Deset brihtnih otrok ednajst sreč.* (N. pr.) — *Dvoje psov na kost enó, koljeta se med seboj.* (N. pr.) — *Vsak naših telesnih udov ima svoje posebno delo.* (Vrt.) — *Zob dosti, kruha malo.* (N. pr.) — *Slab groš več ljudi pozna.* (N. pr.) — *Slovenci imajo premalo spomina na to, kar jih je mati učila.* (Vodn.) — *Nič popolnega ni pod solncem.* (Slom.)

c) vprašalni zaimki, pa tudi oziralni in kazalni, zlasti kadar jih rabimo samostalniško v srednjem spolu; na pr. *Kaj je težjega, nego resnico zamolčati?* (N. pr.) — *Kdo rojen prihodnjih bo meni verjel, da v letih nerodnih okrogte sem pel?* (Vodn.) — *Kar je življenja po svetu, vse giblje in se veseli.* (Levst.) — *Kolikor krajev, toliko šeg.* (N. pr.) — *Kar smo dobrega storili, to gre za nami.*

č) pridevniki v presežni stopnji, na pr. *Beseda materina je vseh dobrot največja dobrota.* (Slom.) — *Kranjskih gor najvišji je Triglar.* — *Vseh slovenskih pesnikov prvi je France Prešeren.*

Opomba. Namesto golega roditelja nam rabi pogostoma roditelj s predlogom **izmed** ali orodnik s predlogom **med**; na pr. *Med novejšimi slovenskimi pesniki je Gregorčič najboljši lirik.* — *Najstarejši izmed sinov prevzame navadno pri Slovencih očetovo posestvo.*

č) Rodilnik kot predmet.

§ 269. V roditelju imajo svoj predmet:

a) samostalniki *groza, strah, sram, skrb, mar, žal, treba, potreba, škoda*, kadar jih z glagolom **sem, biti** v 3. edninski osebi srednjega spola jemljemo v rabo; in sicer stoji v roditelju stvar ali reč, ki povzroča občutek, ali ki je potrebna, ali katere je škoda.

Na pr. *Groza, strah me je samije.* (Pot.) — *Gani se, komur je mar zahvale prihodnjega vnuka.* (Kos.) — *Komur krajcarja ni mar, ne bode rajniša gospodar.* (N. pr.) — *Kmetu je treba ostrega črtala na lemežu.* (Slom.) — *Žal mu je gospé.* (N. ps.) — *Groza me je bilo temne noči.* — *Sram me je bilo vašega slabega obnašanja.* — *Škoda bi bilo vsake pametne besede, ako ne poslušate.* — *Sram te bodi slabe tovarišije!*

Opomba. 1. V teh in drugih sličnih stavkih imamo dva predmeta: **osebni in rečni predmet**. Rečni predmet stoji v roditeljskem, osebni pa v tožilniku (strah me je samice), ali v dajalniku (*meni je mar zahvale*).

2. Samostalnikom *skrb, mar, žal in škoda* služi namesto roditeljskega večkrat tožilnik s predlogom *za*; na pr. *Za staro vero, stare ljudi in stari denar naj ti bode vselej mar!* (N. pr.) — *Mar za pravičnikov pot je Bogu.* (Ravn.) — *Žal mu je za mlada leta.* — *Bodi te skrb za kmetijstvo!* — *Škoda je (bi bilo) za blago, za denar, ali: škoda je (bi bilo) blagá, denarja.*

b) pridevniki *željen, lakomen, skrben, maren, potreben, poln, vreden, kriv, deležen* in še mnogo drugih, ki pomenjajo kako skrb, željo, potrebo, deležnost, obilnost, veselje, žalost in podobne občutke.

Na pr. *Bog je hvale vreden, človek pa pohvale.* (N. pr.) — *Vse je truda polno, kar se s pridom dela.* (Levst.) — *Čista pen bodi zmes ko sklen!* (Kos.) — *Prevzetnim ljudem se Bog ustavlja, ponižnih pa je vesel.* (Ravn.) — *Marsikateri gore so bogate zlatá.*

c) Povratniki in tudi tisti glagoli, ki imajo **osebni predmet** v tožilniku pri sebi, devajo **rečni predmet** v roditeljski.

Na pr. *Kakor se dela lotiš, tako se ti odseda.* (N. pr.) — *Praznega skednja se miš kmalu naveliča.* (N. pr.) — *Kogar kača piči, boji se zvite vrvi.* (N. pr.) — *Stare vere in starih prijateljev se drži!* (N. pr.) — *Smrt reši človeka vsega trpljenja.* (Slom.) — *Sanje opominjajo včasih človeka nesreče, ki bi se mu utegnila pripetiti.* (Napr.) — *Mati nas je prva učila materinega jezika.* — *Gospod in sv. Peter sta gospodinjo prosila prenosiščá.* — *Puntarskih naklepov so Galilejce dolžili.* (Ravn.)

č) Glagoli, ki pomenjajo kako željo ali zahtevanje, potrebo ali pomanjkanje, imajo večinoma svoj predmet v roditeljskem pri sebi, kakor *iskati, čakati, prositi, želeči, upati, hoteti, potrebovati, stradati, pogrešati* itd.

Na pr. *Kdor išče veselja v hrupu sveta, je zgrešil pravi pot do njega.* (Bl.) — *Veliko sveta še čaka marljive roke in krepke volje.* (Cegn.) — *Truplo potrebuje poštenega oblačila, duša pa zgovornega jezika.* (Slom.) — *Izprositi si od Boga pomoči in blagoslova!*

Opomba. 1. Glagoli *varovati, okusiti, izkusiti, uživati, čutiti, vprašati, poslušati, zaslišati, pomniti, pаметiti, pozabiti, omeniti* in še drugi enakega pomena se družijo včasih z roditeljskim, včasih s tožilnikom; na pr. *Fantiči,*

deklički kresujejo, žitnega polja (= žitno polje) varujejo. (N. ps.) — V sanjah pozabi duh vsakdanjih nadlog (= vsakdanje nadloge). (Tuš.) — Barko ustavi, vpraša lepe Vide (= lepo Vido). (N. ps.)

2. Semkaj spadajo tudi glagoli s predlogom **do** zloženi, kadar se imenuje stvar ali reč, ki se doseže, kakor *dočakati, dorasti, doseči, doslužiti, dospeti, doživeti* itd.; na pr. *Če hočeš starosti doživeti, ogiblji se mehkuženja!* (Vrt.) — *Dorastli sta roži vrhá cerkve.* (N. ps.)

d) Glagoli, v namenilniku stoječi, privzemajo včasi predmet v rodilniku; na pr. *Pojdi, hlapec, kopat jame, oj široke in globoke!* (N. ps.) — *Hité mu moji glave snet!* (N. ps.) — *Pojdi mojih ran pogledat!* (N. ps.) — *Pojdi gledat Marjetice, božje služabnice!* (N. ps.) — *Šeg pogledat tujih se odpravi.* (Levst.)

Navadno pa se druží namenilnik s tožilnikom; na pr. *Idi hlapce klicat, žito spravljat, streho krit, vrata odpirat, rožice trgat!*

§ 270. V rodilniku stoji predmet, kadar se vzame nedoločen del kake celote v misel (**délni rodilnik** = genitivus partitivus), ne pa vsa celota (vse osebe, vse reči). Takemu rodilniku lahko vselej *kaj, nekaj, nekoliko, malo* itd. dodenemo v mislih.

Na pr. *Dober človek ima porsod prijateljev.* — *Dajte zobati pšenice zrele, dajte piti mu rebulje bele!* (N. ps.) — *Strupa mi bo v vinu napivala.* (N. ps.) — *Zakaj se vselej jokate, kadar mi kruha dajete?* (N. ps.) — *Nesó zlatá, kadila Gospodu v dar.* (Pot.) — *Nakosi detelje; nakupi si grozdja; náloži krme; nanosi prsti; naprosi delavcev; navozi kamenja; prilij vode; prinesi sadja; pripelji žita; privrzi soli* (= nekaj, malo soli).

Délni rodilnik stoji kot predmet tudi po predlogu **po**; na pr. *Idi po vode; skoči po vinu; teci po mleka!* — *Brž po olja mi pošljite!* (N. ps.)

§ 271. V rodilnik se deva v **nikalnem stavku** vsak tožilnik trdilnega reka in z njim vred tudi vsako od njega zavisno povedno določilo.

Na pr. *Ne prodaj kože, dokler medved v brlogu tičí.* (N. pr.) — *Častna obleka ne pokrije sramote.* (Slom.) — *Zavoljo ene muhe si ne prede pajek mreže.* (N. pr.) — *Kdor dela pozamudil ni, ta se lahko z Bogom veseli.* (Slom.) — *Ne imenujte se učnikov!* (Met.) — *Obleka nas ne stori Bogu prijetnih, ampak dobro dejanje.* (Slom.)

Opomba. 1. Nikalnost se včasih krepi z roditeljskim zaimkom tretje osebe, ki stoji v tistem spolu in številu kakor samostalni; na pr. *Ni je večje sovražnice za mladino kakor mehkužnost.* — *Ni ga ljudstva na svetu, da bi prav nobene vere ne imelo.* (Slom.) — *Ne oponašaj ga ubožca, ki jecljá ali krevljá.* (Slom.) — *Ni jih boljših prijateljev, nego so dobre knjige.*

2. Kadar se v stavku z več istovrstnimi členi nikalnost dotika samo enega predmeta, tedaj stopi le ta v roditeljski; na pr. *Nisem prišel klicat pravičnikov, ampak grešnike.* — *V moški dobi ni uka, temveč trud in delo.* (Levst.)

3. Zaimki nič, kaj, kar, nekaj in marsikaj se jemljejo v nikalnih stavkih večkrat tudi v tožilniku v rabo, ako jih ne izrekamo s poudarkom; na pr. *Nič ne boste slišali, le majhen zvonček.* (Cegn.) — *Kjer nič ni, še cesar nič vzeti ne more.* (N. pr.) — *Kar ne moreš ti umeti, vse še brez pomembe ni.* (Greg.) — *Nimam kaj dati; ne morem vsemu kaj.*

d) Rodilnik kot prislovno določilo.

§ 272. V roditeljskem stoji večkrat prislovno določilo, in sicer:

a) čas kakega dejanja; na pr. *Leta 863. sta prišla sv. Ciril in Metod na Velikomoravsko.* — *Šest dni je Bog stvarjal, sedmega je počival.* — *Vsakega leta cvete le enkrat pomlad.* — *Nekega dne.* — *Dne 2. prosinca.* — *Meseca suša.*

b) vzrok dejanja ali stanja namesto roditeljskega s predlogom **od**; na pr. *Vročine zemlja poka.* (Šub.) — *Same žalosti je otrok zbolel.*

c) način kakega dejanja (po nemškem vplivu), pa le redkoma; na pr. *Gospodar veselih očí srečo pregleda in blagor nebes.* (Kos.) — *„Zdaj sem domá!“ sem mislil lahkega srca.* (Jurč.) — *Hitrih korakov stopa po cesti* (nam. s hitrimi koraki).

Opomba. Večkrat nam služi roditeljski kot vzklik za raznimi medmeti; na pr. *Ah nesreče!* — *Oj temne, črne noči!* — *Oj nehvaležnosti, da je ni grše!* (Ravn.)

IV. O sklonih s predlogi.

§ 273. Zveza samostalnikov, pridevnikov, števnikov ali zaimkov s predlogi nam rabi ali za **podredni prilastek**, ali za **predmet** pri pridevniki in glagoli (predložni predmet), ali za **prislovno določilo** z ozirom na kraj, čas, način, vzrok ali sredstvo.

Podredni prilastek.

Ljubezen do domovine (= domovinska ljubezen). — *Delo brez blagoslova*. — *Življenje po smrti*. — *Skrb za samega sebe*.

Predmet.

Naše gore so bogate z rudninskimi zakladi. — *Omikani narodi hrepenijo po svetovni slavi*. — *Stariši skrbijo za otroke*. — *Bog gospoduje nad nami*. — *Za svoje se vsak rad poteguje*.

Prislovno določilo.

Na planinah je pravo veselje doma. — *V petek smeh, v soboto in nedeljo jok*. (N. pr.) — *Kdor po malem pije, veliko popije*. (N. pr.) — *Od šale glava ne boli*. (N. pr.) — *Kdor se z zlatim orožjem bojuje, je gotov zmage*. (N. pr.) — *Po letu vzhaja solnce ob štirih*.

A. Predlogi z roditeljskim.

1. Pristni predlogi.

§ 274. **Brez** izraža oddeljenost ali pomanjkanje; na pr. *Mladina brez rdečih lic, pomlad brez cvetic*. (N. pr.) — *Prazno je delo brez sreče z nebes*. (Pot.) — *Kar priprosiš, brez skrbi nosiš*. (N. pr.)

§ 275. **Do** nam rabi o meji ali kraju, do katerega kaj seže ali pride, in sicer:

a) v prostoru, na pr. *Od rok do ust je dolga pot*. (N. pr.) — *Kadar žalost do vrha prikipi, že veselje se glasi*. (N. pr.) — *Do živega priti komu*. — *Hiša je bila tako natlačena, da je stal mož do moža* (= pri možu). (Jurč.)

b) v času, na pr. *Kar si človek naprti, to nosi do smrti*. (N. pr.) — *Do poldneva nosi angelj vodo za človekom*. (N. pr.)

c) o stopnji, posebno v prislovnih izrekih; na pr. *Do smrti je zadela krogla hrabrega vojaka*. — *Do sitega, do dobrega (dodobra), domala, docela, dočista; do tretjega gre rado; do krvavega so se stepili*.

č) kaže mére dejavnosti, na pr. *V stiskah se obrne človek rad do Boga*. — *Do starišev sem pisal; imam prošnjo do vas; do mene so poslali*.

d) izraža razmerje do kake osebe ali reči, na pr. *Skrbite, da vam od srca pojde prijaznost do ljudi in pokorščina do starišev.* (Ravn.) — *Narodna pesem sama ob sebi ima do srca veliko moč.* (Navr.) — *Kaj mi je do tega! — Ni mu do smeha. — Nam je mnogo do zdravja. — Ne bodi trd do ubogih! — Bodimo dobri do vseh!*

§ 276. Iz nam služi:

a) o mestu iz znotraj navzven, na pr. *Kdor dá iz rok, se drži na jok.* (N. pr.) — *Starim ljudem gre nerado iz pesti.* (N. pr.)

b) o početku ali izviru, na pr. *Iz veliko besedi malo sveta.* (N. pr.) — *Iz orličev postanejo ob letu orli.* (N. pr.) — *Iz malega raste veliko in slavno.* (Kos.)

c) o snovi ali tvarini, iz katere je kaj; na pr. *Kapa iz kunine; krona iz samočistega zlata; posoda iz morske pene.*

č) o vzroku ali načinu, na pr. *Iz ljubezni do Boga in do bližnjega doprinašamo dobra dela. — Iz srca vesel biti ne more, kdor v potrebi vidi bližnjega, pa mu ne pomore.* (Ravn.) — *Izdobra, izhuda, izlepa, iznenada.*

d) o času, od katerega sem kaj biva ali se kaj godi; zlasti v prislovnih izrekih; na pr. *Iz mladi se trn ostri.* (N. pr.) — *Iz početka; iz leta v leto; izprva, iznova, izmlada.*

Opomba. Iz se veže s predlogi **med, nad, pod, pred,** za v sestave in izraža mér iz mesta, ki ga znači pridejani predlog:

izmed, t. j. iz srede kake množine (mitten aus, aus der Mitte heraus), na pr. *Eden izmed njih, učenik postave, ta ga je vprašal.* (Met.) — *Kako ti siješ sredi zvezdic, kako leskečeš izmed meglic!* (Čb.)

iznad, t. j. od zgoraj proč (von oben hinweg), na pr. *Odvali kamen iznad vodnjaka.* (Ravn.) — *Poseka mlado košato lipo iznad mize.* (Levst.)

izpod, t. j. od zdolaj navzven (von unten, von unterhalb heraus), na pr. *Konjem izpod nog ogenj frči.* (N. ps.) — *Solnce zazrè milo izpod burnega oblaka.* (Vrt.)

izpred, t. j. od spredaj proč (von vorn hinweg), na pr. *Ne zavrzi me izpred svojega obličja!* (Ravn.)

izza, t. j. od vzadi navzven (von hinten heraus, von hinten hervor), na pr. *Izza nohta udari črna kri.* (N. ps.) — *Solnce izza gore gre.* (N. ps.)

§ 277. Od nam rabi:

a) o ločitvi ali oddaljenosti od kake osebe ali reči, na pr. *Smrt dušo od telesa loči.* — *Jabolko ne pade daleč od drevesa.* (N. pr.) — *Od mladega drevesa vejico lahko odčesneš, od starega jo moraš odsekati.* (N. pr.)

b) o početku, izviru ali vzroku, na pr. *Od vsake hiše pot v Rim.* (N. pr.) — *Premog je nastal od organskih tvarin.* (Erj.) — *Od dela ni dobil, od leže ni sit.* (N. pr.) — *Od vola se uči orati volè.* (N. pr.) — *Od strahu je Breda obledela, od bridkosti skoro omedlela.* (N. ps.)

c) o času, od katerega sem se kaj godi, ali koliko je od kakega časa ali kake dogodbe; na pr. *Od belega dne do trdne noči.* (N. ps.) — *Od zdaj petdeset let ne bode nas, ne črevljev, ne dret.* (N. pr.)

č) o primerjavi namesto *ko, kakor, nego*; na pr. *Prostim ljudem so kračji stavki bolj razumljivi od dolgih.* (Slom.) — *Več vidijo oči od očesa.* (N. pr.) — *Ni ga podjeda od hudega soseda.* (N. pr.)

d) o predmetu, o katerem se govori; na pr. *Menijo se od kraljev, od mira in vojske.* (Levst.) — *Možaki od žita, od kupčije govoré.*

V pisni slovenščini rabimo namesto **od** predlog **o** z mestnikom; tedaj je pravilno: *menijo se o miru, o vojski* (gl. § 286. b).

e) *Od* stopi večkrat (zlasti pri starejših pisateljih) v trpni dobi pred osebo ali reč, ki bi bila v tvorni osebek; na pr. *Veliko bolj nas boli nam od naših domačih, kakor od drugih storjena krivica.* (Met.) — *Od sreče togotne bil nisem tepen, od trojih sem rok le bil glajen.* (Preš.) — V knjigi se ogiblremo te zveze, ker nasprotuje duhu slovenskega jezika.

2. Nepristni predlogi.

§ 278. Nepristni predlogi so večinoma otrpli skloni samostalnikov, pridevnikov in deležnikov ter se vežejo z roditeljskim.

Najnavadnejši izmed njih so sledeči:

blizu, bliže zaznamuje bližino predmetov; na pr. *Blizu groba, da mu že smrt za ramo koso kleplje.* (N. pr.) — *Bliže cerkve rajši mašo zamudi.* (N. pr.)

dno izraža, da se nahaja kaj v najdolnjem prostoru; na pr. *Dno potoka je golo kamenje.* — *Dno morja raste prečudna množina rastlin.*

gledé, t. j. z ozirom (bezüglich, mit Rücksicht auf), na pr. *Gledé pašnikov je treba še kar biti preložiti.*

Gledé se veže kot deležnik tudi s predlogom *na*; na pr. *Gledé na svojo čast moramo biti občutljivi.*

konec pomenja, da je kaj na najsrajnejšem mestu; na pr. *Konec jezika se rado opotika.* (N. pr.)

kraj zaznamuje:

a) da je kaj na koncu ali na kraju česa; na pr. *Cerkev stoji kraj vasi.*

b) da je kaj zraven ali poleg česa; na pr. *Kraj suhega drevesa tudi surovo gori.* (N. pr.) — *Kraj vzglavja mi angeljček sloni.* (Led.)

mimo izraža:

a) gibanje mimo kakega predmeta, na pr. *Mimo grada sluga jezdi.* (N. ps.)

b) obstojnost z drugim vred, na pr. *Krasota notranjske strani je mimo Postojnske jame tudi čudapolno Cerkljsko jezero.* (Lik.) — *Mimo tega, außerdem.*

c) primero kake osebe ali reči z drugo; na pr. *Notranja lepota je mimo vnanje bliščobe veliko več vredna.* (Met.) — *Bodi še tako dragega kaj, mimo čiste duše ni nič.* (Ravn.)

namesto, mesto znači, da je kaj ondi, kjer bi imela biti druga stvar; na pr. *Kralja si me postavil namesto mojega očeta.* (Ravn.) — *Pred njim hodi strah namesto nekdanjega zlatega upa.* (Napr.)

okoli pomenja:

a) da je, ali da se godi kaj okrog kakega predmeta; na pr. *Za krta ni treba plotú okoli vrta.* (N. pr.) — *Okoli zlatega teleta svet na sapo pleše.* (N. pr.)

b) po priliki čas, na pr. *Kakor okoli Vincenca biló, tako čez leto ostalo bo.* (N. pr.)

okrog, krog zaznamuje obdanje ali zajetje od vseh strani; na pr. *Sedeli so krog mize, kakor mladike okoli svoje oljke.* (Slom.) — *Okrog gore vojska se obrne.* (Levst.)

poleg izraža:

a) naravno bližino predmetov (= *pri, zraven*); na pr. *Na nebu se je lesketala zvezda poleg zvezde.* (Napr.) — *Poleg potoka sem se izprehajal.* — *Poleg tega, dazzu, außerdem.*

b) primernost ali vzrok dejanja namesto *pri*, ki se le redkoma rabi v tem pomenu; na pr. *Ljudske učilnice so poleg tako ugodnih okolišnosti obrodile krasno sadje.* (Slom.) — *Poleg zapovedi. Poleg stanú in odreje. Poleg tega, demnach.*

prek pomenja:

a) da prehaja kaj na óno stran predmeta; na pr. *Le vstanite, nas prek Save predrožite!* (N. ps.)

b) kod se kaj razprostira ali pomika; na pr. *Prek potokov se nov razcveta, raste zarod.* (Vilh.)

c) mirno stanje kaki reči nasproti; na pr. *Prek solnca je bolj gorko ko v osojah.* (Vrt.)

razen zaznamuje izjemo, na pr. *Razen pokore ni druge poti za grešnika do nebes.* (Slom.)

sredi pomenja, da se nahaja kaj v sredini, bodisi znotraj ali na površju; na pr. *Sredi gore kopljejo rudo.* — *Sredi polja stoji tanko drevce.* (N. ps.) — *Sredi zime je božič.*

takraj — **onkraj**, **onstran** naznanja, da je kaj na tej ali na oni strani predmeta; na pr. *Takraj jezera; onkraj potoka; onstran naših hribov.*

tik izraža, da je kaj komu ali čemu tako blizu, da se ga dotika; na pr. *Tik pota stoji stara jablan.* — *Tik sreče nesreča preži.* (N. pr.)

vpričo zaznamuje, da kaj biva ali se godi komu pred očmi; na pr. *Slavite ga vpričo narodov!* (Ravn.)

Spričo = wegen: *Spričo grdega vremena.*

vrh pomenja:

a) da je kaj čemu na vrhu ali nad njim; na pr. *Visoko vrh gore stojim.* (Pot.) — *Nižave sin, pridi vrh planin.* (Pot.) — *Vrh česa položiti.*

b) da se čemu kaj dodaje; na pr. *Vrh tega mu dá še brešno.* (Ravn.) — *Vrh tega, obendrein, überdies.*

vsled zaznamuje ravnanje po čem; na pr. *Vsled nove postave; vsled kraljevega povelja.*

vštric pomenja, da se nahaja kaka reč zraven druge; na pr. *Ali smem vštric tebe iti (stati)?* — *Zakaj Bog vštric dobrih toliko hudobnih ljudi trpi?* (Ravn.)

zavoljo, **zaradi** (radi), **zastran**, **zbog** kaže vzrok kakega dejanja; na pr. *Blagor zavoljo pravice preganjanim!* (Met.) —

Ogiblјimo se prepira zaradi malih stvari! (Napr.) — *Zategavolјo, zategadelј, zaradi tega.*

zraven pomenja:

a) da sta si dva predmeta zelo blizu, pa se ne dotikata drug drugega; na pr. *Jaz sem zraven njega stal.* (N. ps.) — *Zraven hiše je mlin.*

b) da je komu kaj lastno ali pridejano z drugim vred; na pr. *Zraven lepega gradú zamore še tri kmetije.* — *Skopin je zraven velikega bogastva siromak.* (Cig.) — *Zraven tega, nebstbei, außerdem.*

B. Predlogi z dajalnikom.

§ 279. **K**, ki se pred sledečim *k* in *g* izpreminja v **h**, znamenjuje:

a) osebo ali reč, proti kateri je dejanje obrnjeno; na pr. *Veselo roža k solncu se obrača.* (Cegn.) — *Vsak ima prste k sebi obrnjene.* (N. pr.) — *Pelјimo ga h konjskim brzdam tja!* (N. ps.)

b) namen ali konec, na pr. *Kdor dobrote izkaže, k svoji sreči kola maže.* (N. pr.) — *Marsikatera bukev k svojemu koncu toporišče dá.* (N. pr.) — *K edinosti, k presrčni družbi zvon ljudstvo kliče v zvesti službi.* (Kos.)

c) čas, kateremu se kaj bliža, ali kdaj se ima kaj zgoditi; na pr. *K jutru se nagiblје noč.* — *K novemu letu mi vrni dolg!* — *K božiču; k sv. trem kralјem; k letu.*

č) razmerje do kake osebe ali reči; na pr. *Lјubezen k starišem.* — *Zvestoba k cesarski rodovini.*

§ 280. **Proti** kaže:

a) mér dejavnosti proti kakemu kraju ali času; na pr. *Mi smo mejaši proti Laškemu.* (Vodn.) — *Mnoge rastline se od jutra do večera proti solncu obračajo.* (Vrt.) — *Proti večeru priženejo pastirji čredo domu.*

b) nasprotno mér dejavnosti ali odpor v neprijatelјskem pomenu; na pr. *Proti vodi je težko plavati.* (N. pr.) — *Ti junaško srce imaš proti vragu.* (Levst.) — *Proti zapovedi.*

c) mér dejavnosti v prijatelјskem zmislu kakor do; na pr. *Samosvoja lјubezen stori, da smo proti sebi slepi.* (Met.) — *Lјubezen proti domu je dostikrat prevelika.* (Vodn.)

č) razmerje dveh ali več oseb ali reči med seboj (im Vergleich mit); na pr. *Zlato in srebro ni nič proti zvestemu prijatelju.* (Ravn.) — *Kar je kapljica vode v morju, to so na zemlji človeška leta proti večnosti.* (Ravn.) — *Dve proti štirim je kakor šest proti dvanajstim.* (Met.)

Opomba. a) **Naproti** (entgegen) stoji ali pred dajalnikom ali za njim; na pr. *Idi očetu naproti!* — *Hiti naproti mu družina.* (N. ps.)

b) **Nasproti** se veže v pomenu gegenüber, vis-à-vis navadno z rodilnikom, če stoji pred imenom; če ga postaviš za njim, se druží le z dajalnikom; na pr. *Visoko drevo stoji nasproti naše hiše,* ali: *naši hiši nasproti.*

Le z dajalnikom se veže v pomenu dagegen, wider; na pr. *Težko je nasproti vodi plavati.*

§ 281. **Navzlic, vzlic, kljub** kaže na premišljen odpor; na pr. *Navzlic vsem opominom in svarilom; kljub vsem obljubam.*

C. Predlogi s tožilnikom.

§ 282. **Črez** (čez) nam rabi:

a) o prehodu z ene strani na drugo prek česa; na pr. *Črez trhel most ne hodi brez strahú!* (N. pr.) — *Ako pri kraju ne vidiš dna, ne bredi črez vodo!* (N. pr.) — *Zarja se zлива črez polje, goré.* (Čb.)

b) o času, ki se skozenj plete dejanje, ali pa čas, ki preteče, predno dejanje nastopi; na pr. *Naši pradedje so ohranili svoje slovensko ime črez vse čase nevarnosti.* (Jurč.) — *Črez sedem let je nazaj prišla v dom svoj, vel'ki beli grad.* (N. ps.) — *Črez malo časa pridem.*

c) o prestopu naravne ali določene mere ali števila; na pr. *Človeška togota rada črez meje udari.* (Met.) — *Vsi grešé črez božje zapovedi.* (Kast.) — *Slon živi črez sto let.* (Erj.)

č) o odličnosti kake stvari mimo druge, ali o nje oblasti nad čim; na pr. *Ni učenec črez učenika, ne hlapec črez gospodarja.* (Met.) — *Rodil se je kralj črez kralje vse.* (N. ps.) — *Gospoduje naj črez ribe v vodi, črez ptice pod nebom, črez živino na polju in črez vso zemljo.* (Ravn.)

§ 283. **Raz** izraža ločitev predmetov od zgoraj navzdol; na pr. *Po sili vzame raz roké ji rokavice, v dlan gledé.* (N. ps.) — *Raz drevo je padel.* — *Raz konje so na tla poskakali.* (N. ps.) — *Gre meso razenj, ko perje raz starega orla.* (N. r.)

§ 284. Skoz znači:

a) prehod z ene strani na drugo v kakem predmetu; na pr. *Le skoz temna groba vrata se odpre nam hiša zlata.* (Pot.) — *Skoz noč se dan vidi.* (N. pr.) — *Skoz mesto jezdi; skoz okno gledati; nit igli skoz uho prepeljati.*

b) čas, t. j. trajnost dejanja, na pr. *Le kratka pot je skoz življenje dana.* (Preš.) — *Predstarišev hudobija se plete skoz več stoletij.* (Ravn.)

Opomba. Krivo je rabiti **skoz** za nemški *durch*, kadar pomenja sredstvo, po katerem nam kaj dohaja. V tem primeru inajbo v slovenščini njegovo moč predlogi **po**, **s**, **iz**; na pr. *durch Gottes Gnaden* = *po božji milosti*, *z božjo milostjo*; *durch List und kluggewandten Sinn* = *z zvijačo in previdnostjo*; *durch den Brief habe ich erfahren* = *po pismu (iz pisma) sem zvedel*; *schicke das Buch durch die Post* = *pošlji knjigo po pošti!*

§ 285. Zoper pomenja mirno stanje namenjene dejavnosti v neprijateljskem zmislu; na pr. *Zoper moč smrti ni rože na vrti.* (Slom.) — *Zoper brata govoriti; zoper božjo zapoved ravnati.*

Opomba. Proti duhu slovenskega jezika se veže *zoper* včasih tudi z dajalnikom pred seboj; na pr. *Ta človek vse meni zoper dela.* — *Kdor meni zoper ravna, ta je moj nasprotnik.*

Č. Predlogi z mestnikom.

§ 286. O nam služi:

a) o času dejanja ali stanja, na pr. *O pustu na gorici, o veliki noči v izbici.* (N. pr.) — *O setvi; o žetvi; o gospojnici; opoldne; o lepem vremenu.*

b) o predmetu, katerega se tiče dejanje, zlasti pri glagolih: *govoriti, pisati, slišati, vedeti, pripovedovati, misliti, soditi* itd.; na pr. *Mi o volku, a volk na vrata.* (N. pr.) — *Marsikateri starček vé pripovedovati o turških in drugih vojskah.* (Tom.) — *Nauk o pesništvu.* — *Pesem o kralju Matjažu.*

c) o načinu ali sredstvu, na pr. *O dobrih besedah se nihče ne izredi.* (N. pr.) — *O svojih žuljih je malokdo obogatel.* (N. pr.) — *O žarkih tvojih sem se grel, o njih si um vedril.* (Greg.)

§ 287. Pri nam rabi:

a) o bližavi predmetov, na pr. *Gorjé mu, pri komer se miši in mačke bratijo.* (N. pr.) — *Pri vsakem uboštju je pol lenobe.*

(N. pr.) — *Pametni se pri ognju ogreje, nespametni opeče.* (N. pr.)
— *Pri tuji škodi se je lahko učiti.* (N. pr.)

b) o času, na pr. *Mati na tla pade, omedli, pri tej priči dušico spusti.* (N. ps.) — *Tam leži pri belem dnevi kralj Matjaž, bolnik kraljevi.* (N. ps.)

c) o dejanju, katerega se kdo udeležuje, ali o stanju, v katerem je kdo; na pr. *Marsikateri kmet je gibčen pri plesu, pa okoren pri drevesu.* (N. pr.) — *Kdor je hiter pri jelu, ta je tudi pri delu.* (N. pr.) — *Pri vsej svoji bogatiji ni srečen, kdor si je svoje bogastvo po nepošteni poti pridobil.*

č) o predmetu, pri katerem se prisega; na pr. *Pri Bogu sem obljubil.* (N. ps.) — *Pri moji veri, da ni res, kar praviš.* (Valj.)

D. Predlogi s tožilnikom in mestnikom.

§ 288. Na nam rabi:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam*?

a) o mestu, kateremu prihaja kaj od zgoraj v dotiko; na pr. *Na skalo stopi silni Zaboj.* (Levst.) — *Zvezde so se utrinjale, na zemljico so padale.* (N. ps.) — *Brez mandranja ne zleze tkalču platno na brdo.* (N. pr.) — *Na konja sesti; na klin obesiti; na misel priti.*

b) o neprijateljski nameri, na pr. *Prišel sem na roso glavo in na tvoje belo pero.* (N. ps.) — *Na volka kričé, lisico redé.* (N. pr.) — *Z menoj na Poljane!* (Levst.) — *Na Francoze udarijo.* — *Pritožba na županove naredbe.*

c) o méri ali potu, po katerem se kdo obrne, da pride, kamor je namenjen; na pr. *Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot?* (Valj.) — *Najkrajša pot do Triglava je na Bohinj.*

č) o času, na pr. *Na dan sv. treh kraljev.* — *Mora v nižavo na zimo pastir.* (Cegn.) — *Na sedem let vsaka reč prav pride.* (N. pr.) — *Na solnce sv. Martina pride rada dolga zima.* (Vodn.)

d) o načinu, na pr. *Na lice priljuden, narobe ostuden.* (N. pr.) — *Na smeh, na jok se držati; na drobno, na debelo prodajati.*

e) o namenu, smotru, uspehu, na pr. *Človek gre na delo.* (Ravn.) — *Na vojsko brž, na mejo vstani!* (N. ps.) — *Pri Bogu vse za delo na prodaj.* (N. pr.) — *To ti je na čast, na škodo, na sramoto.* — *Na smrt obsoditi; na pomoč priti.*

f) o vzroku, iz katerega kaj sledi; na pr. *Na en mah dob ne pade.* (N. pr.) — *Koliko se jih je pohujšalo in pogubilo na lažnive besede.* (Met.)

g) o sredstvu, na pr. *Na gosli igrati; na piščal piskati; na mašne bukvice moliti; na dlan meriti.*

h) o delih, v katere se kaj razdeli; na pr. *Skoro je šla ladja na kosce.* (Ravn.) — *Na dvojce razkoljite otroka!* (Ravn.)

i) o približnem številu, na pr. *Na sto mož se je zbralo.* — *Na stotine zapuščenih otrok rešijo pogube dobri učitelji.*

j) o predmetu pri nekaterih glagolih, kakor *misлити, paziti, pozabiti, upati*; na pr. *Pazi na besedo!* — *Mislite vedno na Boga in njegove zapovedi!* — *Upati na Boga.* — *Pozabiti na vse bolečine ali pozabiti vse bolečine.*

k) o reči, na katero se kaj nanaša; na pr. *On je na denar, kakor mačka na salo.* (Erj.) — *On je na oba kraja nož.* (N. pr.) — *Kaj velja na okó, če ni na rokó.* (N. pr.) — *Pohlepen na blago. Lep na oči. Lakomen na denar. Deset metrov na dolgost.*

l) o predmetu, na katerega se kdo roti ali prisega; na pr. *Na mojo vero; na mojo dušo!* — *Na svojo čast in svoje poštenje kaj obljubiti.*

II. z mestnikom na vprašanje: *kje?*

a) o kraju, kjer ali na katerem se kaj nahaja ali godi; na pr. *Sreča na razpotju sedi.* (N. pr.) — *Na solncu (= na solnčnem mestu) toplo, sinu pri materi dobro.* (N. pr.) — *Na potu rožica, na domu ubožica.* (N. pr.) — *Kdor na vso moč z doma sili, ta se na tujem v blato usede.* (N. pr.) — *Ne na Laškem, ne na Nemškem, ne na gornjem Štajerskem.* (N. ps.)

b) v prenesenem pomenu o osebah, dejanju ali stanju, na pr. *Na modrih svet stoji.* — *Mati za hčerjo plače, hči pa' na plesu skače.* (N. pr.) — *Na tlaki; na vojski; na straži; na sumu, na mislih imeti; na izgubi biti; na dolgu ostati.*

c) o načinu ali sredstvu, na pr. *Na posodi se nič ne izboljša.* (N. pr.) — *Kdor na beračiji ene črevlje raztrga, ne pusti več beraške palice.* (N. pr.) — *Na nogah stati; na kolenih prositi; na rokah držati.* — *Na naglem; na tihem; na skrivnem.*

č) o reči, na katero se kaj nanaša ali omejuje; na pr. *Kdor na moči slovi, večkrat iztepen v dragi obleži.* (N. pr.) — *Kdor*

je dolžan, ta je na zdravem bolan. (N. pr.) — Na duši in telesu zdrav; hrom na nogah; slab na srcu; bogat na dušiku.

§ 289. Ob nam služi:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam? ob kaj?*

a) o predmetu, v katerega se kaj zadene; na pr. *Bo-disi z loncem ob kamen ali s kamenom ob lonec, težko je loncu.* (N. pr.) — *Prej miru ne bomo dali, dokler ga ob tla ne d'jali.* (N. ps.) — *Ob mizo udariti; ob tla treščiti.*

b) o izgubi, katera komu preti ali se mu pripeti, posebno za glagoli: *iti, priti, dejati, pripraviti* itd.; na pr. *Sem ob život Matjaža d'jal.* (N. ps.) — *Ob glav'co me nikari d'jat!* (N. ps.) — *Kdor za tuje prime, ob svoje pride.* (N. pr.) — *Gre mu ob pamet.* (Levst.) — *Ob glavo mu gre.* (Ravn.)

II. z mestnikom na vprašanje: *kje? kdaj? ob čem?*

a) o kraju, blizu ali poleg katerega se kaj godi; na pr. *Paša stopa ob potoci, grmeč boben nosi v roci.* (N. ps.) — *Strah je v sredi votel, ob krajih ga nič ni.* (N. pr.) — *V strahu in trepetu je stalo ljudstvo ob gori.* (Ravn.)

b) o času, kadar kaj biva ali se godi; na pr. *Bog naj bo naša svest ob sili!* (Ravn.) — *Kdor je len ob setvi, malo žanje.* (N. pr.) — *Kdor devet rokodelstev ob enem opravlja, ne ume nobe-nega.* (N. pr.) — *Ob uri; ob sobotah; ob tetu.*

c) o sredstvu, na pr. *Človek ne živi le ob kruhu, ampak ob vsaki besedi, ki gre Bogu iz ust.* (Ravn.) — *Hromci ob berglah hodijo.* — *Ob malem opraviti.*

Opomba. S predlogom *ob* v mestniku primerjaj predlog *o* v § 286.

§ 290. Po nam rabi:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam? kako? itd.*

a) o namenu pri glagolih, ki pomenjajo premikanje, kakor *iti, priti, poslati* itd. (*holen gehen, schicken um*); na pr. *Po iz-povednika pojte mi, pojte mi brž po mašnika!* (N. ps.) — *Kralj seže v aržet svileni po zlat rdeče-rumeni.* (N. ps.) — *Po me je prišel povodni mož.* (N. ps.) — *Iti po vina, po vode, po kruha* (z délnim roditeljskim nam. tožilnika; gl. § 270.).

b) o načinu, na pr. *Po meniško se obleci!* (N. ps.) — *Po turško se nosi.* — *Po bliskovo mu sablja gre.* (N. ps.) — *Najlepše nam teče jezik po svoje.* (Greg.) — *Po nemško, po slovensko, po domače govoriti.*

c) o času, črez kateri se razprostira dejanje; na pr. *Od divnega srce mi hrepenenja gorelo po vse dni je in noči.* (Levst.) — *Po cele dni poseda brez dela.* — *Po vse leto* (das ganze Jahr hindurch).

č) v delilnem (distributivnem) pomenu, na pr. *Sosedje pa naj dajo, kar morejo, po eno strešno ali po dve.* (N. ps.) — *Na dan služi po štiri desetice.* — *Po dve kroni plačuje.*

II. z mestnikom na vprašanje: *kje? kdaj? itd.*

a) o mestu, kjer se (na več krajih) kaj giblje ali razprostira; na pr. *Dekle po vrtu šetalo.* (N. ps.) — *Po morju plava barčica, prelepa barka pisana.* (N. ps.) — *Po mestih ljudje besede cukré.* (N. pr.) — *Kdo po cvetju kaže pot čebeli?* (Vilh.)

b) o času, v katerem se kaj vrši, in o dogodku ali času, po katerem se kaj godi; na pr. *Po noči se rada duša loči.* (N. pr.) — *Po letu rožice cveté, po zimi pa se obleté.* (N. ps.) — *Po toči je zastonj zvoniti.* (N. pr.) — *Po izgubi poštenja gre radost življenja.* (N. pr.) — *Po praznikih se človek delati uči.* (N. pr.) — *Po storjenem delu je sladko počivati.* (N. pr.) — *Po nedeljah* (an Sonntagen). — *Po dveh dneh* (nach Verlauf von zwei Tagen).

c) o načinu, na pr. *Blago se po niti nabira, po vrvi zapravlja.* (N. pr.) — *Kdor po svoji trmi ravna, ta se pogubi.* (Met.) — *Vsak po svojem, je dejal tisti, ki je s svedrom kravo drl.* (N. pr.) — *Po strani koga gledati; po krivem prisegati.*

č) o primernosti in oziru, na pr. *Po delu plačilo.* (N. pr.) — *Po omiki in liki jezika se navadno človek in ljudstvo časti.* (Slom.) — *Človek se mora po ljudéh ravnati, ne ljudjé po človeku.* (N. pr.) — *Bog plačuje po zvestobi, ne po stanu.* (Slom.)

d) o sredstvu, na pr. *Drevo se po sadu spoznava.* (N. pr.) — *Po glasu spoznaš ptiča, po šapi leva.* (N. pr.) — *Po človeških rokah narejeni maliki.* (Ravn.) — *Po hlapcih zvedeti; po pošti poslati; po berglah hoditi; po železnici se voziti.*

e) o predmetu, katerega dejanje zadene, ali kamor je isto namenjeno; na pr. *Po glavi koga bti; po mizi udariti; po roki se mazati.* — *Po opravi hoditi; komu po življenju streči;*

popraševati po kom; ozirati se po čem, gledati po kom. — Kdor je potreben, tudi po drobtinici rad seže. (Slom.)

f) o vzroku kakega dušnega stanja ali dejanja, zlasti pri glagolih: hrepeneti, vzdihovati, jokati se, plakati, žalovati, vekati itd.; na pr. Po časti hrepeni mladost. (Cegn.) — Otroci in starci radi žalujejo po domu. — Vsaka krava po svojem teletu veka. (N. pr.)

g) v delilnem pomenu o ceni ali meri; na pr. Po čem vi raje pródate? — Ene po zlatu belem, ene po zlatu rumenem. (N. ps.) — Zdravila jemljemo po žlici in po kapljah. — Jabolka so po krajcarju.

§ 291. V nam rabi:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam? kdaj?* itd.

a) o kraju, v čigar notranjost kaj prehaja; na pr. Sraga nedolžnosti se ne posuši, v nebesa puhti. (N. pr.) — Enemu Bog v roko dá veslo, drugemu teslo. (N. pr.) — Gradove svetle zida si v oblake, zelene trate stavi si v puščave. (Preš.)

b) o namenu ali nasledku, na pr. Denar in izbrusen nož lahko v prid in škodo obrneš. (N. pr.) — Lakomnost je človeku velikokrat v potrato. (Met.) — Ošabnost pelje v zaničevanje in sovraštvo. (Met.) — Napuh v nesrečo pripravi. (Met.) — V dar dati, v dar dobiti; v dokaz biti; v posest vzeti.

c) o izpremembni kakega stanja in o obleki, v katero se kdo oblači; na pr. Zmené se kače v ribice, zmené kuščarji v ptičice, zmené se gadje v zvezdice. (N. ps.) — Noč v sivo premeni se jutro. (Levst.) — V svilo in škrlat se oblačijo kralji in cesarji.

č) o času, zlasti pri dnevih v tednu; na pr. Prišli so čarodeji v novo. (Levst.) — Molite, da se vaš beg ne zgodi po zimi ali v soboto. (Met.) — V prvo; v drugo; v jesen; v petek in svetek.

d) o predmetu, katerega dejanje zadene, pri glagolih: poljubiti, raniti, udariti, zadeti itd.; na pr. V visok stolp rada strela trešči. (N. pr.) — V nogo raniti; v lice poljubiti.

II. z mestnikom na vprašanje: *kje? kdaj?* itd.

a) o prostoru, v katerem kaj biva ali se godi; na pr. Kriva vera je trnjev grm v žitnem polju. (N. pr.) — V zdravem telesu biva zdrava duša.

b) o načinu, oziru ali stanju kake stvari, na pr. *Bodi v svoji besedi resničen, v dejanju pravičen!* (Slom.) — *Bodi v resnici in ne po dozdevku, kar biti želiš.* (Met.) — *Sv. Duh se je prikazal v podobi belega goloba.* — *V strahu biti; v nadlogah in težavah živeti; v trumah iti; v podobah govoriti.*

c) o času, zlasti s pojmovnimi samostalniki, ki sami po sebi ne pomenjajo časa; na pr. *Kdor se hoče v starosti počiti, se mora v mladosti truditi.* (N. pr.) — *V srdu se oči bliskajo, v sramoti poveznejo, v omilovanju posolzijo.* (Slom.) — *V vigredi vsaka čebela krajcar.* (N. pr.) — *V dveh dneh; v treh mesecih; v štirih letih.*

E. Predlogi z rodilnikom in orodnikom.

§ 292. S, pred samoglasniki in zvonečimi soglasniki z, nam rabi:

I. z rodilnikom na vprašanje: *odkod? kdaj?* itd.

a) o mestu, na katerem je kaj bilo, pa se z njega premakne, navadno od zgoraj navzdol, kakor pri predlogu **raz** s tožilnikom; na pr. *Prekladamo z rame na ramo, s kol na kola.* (N. pr.) — *S starega drevja sadje samo pada.* (N. pr.) — *Z dežja pod kap.* (N. pr.) — *Strela ne udari z jasnega neba.* (N. pr.)

Tudi v prenesenem pomenu: *Z gosti na kosti.* (N. pr.)

b) o času, na pr. *V mnogih krajih je že zdavna izginila stara narodna noša.* — *Zjutra, zvečera, s konca, s početka; sprva, z mladega.*

c) o načinu, na pr. *z dobra, zlepa, zgrda, shuda.*

Opomba. Predlog s se natanko loči od predloga iz. Prvemu odgovarja na vprašanje: *kje?* na, drugemu v z mestnikom; na pr. *Nedolžnost iz jasnih ji séva oči, z obličja dobrot, milota.* (Greg.) — *Zlate zvezde se bleščijo jasno z nočnega nebá, želje moje k njim kipijo iz gorečega srcá.* (Greg.) — *Na gori — z gore; v gori — iz gore; na Koroškem — s Koroškega; na Dunaju — z Dunaja; v Avstriji — iz Avstrije; v Ljubljani — iz Ljubljane.*

II. z orodnikom na vprašanje: *s kom? s čim?* itd.

a) o družbi, združbi ali skupnosti oseb ali reči; v tem pomenu pravimo orodniku **družilnik**. Na pr. *Mož z ženó, brat s sestró na božjo pot gredó.* (N. ps.) — *Kdor se z volkovi pajdaši, mora tudi z njimi tuliti.* (N. pr.) — *Prepirati se z ljudmi; pogo-varjati se s kom.* — *Z enim očesom iti v nebeško kraljestvo; s praz-*

nimi rokami priti; s puško čakati. S seboj vzeti (mitnehmen), s seboj dati (mitgeben).

S — vred (samt): *oče s sinom vred; s kožo vred.*

b) o sredstvu; na pr. Konj se brani s krepko nogo, lev in tигра z zobmi, orel s kremplji, sova s kljunom, gad s strupom, bik z rogovi. (Vilh.) — Kdor s tujim denarjem hišo zida, kamenje na svoj grob nosi. (N. pr.)

Opomba. Pri starejših pisateljih stoji včasih orodnik brez predloga, na pr. *Svojimi jeziki se prilizujejo. (Dalm.) — Bo cvetjem in sadjem cesarstvo obdal. (Vodn.)*

c) o načinu, na pr. Z velikim veseljem se spominjamo pre-sladkih dni svoje mladosti. — S krepkim glasom zakričati; s strahom pogledati.

č) o času, s katerim se ujema dejanje; na pr. Pridna gospodinja je že s prvim svitom na nogah. — Pridni kmet s solncem vstaja.

F. Predlogi s tožilnikom in orodnikom.

§ 293. Med zaznamuje:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?*

kraj ali predmete, v katerih sredo dejavnost meri; na pr. Če golob med orle zajde, gotovo smrt najde. (N. pr.) — Peljite ga v stolp temen med gade, kače, kuščarje! (N. ps.) — Smrt fantine, dekleta med grbe vrstí. (Slom.)

II. z orodnikom na vprašanje: *kje? kdaj?*

a) osebe ali reči, sredi katerih se kaj nahaja ali godi; na pr. Med pravico in krivico ni srede. (N. pr.) — Med dvema stoloma se je usedel na tla. (N. pr.) — Med dobrimi sosedi dobro živeti, dobro umreti. (N. pr.)

b) celoto (namesto délnega roditelja), na pr. Najboljši perci med ptíci imajo preprosto obleko. (Tuš.) — Med vsemi zvezdami najlepša je danica. — Eden med vami me bode izdal.

c) vzajemnost, na pr. Ljubite se med seboj (untereinander)! (Met.) — Skupni podjetniki delijo dobiček med seboj.

č) čas, na pr. Bog Jakoba razveseli med spanjem. (Ravn.) — Med tem se vzdigne vojna. — Med potjo (med pôtem); med večerjo; med jedjó; med letom; med tem (časom), unterdessen.

§ 294. Nad nam rabi:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?*

a) o mestu, vrh katerega je premikanje namerjeno; na pr. *Ptice so nad drevo vzletele* (über den Baum hinauf). — *V zemlji vzdigni nas nad vrage naše!* (Levst.)

b) o reči, katero kaj presega; na pr. *To mi je nad vse* (das geht mir über alles). — *Ni mojstra nad potrebo.* (N. pr.) — *Nič ni slajšega nad dobro vest.* — *Tvoje oko se nad biser leskeče.* (Greg.) — *Nad sto goldinarjev zapraviti* (mehr als).

c) o méri kake dejavnosti v neprijateljskem zmislu, na pr. *Pegam bode šel nad te.* (N. ps.) — *Ko bi bil medved eni čebeli prizanesel, ne bi bile šle vse druge nadenj.* (Met.) — *Vstane kij nad kij, kopje nad kopje.* (Levst.) — *Kadar žetev dozori, se gre s srpom nad njo.* (Ravn.)

II. z orodnikom na vprašanje: *kje?*

a) o mestu, više katerega se godi ali je kaj; na pr. *Kdo nad nami je razpel obnebjé?* (Vilh.) — *Zida se nad njim poslopje širno.* (Levst.) — *Nad mizo visi svetilnica.* — *Milost božja ostane nad njimi, ki se njega bojé.* (Ravn.)

b) o predmetu, črez katerega ima kdo moč ali oblast; na pr. *Tebi je dana oblast nad vsemi ljudmi.* — *Ti si kralj nad vsemi kralji.* — *Gospodovati, vladati, zapovedovati nad kom ali komu.*

c) o osebi, katere se tiče dejanje; na pr. *Naši nastopniki bodo vsaj imeli kaj nad nami popravljati in brusiti.* (Vodn.) — *Blag mož se ne znosi nad svojim sovražnikom.* — *Pregrešiti se, kleti, zgledovati se nad kom.*

č) o vzroku kakega dušnega stanja, na pr. *Gospodu se gnusi nad hudobniki.* (Dalm.) — *Množice so se zavzele nad njegovim ukom.* (Met.) — *Ostrmeli so nad prvim čudežem.* (Ravn.) — *Jeziti se nad kom; čuditi se nad čim; dvomiti nad čim; pohujšati se nad kom.*

§ 295. Pod znači:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam? kdaj?*

a) mesto, niže katerega kaj prehaja, ali kateremu se kot više ležečemu predmetu kaj približuje; na pr. *Noga je prišla pod*

kolo. — *Slovenci so radi tujce pod streho jemali.* (Vodn.) — *Kdor se ljudem pod zobe dá, tega le čas iz ust reši.* (N. pr.) — *Že so pod grad prijezdili.* (N. ps.) — *Pod Sisek vojsko gnati.* (N. ps.) — *Peljala ga je pod beli grad.* (N. ps.)

b) odvisnost ali podložnost, na pr. *Sisek pod se zgrabiti.* (N. ps.) — *Dene vse pod meč.* (N. ps.) — *Pod nič dati; pod svojo oblast spraviti: biti pod našega cesarja; biti pod kako sodnijo.*

c) bližino v časnem pomenu, na pr. *Pod večer* (gegen Abend); *pod noč; pod jutro; pod jesen; pod starost.*

II. z orodnikom na vprašanje: *kje?*

a) mesto, niže katerega je kaj; na pr. *Vse pod solncem preide, le Boga ljubiti in dobro storiti ne.* (Ravn.) — *Pod milim nebom; pod streho; pod goro; pod gradom.* — *Pod pazduho koga voditi.* *Pod orožjem biti* (unter Waffen sein).

b) odvisnost ali podložnost, na pr. *Vsa južna Evropa je bila pod rimsko oblastjo.* — *Pod avstrijskim cesarjem živé štirje glavni narodi.* — *Pod seboj imeti; pod kaznijo prepovedati; pod priségo pričati.*

§ 296. Pred nam rabi:

I. s tožilnikom na vprašanje: *kam?*

o mestu, kamor kaj prehaja; na pr. *Vsaka koklja pred svoje piške brska.* (N. pr.) — *Gre in pred njega poklekuje.* (Ravn.) — *Pred oči priti; pred oči postaviti; pred sodnika stopiti; koga pred sebe pustiti.*

II. z orodnikom na vprašanje: *kje? kdaj?*

a) o mestu, pred katerim se kaj godi ali premika; na pr. *Vsak pometaj pred svojim pragom!* (N. pr.) — *Na ledini pred hišo igrajo otroci.* — *Pred kom stati; pred kom biti.*

Tudi v prenesenem pomenu, na pr. *Oponošen dar je črn pred Bogom.* (N. pr.) — *Ponižnost gre pred častjo, napuh pred padcem.* (Met.) — *Kakor pred strupeno kačo, bežite pred grehom!* (Ravn.)

b) o času, pred katerim se kaj godi; na pr. *Pridna gospodinja je že pred dnem po koncu.* — *Sv. Ciril in Metod sta pred tisoč leti položila temelj slovanskemu slovstvu.* (Tom.) — *Pred solncem; pred smrtjo; pred kratkim.*

G. Predlogi z rodilnikom, tožilnikom in orodnikom.

§ 297. Za znači:

I. z rodilnikom na vprašanje: *kdaj?*

čas, v katerem se kaj godi; na pr. *Za solnca in po solncu še gredó hitro tjakaj v hrib.* (Levst.) — *Dan se zarana lovi.* (N. pr.) — *Kdor za mladih dni ne skrbi, v starosti trpi.* (N. pr.) — *Za Marije Terezije in Jožefa II.* — *Za vlade našega cesarja.*

II. s tožilnikom na vprašanje: *kam? za koga?* itd.

a) predmet, za katerega se kdo ali kaj pomakne; na pr. *Kdor ni bil za pečjó, ne hodi drugih za peč iskat.* (N. pr.) — *Solnce gre za goró.* (N. ps.) — *Za vrata se skriti; za mizo sest.*

b) mero, na pr. *Kamor pregovor zadene, ne zgreši za en las.* (N. pr.) — *Za seženj daljši; za dve leti mlajši.*

c) prizadeto reč ali del prizadete reči pri glagolih: *prijeti, privezati, obesiti, vleči, držati, zgrabiti* itd.; na pr. *Kdor za smolo prime, ta se osmoli.* (N. pr.) — *Za glavo ribo zgrabi, ako ti ne zdrkne.* (N. pr.) — *Za bele roke se vodita.* (N. ps.) — *Leva za grivo, človeka za lase zgrabiti.*

č) osebo ali reč, kateri je kaj primerno in koristno, ali kateri v korist se kaj vrši ali je kaj namenjeno; na pr. *Vino je za priletne ljudi, kar je mleko za otroke.* (Slom.) — *Vse ni za vsakega.* (N. pr.) — *Za svoje se potegnimo in za dežele čast!* (Vodn.) — *Za pridnega za vsakim grmom petica.* (N. pr.) — *Iti v boj za domovino in cesarja.*

Opomba. V tem pomenu stoji za tudi pred prislovi in prislovnimi izrazi; na pr. *Za zdaj; za naprej; za vselej.* — *Za na kmetih obleki ni bilo kaj reči.* (Jurč.) — *Hrastov išče za čez morje.* (Vilh.) — *Jekleni oklepi za na prsi.* (Levst.) — *Brešno za po poti.* (Ravn.)

d) vzrok kakega dejanja, na pr. *Pridna gospodinja mora za pero čez plot skočiti.* (N. pr.) — *Za plačilo ti vsak rad postreže.* — *Za božjo voljo!* — *Za Boga te prosim.* — *Za pet krvavih ran!* — *Zató, deshalb, darum.*

e) za meno, zlasti pri glagolih: *kupiti, prodati, plačati* itd.; na pr. *Glavo za glavo.* (N. r.) — *Če ene podplate na beračiji raztrgaš, beraške palice za grajščino ne daš.* (Slom.) — *Oko za oko in zob za zob.* (Met.) — *Za dobra dela Bog obresti plača.* (Slom.) — *Za denar se poštenje ne kupi.* (Slom.)

f) čas, na pr. *Za pol ure je bil mrtev.* — *Za leto dni* (in einem Jahre). — *Za malo dni se leto obrne.*

g) povedno določilo pri glagolih: *biti, imeti, izvoliti, imenovati, postaviti, spoznati* itd.; na pr. *Ti si me postavil za kralja Izraelcem.* (Ravn.) — *Kdo bi imel laž za resnico?* — *Za tovariša biti komu; izvoliti koga za župana; za sina koga vzeti; kaj za zlo imeti; koga za nedolžnega spoznati.* (Glej § 255.)

h) osebni ali rečni predmet, katerega se tiče dejanje, zlasti pri glagolih: *marati, vprašati, praviti, prositi, skrbeti, vedeti, zahvaliti* itd.; na pr. *Zanj družba ne mara in on ne za njo.* (Preš.) — *Mara zanj ko za lanski sneg.* (N. r.) — *Pametnega moža vprašaj za svet!* (Ravn.) — *Ne pravi mu za skrite zaklade!* — *Otel vas je iz nevarnosti, za katere sami ne veste, da ste bili v njih.* (Ravn.) — *Za stariše skrbeti; za postrežbo koga zahvaliti; prepirati se za kaj.* — *Prosim koga za odpusčenje* (bolje: *odpuščenja*). — *Prosim za koga* (für jemanden bitten).

III. z orodnikom na vprašanje: *kje? kod? kdaj?* itd.

a) mesto ali stvar, za katero se godi ali je kaj, ali kateri kaj sledi; na pr. *Kdor se lenobi podá, ta se za ušesi drgljá.* (N. pr.) — *Solnce je že za goró.* (N. ps.) — *Za pridnega za vsakim grmom kos kruha, pod vsakim kamenom krajcar.* (N. pr.) — *Na levi, na desni za gričem je grič, drevó za drevesom, za ptičem je ptič.* (Vilh.) — *Ukradena reč za gospodarjem vrišči.* (N. pr.) — *Hodi za Kristusom!* — *Pridite za nami; hajdi za menoj!* — *Prvi za cesarjem.*

b) čas, po katerem se kaj godi; na pr. *Za njimi nastopi sedem hudih letin.* (Ravn.) — *Dež za solncem mora biti, za veseljem žalost priti.* (Slom.) — *Dan za dnevom, leto za letom preide.*

c) vzrok takega telesnega ali dušnega stanja; na pr. *Za lakoto umreti je hujše ko zgoreti.* (N. pr.) — *Hujše umreti za žejo ko pod mečem.* (Levst.) — *Za grižo zboleti; plakati, žalovati, vzdihovati za očetom in materjo.*

Opomba. Vsi pravi predlogi so s svojim imenom ozko zvezani in nimajo naglasa. Tako se na pr. *k bratu, s sestro, v mesto, na gorah, pri sosedu, za hišami* itd. izgovarja kot ena beseda z enim naglasom: *k-brátu, s-sestro, v-mésto, na-górah, pri-sosédu, za-hišami.*

Vsled tega se predlog ne daje ločiti od besede, s katero je zvezan, in tedaj ne smemo dveh predlogov vezati z veznikom *in* ali z *ali* ter ju postaviti pred enoisto besedo. Krivo je pisati: *pred in za gozdom*, temveč: *pred gozdom*

in za njim (vor und hinter dem Walde); *na gorah in v njih* (auf und in den Bergen); *na zemlji in pod zemljo*, ali: *na zemlji in pod njo*; *na klop ali pod njo*; *na gori ali za goro*.

B. Pridevnik.

I. O pridevniku sploh.

§ 298. Pridevnik nam rabi v edninskem imenovalniku in tožilniku moškega spola v določni in nedoločni obliki.

1. **Določna** pridevnikova oblika nam služi:

a) kadar govorimo o določni, že znani osebi ali reči, ali kadar si mislimo vse osebe ali vse reči ene vrste; nemščini rabi v tem slučaju določni spolnik: *der, die, das*.

Na pr. *Novi sosed se je vaščanom hitro priljubil*. — *Hudobni človek beži, ko ga nihče ne podi, pravični pa je neprestrašen*. (Ravn.) — *Mladina stari svet zanemarja*. (N. pr.)

Opomba. Izjema more nastopiti le tedaj, kadar ima pridevnik zaimek: *vsak, sleherni, svoj* ali kako sorodno določilo pred seboj; na pr. *Vsak hvaležen* (boljše: *hvaležni*) *narod stari one svetle zvezde, ki so prve migljale na slovestnem nebu*. (Napr.) — *Sleherni pravičen* (pravilno: *pravičnik*) *se boji, da ne bi tičal kak skrit greh v njem*. (Met.)

b) kadar se je pridevnik popolnoma stopil s samostalnikom v en pójem (za nemške sestavljenke); na pr. *Cvetni prah* (Blütenstaub), *sladki koren, mali traven, veliki traven, stari oče, častni ud*; *Beli grad, Stari trg, Veliki Zvonár*.

c) pri svojilnih pridevnikih na *-ski, -ji, -nji*, ki sploh nimajo nedoločne oblike; na pr. *jesenski dan, divji konj, srednji pot*.

č) pri pridevnikih, katere le v določni obliki jemljemo v rabo, in sicer: *mali, obči, pravi, zali*.

Namesto *mal* pišemo *majhen*.

2. **Nedoločna** pridevnikova oblika nam rabi:

a) kadar govorimo o nedoločni, še neznani osebi ali reči; v nemščini: *ein, eine, ein*. Na pr. *Malopriden pastir čredi vodo kali*. (N. pr.) — *Več veljá prihranjeno jajce ko pojeden vol*. (N. pr.) — *Prazen sod ima močen glas*. (N. pr.)

b) kadar stoji pridevnik za povedno določilo ali povedni prilastek v stavku; na pr. *On bode bogat, ko pes rogat*.

(N. pr.) — *Sodi svoje delo trezen, ne pijan!* (Slom.) — *Kdor hoče visoko priti, mora trden v glavi biti.* (N. pr.)

c) pri svojilnih pridevniki na **-ov** in **-in**, pri svojilnih in nekaterih kazalnih, vprašalnih, oziralnih in nedoločnih zamikih, kakor *moj, naš, tak, tolik, čigav, kolik, marsikak, vsak* itd. (glej § 127., 128., 131., 133. in 135.). Na pr. *Mojstrov sin dostikrat ni imena vreden.* (N. pr.) — *Vsaka reč ima svoj čas.* (N. pr.) — *Slovenci obhajajo slovesno vsak Marijin praznik.*

§ 299. Kadar stoji pridevnik namesto samostalnika, tedaj ravnamo takó-le:

a) Pridevnik se preobrazi v samostalnik, na pr. *Hudobnež* (namesto *hudobni* = der Böse) *se boji lastne sence.* (N. pr.) — *Bolniku* (namesto *bolnemu* = dem Kranken) *je treba zdravila.* (Met.)

Istotako: *muteč, slepec, glušec, belec, črnc, tujec* itd. namesto: *mutasti, slepi, gluhi . . .*

b) Pridevnik prevzame sam samostalniško opravilo, ako ne tvori istopojmovnega samostalnika, in stoji:

1. v moškem spolu, če mu lahko v mislih dodamo: *človek, ljudje*, ali kak drug moški samostalnik, zlasti v množini; kakor *bližnji* (der Nächste), *stari* (die Alten), *mladi, mlajši, domači, moški, zakonski, cesarski* itd.

Na pr. *Zdravi (človek) ne potrebuje zdravila.* (N. pr.) — *Za pridnega* (für den Fleißigen) *za vsakim grmom kos kruha.* (N. pr.) — *Poslednji krvave pete odnese.* (N. pr.) — *Ljubi svojega bližnjega kakor sam sebe!* — *Bog ponižuje ohole, slabim pa deli moč in hrabrost.* — *Cesarski bombe mečejo, se Turki 'z grada vlečejo.* (N. ps.)

2. v srednjem spolu, če se naznanja kaka lastnost brez samostalnika; na pr. *Iz malega raste veliko in slavno.* (Kos.) — *Dobro se samo hvali.* (N. pr.) — *Lepo je vsakemu milo.* (N. pr.) — *Bog zna iz hudega naravnati dobro.*

II. O primerjalni stopnji.

§ 300. Primerjalnik nam rabi, kadar eni izmed dveh stvari ali reči kako lastnost v višji meri prikladamo kakor drugi.

Reč, kateri se prva primerja, stoji:

a) v istem sklonu s primerjalnimi členicami: *ko, kakor* ali *nego*; na pr. *Hujša je žejja ko glad.* (Slom.) — *Boljša prva*

zamera kakor druga. (N. pr.) — Boljše poštenje nego sramotno življenje. (N. pr.)

b) v rodilniku s predlogom *od* ali *mimo*; na pr. *Človeštvo nima hujše sovražnice od mehkužnosti. (Vrt.) — Ni ga večjega bogastva mimo poštenega srca.*

c) v tožilniku s predlogom *čez* ali *nad*, vendar le bolj redkoma; na pr. *Ni ga višjega gospoda čez Jehova. — Ni ga mogočnejšega kralja nad Boga.*

III. O presežni stopnji.

§ 301. Presežnik stoji, kadar eni izmed več stvari ali reči kako lastnost v najvišji meri pridevamo.

Reč, s katero se prva meri, stoji:

a) v rodilniku brez predlogov, ako se ponavlja samostalni; na pr. *Materin jezik je vseh darov najlepši dar. — Lenoba je vseh grdob največja grdoba. (Slom.)*

b) v rodilniku ali kakem drugem sklonu s predlogi: *iz, izmed, od, med, čez, nad*; na pr. *Kolibrij ima med vsemi ptiči najlepše perje. — Jožef je bil očetu izmed vseh sinov najljubši.*

IV. O nepopolnih pridevnikih.

§ 302. Nepopolni pridevniki so tisti, ki nimajo prve ali druge, ali pa druge in tretje stopnje.

a) Prve stopnje nima: *bližji, najbližji*; na pr. *Srajca je bližja od suknje. (N. pr.)*

b) Druge stopnje nimajo: *dolnji, gornji, prednji, poslednji, zadnji, prvi, skrajnji* itd., tretjo pa tvorijo z besedico *naj*: *najzadnji* (der allerletzte), *najprvi* (der allererste).

c) Druge in tretje stopnje nimajo pridevniki, pri katerih si že po njih pomenu višje mere misliti ne moremo.

Taki pridevniki značijo:

1. čas ali mesto, kakor *današnji, včerajšnji, sedanji, poletni, desni, levi*;

2. kako snov, na pr. *lesén, prstén, peščen, steklén*;

3. čigavost, na pr. *bratov, sestrin, človeški, ptičji*;

4. že sami ob sebi najvišjo mero, kakor *vsegaveden, predober, preumeten, vsemogočen* itd.

C. Števniki.

I. O glavnih števnikih.

§ 303. Glavni števnik: *eden, dva, trije* in *štirje* se ujemajo s svojim samostalnikom v vseh sklonih; ostali od *pet* naprej so samostalniki v imenovalniku in tožilniku ter zahtevajo v teh sklonih rodilnik, v drugih pa se vežejo kakor pridevniki s svojim samostalnikom.

Na pr. *Modri glavi eno oko dosti.* (N. pr.) — *Kdo vzdigne težo zemlje s tremi prsti?* (Ravn.) — *Človeku je odločenih osemdeset let, redki jo pripelje do sto in dvajsetih.* (Ravn.) — *Po sedmih dnevih dežju porečem na zemljo iti štirideset dni in štirideset noči.* (Ravn.)

Vrh tega pomni:

a) Nemški *zwei* pred samostalnikom slovenimo v določnem govoru z dvojino, sicer pa rabimo zanj *dva, dve*. Na pr. *Brata se učita, die zwei Brüder lernen.* — *Deklici sta moji sestri, die zwei Mädchen sind meine Schwestern.*

Dva brata, zwei Brüder. — *To sta dve sestri, das sind zwei Schwestern.* — *Dva popotnika sta prišla, zwei Wanderer kamen; popotnika sta prišla, die zwei Wanderer kamen.* — *Dva trda kamena nikdar lepe moke ne zmeljeta.* (N. pr.)

b) Navadno stoji nižje število pred višjim, na pr. *Eden in dvajset, dva in dvajset, tri in dvajset* itd.; nekateri Slovenci, posebno Beli Kranjci, pa pravijo tudi: *trideset eden, trideset dva, trideset tri*, ali *trideset prvi, trideset drugi* itd.

Opomba. Kadar stoji manjše število za višjim, tedaj se ravna samostalnik samo po njem; na pr. *Eden in trideset učencev, ali trideset in en učenec.* — *Dva in petdeset hiš, ali petdeset in dve hiši.* — *Štiri in osemdeset kmetov, ali osemdeset in štirje kmetje.*

II. O vrstilnih števnikih.

§ 304. Vrstilni števnik ali vrstilci se ujemajo s svojim samostalnikom v sklonu, spolu in številu ter nam služijo:

a) kadar naznanjamo vrsto ali red štetih predmetov na vprašanje: *koliki, -a, -o?* Na pr. *Prva stopinja prave ponižnosti je spoznati slabost svoje volje.* (Met.) — *Do tretjega gre rado.* (N. pr.)

b) pri letnicah, toda le za poslednje število; na pr. *Sv. Metod je umrl dne 6. (šestega) malega travna 885. leta (= osem sto osemdeset in petega leta, ali osem sto pet in osemdesetega leta).*

III. O ločilnih števnikih.

§ 305. Ločilni števnik ali ločilci nam rabijo na vprašanje: *koliker*, -a, -o? in sicer:

a) kadar štejemo plemena ali razpole stvari in reči; na pr. *Dvoji otroci*, zweierlei Kinder (od dveh očetov ali od dveh mater). — *Mavrica je sedmér trak*. — *Dvoje zlo*, zweierlei Übel; *troje žito*, dreierlei Getreide; *petera vina*, fünferlei Weine.

b) namesto glavnih števnikov pri samostalniki, ki nam rabijo le v množini; na pr. *dvoje grablje*, zwei Rechen; *čtetere vile*, vier Heugabeln; *petere bukve*, fünf Bücher; *troja vrata*, drei Türen.

Tudi kot edninski samostalniki srednjega spola, na pr. *dvoje vilic*; *čtetvero rokavic*.

c) namesto glavnih števnikov, pa le tedaj, kadar hočemo naznaniti, da je kaka različnost med stvarmi, katere štejemo, bodisi na spolu, v starosti ali po velikosti.

V imenovalniku in tožilniku nam rabijo navadno le kot samostalniki srednjega spola.

Na pr. *Čtetvero ljudi* (moški, ženske, otroci). — *Petero ptičev sem ustrelil: dva goloba in tri jerebice*. — *Šestero konj ima v konjaku: enega žrebca, tri kobile in dve žrebeti* (ali *dvoje žrebet*, če sta raznega spola). — *S šesterimi konji opravlja svoja dela*.

IV. O množilnih števnikih.

§ 306. Množilni števnik ali množilci nam rabijo:

a) na vprašanje: *kolikéren*, -a, -o? Na pr. *Drugo seme je padlo v dobro zemljo in je dalo sad: eno stoterén, eno šestdeseterén, eno trideseterén*. (Met.)

b) na vprašanje: *kolikernat*, -a, -o? Na pr. *Dvojne duri*, Doppeltür; *dvojno vprašanje*, Doppelfrage; *čtetverna nit*, vierfältiger Faden; *trojna krivica*, dreifaches Unrecht. — *Škilasti ljudje vidijo dvojnato*.

Č. Zaimek.

I. O osebnih zaimkih.

§ 307. Imenovalnik osebnega zaimka se pri glagolu navadno opušča, ker je izražen v osebilu, kakor v latinščini in grščini.

Na pr. *Hvalim stvarnika nebes in zemlje* (ich lobe...). — *Kakor seješ, tako žanješ* (wie du säest...). — *Kakor pozdravljamo, takó nam odzdravljajo* (wie wir grüßen...). — *Kaj pravite, da delam?* Učim se.

Osební zaimek stavimo pri glagolu le tedaj:

a) kadar ga s poudarkom izrekamo, ali kadar so zaimki med seboj ali s kako drugo besedo v nasprotju; na pr. *Malo ti za me, malo jaz za te.* (N. pr.) — *Mi orjemo zemljo, Bog orje pa nas.* (Slom.) — *Če si ti na levo izvoliš, grem jaz na desno.* (Ravn.) — *Ti pa, kadar moliš, pojdi v svoj hram!* (Met.) — *Mi o volku, on primaha.* (N. pr.) — *Čigav si pa ti? Jaz sem sosedov sin.*

b) kadar ima prilastek pri sebi; na pr. *Ne veste vi, dolinarji, kako prijetno je po letu v gorah.* (Cegn.) — *Ti, ki si ustvaril nas ko listja, trave, dela blagoslovi naših slabih rok!* (Jenko.)

§ 308. V roditelniku, dajalniku in tožilniku osebnih zaimkov imamo dvojne oblike: **kratke** ali brez naglasne in **popolne** ali naglasne. Prve nam rabijo sploh v govoru in pisavi, druge pa le:

a) v začetku stavka; na pr. *Njemu se moraš potožiti, ki ti more preložiti.* (N. pr.) — *Tebe bom po smrt poslal.* (N. r.) — *Sebi seješ, sebi žanješ.* (Pr.)

b) kadar se zaimek poudarja, zlasti v nasprotju, ali če ima prilastek pri sebi; na pr. *Denar le ti imej, pa glej, da tebe denar imel ne bode.* (N. pr.) — *Kdor tebe s kamenom, ti njega s kruhom.* (N. pr.) — *Danes meni, jutri tebi.* (Pr.) — *Poprashaj njega samega!* — *Veruj meni, ki sem tvoj prijatelj!*

c) za predlogi; le v tožilniku stoji za enozložnimi predlogi rajši prvotna oblika *me, te, se* namesto *mene, tebe, sebe*. Na pr. *Teško meni brez mene.* (N. pr.) — *Kdor ni z menoj, ta je zoper mene.* (Met.) — *Vsak ima prste k sebi obrnjene.* (N. pr.) — *Ko bo Pegam šel nad te.* (N. ps.) — *Vsak naj za se skrbi!* — *Mimo mene; od tebe; do njega; brez njiju; izmed njih.*

Opomba. 1. Za predlogi: *črez, na, nad, po, pod, pred, skozi, v, za* stoji pogostoma prvotni moški tožilnik **i**, ki mu spredaj zavoljo zevi **n** (*en*) priraste in ga **v j** izpremeni, kakor *črezenj, nanj, nadenj, ponj, predenj, skozenj, vanj, zanj*, zraven: *črez njega, na njega, nad njega* itd.

Tako govorimo tudi: *náme, náte, náse, záme, záte, záse* zraven: *na mé, na té, na sé* itd. (gl. § 125. b).

Na pr. *Zanj družba ne mara in on ne za njo.* (Preš.) — *Kdor drugim jamo koplje, sam vanjo pade.* (N. pr.) — *Vsak prerad sam záse skrbi.*

2. Včasih se vežejo breznaglasne oblike tretje osebe tudi s samostalniki ter jih krepijo na pomenu (gl. § 271., op. 1.); na pr. *Gospod, nimam ga človeka, ki bi me v jezero dejal.* (Ravn.) — *Ni je cvetlice in ni ga peresa, da bi ne bila objela ga smrt.* (Vilh.) — *Ali ga vidiš škrata na drevesu?* — *Glej jih norce, kako se spakujejo in kričijo!*

§ 309. Preprosto ljudstvo se tika med seboj; kadar pa govori Slovenec o višjih osebah, na pr. o stariših in sorodnikih, o duhovski in deželski gosposki, tedaj jih iz spoštovanja vika, kadar k njim govori, v njih nenavzočnosti pa rad onika. Na pr. *Kaj vas prosim, mati moja!* (N. ps.) — *Kaj vam pravim, oče vi!* (N. ps.) — *Spoštuj svojo mater in pomni, kaj so vse zavoljo tebe prestali; kadar ti pa umró, pokoplji jih zraven mene!* (Ravn.)

§ 310. Povratni zaimsek se, sebe služi ne samo za tretjo osebo, kakor v nemščini in latinščini, ampak tudi za prvo in drugo, kadar se nanaša **na osebek**, od katerega izhaja dejanje. Govorimo torej in pišemo:

E d n i n a.

hvalim se (<i>sebe</i>)	ich lobe <i>mich</i>	laudo <i>me</i>
hvališ se	du lobst <i>dich</i>	laudas <i>te</i>
hvali se	er lobt <i>sich</i>	laudat <i>se</i> .

M n o ž i n a.

hvalimo se	wir loben <i>uns</i>	laudamus <i>nos</i>
hvalite se	ihr lobet <i>euch</i>	laudatis <i>vos</i>
hvalijo se	sie loben <i>sich</i>	laudant <i>se</i> .

Na pr. *Sebi orjem, sebi sejem, sebi bodem tudi žel.* (Vodn.) — *Kadar greš volku naproti, pokliči psa s seboj!* (N. pr.) — *Kdor sam sebe ne časti, ni vreden nobene časti.* (N. pr.) — *Boljše nam je starejšega od sebe poslušati.* (N. pr.) — *Ne spravljajte si zakladov na zemlji!* (Met.) — *Še prsti na roki si niso enaki.* (N. pr.)

§ 311. Vzajemno (reciprokno) dejanje, t. j. dejanje, ki izhaja od več osebkov in prehaja od enega na drugega, da se vsakega dotika, izražamo:

a) s povratnim zaimkom, na pr. *Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo.* (N. pr.) — *Ako si med seboj ne pomagamo, kdo nam pomore?* (Cegn.)

b) s pomočjo besed: *drug drugega, drug drugemu* itd., ali tudi: *eden drugega, eden drugemu* itd.; na pr. *Pomagajte drug drugemu, kolikor vam je mogoče!* — *Voljno eden drugega slabosti nosite!* (Slom.) — *Drug drugemu je srce delal.* (Cegn.)

c) s ponavljanjem samostalnika, da nam rabi kot osebek in predmet; na pr. *Vrana vrani oči ne izkljuje.* (N. pr.) — *Če slepec slepca vodi, oba v jamo padeta.* (N. pr.) — *Orel orla plodí, sova sovo rodí.* (N. pr.) — *Roka roko umiva.* (N. pr.) — (Nemec pravi: *Eine Hand wäscht die andere*, Latinec pa: *manus manum lavat.*)

§ 312. Zaimek **sam, sama, samo** krepi druga imena na pomenu in pomenja:

a) kar v nemščini: *selbst, in eigener Person*, t. j. ne drug namesto njega; na pr. *Vsak je sam sebi najrajši.* (N. pr.) — *Kdor slabo vest ima, ljudem se sam izdá.* (N. pr.) — *Najprej samemu sebi pomagaj iz nadlog, potem drugim okrog!* (N. pr.) — *Ljubi bližnjega kakor sam sebe* (ali: *kakor samega sebe*)!

b) *sam od sebe* = *selbst, von freien Stücken, sam ob sebi* = an und für sich; na pr. *Sama od sebe zemlja rodi.* — *Solnce samo od sebe sveti.* — *To se samo ob sebi razumeje.*

c) *allein*, t. j. ne dva ali njih več; na pr. *Sam Bog je vsemogócen* (a nihče drug).

č) *nichts als, lauter, rein*; na pr. *Iz samega čistega zlata.* — *Sama kost in koža ga je.* — *Sama nedolžnost jo je.*

II. O svojilnih zaimkih.

§ 313. Svojilni zaimki nam rabijo namesto osebnih, kadar zaznamujejo last ali čigavost oseb ali reči. Namesto *njen, njun, njihov* rabimo češče tudi osebne zaimke: *nje, njiju (nju), njih.*

Na pr. *Svetilo tvojega telesa je tvoje oko.* (Met.) — *Kdor jezik ljudi zna, tudi njih srca ima.* (Slom.) — *Zunanjščina človekova je ogledalo njegove notranjščine.* (Vrt.) — *Vsaka dežela ima svoje šege in navade.* (Levst.) — *Umolknilo so njune* (sv. Cirila in Metoda) *besede, ali duh živi še danes.* (Napr.) — *Smrt vse omaja, nje kosa kosi od kraja.* (N. pr.)

Opomba. Namesto svojilnika govorimo in pišemo česče tudi dajalnik osebnega zaimka; na pr. *On mi je stric; ona mi je teta; bodi mi varuh!* namesto: *on je moj stric; ona je moja teta; bodi moj varuh!* — *Skrbno obdeluj si polje!* (Led.) — *Bistre sape zrak vedré, jasniyo mi glavo, srcé.* (Pot.)

§ 314. Kar velja o osebno-povratnem zaimku (§ 310.), velja tudi o svojilno-povratnem **svoj, svoja, svoje**. Povratni svojilnik *svoj* stoji vselej namesto drugih svojilnih zaimkov:

a) kadar se nanaša na osebek istega stavka:

Ednina.

spoštujem <i>svojega</i> dobrotnika	ich ehre <i>meinen</i> Wohltäter
spoštuješ <i>svojega</i> dobrotnika	du ehrst <i>deinen</i> Wohltäter
spoštuje <i>svojega</i> dobrotnika	er ehrt <i>seinen</i> Wohltäter.

Množina.

spoštujemo <i>svoje</i> dobrotnike	wir ehren <i>unsere</i> Wohltäter
spoštujete <i>svoje</i> dobrotnike	ihr ehret <i>eure</i> Wohltäter
spoštujejo <i>svoje</i> dobrotnike	sie ehren <i>ihre</i> Wohltäter.

Na pr. *Na tujem se rad spominjam svojega doma.* — *V starosti vemo še le ceniti brezskrbna leta svoje mladosti.* — *Ako sosedova hiša gori, pazi na svojo!* (N. pr.) — *Ljubite svojega bližnjega kakor sami sebe!* — *Ne pozabimo svojih slubosti!* (Slom.) — *Srečni tisti, kateri svoj jezik s pametnim molčanjem posvečujejo.* (Met.) — *Pametni ljudje pometajo najprej pred svojim pragom.* (N. pr.)

Opomba. 1. Nemški *unser* se sloveni v tem primeru vendar z zaimkom **naš**, kadar govorimo o kaki splošni posesti, t. j. kadar je osebkov pomen ožji kakor pomen svojilnega zaimka; na pr. *Pojdimo v našo cerkev!* — *Častimo našega cesarja!* — *Govorili smo o našem slovstvu.*

V nasprotju rabimo zopet povratni *svoj*; na pr. *Če nočete v našo cerkev, pa idite v svojo!*

2. *Unser beider, euer beider* se glasi navadno **najin, vajin** namesto *svoj*, če se tudi nanaša na osebek istega stavka; na pr. *Le celico najino zapriva, prostosti sveta ne želiva!* (Preš.) — *Ali sta prodala vajino hišo?*

b) v pomenu nemškega **sein, eigen**; na pr. *Pustite vsakemu svoje!* — *Svoja glava, svoj svet.* (N. pr.) — *Vsakemu se svoje najlepše zdi.* (N. pr.) — *Zvestoba v svojem stanu je mati časne in večne sreče.* (Slom.)

Opomba. Če se nemški **sein, ihr** ne nanaša na osebek istega stavka, ampak na kako drugo besedo v istem ali drugem stavku, tedaj nam rabijo svojilniki: *njegov, njen (nje), njun (njiju), njihov (njih),* kakoršnega spola ali števila je pač beseda, na katero se ozira; na pr. *Ljubi materin jezik po nje-*

gori ceni! (Slom.) — *Za Bogom ti je mati prva dobrotnica; nikdar ne zabi nje velike skrbi za te!* — *Vrednost svojih prijateljev cenimo po njihovih delih.* — *Kako se izgubi človek, ko se poloti greh njegovega srca!* (Met.)

III. O kazalnih zaimkih.

§ 315. Kazalni zaimek **ta, ta, to** in sestavljeni **toti, tota, toto** (der, dieser) kažeta na bližje, **oni, ona, ono** (jener) na bolj odležne predmete. Vsi trije se krepijo na pomenu z besedico **le**: *tá-le* (*toti-le*) ali *le-tá* (dieser da) in *oni-le* ali *le-oni* (jener dort).

Na pr. *Daríla sta ta in oni* (*Kajn in Abel*). (Ravn.) — *Srečnejši je ta, kateri daje, kakor oni, kateri jemlje.* (N. pr.) — *Ta je šel opravičen domov, le-oni ne.* (Met.) — *Kdor božjega darú ne spoštuje, tega šiba božja kaznuje.* (N. pr.)

§ 316. **Tisti, -a, -o, taisti, -a, -o** (der, derjenige, derselbe, jener), **isti, -a, -o** (ebenderselbe, der nämliche) kažejo na stvar ali reč, katero smo že imeli na misli ali jo še imamo in je torej že znana; na pr. *Varuj se tistih maček, katere spredaj ližejo, vzadi pa praskajo.* (N. pr.) — *Tisti mi je brat, ki bi mi storil dobro rad.* (N. pr.) — *Tista tvoja ošabnost mi mrzi.* — *Sosedje hodijo k istemu studentu po vodo kakor mi.* — *Trta se najbolje razvija, če ostane vedno na istem mestu in v istem svetu.*

Opomba. Kadar se na zaimek *tisti* nanaša odvisen stavek, tedaj se more zaimek pred samostalnikom izpustiti; brez samostalnika pa se v odvisnih sklonih navadno z osebnim zaimkom 3. osebe zamenjuje; na pr. *Varuj se maček, katere* (nam. *varuj se tistih maček* ...) itd. — *Kdor ljubi svoj narod, njemu so dragi tudi matere mili glasovi.* (Slom.) — *Trnje ga pika, kdor se ga dotika.* (Cegn.) — *Kogar Bog ljubi, mu pošilja križe in težave.* (Ravn.) — *Ne bojte se jih, kateri teló umoré, duše pa ne!* (Met.) — *Blagor mu, ki se spočije.* (Cegn.)

§ 317. Dalje nam rabijo kazalniki: **tak, takov, takšen** (so beschaffen, solch); **inak** (anderer Art, anders beschaffen); **tólik** (so groß, so viel); **tólikšen, tolikér**; **ov** (dieser, včasí tudi: jener), **onak** (derartig), in še več kazalnih prislovov.

Na pr. *Sad je takšen, kakoršno je drevó.* (Met.) — *Kolikor krajev, toliko običajev.* (N. pr.) — *Inako se mi stori* (es ergreift mich ein trauriges Gefühl). — *Onako, auf jene Weise.*

IV. O vprašalnih zaimkih.

§ 318. Vprašalni zaimki nam služijo v glavnih, za zavisna vprašanja pa tudi v odvisnih stavkih, in sicer:

a) **kdo** vprašuje za osebe, **kaj** za reči; na pr. *Kdo narodom čudno pota meri? Komu molī se molitev sveta?* (Vilh.) — *Ako se sol izpridi, s čim se bo solila zemlja?* (Met.) — *Kaj se vé, kaj zadene človeka v neznanju?* (Levst.) — *Naj ne vé tvoja levica, kaj dela desnica.* (Met.) — *Bog že vé, komu perje lomi.* (N. pr.)

Opomba. Ako je treba vprašalni zaimek *kdo* v svojilni roditelj postavit, tedaj se rabi svojilni **čigav**, -a, -o; na pr. *Hči, čigava si?* (Ravn.)

Kaj se rabi čestokrat namesto *zakaj*, čemú; na pr. *Oj Veltava, kaj kališ si vodo?* (Levst.) — *Kaj se smeješ?* — *Kaj bi molčal?*

b) **kateri**, -a, -o, redkoma *koji*, -a, -e, vprašuje za osebe in reči gledé na množino, iz katere so vzete, ali na red, v katerega spadajo; na pr. *Kateri izmed vas pojde z menoj za pričo?* — *Katera gospa ves svet obhodi?* (N. ug.)

c) **kak**, **kakov** ali **kakšen** (wie, wie beschaffen) vprašuje po kakovosti oseb in reči, **kólik** ali **kólikšen** (wie viel, wie groß) po množini ali kakovosti, in **kolikér** po razpolih oseb in reči. Na pr. *Kakovo je to darilo, ki se z eno roko daje, z drugo jemlje?* — *Koliko je usmiljenje božje!* — *Kolikero žito raste na polju?*

V. O oziralnih zaimkih.

§ 319. Oziralni zaimki vežejo odvisne stavke z glavnimi ali nadrednimi stavki, kjer stoji beseda, na katero se nanaša oziralnik. Oziralniki so:

a) **kateri**, -a, -o, redkeje *koji*, -a, -e, ki stoji navadno takoj za besedo, na katero se nanaša; na pr. *Tesna je pot, katera pelje skoz življenje.* (Met.) — *Ljudstvo, katero je v temi sedelo, je videlo veliko luč.* (Met.) — *Ne zabi jezika, kojega te je učila mati.* — *Pazi na jezik preprostega kmeta, pri kojem je še pristna slovenščina domá.* (Slom.)

b) **ki** za vse spole, sklone in števila, samo da mu za dopnilo v odvisnih sklonih dodevamo 3. osebo osebnega zaimka v dotičnem spolu, sklonu in številu.

Na pr. *Ne jezi se nad tem, ki ti neradovoljno kaj zoprnega stori.* (Met.) — *Dela, ki ga danes lahko storiš, ne odlagaj na jutri!* (N. pr.) — *Okó je čisti žarek, ki v njem blešče nebesa.* (Cegn.) — *V mladosti trdnjše so mreže, ki v njih drži nas upa moč goljufiga.* (Preš.) — *To je sapa turških konj meglena, ki njih polna je steza zelena.* (N. ps.)

Opomba. Ob Kolpi in po Istri se *ki* popolnoma sklanja; na pr. *Ki nima mere, nima vere.* (N. pr.) — *V ko selo prišla, na to kolo prela.* (N. pr.) — *Blažene ročice, ke so ga nosile.* (N. ps.)

c) **kdor** se ozira na osebe, **kar** na reči ter nam rabi, kadar govorimo v obče brez določnega samostalnika; sorodni kazalnik v glavnem stavku se tudi opušča. Na pr. *Kdor resnico ljubi, ušes ji ne maši.* (Levst.) — *Kogar se bojiš, tega ne ljubiš.* (Pr.) — *Ne neha beračiti, komur se palica v rokah ogreje.* (N. pr.) — *Kar je v srcu, to je tudi na jeziku.* (N. pr.) — *Darno je potopljeno v morje večne pozabe, česar duh ni oživiljal.* (Napr.) — *Kar je leseno, ne zmeči ne beseda, ne poleno.* (N. pr.)

Opomba. Kadar bi trebalo **kdor** postaviti v svojilni roditeljski, rabimo sploh **čigar** (wessen, dessen); na pr. *V čigar srcu gospodari hudobno poželenje, ta ne bode ne dobro govoril, ne dobro delal.* (Met.) — *Blagor mu, čigar svest je Bog.* (Ravn.)

VI. O nedoločnih zaimkih.

§ 320. Nedoločni zaimki so po svoji rabi samostalniki ali pridevniki.

a) Nedoločni zaimki, sestavljeni z **ne**, kažejo na osebe in reči, ki v resnici obstojé, pa jih še ne poznamo ali nočemo imenovati. V bolj splošnem, nedoločnem pomenu (irgend jemand, irgend etwas) nam rabijo **kdo**, **kaj**, **kak** namesto *nekdo*, *nekaj*, *nekak* itd.

Na pr. *Nekateri kmet je gibčen pri plesu, pa okoren pri drevesu.* (N. pr.) — *Vsak človek je tak, kakoršnega je Bog dal; vsak ima nekaj nad seboj.* (Levst.) — *Včasih se vržejo otroci po kom iz bližnje rodovine.* (Cegn.) — *Kdor očetu ali materi kaj vzame, pa pravi: ni greh, tovariš tolovajev je tak.* (Ravn.) — *Z marsikaterim starčkom in z marsikatero staro materjo pojde kak drag košček domovinstva v tihi grob.* (Tom.)

b) Za nemški *all, gesamt, ganz* nam služi **ves**, **vsa**, **vse**; na pr. *ves svet, vsa vas, ves narod, vsi ljudje; ves dan* (den ganzen Tag), *vso noč* (die ganze Nacht); *ves teden, vse leto; na ves glas, na vse zgodaj.* — *Ves nedolžen je.* — *Koren vsega hudega je lakomnost.* (Met.) — *Vsem ljudem ni ustreči.* (N. pr.)

Manj pravilen je v tem pomenu pridevnik *cel, cela, celo*, ki pomenja le to, kar v nemščini *ganz, unversehrt*; na pr. *Kupica se ni ubila, ampak je še cela.* — *Hleb ni več cel, pa je še ves.* —

Po celem snegu gazi po zimi lovec. — Celo uro čakati (eine volle Stunde warten); tri cele dni in noči; cel dan (einen ganzen Tag); celo noč (eine ganze Nacht).

c) Nemški nedoločni zaimek **man** izražamo na več načinov:

1. s povratnim zaimkom **se** (nikdar *sebe*); na pr. *Kjer se lahko pridela, tam se malo dela.* (N. pr.) — *Ni gršega na tem svetu, kakor če se kaj dá, potlej pa očita.* (Levst.) — *On se imenuje* = man nennt ihn; *on sebe imenuje* = er nennt sich.

2. s prvo ali tretjo množinsko osebo, kadar pomenja toliko, kakor *mi* ali *ljudje*; na pr. *Kakor smo sejali, tako bomo želi.* — *Novo vino devajo v nove mehove.* (Met.)

3. včasi tudi z drugo edninsko osebo, in sicer tedaj, kadar je rek splošne veljave; na pr. *Dobrota, ki jo očetu storiš, ne bode nikdar pozabljena.* (Ravn.) — *Kakor si bodeš postlul, tako bodeš spal.* (N. pr.)

4. z zaimkom *kdo* ali s samostalnikom *človek*, kadar ga lahko z njima zamenjamo; na pr. *Kakor kdo živi, tako umrje.* (N. pr.) — *Kar človek sam prisluži, najbolje obrne.* (N. pr.)

č) Nemški zaimek **kein** izražamo z zaimki: *nihče* (*nikdo*), *noben*, *nijeden*, *nikak* itd., če vsemu rodu ali razpolu kaj odrekamo; na pr. *Nijedna tuga samodruga.* (N. pr.) — *Nobeno delo ne grdi človeka.* (Slom.)

Kadar pa zaimek *kein* le posameznim stvarjem kaj odreka, tedaj ga izražamo z nikalnico **ne**; na pr. *Bodljivi kravi Bog ne dá rogov.* (N. pr.) — *Brzemu konju ni treba ostroge.* (N. pr.)

O glagolu.

A. O kakovosti glagolov.

§ 321. Po kakovosti dejanja ločimo glagole v dovršne in nedovršne.

1. **Dovršni glagoli** ali dovršniki (perfektivni glagoli) značijo po vsej spregatvi nastop, dovršitev ali uspeh kakega dejanja ali stanja, t. j. da je nastop, konec ali uspeh dejanja ali stanja opravljen, izpolnjen, dovršen.

Dovršni glagoli nam služijo o preteklosti in prihodnosti, za pravo sedanjost nam rabijo le nedovršniki.

Po svojem pomenu so dovršniki:

a) **enodobni**, ki pomenjajo enkratno, v hipu dovršeno dejanje brez ozira na čas, v katerem se godi, kakor *dvigniti*, *kupiti*, *leči*, *mahniti*, *raniti*, *sesti*, *storiti*, *suniti*, *treniti*, *udariti*.

b) **večdobni**, ki naznanjajo mimo dovršitve ali konca tudi daljšo ali krajšo trajnost dejanja ali stanja, kakor *iznositi*, *izpodlesti*, *nanositi*, *natrositi*, *navoziti*, *poigrati*, *poležati*, *posedeti*, *posekati*, *pozaspati*, *prevoziti*.

Opomba. Ker si pri dovršnih glagolih mislimo samo dovršitev dejanja brez ozira na čas, v katerem se godi, spoznamo dovršnik najlaže po tem, da ga izkusimo pritakniti stavku: *počakaj, da . . .*; na pr. *Počakaj, da se umijem, počešem, oblečem, obujem, pomolim.*

2. **Nedovršni glagoli** ali nedovršniki (imperfektivni glagoli) naznanjajo po vsej spregatvi trajajoče dejanje ali stanje brez ozira na začetek, konec ali uspeh, t. j. da se dejanje vrši v določenem času.

Nedovršni glagoli odgovarjajo na vprašanje: *Kaj delaš? Kaj se godi? Kaj si? Kaj bodeš delal?* itd. ter imajo sedanji, pretekli in prihodnji čas.

Po svojem pomenu so nedovršniki:

a) **trajni** (durativni), s katerimi naznanjamo dejanje ali stanje, ki se nekaj časa neprenehoma vrši ali traja, kakor *gnati*, *iti*, *giniti*, *sahniti*, *goreti*, *leteti*, *prositi*, *kraljevati*, *nesti*, *piti*, *spati*, *stati*, *tresti*, *vesti*.

b) **opetovalni** (iterativni), kateri značijo dejanje ali stanje, ki se opetuje ali ponavlja in tedaj dalje časa traja ali se večkrat godi.

Semkaj spadajo sploh glagoli, ki so stopili iz nižje v višjo vrsto, kakor *goniti*, *hoditi*, *letati*, *nositi*, *pevati*, *skakati*, *spavati*, *stopati*, *vlačiti*, *voditi*.

Opomba. Razen tega še izražajo nekateri glagoli, zlasti glagoli V. vrste na **-evati**, dejanje ali stanje, ki se večkrat in v različnih časih ponavlja. Ti glagoli so po svojem pomenu **ponavljalni** (frekventativni); Nemcu služi v tem primeru glagol *pflegen*.

Ponavljalni glagoli so na pr. *cvetévati* (zu blühen pflegen), *gonjévati*, *hojévati*, *košévati*, *letévati*, *nošévati*, *spévati*, *stojévati*, *vidévati*, *vojévati* (zu führen pflegen).

B. O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov.

§ 322. Iz bistva dovršnih in nedovršnih glagolov sledi, da se mora v vseh časih in naklonih **trajajoče**, nedovršeno dejanje ali stanje sploh z nedovršnimi glagoli dopovedovati, **enkratno**, dovršeno pa z dovršnimi.

V govoru in pisavi se natanko ločijo dovršniki od nedovršnikov,, kakor *zahvaliti* — *zahvaljevati*; *poslati* — *pošiljati*; *priporočiti se* — *priporočati se* itd.

Po svojem sedanjem pomenu nam služijo prav za prav le sledeči **dovršniki za nedovršnike**, in sicer: *pomeniti*, *poznati*, *premoči*, *stati* (*stanem*), *obstati* (*obstojim*, *bestehen*), *sestati* (*sestojim*), *utegniti*, *zaupati*; na pr. *Kdor v Boga zaupa*, temu pomore. — *Kaj pomeni ta beseda?* — *Ne bodi porok za več*, kakor *premores*.

§ 323. O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov v sedanjiku je treba pomniti:

1. Nedovršniki nam rabijo:

a) kadar dopovedujemo, da se ravno ta hip kaj dela ali godi, zlasti v naravnost pripovedujočem ali neodvisnem govoru. V tem primeru se jim dá pristaviti: *sedaj*, *dolgo*, *pogostoma*, *vedno*, *neprenehoma*, ali kaka druga besedica, ki naznanja kračjo ali daljšo trajnost dejanja.

Na pr. *Učenec gre v šolo*. — *Prst mu molim*, roko želi. (N. pr.) — *Pesem je včasi človeku potrebna*; *nebo* mu odpira, ker je iz nebes, daje mu srce, tolaži mu dušo in preganja skrbi iz glave. (Napr.)

b) kadar vprašujemo, s čim se kdo peča; na pr. *Kaj jemlješ ti orožje*, sin, *saj v črni gori ni zverin*? (N. ps.) — *Kaj pišeš?* — *Zakaj me biješ?* — *Kaj delaš* (ne: kaj storiš)? Was tust du?

c) kadar služijo v dopolnilo glagolom: *jeti* (*jamem*), *začeti*, *pričeti*, *nehati*; na pr. *Žito jame polegati*. — *Nehalo je bliskati*. — *Nemec in Slovenec sta začela zemljo obdelovati*, *orati*, *kopati*, *sejati*, *saditi* in sta postala zemljaka. (Vodn.)

2. **Dovršniki** nam služijo:

a) kadar naznanjamo, da se bo dejanje še le zgodilo, namesto prihodnjega časa, posebno v pogojnem, pa tudi v naravnost pripovedujočem govoru (zlasti tedaj, kadar se pomen prihodnosti iz zmisla samega podá); na pr. *S časom vse mine* (t. j. *bode minilo*). (N. pr.) — *Ko denar poide, pamet pride*. (N. pr.) — *Kaj storiš* (was wirst du tun), *če te zasačijo*?

b) kadar dopovedujemo, da se godi večkratno dejanje vsakokrat posebej, ali da je, da je bilo in da bode vsak čas enako veljavno, zlasti v pregovorih in pregovorom podobnih izrekih, ko mislimo le na posamezni slučaj kakega dejanja.

V tem primeru se dá pogostoma pritakniti: *navadno, rado, vsakokrat, vselej, lahko, težko* itd.

Na pr. *Cerkniško jezero se vsako leto posuši in zopet z vodo napolni, ki potem po podzemeljskih vodotočih odteče*. (Navr.) — *Majhen lonec hitro vzkipi*. (N. pr.) — *Človek toliko potrpi, kolikor strpi*. (N. pr.)

c) kadar kako preteklo dogodbo v sedanjost pomaknemo, namesto preteklega časa, zraven nedovršnikov; na pr. *Dolgo smo imeli lepo vreme; na enkrat nam oblak nebo skrije, blisk od vseh strani šviga, morje se péni, z velikim trudom ladjo v zavetje priveslamo*. (Vodn.)

C. 0 časih.

§ 324. Vse na svetu je, ali je bilo, ali bode. Potrebni so torej prav za prav samo trije časi: **sedanji, pretekli in prihodnji** čas za sedanje, preteklo in prihodnje dejanje ali stanje. Pravimo jim glavni časi.

Glavni časi sami ob sebi vendar ne morejo natanko izražati vseh časovnih razmer. Zato rabijo slovanskim jezikom še trije drugi časi, namreč: trajnominuli (nedovršilnik, imperfekt), prostominuli (dovršilnik, aorist) in **predpretekli** (pluskvamperfekt).

Slovenem sta prva dva že izginila iz splošne rabe in nadomeščamo ju s preteklim časom. Rabijo nam tedaj v govoru in pisavi samo štiri časovne oblike; toda s pomočjo dovršnih in nedovršnih glagolov izražamo lahko vse čase, kakor so v drugih jezikih.

1. Sedanji čas.

§ 325. Sedanji čas ali sedanjik znači:

a) dejanje ali stanje, ki se godi ali traja ravno ta hip, ko govorimo o njem (**pravi** sedanjik). V pravem sedanjiku nam služijo samo nedovršni glagoli.

Na pr. *Mlatiči mlatijo*. — *Otroci molijo jutrnjo molitev*. — *Pastirji ženejo živino na pašo*. — *Ladja se pogreza*, mi poginjamo. — *Ali slišite, kako zvona glas doni?* — *Kvišku, kvišku plam se dviga*, na široko liže, vžiga, urneje od vetra žviga. (Kos.)

b) dejanje ali stanje, ki se vedno godi ali vedno biva (**neomejeni** sedanjik). Semkaj spadajo vsi pregovori in drugi reki, katerih resnica je veljavna za vse čase: sedanje, preteklo in prihodnje. V neomejenem sedanjiku nam rabijo nedovršni in dovršni glagoli.

Na pr. *Strup tega sveta kuži vse čase*. (Nap.) — *Solza pobožnemu ne pade na tla, v večnost puhti*. (N. pr.) — *Preoster nož se hitro okrha*. (Slom.) — *Sladko spanje razpodi človeku prazne misli, odžene nepotrebne skrbi, pokroti njegovo žalost, ga okreпча na duši in na telesu*. (Vrt.) — *Kdor veliko pije, malo izpije*. (N. pr.) — *Človek obrača, Bog obrne*. (N. pr.)

c) dejanje ali stanje, ki je že preteklo, pa se pomakne iz preteklosti v sedanjost, da se nam takorekoč pred očmi razsnuje (**pripovedni** ali **historični** sedanjik). V pripovednem sedanjiku nam rabijo nedovršni in dovršni glagoli.

Na pr. *Na konjiča brzo prhnila, ko ptica daleč zdaj drči*, kjer šator turški mi stoji. V šatore dirja, dirja v skok, Turčine seka vse okrog. (N. ps.) — *Kraljica je čakala bele zore. Nastane šum in trkanje po gradu, na uho nam bijejo mnoga kladiva; menili smo, da so rešitelji. Up nam miga, življenja sladka želja se prebujajo vnovič z močjó neskončno, zdaj vrata se odpro — noter stopi sir Pavlet in oznani, da tesarji postavljajo pod nami smrtni oder*. (Cegn.)

č) prihodnje dejanje v obliki sedanjega časa, z dovršnimi glagoli (sedanjik s **prihodnjikovim** pomenom, glej § 323, 2. a).

Na pr. *Kdaj vstaneš od svojega spanja?* (Dalm.) — *Kam po-
bežim pred tvojim obličjem?* (Ravn.) — *Če tebe, ptica, ujamemo,
vse perje tebi vzamemo.* (N. ps.) — *Ustavi skoro se kolo življenja.*
(Cegn.)

2. Prihodnji čas.

§ 326. Prihodnji čas ali prihodnjik zaznamuje v prihodnjosti **trajajoče** ali **dovršeno** dejanje ali stanje. Zato nam rabijo v prihodnjiku nedovršni in dovršni glagoli, poslednji pogostoma že v sedanjikovi obliki s prihodnjikovim pomenom, zlasti v odvisnih stavkih.

Prihodnji čas znači:

a) dejanje ali stanje, ki se bode v prihodnjosti godilo ali trajalo, kar dopovedujemo vselej z **nedovršnimi** glagoli (navadni futurum); na pr. *Molila bom rožni venec, srečen bode boja konec.* (N. ps.) — *Mehko stu si postlala, mehko bosta tudi ležala.* (Cegn.) — *Kakor led na solncu, se bodo tajali tvoji grehi.* (Met.)

b) dejanje ali stanje, ki se bode zgodilo ali nastopilo v prihodnjosti. V ta namen nam služijo **dovršniki**. Na pr. *Če vlečeš očeta do praga, te bodo tvoji otroci čez prag sunili.* (N. pr.) — *Pismeni jezik bo našo slovenščino izbrusil, izolikal in obogatil.* (Vodn.)

Opomba. Namesto v prihodnjikovi obliki nam rabijo v tem pomenu dovršniki tudi v sedanjikovi obliki (gl. § 325., č); na pr. *Ko suha hruška razcvete, onda nazaj pridem.* (N. pr.) — *Kadar lesene ribice več ne bo, vsa tvoja sreča pojde za njo.* (Valj.) — *Ko dorastete, spoznate zlo in dobro.* (Cegn.) — *Življenje ti vzamem, ako me izdaš.*

c) prihodnje dejanje, ki bode že končano, ko se prične drugo. Tako dejanje dopovedujemo z **dovršniki** v sedanjikovi, redkeje v prihodnjikovi obliki. Nemščini rabi v tem pomenu pretekli ali sedanji čas, latinščini pa futurum exactum.

Na pr. *Kakor si človek postelje, tako bo ležal.* (N. pr.) — *Če perje mi populite, življenja mi ne vzamete.* (N. ps.) — *Kukavica nas skliče na planine, ko bo zemlja odel mili rožni cvet in pomlad vzbudila studence spet.* (Cegn.)

3. Pretekli čas.

§ 327. Pretekli čas naznanja v preteklosti **trajajoče** ali **dovršeno** dejanje ali stanje ter se opisuje z nedovršnimi in dovršnimi glagoli.

Pretekli čas znači:

a) dejanje ali stanje, ki se je v preteklosti godilo ali trajalo, kar naznanjamo vselej z **nedovršnimi** glagoli (v latinščini imperfekt).

Na pr. *Slovinci so od najstarejših časov drobnico in goved pasli, radi zemljo obdelovali in kot kmetovalci se počeno živili.* (Vrt.) — *Ljudje so se potili, cvetlice so venele, ptice so letale, živina je sence iskala.* (Cegn.)

b) dejanje ali stanje, ki se je v preteklosti zgodilo ali nastopilo brez ozira na drugo dejanje ali stanje. V ta namen služijo **dovršni** glagoli in izražajo to, kar v nemščini in latinščini **pripovedni** pretekli čas, v grščini aorist.

Na pr. *Z lastnimi žulji je malokdo obogatel.* (N. pr.) — *V kupi se jih je več utopilo, ko v morju potonilo.* (N. pr.) — *Rodila ve (leta) ste meni cvetja malo, še tega rož'ce so se koj osule.* (Preš.)

c) preteklo dejanje, ki je bilo že končano, predno se je pričelo drugo, toda le z **dovršnimi** glagoli (namesto predpreteklega časa).

Na pr. *Kadarkoli je smrt ustrelila, še nikdar ni zgrešila.* (N. pr.) — *Stari Slovani so vsakega tujca, ki se je zatekel pod njih streho, prijazno sprejeli in dobro pogostili.*

4. Predpretekli čas.

§ 328. Predpretekli čas znači preteklo ali dokončano dejanje z ozirom na drugo preteklost. Opisujemo ga z **dovršnimi**, redkoma s trajnimi (durativnimi) glagoli.

Predpretekli čas nam rabi:

a) v odvisnih stavkih za dejanje, ki se je že dovršilo, predno je nastopilo ono v glavnem stavku; na pr. *Kakor sem mu bil ukazal, tako je tudi storil.* — *Drevesa, ki smo jih bili lani zasadili na vrtu, so nam usahnila.* (Šol.) — *Ko je bil jedel in pil, je zopet legel spat.* (Dalm.)

b) v glavnih stavkih z ozirom na drugo dejanje v preteklosti; na pr. *Ko smo cerkev zidali, tedaj smo si bili najeli veliko delavcev.* (Šol.)

Č. 0 naklonih.

§ 329. Svoje misli in želje izrekamo kot določne in samostalne, ali kot nedoločne in odvisne. V ta namen služijo štirje nakloni: določni, pogojni, želelni in velelni.

1. Določni naklon.

§ 330. Določni naklon ali določnik sedanjega, preteklega ali prihodnjega časa nam rabi:

a) v glavnih in odvisnih stavkih, kadar (trdilno ali nikalno) določno in brezpogojno dopovedujemo ali vprašujemo.

Na pr. *Bridkost resnico razodene.* (Met.) — *Ena lastovica ne prinese gorkote.* (Met.) — *Lepa Vida je pri morju stala, tam na produ si plenice prala.* (N. ps.) — *Kdor bo kupil, ta bo lupil.* (N. pr.) — *Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot?* (Valj.) — *Če ne pomaga desnica, bode li pomagala levica?* (N. pr.)

b) v mnogih odvisnih stavkih namesto veznega naklona (konjunktiva) drugih jezikov. Na pr. *Upajmo, da napoči s časom tudi naši knjigi lepša doba* (daß — anbrechen werde). — *Da ga zemlja k sebi ne vleče* (wenn ihn nicht — zöge), *še krila bi mu vzrastla.* (N. pr.)

2. Pogojni naklon.

§ 331. Pogojni naklon ali pogojnik nam rabi, kadar nedoločno ali pogojno kaj trdimo ali dopovedujemo, to pa:

1. v glavnih stavkih:

a) kadar želimo, da bi se kaj zgodilo; na pr. *Da bi ti solnce svetilo od zore do mraka!* — *Da bi se Bog usmili uboge sirote!* — *O da bi bili srečni vse žive dni!* (N. r.) — *Zračni veslarji, brzi oblaki, da bi vozila se z vami po zraki!* (Cegn.)

b) kadar dopovedujemo, da se utegne kaj zgoditi (mogoči naklon, modus potentialis); na pr. *Lakomnik bi še*

lastnega brata prodal. (N. r.) — *Utegnil bi me Bog k sebi poklicati in jaz bi vendar rada v domači zemlji počivala.* (Cegn.) — *Brez jezika in naroda bi bila še toliko rajska dežela žalostna puščava.* (Slom.)

Tako tudi v vprašalnih stavkih; na pr. *Zakaj bi ne žvižgal, zakaj bi ne pel?* (N. r.) — *Kdo bi ustregel vsem ljudem?* (N. r.) — *Kje našel bi za bridke ure leka?* (Cegn.)

c) kadar naznanjamo, da je dejanje le dozdevno ali nemogoče, če se pogoj ne izpolni (**dozdevni naklon**, modus irrealis); na pr. *Komarje bi koval, ko bi mu kdo podkve delal.* (N. pr.) — *Ko bi nihče ne skrival, ne bi nihče kradel.* (N. pr.)

Opomba. V pogojnih (hipotetičnih) stavkih razločujemo dva dela: **prorek** in **porek**. V proreku se izraža resnični, mogoči ali dozdevni pogoj, od katerega je dejanje v poreku zavisno. Na pr. *Če Bog hoče, tudi motovilo počí.* (N. pr.) — *Ko bi človek vse grenjave povse izpil, še en trenutek živ bi ne bil.* (N. pr.) — *Ako bi ljudje ne mrlí, bi bili že davno svet podrli.* (N. pr.)

2. v odvisnih stavkih:

a) kadar se kako vprašanje, kaka želja ali kaka druga trditev kot **nedoločna** ali **mogoča** izreče; na pr. *Človekov sin nima, kamor bi glavo položil.* (Met.) — *Ne manjka jih med nami, ki bi za časno veselje večno zveličanje zamenili.* (Ravn.)

b) kadar se naznanja **namera** kakega dejanja za veznikom **da** in po primerjalni členici **kakor**; na pr. *Koklja skrbi za piščeta in jih spravlja pod peroti, da bi jih ogrela in obvarovala škode.* (Met.) — *Človek ni ustvarjen, da bi lenobo pasel, ampak da bi se trudil in upiral za časno in večno srečo.* — *Delaj, kakor bi imel večno živeti, in živi, kakor bi imel jutri umreti.* (Pr.)

3. Želelni naklon.

§ 332. Želelni naklon ali želelnik nam služi:

1. v glavnih stavkih:

a) za napoved kake želje; na pr. *Tvoj duh naj nas vodi črez hribe, črez plan!* (Vilh.) — *Kazen naj je vselej primerna pregrehi!* — *Naj bi se bil pridno učil, pa ne pohajkoval po mestu!* — *Naj ti bo sreča mila!*

b) za napoved kakega povelja, ki se po želelniku v prijaznejši obliki izreka kakor z velelnikom; na pr. *Mlajši naj poslušaj starejšega!* — *Vsak naj pred svojim pragom pometa!* (N. pr.) — *Dokler studenec misli teče, naj teče tudi tvoje pero!* (Slom.) — *Kdor krajo skriva in hrani, naj se obesi tatu na desni strani!* (N. pr.)

c) v zaznamovanje dvomnega vprašanja, ali bi se smelo kaj storiti; na pr. *Naj li jaz grem na polje ali sestra?* — *Oče, ali bi naj jaz pisal namesto brata?* — *Kaj bi naj bil storil v tem slučaju?* — *Kaj naj dela hlapec?*

2. v odvisnih stavkih:

a) za napoved kake želje ali povelja po glagolih, ki pomenjajo zahtevo ali ukaz; na pr. *Prijatelj me je povabil, naj ob počitnicah k njemu pridem.* — *Recite jim, naj nas počakajo.* — *Poveljnik je ukazal, naj se vojaki pripravijo za na pot.*

b) v zaznamovanje dopuščenja (v **dopustnih** stavkih); nemščini rabi v tem primeru navadno *mögen*. Na pr. *Naj brije zdaj okrog viharjev sila, naj se nebó z oblaki preobleče, ni meni mar.* — *Hudobnežu je vse težko, naj dela, karkoli hoče.* (Stan.) — *Naj pesem umetna, naj merjena bo, nikdar ni prijetna, ako žali uho.* (Vodn.) — *Naj sem storil, kar sem hotel, ni mu bilo prav.*

Opomba. Sem ter tja nam rabi tvorno-pretekli **deležnik** brez pomožnika za želelni naklon; na pr. *Umnožilo se vam veselje* (= *umnožilo bi se vam naj veselje*), *kakor zvezde na nebu!* (N. r.) — *Bog hotel! Zdrav bil!* — *Srečno hodil in dohodil!* — *Usahnila mi roka!* — *Posušil se mi prst!* (N. r.)

4. Velelni naklon.

§ 333. Velelni naklon ali velelnik izraža kako povelje, opomin ali prepoved. Velelnik nam rabi:

1. v glavnih stavkih:

a) kadar kaj vелеvamo ali prepovedujemo, v **2. ali 3. osebi**; na pr. *Postrezi svojemu očetu na starost!* (Ravn.) — *Ne pečaj se s hujšim od sebe!* (N. pr.) — *Pomozi mili Bog popotnikom!* (Cegn.) — *V umetnosti vladaj umerjenost!* — *Ne iščite si zakladov, ki jih molji snedó!*

Opomba. 1. Namesto 2. osebe se nahaja v nikalnih stavkih včasí **nedoločnik**; na pr. *Nikar, nikar jokati, po veselju žalovati!* (Čb.) — *Nikar moriti ga, ki se ne brani več!* (Kos.) — *Stoječe vode ne piti, polna gnilobe in mrčesa je.* (Slom.)

2. Namesto 3. edninske osebe stoji pogostoma **želelnik**, da se povelje, opomin ali prepoved v manj osorni obliki izreče (gl. § 332. b); na pr. *Kdor delati noče, naj strada!* (N. r.) — *Kdor ima vero, naj jo tudi pokaže v dejanju!* (Met.) — *Kdor nima v glavi, naj ne izkuša na visoko!* (N. pr.)

b) kadar izpodbujamo sebe in druge z nami na kako dejanje, v **1. osebi** množine ali dvojine; na pr. *Tjakaj gori se ozrimo, kjer svetov ne izmeri oko.* (Kast.) — *Iz pšenice, vrli bratje, ljuljko populimo, zdravo seme v brazde rojstne njive zaplodimo!* (Cegn.) — *Bodiva mož beseda!*

c) kadar izpodbujamo koga na dejanje, ki ga postavljamo za pogoj drugemu dejanju; take stavke lahko vselej izpremenimo v **pogojne** odvisnike.

Na pr. *Izid imej na misli pri vsem, kar počneš, in vekomaj ne boš grešil* (= če imaš izid na misli . . . vekomaj ne boš grešil). (Ravn.) — *Prav stori in trdno bo tvoje zdravje* (= če prav storiš . . .). (Ravn.) — *Vsak pometaj pred svojo hišo, pa bo povsod snažno.* (N. pr.)

2. v odvisnih stavkih:

a) kadar kaj dopuščamo, zraven pa izrekamo, da ostane glavno dejanje v veljavi (**dopustni stavki**); v nemščini se rabi navadno glagol *mögen* ali zveza: *sei es, daß*.

Na pr. *Bodi len ali priden* (magst du . . . sein; sei es, daß du . . . bist), *nič ti ne pomaga.* (Met.) — *Govori ali ne govori, mi ti ne verjamemo.* — *Bodi gruden, bodi kres, kadar zebe, néti les!* (N. pr.) — *Bodimo črni, nismo cigani.* (N. pr.)

b) kadar opomin ali prepoved v odvisniku s posebnim poudarkom izrečemo; na pr. *Prijel sem tebe za desnico, da si narode podvrzi in meč kraljem odpaši!* (Ravn.) — *Naročam ti, da bodi priden in se úči, kolikor moreš.* — *Rečem ti, da se ne mudi predolgo!* — *Povem vam, da mi ne zahajajte v slabo tovarišijo!*

c) redkoma namesto želelnika; na pr. *Mesto, kjer stoj kaka stvar v knjigi, določuje pri pesniku navadno le kronologija.* (Ašk.)

§ 334. Z velelnikom velevalo trajnost ali dovršitev dejanja ali stanja; zató nam rabijo v trdilnem velelniku nedovršni in dovršni glagoli. Na pr. *Moli in delaj!* — *Opasujmo uma svetle meče!* (Cegn.) — *Precej mu plačaj, kdor ti kaj dela!* (Ravn.) — *Pokoplji moje truplo, kadar loči Bog mojo dušo.* (Ravn.)

V nikalnem velelniku nam služijo praviloma le **nedovršniki**, in sicer zató, ker se pri prepovedi ovira že začetek, kolikor bolj pa še izvršitev dejanja. Na pr. *Ne prisegaj po krivem, izpolni pa svoje prisege!* (Met.) — *Kadar hočeš kaj posloveniti, ne sloveni po besedi, temveč po misli, jedro vzemi, lupino slovensko ogrni!* (Slom.) — *Ne prodajaj kože, dokler medved v brlogu tiči.* (N. pr.) — *Nikar praznih besed ne razdirajte!* (Levst.)

Opomba. 1. Namesto trajnih glagolov nam služijo v nikalnem velelniku večinoma **opetovalniki**; zatorej se govori in piše: *idi — ne hodi, nesi — ne nosi, vedi — ne vodi, pelji — ne vozi, ženi — ne goni, leti — ne letaj, vleci — ne vlači* itd. Na pr. *Ne hodi na turško mejo drobnih rožic trgat!* (N. ps.) — *Ne nosi zamere v svojem srcu!* (Slom.)

2. Dovršniki v nikalnem velelniku so zelo redki; navadno nam rabijo le tedaj, kadar prepovedujemo posamezno dejanje. Na pr. *Ne daj se hudemu premagati, ampak premagaj hudo z dobrim!* (Met.) — *Ne prevzemi se v dobri sreči, niti se ne ponižaj v nesreči!* (N. pr.)

D. O trpni dobi.

§ 335. a) Trpna doba kaže dejavnost, ki prehaja od drugod na osebek; na pr. *Kar je storjeno, nestorjeno več ne bode.* (Valj.) — *Kje je meni spalnica odbrana, kje je meni postelja postлана?* (N. ps.) — *O dete, hvaljeno bodi, bodi češčeno!* (Levst.)

b) V trpni dobi prestopi tožilnik tvornega stavka v imenovalnik, imenovalnik pa s predlogom **po** v mestnik ali s predlogom **s** v orodnik. Na pr. *Dopolnjeno je, kar je bilo prorokovano po prorokih* (ne: *od prorokov*). (Met.) — *Mesto je krog in krog obdano s sovražniki* (ne: *od sovražnikov*).

c) Ker se trpna doba slovenščini malo prilega, dajemo glagolu trpni pomen s pomočjo povratnega zaimka *se*, če rajši tvorne oblike v stavku ne rabimo. Na pr. *Kar se rodi* (= *was geboren wird*), *smrti zori*. (N. pr.) — *Kjer se dela vse nedelje* (*gearbeitet wird*, *man arbeitet*), *tam se sreča mimo pelje*. (N. pr.) — *S časom se vse pozabi*. (N. pr.) — *S pestjo se zrnjice seje, snopje se na ramah znaša* (ali: *sejemo — znašamo*). (Ravn.) — *V nesreči in nadlogi se očišča človek, kakor zlato v ognju*. (Cegn.)

Opomba. S povratnim zaimkom se moremo trpni pomen izražati le tedaj, kadar glagol ni povraten, ali kadar ne nastane kaka dvoumnost, kar se utegne pripetiti, če je imenovalnik živa oseba; na pr. *Kdor se hvali, bodi v resnici hvale vreden!* (Tu se ne vé natanko, ali se hvali kdo sam, ali ga

hvalijo drugi; zatorej je pravilno: *Kogar hvalimo, ta bodi . . .*) — *Kjer se veliko prepira in pravda, tam gine ljubezen in prijateljstvo.* (Tu rabi glagoloma povratni se že v tvorni dobi, zatorej je pravilno: *Kjer se veliko prepirajo in pravdajo . . .*)

E. O glagolnih imenih.

1. Nedoločnik.

§ 336. Nedoločnik kaže dejanje ali stanje sploh, t. j. brez vse določbe po osebi, številu, času ali naklonu. V nedoločniku nam služijo dovršni in nedovršni glagoli.

Nedoločnik nam rabi:

1. za **osebko** besedo, zlasti pri glagolu **sem**, **biti**; na pr. *Dajati je slajše nego jemati.* (N. pr.) — *Le otroka ga videti, mu že veselje dela.* (Ravn.) — *Z mnogimi težavami se nam je boriti.* — *Boga ljubiti, je najlepša modrost, Boga se bati, korenina modrosti.* (Ravn.)

2. za **predmet**, in sicer:

a) pri glagolih nepopolnega pomena, kakor *hoteti, želeti, moči, morati, smeti, začeti, končati, nehati, znati, dati, slišati, učiti, reči, ukazati, utegniti, videti* itd.

Na pr. *Hišo zidati mora mož, podpirati jo mora žena.* (Slom.) — *Kdor noče spoznati brata za brata, bo moral tujca spoznati za gospodarja.* (N. pr.) — *Lakota nepremagljiva preti odpreti grada trdna vrata.* (Preš.) — *Kdo je Ilir'ji sinove budil, svoj dom jih ljubiti, braniti učil?* (Vodn.) — *Videla je dva angelja v belem oblačilu sedeti.* (Met.)

b) pri nekaterih pridevnikih, kakor *dolžen, srčen, dostojen, vreden, zmožen, dober, len, slab* itd., z glagolom **sem**, **biti**.

Na pr. *Dobri pastir je dolžen, dati življenje za svojo čredo.* — *Vsa drevesa so preslaba, roditi to sladkost.* (N. ps.) — *Len je delati.* (Levst.) — *Dober govornik je zmožen, do srca ganiti svoje poslušalce.*

3. za **prilastek** pri nekaterih samostalnikih, kakor *moč, oblast, pravica, potreba, dolžnost, navada, namen, prilika* itd.

Na pr. *Človečji sin ima oblast, odpuščati grehe na zemlji (= oblast odpuščanja).* — *Kdo ti je dal pravico, meni zapovedovati?* — *Od Boga smo prejeli dolžnost, ubogati svoje stariše.* — *Bog ima pravico in moč, grešnike kaznovati.* (Trd.)

4. namesto **velelnega** naklona v nikalnih stavkih (§ 333., 1. a, op. 1.); na pr. *Le prevzeti se ne!* (Strit.) — *Utopljenih ne na glavo postavljati!* (Slom.)

5. namesto **določnega** glagola v vprašalnih stavkih; na pr. *Zakaj po toči zvoniti?* — *Čemu zdaj premišljati, ko je prepozno?*

§ 337. Kadar slovenimo nemške nedoločnike s predlogom: **zu, zum, um zu**, moramo pomniti, da se v slovenščini nedoločnik nikdar ne druží s predlogom.

Slovenimo pa take nedoločnike takó-le:

a) Nemški nedoločnik s predlogom **zu** izrazimo z golim **nedoločnikom**; na pr. *Vsa priroda je videti v novem zelenju* (ist **zu** sehen). — *Prinesti zlata reče četrtnico.* (Preš.)

b) Nemški nedoločnik s predlogom **zum** pretvorimo v **samo-stalnik**, ali ga pa preobrazimo v **odvisni stavek** z veznikom **da**; na pr. *Pero za pisanje* (die Feder **zum** Schreiben; ne: *pero za pisati*). — *Vročina, da bi se stopil* (ne: *za stopiti se*). — *Ušesa imamo, da slišimo* (**zum** Hören, **um zu** hören; ne: *za slišati*). — *Bog je ustvaril dan za delo, noč za počitek* (ne: *za delati* — *za počivati*). — *Svetilnica potrebuje olja, da gori, človek pa hrane, da živi* (**zum** Brennen — **zum** Leben). (Slom.)

c) Nemški nedoločnik s predlogom **um zu** preravnamo v **odvisnik** z veznikom **da**; na pr. *Človek ne živi, da bi jedel, ampak le jé, da more živeti* (**um zu** essen — **um leben zu können**). — *Gospod, dopusti mi, da tjakaj grem in poprej očeta pokopljem* (ne: *tjakaj iti in pokopati*). (Dalm.) — *Da jezik popolnoma v svojo oblast dobiš* (**um ... zu bekommen**; ne: *jezik ... dobiti*), *ti je treba marljivega uka in skrbne vaje.*

2. Namenilnik.

§ 338. Namenilnik nam rabi pri glagolih, ki pomenjajo **premikanje**, in izraža **njih namen** (**vzročno določilo**); na pr. *Vse žive stvari hité uživat novo življenje in veselje.* (Cegn.) — *Ide si odpirat gornje line, ide gledat doli na ravnine.* (N. ps.) — *V coklah ne hodi zajcev lovit!* (N. pr.)

Tako tudi pri glagolu **dati**, kadar pomenja toliko, kakor **poslati**; na pr. *Sina je dal učit.* — *Predivo smo dali prest.* (Levst.)

Različno od tega je: *Dajte mi presti* (gl. 336., 2. a).

§ 339. V namenilniku nam rabijo **nedovršni**, redkoma dovršni glagoli.

Dovršnikov se radi ogiblremo s tem:

a) da si vzamemo namesto dovršnika **nedovršnik** tudi tedaj, kadar le enkratno dejanje v mislih imamo; na pr. *Prišel sem te izpovedavat, na smrtni poti ti oznanjat mir.* (Cegn.)

b) da vzamemo dovršni glagol v **velelniku** ali v kakem drugem naklonu v rabo, kakor je to misli po godu; na pr. *Pojdite, povejte mojim bratom* (namesto: *Pojdite povedat mojim bratom*)! (Met.) — *Pojmo, pogledjmo, kaj se v hlevu godi.* (N. ps.) — *Idi, okno odpri; idi, duri zapri; pojdi, k jedi pokliči!* (N. r.) — *In gre, očeta zatoži.* (Ravn.)

c) da napravimo namesto namenilnika **odvisni** stavek z veznikom **da**; na pr. *Greva, da konja izbereva.* (Levst.)

3. Deležniki.

§ 340. Deležniki kažejo ne le čas, kdaj, ampak tudi način ali vzrok, kako ali zakaj se dejanje vrši.

Deležniki nadomeščajo odvisne stavke ter tvorijo **stavkovna določila**, ki imajo veljavo odvisnikov.

Po obliki so deležniki pridevniki in prislovi.

O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov v deležniku je pomniti:

1. v sedanjih deležnikih nam rabijo le **nedovršniki**, izvzemši nekoliko dovršnikov s pridevnim ali prislovnim pomenom, kakor *obstoječ, preleteč, umrjoč; rekoč*;

2. v I. preteklem (glagolnem) deležniku na *-ši* ali *-vši* služijo le **dovršniki**;

3. v II. preteklem (opisovalnem) in v trpno-preteklem deležniku nam rabijo **nedovršniki** in **dovršniki**.

Opomba. Nekateri deležniki so se skoro popolnoma iznebili svoje glagolne narave ter nam rabijo dandanes kot pravi **pridevniki**; na pr. *vroč, goreč, rdeč, žgoč* — *zrel, vrel, gnil, vel, pretekél, ostarél, osamél* itd.

a) Deležnik sedanjega časa.

§ 341. Prislovni deležnik sedanjega časa nam služi kot **stavkovno določilo**, ki pojasnjuje glavno dejanje:

a) z ozirom na **čas**; tak deležnik se lahko izpremeni v **časovni** odvisnik z veznikom *ko, med tem ko*. Na pr. *Črez mestni prag stopaje* (= *ko stopa*), *izroča se Bogu*. (Cegn.) — *Gredé v zaton, še solnce svet pozdravi*. (Jer.)

b) z ozirom na **način**; na pr. *Molčé orožje vsak si vzame* (schweigend, *med tem ko molči*). (Preš.) — *In zapre se grad škripaje*. (Kos.) — *Strmé poslušam čudno moč jezika*. (Cegn.) — *In žena vsa ponižana je vzdihovaje klicala*. (N. ps.)

c) z ozirom na **vzrok**; tak deležnik se lahko izpremeni v **vzročni** odvisnik z veznikom *ker*. Na pr. *Videč* (= *ker je videl*), *kako je Hanibal oslabil rimsko vojsko, ni hotel iti na ravnico*. (Vrt.) — *Pečaje se vedno z jedrom našega jezika, je spoznal Vodnik, kaj mu pridi*. (Nov.)

Opomba. Sem ter tja med ljudstvom in tudi v knjigi (kar pa ni, da bi posnemali) se nahaja v enakih stavkih nedoločnik namesto deležnika, zlasti če je ob enem časovnega in vzročnega pomena; na pr. *To slišati, se vzdigne turški paša še to leto*. (Nov.) — *Te videti, grje videti napake, je srcu rane vsekalo krvave*. (Preš.)

č) z ozirom na **sredstvo**; na pr. *Le poslušaje* (audiendo) *se vadimo lepo govoriti*. (Hrov.) — *Prebiraje* (legendo) *dobre spise in jih glasno govoreč na pamet* (recitando), *si pripravljamo pisavo* (= *s tem da prebiramo . . . in . . . govorimo*). (Vernè.)

Opomba. Namesto prislovnega (I.) deležnika na *-é* in *-je* nam rabi v istem pomenu tudi II. deležnik na *-óč* in *-éč*, ki pa ostane navadno neizpremenjen; kakor *gredoč, videč, molčéč, govoreč, stopajoč, škripajoč, kupujoč, vzdihujoč* itd. Na pr. *Megle temnosive se valé črez vrte, trate, njive, grmeč groznó, preteč strašnó*. (Greg.) — *Potujoč po deželi, opazujemo kmetske šege in navade*.

Le včasí se ujema s samostalnikom kakor pravi pridevnik; na pr. *Lastovice žvrgoleče prorokujejo, da se je pomlad vrnila*. (Např.) — *Duša moja se hrepeneča vzdiguje k tebi*. (Ašk.)

§ 342. Pridevni deležnik sedanjega časa se sklada s svojim imenom kakor pravi pridevnik in določuje kot **prilastek** osebe in reči. S pomočjo oziralnika *ki* ali *kateri* se dá izpremeniti v **prilastkov** stavek sedanjega časa.

Na pr. *Stoječ mlin in molčéč jezik ne hasnita* (= *mlin, ki stoji, in jezik, ki molči*). (N. pr.) — *Njegov prst kaže pot deročim rekam*. (Cegn.) — *Nobena kal se ne razvije, če nima grejočega solnca* (= *solnca, ki greje*). (Např.) — *Čiči, stanujoči blizu kranjske meje, govoré slovenski jezik*. (Nov.) — *Odrastle zreš in otročice, nesoče oljkove snopice*. (Greg.)

Opomba. Včasí stoji pridevni deležnik tudi brez samostalnika, ki pa se v mislih lahko dodá; na pr. *Molčeeí ne dela razprtij* (= kdor molčí; človek, ki molčí). — *Gledajočí ne vidijo in poslušajočí ne slišijo.* (Met.)

b) Deležnik preteklega časa.

§ 343. Deležnik preteklega časa v tvorni dobi je dvojen: glagolni in opisovalni.

a) Glagolni (I.) deležnik kaže preteklo dejanje v hipu dovršitve ter se nahaja le pri **dovršnih** glagolih. Rabi nam kot **stavkovno določilo**, ki pojasnjuje glavno dejanje z ozirom na čas ali vzrok.

Ta deležnik se lahko izpremeni v **časovni** ali **vzročni** odvisnik z veznikom: *ko, potem ko, brž ko, ali ker.*

Na pr. *Čaplja, domanje močvirje zapustivši* (= *ko je zapustila . . .*), *na viš leti v oblake visoke.* (Šub.) — *In vas porazivši, so divjali Turčini naprej na krvavo pot.* (Ašk.) — *Prišedši na vrh Triglava, si je potnik ogledoval krasno okolico.* — *Izgubivši pravo pot v življenju* (= *ker smo izgubili . . .*), *smo zašli v nesrečo.* — *Spoznavši svoje grehe, se človek izpokori.*

Opomba. 1. Malokdaj se sklada ta deležnik s svojim imenom v sklonu, številu in spolu; na pr. *Jakoba, prišedšega do reke Jordana* (= *ko je prišel . . .*), *začne Ezav skrbeti.* (Ravn.)

2. Redkoma nam rabi glagolni deležnik kot prilastek, ujemajoč se s samostalnikom kakor pravi pridevnik; na pr. *Si li žar porodivše se zvezde, vzplamenivše na novo v vsemiru* (= *ki se je rodila, vzplamenila*)? (Ašk.)

V obče navaden je deležnik *bivši, -a, -e* kot prilastek; na pr. *Bivši prijatelji.*

b) Opisovalni (II.) deležnik kaže preteklo dejanje kot trajajoče ali dovršeno in nam služi v imenovalniku vseh števil in spolov v **opisovanju** zloženih časov in naklonov (gl. § 149 sl.). Na pr. *Praznega skednja se bode miš hitro naveličala.* (N. pr.) — *Samec je obletal domače dobrave, samec je obhodil snežene goré.* (Cegn.) — *Ko bi ne bil zajec nazaj zijal, ne bi ga pes pobral.* (N. pr.)

Opomba. Nekateri opisovalni deležniki neprehajalnih glagolov so postali pravi pridevniki ter kažejo stanje, ki je že nastopilo, pa še sedaj traja; kakor *gnil, minul, ozebel, ostarél, oprhel, pretekél, premrzél, vel, zrel* itd. Na pr. *Osamela kakor hruška na polju.* (Ceg.) — *Ozebla roka in premrzla noga je znamenje premraženja.*

§ 344. Deležnik preteklega časa trpne dobe zaznamuje nedovršeno ali dovršeno dejanje in nam rabi:

a) v opisovanje vseh časov in naklonov trpne dobe, toda le redkoma (gl. § 335.); na pr. *Vsako drevo, katero ne rodi dobrega sadu, bode posekano in v ogenj vrženo.* (Met.) — *Kakor dobljeno, tako izgubljeno.* (N. pr.)

b) za prilastek v zaznamovanje dovršenega dejanja ali stanja; na pr. *Nabrušen nož rad reže* (= nož, ki je nabrušen, ki se je nabrusil). (N. pr.) — *Prisiljen stan je zaničevan.* (N. pr.) — *Hiša razdeljena razpada kakor zapuščena.* (N. pr.)

4. Glagolnik.

§ 345. Glagolnik izraža dejanje v samostalniški obliki. Glagolniki nam rabijo od nedovršnih, redkoma od dovršnih glagolov. Na pr. *Ne škoduje toliko večerno sedenje, kakor jutranje ležanje.* (N. pr.) — *Prevzetnost in bahanje se samo tepe.* (N. pr.) — *V delavnico sem tvojo zrl in videl vedno sem vrtenje, prelivajoče se življenje, prerojevanje, prenavljanje, iz bitja v bitje presnavljanje.* (Greg.) — *Na svidenje* (auf Wiedersehen).

Zloženi stavek.

O zloženem stavku sploh.

§ 346. Zloženi stavek se izobrazí, če združimo dva ali več prostih stavkov v eno celoto.

Stavki, v eno celoto ubrani, se imenujejo členi zloženega stavka. Če ima vsak člen v zloženem stavku sam ob sebi svoj popolni pomen, tedaj imenujemo tak stavek **priredno-zložen** stavek ali priredje; na pr.

Delaj pridno, zakaj življenje naše je kratko.

Če pa je kak člen v zloženem stavku drugemu v dopolnilo dodan in sam ob sebi brez samostojnega pomena, tedaj mu pravimo **podredno-zložen** stavek ali podredje; na pr.

Mravlja zbira živež, da more po zimi živeti.

V priredju so vsi stavki glavni ali samostojni (samostojniki), v podredju pa so glavnim stavkom odvisni stavki (odvisniki) v dopolnilo dodani.

Priredje.

§ 347. Priredno-zloženi stavek ali priredje obstoji iz dveh ali več prostih glavnih stavkov, ki so navadno po prirednih veznikih, pa tudi po prislovih zvezani med seboj.

Priredni stavki ali priredniki so po medsebojnem razmerju:

A. vezalni,

C. vzročni,

B. protivni,

Č. sklepalni.

A. Vezalno priredje.

§ 348. Če združimo dva ali več po pomenu sorodnih stavkov v celoto, tedaj je priredje vezalno (kopulativno). Posamezni stavki so si po veljavi enaki; vsak ima záse svoj pomen, vsi pa izrekajo skupno misel.

Za vezi služijo v vezalnem priredju **vezalni** vezniki: *in, ter, pa, tudi; ne le — ampak tudi; potém, nató; vrh tega* itd.

1. **in** veže stavke, ki se v pomenu ujemajo med seboj; na pr. *Jutranje solnce se prikaže in gorski vrhovi žaré od rumene zarje.* — *Zgled očetov ti bodi pred očmi in dika domovini boš enkrat.* (Strit.) — *Spoštuj brata, ki je starejši, in tvoj mlajši bode tebe spoštoval.* (Cegn.)

Opomba. Če združimo več stavkov, stoji veznik **in** navadno samo pred poslednjim členom; v živahnem govoru pa ga lahko popolnoma izpustimo (Asyndeton, **brezvezje**), ali pa ga ponavljamo pred vsakim rekom (Polysyndeton, **mnogovezje**). Na pr. *Solnce gleda prijazno z vedrega neba, po drevju prepevajo krilati pevci, v travi se oglašá črček in v gozdu kuka kukavica.* — *Cesarske puške pokajo, se turške gospe jokajo, cesarski bombe mečejo, se Turki 'z grada vlečejo.* (N. ps.) — *Vali se in hrka in vre in kipi.* (Kos.)

2. **ter** je enakega pomena kakor **in**, ali pa izraža: **in tako**; na pr. *Po ravnem polju cesta gre ter s ceste vidi se okrog snežnik in brdo, gozd in log.* (Levst.) — *Tolažba moja Bog je sam ter upanje le vánj imam.* (Levst.) — *Sem ter tja.* — *Pade ter si zlomi nogo.*

3. **pa, in pa** veže kaj sorodnega ali enakega kakor **in**; na pr. *Stoji mi, stoji polje široko, na polju pa mi raste drevce zeleno.* (N. ps.)

4. **tudi, pa tudi** prideva prejšnjemu reku nekaj sorodnega ali podobnega; na pr. *Strášna je smrt hudobneža; tudi njegovo življenje je polno grenjav.* — *Dali so knezi veliko zlata, srebra in žlahtnih kamenov v sklad, pa tudi brona in železa je bilo mnogo v njem.* (Ravn.)

V nikalnem drugem členu nam rabijo: **tudi ne, in pa ne, ali niti**; na pr. *Ne prevzemi se v dobri sreči, niti se ne ponižaj v nesreči!* (N. pr.)

5. **ne le (ne samo) — ampak tudi (temveč tudi)** kaže, da veljá rek za vse člene v enaki meri; na pr. *Smrt ne pokosi le starosti, ampak ona postreli tudi mladino.* (N. pr.)

V nikalnem govoru nam rabijo: **ne — ne, ni — ni, niti — niti**; na pr. *Ne bodo obstali ne hudobniki pri sodbi, ne grešniki se ne bodo opravičili v svetu pravičnih.* (Ravn.) — *Niti bodi med, niti bodi jed (strup)!* (N. pr.) — *Niti nam dokaže, kdor preveč dokazuje, niti mu verjamemo, kdor se pridušuje.* — *Nisem ga ni videl, ni poznam ga jaz.* (Podg.)

Opomba. 1. Kadar naznanjamo, da se dejanje ne samo ni zgodilo, ampak da je še drugo bolj nemožno od prvega, tedaj nam služijo: **ne pa da, nikar, nikar pa da** (um so weniger, geschweige denn); na pr. *Še jesti ni kaj, ne pa da bi se mi lepo oblačili.* (Podg.) — *Tega kamena nihče ne vzdigne, nikar pa da bi ga ti nesel.* (Levst.) — *Očeta ne spoštuje, nikar bo druge.* (Levst.)

2. Kadar imata **ne le — ampak tudi** skupen povedek (nepopolno priredje), tedaj devamo glagol pred nikalnico, ker se ne zanikuje dejanje; na pr. *Zgodovina nam kaže ne le lepa in slavna dela, temveč tudi strasti in hudobije.* (Nepravilno bi bilo: *Zgodovina nam ne kaže le lepih in slavnih del, temveč tudi . . .*). — *Slavni možje pospešujejo blagor človeštva ne le z besedami, temveč tudi z dejanjem.* — *Lepe zglede materinske ljubezni najdemo ne le pri ljudeh, ampak tudi pri živalih.*

6. **potém, nató** priklepa dejanje, ki nastopi; na pr. *Ne hvalite sami sebe, potév vas bodo drugi hvalili.*

Vrstilne moči v časovnem zmislu so tudi: **dalje, najprvo, naposled, poslednjič, na zadnje** itd.; na pr. *Vse je zapravlil, naposled mu le še ostane beraška palica.*

7. **vrh tega, mimo tega** prideva prejšnjemu stavku drug, navadno važnejši rek; na pr. *Lažnivcu nihče ne verjame; vrh tega so lažniva usta tudi Bogu v zameri.*

8. **včasi** — **včasi**, **zdaj** — **zdaj** vrsti stavke v času; na pr. *Včasi slast srce napaja, včasi ga jok pelini spet. — Zdaj me trese mraz, zdaj me zopet vročina kuha.*

9. **nekaj** — **nekaj**, **nekoliko** — **nekoliko** vrsti stavke po načinu; na pr. *Lama je nekoliko kozi podobna, nekoliko pa je podobna tudi velblodu.*

§ 349. Stavek se pridruži stavku, da ga bolj pojasnjuje, t. j. rek razširja ali določuje, in sicer s členicami: *tako, takisto, namreč, zlasti.*

1. **tako, takisto**; na pr. *Nekatere reči se svetijo same od sebe; tako se sveti na pr. solnce, nekatere zvezde, goreče in žareče reči, mnogi mrčesi itd.* (Vrt.)

2. **namreč** imenuje to, kar služi prejšnjem reku v pojasnilo; na pr. *Človeku je treba dveh reči: on potrebuje namreč dobrega slovesa in dobre vesti.*

3. **zlasti** uvaja stavek, ki natančneje določuje prejšnji rek; na pr. *Vsaka strast popači obraz človeku, zlasti pa ga nevoščljivost ogrdi.*

B. Protivno priredje.

§ 350. Protivno (adverzativno) priredje je tisto, v katerem so nasprotni, sebi odporni reki v celoto ubrani.

A. Pomen prvega stavka se po drugem omejuje, in sicer s **protivnimi** vezniki: *a, ali, pa, toda, vendar, le* itd.

1. **a** nam rabi, če se kakemu reku drug nasproten dodaje; na pr. *Dela je dosti, a moža ni, da bi se ga lotil.* (Levst.) — *Sanje so laž, a Bog je istina.* (N. pr.)

2. **ali** se jemlje v rabo:

a) kadar se stavita reka drug proti drugemu; na pr. *Volja je dobra, ali meso je slabo.* (Pr.) — *Večkrat so bili Slovenci premagani, ali nikoli ni ta rod izgubil prave ljubezni proti svoji domovini.* (Vodn.)

b) kadar se veljavnost prvega reka omejuje po drugem; v tem primeru stoji v prvem stavku navadno: *sicer, res da* itd. Na pr. *Resnica more sicer za nekaj časa biti potlačena, ali premagati je nihče ne more.* (Met.) — *Povsod je božja zemlja, ali dom je vsakemu najmilejši.* (Cegn.)

3. **pa**, *pak* nam rabi:

a) namesto tehtnejšega **a** pri nasprotnih rekih; v tem pomenu stoji za prvo besedo v stavku. Na pr. *Ljudje sodijo vnanje, Bog pa sodi notranje.* (Met.) — *Kolikokrat se nedolžnost preganja, krivica pa ošabno glavo nosi!* (Napr.)

b) namesto tehtnejšega **toda, vendar** v močnem nasprotju; v tem pomenu stoji na prvem mestu v stavku. Na pr. *Čebelica je majhen ptiček, pa presladek je nje sad.* (N. pr.) — *Levova samica rodi samo enega mladiča, pa tá je lev.*

4. **toda**, *le da, samo da*; na pr. *Kranjci imajo le enega znamenitega starinoslovca in zgodovinarja, toda ta edini je Valvazor.* — *Mala ptica prepelica, toda upeha konja in junaka.* (N. pr.)

5. **vendar**, *vendarle, pa vendar, pri vsem tem*; na pr. *Svet je lep, pa vendar ga bode enkrat konec.* — *Od lepote ni nič vzeti, pa jo vendar hoče vsak imeti.* (N. pr.) — *Laž nima rok, vendar človeku zaupanje razdere.* (N. pr.)

6. **le, samo** naznanja izjemo, ki se stavi nasproti prejšnjemu reku; na pr. *Vse na svetu se stara in vene, le narod vedno živi.* (Erj.) — *Vse nas zapusti v smrti, samo dobra dela gredó z nami.*

Opomba. Včasih je protivni veznik izpuščen; na pr. *Lisica se dlake izlevi, zvijač se ne iznebi.* (N. pr.) — *Lovec masten, dom razdejan.* (N. pr.) — *Prst mu molim, roko želi.* (N. pr.)

§ 351. **B.** Kadar se zapopadek prvega reka zanikuje, v drugem reku pa temu nasprotno mnenje izreče, tedaj nam služijo vezniki: *ne — ampak, ne — temveč, ne — marveč.*

1. **ne — ampak**; na pr. *Bog se ne méni za besede, ampak on gleda na srce.* — *Ne sodimo dela po človeku, ampak človek se sodi po delu.* (Met.) — *Trdovratnost in svojeglavnost nima obstanka, ampak ponižnost in potrpežljivost je stalna.* (Met.)

2. **ne — temveč, nego**; na pr. *Na pot malikovalcev ne zahajajte, temveč pojdite k izgubljenim ovcam!* (Met.) — *Ne stoji na zemlji dom, temveč dom stoji na ženi.* (N. pr.) — *Življenje naše ni kratko, nego mi je delamo kratko.*

3. **ne — marveč**; na pr. *Ne dopasti bodi govorniku namen, marveč dolžnost njegova je hasniti.* (Slom.) — *Lepota slovenščine ni v posameznih čistih besedah, marveč ona obstoji v zalih domačih podobah.* (Slom.)

§ 352. Kadar stavki v protivnem priredju drug drugega izločujejo, tedaj nam rabi **ločilni** veznik:

ali; ali — ali; na pr. *Živ človek si, ali si duh?* (Ašk.) — *Ali grmi, ali se zemlja trese?* (N. ps.) — *Sodnik se mora krivicam ali naravnost ustaviti, ali pa on začne pravico preganjati.* (Met.)

Opomba. Včasih je v vezalnem ali protivnem priredju le prvi člen popoln stavek, drugi pa nima povedka ali kakega drugega stavkovskega člena, ki ga pa lahko iz prvega stavka v mislih dostavimo. Tako zvezo imenujemo **nepopolno priredje**.

Na pr. *Danes kosimo mi, jutri naš sosed.* — *Prijatelja spoznaš v potrebi, zlato pa v ognju.* (N. pr.) — *Vsaka čednost povišuje človeka nad živali, zlasti pa pobožnost in bogaboječnost.* — *Najprej samemu sebi pomagaj iz nadlog, potem drugim okrog.* (N. pr.) — *Pametni se pri ognju ogreje, nespametni opeče.* (N. pr.) — *Skrb ne pobeli samo las, nego zgrbi i lice.* (N. pr.) — *Bog je hvale vreden, človek pa pohvale.* (N. pr.) — *Bog ne gleda na besede, ampak na srce.*

C. Vzročno priredje.

§ 353. Vzročno (kavzalno) priredje je tisto, v katerem utemeljuje drugi stavek veljavnost prvega.

V vzročnem priredju nam rabijo **vzročni** vezniki: *zakaj, kajti, saj, sicer*.

1. **zakaj, kajti** potrjuje veljavnost prednjega reka; na pr. *Ljubite Gospoda, poslušajte ga in držite se ga; zakaj vaše življenje je on in podaljšek vaših dni.* (Ravn.) — *Začni piliti in mikati, kajti gradivo ni vse predivo.* (Slom.)

Opomba. Včasih se vzročni veznik opušča; na pr. *Mladost je norost; črez jarek skače, kjer je most.* (N. pr.) — *Njemu je lahko; on ima zlate rude.* (N. pr.)

2. **saj** navaja znan ali naraven vzrok, ki se sam ob sebi razumeva; na pr. *Ne bo naj prepira med nama in med najinimi pastirji, saj sva si brata.* (Ravn.) — *Počakaj, saj nisi voda.* (N. r.) — *Blagor mu, ki je zvest resnici, saj mu velik pokoj prinese v srce.* (Met.)

3. **sicer** nam rabi, kadar naznanjamo nasledek neizpolnjenega dejanja; na pr. *Ne delajte svojih dobrih del pred ljudmi, sicer ne boste imeli plačila pri svojem očetu.* (Met.) — *Le brž, sicer bode druga.* (N. r.)

Enakega pomena je tudi **drugače** in **inače**; na pr. *Poboljšaj se, drugače ne bode prida iz tebe.*

Č. Sklepalno priredje.

§ 354. Sklepalno (konsekutivno) priredje je **tisto**, v katerem obsega drugi stavek to, kar se dá sklepati ali kar izvira kot posledek iz prvega stavka.

V sklepalnem priredju nam služijo **sklepalni** vezniki:

1. **torej**, **zatorej**, **zató**, **zategavoljo**, **zategadelj**, *po tem takem, radi tega, zaradi tega*; na pr. *Slaba tovarišija izpridi dobro zadržanje; zatorej ne zahajaj med slabe tovariše!* (Slom.) — *Izkušnjave so povsod; torej bodi vedno pazen, da vánje ne zabredeš!*

2. **tedaj**; na pr. *Tako iz malega stvar nastane velika in slavna; volja se vzbudi tedaj, truda ne strašite se!* (Kos.) — *Ljubezen božja se v ljubezni do bližnjega pokaže kakor v svojem izdelku; tedaj ena brez druge ne more biti.* (Met.)

Opomba. Včasí je sklepalni veznik izpuščen, na pr. *Smrt je slepa; od kraja pobira, nič ne izbira.* (N. pr.) — *Resnica je nebeška rosa; pripravljaj ji čisto posodo!* (N. pr.)

Podredje.

§ 355. Podredno-zloženi stavek ali podredje se izobrazí, če kak člen prostega stavka s posebnim stavkom izrečemo.

Tako moremo iz prostega stavka:

Bolnik potrebuje zdravila,

napraviti podredno-zloženi stavek:

Kdor je bolan, potrebuje zdravila.

Prosto podredje obstoji iz **glavnega** in **odvisnega** stavka. Odvisnik nima samostojnega pomena, temveč služi le v dopolnilo glavnemu stavku.

Tako je v prostem podredju:

Kdor po svetu gre, mnogo zve,

prvi stavek odvisnik in tvori osebko besedo drugemu, glavnemu stavku (= *popotnik mnogo zve*).

Odvisniki so po členih prostega stavka, katere izražajo:

A. osebko stavlki,

C. prilastkovi stavlki,

B. predmetni stavlki,

Č. prislovni stavlki.

Odvisniki se ločijo po vnanjem od glavnih stavkov v tem, da so zvezani z njimi s posebnimi besedami; in sicer vežejo odvisnike z glavnim stavkom:

1. podredni vezniki,
2. oziralniki, ali
3. vprašalni zaimki.

A. Osebkovi stavki.

§ 356. Osebkov stavek nadomešča **osebkovo** besedo v glavnem stavku in odgovarja na vprašanje: *kdo* ali *kaj*?

Osebkove odvisnike vežejo z glavnim stavkom:

1. oziralni zaimki: **kdor**, **kar**, **kateri**, **ki** itd. V glavnem stavku jim pogostoma odgovarja kazalnik: **ta**, **oni**, **tisti** itd.

Take odvisnike imenujemo **oziralne** stavke.

Na pr. *Kdor dušno živi, ne umrje.* — *Kdor se v prevzetnosti upijani, ta srce in dušo svojo rani.* (Cegn.) — *Ne dela prav, kdor prevrača red naravni.* (Cegn.) — *Kogar kača piči, se boji zvite vrvi.* (N. pr.) — *Kar rodi priroda, vse enkrat mine.* (Levst.) — *Kar je dobro, to se samo hvali.* (N. pr.) — *Česar okó ne zagleda, to srcu ne preseda.* (N. pr.) — *Najbolje se pogaja, kar je iz domačega kraja.* (Cegn.) — *Dolgo živi, kateri dobro živi.* (Pr.) — *Moder in srečen, ki drugih nesrečo náse obrne.* (Ravn.) — *Hudobec je, ki svojih starišev ne spoštuje.* (Slom.)

2. vprašalni zaimki: **kdo**, **kaj** itd. in vprašalne členice: **kako**, **koliko**, **ali**, **li** itd.

Taki stavki se imenujejo zavisni **vprašalni** stavki.

Na pr. *Kaj je človek bil, se dá uganiti; kaj bo, s časom razjasniti.* (N. pr.) — *Vsakomur je očito, kdo je njegov največji dobrotnik.* — *Ni nam znano, ali posije solnce tudi pred naša vrata.* — *Nikomur ni odkrito, čaka li ga sreča ali nesreča v prihodnjosti.*

3. veznik **da**, včasí tudi **če**.

Na pr. *Da Bog za nas skrbi, to nas tolaži vse žive dni.* (Ravn.) — *To je prava pot do Boga, da izpolnjujemo božje zapovedi.* — *Največja nesreča je ta, če kdo sovražnike svoje za prijatelje ima.* (Slom.)

Opomba. Redkoma se izraža povedno določilo s posebnim stavkom. Tak stavek imenujemo **povedni** stavek. Z glavnim

stavkom se vežejo po oziralnih zaimkih in so torej **oziralni** stavki. Na pr. *Bog je, kateri je ustvaril nebo in zemljo* (prosti stavek: *Bog je stvarnik neba in zemlje*). — *Duh je, ki diči in povzdiguje človeka nad živali*. — *Vsemogočni Bog je, ki nam pomore v vsaki sili*. (Ravn.)

B. Predmetni stavki.

§ 357. Predmetni stavek odgovarja na vprašanje *koga* ali *česa?* *komu* ali *čemu?* *koga* ali *kaj?* itd. ter izraža **predmet** glavnemu stavku.

Predmetne odvisnike vežejo z glavnim stavkom:

1. oziralni zaimki: **kdor, kar, kateri, ki** itd. (= **oziralni** stavki). V glavnem stavku stoji čestokrat sorodni kazalnik: **ta, oni, tisti** itd., zlasti tedaj, kadar ni z oziralnikom v istem sklonu.

Na pr. *Kdor ni dalje prišel ko do korita, temu je vsaka mlaka morje*. (N. pr.) — *Kogar Bog ljubi, tega kaznuje*. (N. pr.) — *Smrt ne prehití nikoli tega, čigar srce je pri Bogu*. (Met.) — *Kar sem kupil, to bom lupil*. (N. pr.) — *Smrt vse ozdravi, kar boli*. (N. pr.) — *Gorjé mu, pri komer se mačke in miši bratijo*. (N. pr.) — *Varuj se tistih, ki se ti prilizujejo*. — *Čestokrat hrepenimo po tem, kar nam škoduje*.

2. vprašalni zaimki: **kdo, kaj** itd. in vprašalne členice: **kako, koliko, ali, li, če** itd. (= **zavisni vprašalni** stavki).

Na pr. *Kadar vbogajme daješ, naj ne vé levica, kaj dela desnica*. (Ravn.) — *Človek kaže v mladosti, kaj hoče biti v starosti*. (N. pr.) — *Bog že vé, kateri kozi rog odbije*. (N. pr.) — *Prevzetnost in napuh ne vesta, kako se služi kruh*. (N. pr.) — *V sreči ne znaš brati, kaj za družnikom tiči*. (Jarn.) — *Izpustil je goloba iz ladje, da bi zvedel, je li voda že padla ali ne*. — *Kdo vé, koliko let mu je odločenih?* — *Ne vem, če bi znal kdo vselej pravo pogoditi*.

3. veznik **da**.

Na pr. *Pomislite, da je vse minljivo na svetu*. (Cegn.) — *Človek je dolžen družbi in sebi, da hodi v čisti obleki*. (Cegn.) — *Naj zmisli, kdor slepoto ljubi sveta, da smrtna žetev vsak dan bolj dozori*. (Preš.) — *Ne zabi, da na svetu sreča nesreči roko podaje*. (Slom.) — *Greh stori, da človek pozabi na Boga*. (Met.)

Opomba. 1. Po glagolih *zahtevati, ukazati, veleči, prositi, opominjati* itd. stoji česče **želelni naklon brez veznika da**; na pr. *Rekel mi je, naj pridem k njemu* (nam. *da naj pridem k njemu*). — *Ukazal je, naj se vojaki umaknejo*. — *Pri odhodu so mi oče naročali, naj se pridno učim*. — *Prosil me je, naj mu pomagam*.

2. Odvisnik z veznikom **da** stoji včas **brez glavnega stavka**, če komu kaj velevalo, ali če kaj želimo; na pr. *Da mi resnico govoriš* (nam. *rečem ti, da mi . . .*)! — *Da mi ne greš od doma!* — *Da se mi pobereš, če ne, bo druga pela*. (N. r.) — *Da si mi zdrav!* — *Da mi zdravi ostanete!* — *Da bi Bog dal srečo!* (N. r.)

3. Za izraz začudenja ali nevolje nam rabi česče odvisnik z veznikom **da brez glavnega stavka**; na pr. *Da te ni sram take lenobe!* — *Da se ne bojite kazni božje!* — *Da se ne izpokori in poboljša!*

4. Včas se začenja predmetni ali osebkov stavek tudi z **dvojnimi vezniki: kako da, zakaj da, kje da** itd. Ta zveza je skrčena iz dveh stavkov in nam rabi, kadar vprašujemo s posebnim poudarkom. Na pr. *Vprašal sem ga, kako da je zapustil našo hišo, v kateri je bival cso mladost* (skrčeno namesto: . . . *kako je prišlo (kako je to), da je zapustil . . .*). — *Povej mi vendar, zakaj da nikdar ne prideš k nam!*

Premi in zavisni govor.

§ 358. Govor kake druge osebe navedemo lahko **dobesedno** (direktno), t. j. tako, kakor ga je kdo govoril, ali pa v **zavisni** (indirektni) obliki **predmetnega stavka z veznikom da**, ki pa se v nadaljnjem pripovedovanju rad opušča.

Zaimki premega govora se v zavisni obliki izpreminjajo z ozirom na osebo, ki pripoveduje tuji govor.

Premi govor označujemo navadno z narekovajem („“), pred katerim stoji po **napovednem stavku** dvopičje.

Premi govor.

1. *Kristus nam veli: Ljubite se med seboj!*

2. *Star pregovor pravi: Česar se Janezek nauči, to tudi Janez zna.*

3. *Krpan odgovori: „Lepa hvala vam bodi za pisemce, da ga bom v zobe vrgel vsakemu, kdor me bo ustavljal na cesti. Pri vas pa ne bom ostajal čez noč, ako se vam ne zamerim s tem.“*

Zavisni govor.

1. *Kristus nam veli, da naj se ljubimo med seboj.*

2. *Star pregovor pravi, česar se Janezek nauči, da to tudi Janez zna.*

3. *Krpan odgovori, da jim bodi lepa hvala za pisemce, da ga bo v zobe vrgel vsakemu, kdor ga bo ustavljal na cesti. Pri njih pa (da) ne bo ostajal čez noč, ako se jim ne zameri s tem.*

4. Cesar mu dé: „Nič se ne boj; to bom že poravnal sam brez tebe.“

5. „Idi v mesto,“ so mi rekli oče, „ter nakupi, česar potrebujem za praznike.“

4. Cesar mu dé, da se naj nič ne boji; (da) to bo že poravnal sam brez njega.

5. Oče so mi rekli, da naj grem v mesto ter nakupim, česar potrebujejo za praznik.

Opomba. Večkrat se vtikajo v stavek opombice, kakor mislim, menim, pravijo, veš itd., ne da bi vplivale na odvisnost stavka; na pr. *Tri sto kron, veš, je dosti denarja, ali pa malo, kakor se vzame.* — *Stare vere, starih ljudi in starega denarja, pravi pregovor, ti bodi vselej mar!*

C. Prilastkovi stavki.

§ 359. Prilastkov stavek odgovarja na vprašanje: *kak ali kakšen?* in nadomešča samostalniške ali pridevne prilastke v glavnem stavku. Zatorej razločujemo samostalniške in pridevne prilastkove stavke.

1. Samostalniški prilastkov stavek.

Samostalniški prilastkov stavek se veže z glavnim stavkom po vezniku **da**, pa tudi po vprašalnih zaimkih in členicah: **kdo, kaj, koliko, ali** itd.

Na pr. *Očitanje, da smo neodkritosrčni proti svojim prijateljem, je bridko* (kot samostalniški prilastek: *Očitanje neodkritosrčnosti...*). — *Misel, da je zmaga gotova, vžiga vojakom pogum* (= misel na gotovo zmago...). — *Oni mu obljubijo trideset srebrnikov in odsihdob je iskal priložnosti, da bi ga jim brez hrupa izdal* (tudi z nedoločnikom: ... *priložnosti, ga jim brez hrupa izdati*; glej § 336. 3.). (Slom.) — *Slomšku gre velika zasluga, da je povzdignil narodno šolstvo na Štajerskem.* — *Kdo bi hotel rešiti vprašanje, ali je pero, ali plug izomikal svet?* — *Že sama misel, kaj nas čaka po smrti, dela človeka ponižnega.*

2. Pridevni prilastkov stavek.

Pridevni prilastkov stavek se veže z glavnim stavkom po oziralnih zaimkih: **kateri, ki** itd. in po oziralnih členicah: **kjer, koder, kamor, kadar** itd.

Pridevni prilastkovi stavki imajo dvojen pomen, in sicer:

a) omejujejo veljavnost glavnega stavka; na pr. *Dejanje, ki bližnjemu škoduje, ni dobro*; ali

b) razširjajo njega poved s tem, da mu dodajajo misel, ki bi se lahko izrekla tudi v obliki glavnega stavka; na pr.

Čast je ledena gaz, ki hitro zvodeni;

kot priredje:

Čast je ledena gaz; ona hitro zvodeni.

Vsi pridevni prilastkovi stavki so **oziralni** stavki, v katerih se oziralnik nanaša na tisti samostalni v glavnem stavku, čigar pridevni prilastek izraža.

Na pr. *Pokora, ki se prisili, le malo velja* (kot pridevni prilastek: *Prisiljena pokora le malo velja*). (Slom.) — *Konja, ki sam rad teče, ni treba tirati*. (N. pr.) — *Kje rož'ce rastó, ki zmeraj cvetó?* (Hašn.) — *Lastovka obletuje streho, pod katero je zidala gnezdo*. (Cegn.) — *Poglejte travo na polju, katera danes stoji in se jutri v peč vrže*. (Met.) — *Ne spravljajte si zakladov na zemlji, kjer jih rja in molj končá*. (Met.) — *Dela, ki ga moreš danes storiti, ne odlagaj na jutri!* — *Domovina je kraj, koder je naša zibel tekla*. — *Vsak kraj, koder solnce sijé, leskeče božjih dobrot*. — *Pravica dá vsakemu svoje pravo, kakor (kakoršno) mu gre*.

Opomba. 1. Oziralnik se more nanašati tudi na svojilni pridevnik ali na osebni zaimék; na pr. *Odpusti nam grehe, ki smo slaba nezanesna stvar*. — *Premisli vsemogočnost Gospodovo, ki ravná ves svet*.

2. Včasí stopi samostalni, na katerega se nanaša oziralni zaimék, iz glavnega stavka v odvisni stavek ter se v spolu, številu in sklonu ujema z oziralnikom; na pr. *Kateri konj sam rad teče, tega ni treba tirati* (= *konja, ki sam rad teče, ni treba tirati*). (N. pr.) — *Katere besede brez premisleka z jezika tekó, za te navadno srce ne vé*. (Pr.) — *V katerikoli stan stopiš, vsakega dolžnosti zvesto izpolnjuj!*

Č. Prislovni stavki.

§ 360. Prislovni stavki določujejo dejanje glavnega stavka z ozirom na **kraj**, **čas**, **način** ali **vzrok**.

Prislovni stavki so sledeči:

1. Krajevni stavki.

§ 361. Krajevni stavek določuje dejanje glavnega reka z ozirom na **kraj** in odgovarja na vprašanje: *kje? kod? kam? odkod? dokod?*

Krajevne stavke vežejo z glavnimi stavki **oziralni prislovi**: *kjer, koder, kamor, odkoder, dokoder, kjerkoli, koderkoli* itd. V glavnem (nadrednem) stavku jim navadno odgovarja kazalnik: *tu, tam, tod, tja, dotlej* itd.

1. **kjer, kjerkoli**, zlasti pri glagolih mirovanja; na pr. *Kjer laž kosi, tam ne večerja.* (N. pr.) — *Kjer je obilnost, tam je presilnost.* (N. pr.) — *Vsaka ptica rada tja leti, kjer se je izvalila.* (N. pr.) — *Kjerkoli se kadi, ogenj se dobi.* (N. pr.)

2. **koder, koderkoli** nam služi, kadar se naznanja gibanje, pa tudi mirno stanje na več mestih; na pr. *Koder smrtna kosa kosi, sreče ni prave, jok se glasi.* (Virk.) — *Koder teče bistra Sava, ondi živi krepki rod slovenski.* — *Goved se pase, koder trava rase.* (N. pr.)

3. **kamor, kamorkoli**, *kamor* le kaže mér dejavnosti v kak kraj; na pr. *Kamor on veli, tja bučé vetrovi.* (Cegn.) — *Kamor tvoja sla ti kaže, preveč nagel ne smeš biti.* (Vodn.) — *Kamor se človek obrne, povsod nahaja nadloge in bridkosti.* (Cegn.)

4. **odkoder, odkoderkoli**; na pr. *Truplo se vrne tja, odkoder je bilo vzeto.*

5. **dokoder, dokoderkoli**; na pr. *Idi, dokoder hočeš.*

2. Časovni stavki.

§ 362. Časovni stavek določuje čas, v katerem se glavno dejanje godi, in odgovarja na vprašanje: *kdaj? kako dolgo? od-
klej? doklej?*

Časovni stavki so z ozirom na glavno dejanje istočasni, predčasni ali začasni.

Časovni stavki se vežejo z glavnim stavkom po **časovnih veznikih**: *kadar, ko, dokler, kar, predno* itd. V glavnem stavku jim pogostoma odgovarjajo kazalni prislovi: *tedaj, onda, v tem, med tem* itd.

1. **kadar, kadarkoli** kaže sploh na večkratno dejanje s pridejanim pogojnim pomenom; na pr. *Kadar je vojska, tedaj so nebesa odprta.* (N. pr.) — *Kadar Bog mudi, onda se nič ne zamudi.* (N. pr.) — *Kadar kimavca grmí, žito, sadje zarodí.* (Vodn.) — *Kadarkoli je smrt ustrelila, še nikdar ni izgrešila.* (N. pr.) — *Kadar boš šel volku naproti, pokliči psa s seboj!* (N. pr.)

2. **ko** nam služi v zaznamovanje posameznega dejanja; na pr. *Hudobneža pomiluj, ko se mu najboljše godi.* (N. pr.) — *Ko sem končal molitev, so padle z mene hipoma vse stiske in težave.* (Trd.) — *Ko boš vse natanko preudaril, se loti dela!*

Opomba. Včasí stoji namesto časovnega odvisnika z veznikom *ko* ali kadar **glavni stavek**; na pr. *Blago odide, um pride* (= *ko blago . . .*). (N. pr.) — *Božič pride, zima odide.* (N. pr.)

3. **dokler** zaznamuje:

a) da se godi dejanje v odvisnem stavku istočasno z dejanjem glavnega stavka; na pr. *Dokler imam repar svoj, vsak mi pravi: bratec moj!* (N. pr.) — *Dokler vstaja gorko solnce, zemlja ima sad in cvet; dokler sije blaga sreča, z nami brati se ves svet.* (Vilh.) — *Dokler je drevo mlado, ga lahko pripogneš, kamor hočeš.* (N. pr.)

b) da traja dejanje glavnega stavka le dotlej, ko nastopi dejanje v odvisniku; v odvisnem stavku nam rabijo **dovršni** glagoli z nikalnico **ne** (*dokler ne*).

Na pr. *Ostanem pri tebi, dokler ne zaspíš* (bis du einschläfst).

— *Kako lepo se rosa bliska, dokler jutra hlad ne mine!* (Preš.)

— *Nevoščljivost ni sita, dokler ni pokončano, kar ona sovraži.* (Met.)

— *Ne govori vmes, dokler oni ne izgovori.* (Met.)

Le redkoma brez nikalnice, na pr. *Počakaj, dokler ustrelim srno.* — *Brli življenja sveča, dokler ji reje zmanjka in ugasne.* (Preš.)

4. **kar, odkar, dokar** zaznamuje:

a) čas, od katerega sem ali do katerega traja dejanje; na pr. *Minljivost bje strašni boj s prirodo, kar je svet domija rev.* (Led.) — *Dobro je bilo za nas, dokar so vozovi tod hodili, ali odkar so prestali, gremo nazaj.* (Podg.)

b) trenutek, v katerem kaj nastopi; na pr. *Dolgo je bilo vreme prijazno, kar se nebo preobleče.* — *Vse je bilo tiho, kar nekaj zašumi v listju.*

5. **predno, prej ko, prej nego** naznanja, da se godi dejanje v glavnem stavku poprej, ko nastopi dejanje v odvisniku; na pr. *Predno prišla stara leta, kralj Matjaž je šel iz sveta.* (N. ps.) — *Priporoči se Bogu, prej ko greš na morje.* — *Prej nego se lotimo dela, preudarimo konec!*

6. **kakor hitro, jedva** (*komaj*), **brž ko, precej ko, toliko da, da le kaže**, da dejanje glavnega stavka precej nastopi,

ko se konča dejanje v odvisniku. V glavnem stavku stoji češče: *brž, že, precej, zdajci* itd.

Na pr. *Komaj to izgovori, svojo dušico spusti.* (N. ps.) — *Kakor hitro začne beseda materina umirati, peša tudi že narodna slava in moč.* (Slom.) — *Toliko da sem mu reč pokazal, jo je že hotel imeti.* — *Brž ko delo dokončamo, hočemo se veseliti.* (N. ps.)

7. Med tem ko, dočim stavi dejanje v odvisnem stavku v nasprotje glavnemu dejanju; na pr. *Oče se trudi za gospodarstvo, med tem ko sin brez dela pohajkuje.* — *Z eno nogo stoji na vozu, dočim stopica z drugo po tleh.*

3. Primerjalni stavki.

§ 363. Primerjalni (komparativni) stavek izraža enakost ali inakost dejanja ali oseb in reči, katere primerjamo med seboj.

Primerjalne stavke začenjajo vezniki: *kakor, ko, nego; kolikor — toliko.*

1. **kakor** primerja dejanja po njih enakosti ali podobnosti. V glavnem stavku mu navadno odgovarja *tako*.

Na pr. *Kakor se posojiuje, tako se vračuje.* (N. pr.) — *Kakor rosa vročino hladi, tako dé dobro lepa beseda.* (Ravn.) — *Kakor si je postlal, tako bode ležal.* (N. pr.) — *Tiho sta zapustila svet, kakor bi bil svečo popihnil.* (Cegn.) — *Kakor se zdi trudnemu najemniku lep pomladnji večer, zdela se bode pobožniku smrt mila in prijazna.* (Ravn.)

Opomba. 1. Večkrat rabi v tem pomenu tudi **ko**; na pr. *Ko megla pred solncem izgine, so posvetne sanje proč.* (Led.) — *Ko bi trenil, mine vse posvetno.*

2. **Kakor da** se veže s pogojnikom, pa tudi z določnikom ter kaže, da je dejavnost ali lastnost, ki se primerja, neistinita ali le mogoča; na pr. *Dela se, kakor da bi nič ne vedel o tem.* — *Pero se mi je med prsti zdrobilo, kakor da je suho.* (Trd.) — *Zdelo se mi je, kakor da so prišli nebeški angeljci.*

Včasih tudi brez veznika *da*, na pr. *Kakor bi hotel reči.* — *Kakor bi bil slep.*

2. **ko, kakor, nego** nam rabi, kadar se kaki stvari ali reči lastnost v večji ali manjši meri prilaga kakor drugi, zlasti pri primerjalni stopnji; na pr. *Nič ni lepšepa, ko je strah božji.* — *Lepše, kakor srebro in zlato se sveti, sije modrost.* (Slom.) —

Kar človek od daleč gleda, se mu zdi drugače, nego se mu kaže v bližini. (Cegn.) — *Kje je boljše, nego je med ljudmi, ki nas imajo radi?* (Cegn.)

Opomba. 1. Včasih nam služi v tem pomenu tudi **kot** ali **kakti**; na pr. *Bolj skrbé včasih drugi ljudje za nas, kot skrbimo mi sami zase.* — *Resnična presodba bodi tebi ljubša, kakti je lažniva pohvala.* (Slom.)

2. Čestokrat nahajamo namesto popolnega primerjalnega stavka **nepopoln odvisnik** (goli primer) brez povedka, ki pa se lahko iz glavnega stavka privzame; na pr. *Kakor senca ginejo naši dnevi (= kakor senca gine, tako ginejo naši dnevi).* (Ravn.) — *Človek se med ljudmi obrusi, kakor kamen po svetu.* (N. pr.)

§ 364. Primerjalnim stavkom prištevamo tudi **razmerne** (proporcionalne) stavke, ki kažejo **mero**, po kateri se dejavnost vekša ali manjša. Za veznike nam služijo:

1. **čim — tém**; na pr. *Čim više kdo stoji, tem niže more pasti.* (N. pr.) — *Čim više solnce vzhaja, tem bolj gasnejo zvezde na nebu.*

2. **če, kolikor — tém, toliko**; na pr. *Če je više vstajalo solnce, tem bolj so se množile megle.* (Cegn.) — *Kolikor je starejša trta, toliko boljšo kapljico dá.* (Levst.)

3. **več ko, manj ko — več (toliko več), manj itd.**; na pr. *Več ko ima, več naj dá!* — *Več ko je lažnikov, laže zveš resnico.* (N. pr.) — *Večja ko je družina, večja je tudi ljubezen med njo.* (Slom.)

4. Načinovni stavki.

§ 365. Načinovni (modalni) stavek izraža **način**, kako se glavno dejanje vrši, in se veže z nadrednim stavkom po veznikih: **med tem ko**; **s tem, da**; **ne da** (indem, ohne daß).

Na pr. *Lisica je prekanila lovca s tem, da je zavila po drugi poti.* — *Med tem ko modri mož molči, tudi odgovori.* — *Dnevi in leta nam pretekó, ne da bi se zménili za to.* — *Nehvaležnik uživa dobrote, ne da bi se spominjal svojega dobrotnika.* — *Tujec je šel od nas, ne da bi bil črhnil besedico.*

Opomba. Namesto načinovnih odvisnikov stoji rad **deležnik** sedanjega in tvorno-preteklega časa (**stavkovno določilo** z veljavo odvisnega stavka; gl. § 341. in 343). Na pr. *Tujec je odšel, ne izpregovorivši besedice.* — *Kdo uživa dobrote, ne spominjajoč se hvaležno svojega dobrotnika?* — *Prekrasno Gorenjsko občudujoč, smo korakali na vrh Stola.* — *Po bližnji poti zavivši, so nas prehiteli tovariši.*

5. Posledični stavki.

§ 366. Posledični (konsekutivni) stavek naznanja **posledek** ali **učinek** glavnega reka, v katerem stojé ali se morejo v mislih dodati besede: *tako, toliko, tako zelo* itd.

Posledični stavek veže z glavnim stavkom veznik **da, tako da**; na pr. *Zaškrtné podkev, zapraši, da pesek in ogenj se kadi.* (N. ps.) — *Nobena zver ni tako dobra, da ne bi bila včasi tudi zla.* (Cegn.) — *Nič na svetu ni tako skrito, da ne bi s časom postalo očito.* (N. pr.) — *Zakon prirode je tak, da iz malega raste veliko.* (Kos.) — *Dober govornik govori glasno in razločno, tako da ga vsak poslušalec lahko razume.*

Opomba. Posledični veznik **da** nahajamo tudi v naslednjih rekih: *Toliko (tako), da nikoli tega* (wie nie zuvor); *toliko, da* (kaum); *da = toliko časa, da* (bis). Na pr. *Toliko, da sem se ga dotaknil* (kaum berührte ich ihn), *pa je že zakričal.* — *Čakaj, da pride* (bis er kommt). — *Mogla umreti ni stara Sibilá, da so prinesli ji z doma prsti.* (Preš.)

6. Vzročni stavki.

§ 367. Vzročni (kavzalni) stavek izraža **vzrok** dejanja v glavnem stavku. Vzročne stavke začenjajo vezniki: *ki, ko, ker, kot*.

1. **ki** (ozir. zaimek), **ko**, na pr. *Kaj mi boš pravil, ki sam ne veš resnice!* — *Ne taji, ki dobro vem, da si kriv.* (Podg.) — *O hvala vam, zelena ve drevesa, ki stene ječi moji ste zakrila!* (Cegn.) — *Komu še smem verjeti, ko me prijatelji varajo?* — *Rad bi mu pomagal, pa kaj hasni, ko ne morem!*

2. **ker**, na pr. *Med se liže, ker je sladek.* (N. pr.) — *Ker bo hudobija obilno rastla, bo ljubezen pri mnogih omrznila.* (Met.) — *Pregrinja s črnim krilom se višava, ker solnce proti večerni zemlji plava.* (Levst.)

3. **kot** nam rabi, kadar izrečemo vzrok v obliki prilastka kot **stavkovno določilo** z veljavo odvisnega stavka (als = in der Eigenschaft); na pr. *Kralj, kot blag mož* (= *ker je blag mož*), *je prepovedal končati mlado življenje.* — *Starka, kot dobra duša* (= *ki je dobra duša*), *je molila zanj noč in dan.* — *Jaz, kot tvoj prijatelj, ti hočem povedati golo resnico.* — *Kot prostemu sinu solčnih planin, se zdi gorjancu življenje v dolini neznosno.*

7. Namerni stavki.

§ 368. Namérni (finalni) stavek izraža **namero** ali **namen** dejanja ali stanja v glavnem stavku in se veže z njim po vezniku **da** v določnem in pogojnem naklonu. V glavnem stavku se nahaja čestokrat *zató, torej, zatorej* itd.

Na pr. *Zató žarko solnce sveti, da sirote moje krepí.* (Cegn.)
— *Človek mora imeti srce za ljudi, da ga imajo tudi radi.* (Cegn.)
— *Mravlja se žene po živčju ob žetvi, da ima po zimi kaj živeti.* (Ravn.) — *Pometali so orožje, da bi se laže umaknili preveliki sili.*
— *Uči nas šteti svoje dneve, da bomo modrejšega srca.* (Ravn.) — *Človek ni zató na svetu, da bi lenobo pasel, temveč, da se poganja za časno in večno srečo.*

8. Pogojni stavki.

§ 369. Pogojni (kondicionalni) stavek obsega **pogoj**, s katerim se dejanje v glavnem stavku vrši.

Pogoj se izraža:

a) kot **resničen** (modus realis) z določnikom. Glavno dejanje se izvrši, če se izpolni pogoj v odvisniku. Na pr. *Če mačke ni domá, imajo miši ples.* (N. pr.)

b) kot **mogoč** (modus potentialis) s pogojnikom. Glavno dejanje bi se utegnilo izvršiti, ko bi se uresničil pogoj. Na pr. *Ko bi mu vsi pomagali, bi zmagal.*

c) kot **dozdeven** ali **neresničen** (modus irrealis) s pogojnikom. Glavno dejanje je nemogoče, ker se pogoj ne uresniči. Na pr. *Ko bi ne bil prej lagál, bi ti verjeli.*

Resnično: *Ker si prej lagál, ti ne verjamemo.*

§ 370. Pogojne stavke začenjajo vezniki: *če, ako, ko, da, samo da, li.*

1. **če** pomenja, da je pogoj resničen, in se druží v tem pomenu z **določnikom**. Na pr. *Vsaka žival je hvaležna, če jo ima človek rad.* (Cegn.) — *Če je oče junak, bode sin gotovo vojak.* (N. pr.) — *Kar vkup ne more biti, pametno ravná, če loči se.* (Kos.) — *Če ne moreš pomagati, vsaj ne zaviraj!* (N. pr.)

Opomba. Včasí nam služi veznik če tudi namesto **ko**, **ako**, kadar izražamo, da je pogoj le mogoč ali dozdeven; v tem pomenu se veže s pogojnikom. Na pr. *Če bi se moralo z umetno gnojitvijo prenehati, bi bil to največji udarec za kmetijstvo.* — *Če bi bili vsi ljudje dobri in pošteni, bi ne potrebovali postar.*

2. **ako** nam večinoma rabi, kadar je pogoj resničen, včasí pa tudi, kadar je mogoč ali dozdeven. Veže se z **določnikom** in **pogojnikom** ter se menjava z veznikoma če in **ko**.

Na pr. *Ni dobro, ako se sreča sovraštvo s sovraštvom.* (Cegn.) — *Ako želiš učenosti, pojdi v mesta med učene ljudi; ako pa želiš prave sreče, ostani v domovini!* (Erj.) — *Ako bi mu le prst pomolil, bi prijel za vso roko.* (N. r.) — *Ako bi sirot ne bilo, žarko solnce ne bi svetilo.* (N. pr.)

3. **ko** se druží s **pogojnikom** ter nam rabi, kadar je pogoj mogoč ali dozdeven (neresničen).

Na pr. *Ni ga več možá besede, ko bi z lučjo ga iskal.* (N. ps.) — *Ko bi nekim dal večni Bog, vse bi ugnali v kozji rog.* (N. pr.) — *Ko bi bile sanje vse res, bi bil svet že davno naopak.* (N. pr.) — *Ko bi vedeli in spoznali, kaj je čas in kako hiti, vse drugače bi obračali njega minljive dni.* (Slom.) — *Ko bi mi sila ne bila, bi te ne prosil.* — *Kdo bi nas tolažil, ko ne bi imeli prijateljev?*

4. **da** nam služi včasí namesto **ko** v dozdevnih (irealnih) pogojnikih in se veže v tem pomenu z **določnikom**.

Na pr. *Da ga zemlja k sebi ne vleče, še krila bi mu zrastle.* (N. pr.) — *Da sem jaz deželni sodnik, vsakemu bi storil pravico.* (Ravn.) — *Da sem velika umetnica v slikarstvu, vse drugače bi te oslavila, mila babica!* (Cegn.) — *Da ni bilo tebe, jaz bi se bil utopil.* — *Da grem jaz v mesto, gotovo bi me ne bilo več nazaj.* (Levst.)

Opomba. Včasí stoji **da** tudi namesto če z **določnikom**; na pr. *Od pametnih boš več hvale imel, da molčiš, kakor da odgovarjaš.* (Kast.) — *Zapomni! sem si vsako molitev, da sem jo le dvakrat čul.* (Trd.)

5. **samo da**, **da le** nam rabi, kadar želimo, da se izpolni dejanje v odvisnem stavku; na pr. *Ni treba gledati, kje mačka spi, da le miši lovi.* (N. pr.) — *Samo da prideš o pravem času, drugo bo naša skrb.*

6. vprašalna členica **li**, pa le redkoma; namesto pogojnega odvisnika stoji tu vprašalni stavek v obliki glavnega stavka. Na pr. *Hočeš li Boga iz srca prositi, temu je mesto*

povsod. (Cegn.) — In umre li glava rodovini, vladajo naj vkup blago otroci! (Levst.)

Opomba. 1. Namesto pogojnih odvisnikov stojé česéce stavki z ločilnim veznikom **ali** — **ali**, pa tudi velelnik: **bodi** — **bodi** (*bodi si — bodi si, ali*), ali želelnik: **naj si bo** — **ali** v obliki glavnega stavka (*sei es daß — oder daß; ob — oder; es mag sein — oder*). Na pr. *Ali sneg pada, ali dež prši, naj se božja volja vrši!* (N. pr.) — *Bodi v družbi, bodi sam, bodi sramnega te sram!* (N. pr.) — *Naj si bo huda ura, ali solnce sije, pravi mož je vedno na svojem mestu.* — *Bodi si z loncem ob kamen, ali s kamenom ob lonec, težko je loncu.* (N. pr.) — *Za zimo, bodi (naj si bo) še tako dolga in huda, pride vselej gorka pomlad in veselo poletje.* (Strit.)

2. Včasí je pogojni veznik izpuščen, kar pa ni vredno posnemati; boljše je, da se izpremeni pogojni odvisnik v **priredni stavek**; na pr. *Je nadelana cesta* (nam. če je nadelana ..), *ne zajemajo pesta.* (Vodn.) — *Bil bi kruh* (nam. če bi bil kruh), *zobjé se dobé.* (N. pr.) — *Vihar privrši in ni več hudobneža.* (Ravn.) — *Božja sapa naj potegne in trava usahne* (pogojni odvisnik: *Če božja sapa potegne, trava usahne*). (Ravn.)

9. Dopustni stavki.

§ 371. Dopustni (koncesivni) stavek pripušča, kar je glavnemu stavku v nasprotju, in se veže z njim po veznikih:

1. **dasi**, *dasi tudi, dasiravno, daravno, akoravno, čeravno, če tudi, če prav*; v glavnem stavku stoji pogostoma: *vendar, toda*.

Na pr. *Sv. Jakob žito zori, če se tudi solnce kuja.* (N. pr.) — *Vol je vol, če mu tudi roge odbiješ.* (N. pr.) — *Dar ljubezni, daravno (je, bi bil) majhen, bodo spoštovali.* (Cegn.) — *Akoravno sva brata, mošnji si vendar nista sestri.* (N. pr.) — *Dasi sem črna, nisem ciganka.* (N. pr.) — *Če prav bi tajil, resnica pride na dan.*

2. **da**, s pogojnikom, pa tudi z določnikom; na pr. *Da bi bogat bil, moder gotovo ni.* — *Da bi delal kakor črna živina, vendar mu nič po sreči ne izide.* (N. r.) — *Da se človek dima nadiimi, ognja se ne bode nagrel.* (N. pr.) — *Sprejemamo vsako darilce, da je še tako majhno.*

3. Večkrat stoji namesto dopustnega odvisnika stavek brez veznika v **želelnem ali velelnem** naklonu v obliki glavnega stavka.

Na pr. *Enaki škrlatu naj so tudi vaši grehi, kakor sneg bodo beli.* (Ravn.) — *Prilegaj se še tako krivični kruh, zadnjič hrusta pesek po ustih.* (Ravn.) — *Bodi še tako dragega kaj, mimo*

čiste duše ni nič. (Ravn.) — *Možu, bodi si še tak hrust, gre premislek, da ga položi lahko tudi mala stvar.* (Valj.) — *Naj delam ali ne* (ich mag arbeiten oder nicht), *vse nič ne pomaga.* — *Naj si je on bil božji sin, naučil se je pokorščine.* (Kast.)

Opomba. Namesto dopustnih odvisnikov ljubi slovenščina **protivne prirednike**; na pr. *Bog večkrat žuga, toda mi se ne zmenimo za to.* (Met.) — *Jezik nima kosti, ali more bosti.* (N.pr.)

Stavkovna določila namesto odvisnikov.

(Skrajšani stavki.)

§ 372. Namesto popolnih odvisnikov stoji čestokrat **deležnik** sedanjega ali preteklega časa, ki pa isto misel izraža kakor popolni odvisnik. Taka stavkovna določila imajo veljavo odvisnih stavkov, nimajo pa njih oblike, ker so brez določenega glagola, osebka in veznika. Imenujejo se tudi skrajšani stavki.

Stavkovna določila z veljavo odvisnega stavka stojé:

a) namesto **prilastkovih** in **predmetnih** odvisnikov z oziralnikom *ki, kateri*; in sicer stoji:

1. pridevni sedanji deležnik, če se godi glavno in podrejeno dejanje v istem času;

2. glagolni pretekli deležnik, če je dejanje odvisnega stavka že minulo;

3. trpno-pretekli deležnik za sedanjost in preteklost podrejenega dejanja.

Deležnik se ravna v sklonu, spolu in številu po tisti besedi, kateri je v pojasnilo dodan.

Opomba. Včasi stoji deležnik tudi brez samostalnika, ki pa se lahko iz misli povzame, ter tvori sam zase stavkov člen.

Na pr. *Drevesa otresajo tisoč in tisoč kapelj, lesketajočih se* (= *ki se lesketajo*) *po zeleni njihovi obleki.* (Cegn.) — *Dim se bliža dolinam tem, pokojno še živečim* (= *ki še pokojno živé*). (Kos.) — *Prinesli so mu mrtvoudnega, ležečega* (= *ki je ležal*) *na postelji.* (Met.) — *Sedečim* (= *tistim, ki so sedeli*) *v smrtni senci je luč prisvetila.* (Met.) — *Poboljšavšega se* (= *človeka, ki se je poboljšal*) *nikar ne zaničuj in ne očitaj mu grehov!* (Ravn.) — *Vino,*

po meri pito (= *ki se po meri pije*), je za priletne ljudi, kar je mleko otrokom. (Slom.) — *Sinovi, razdvojeni med seboj* (= *ki so se razdvojili med seboj*), uničijo posest očetovo. — *Otrok, v nemar puščan* (= *ki se v nemar pušča*), oči materi pokriva. (Ravn).

Opomba. Včasí stoji namesto prilastkovega stavka le samostalno ali pridevno ime; na pr. *Kratki in krepki so slovenski pregovori in prislovice, žlahtnim jagodam v kiti govora podobne* (= *ki so podobne . . .*). (Slom.) — *Človek ima veselje, ko vidi čebele, marljive delavke* (= *ki so . . .*), ves božji dan letati iz ulja, pa zopet v ulj. (Cegn.)

b) namesto prislovnih odvisnikov časa, načina in vzroka, in sicer stoji:

1. sedanji prislovni deležnik, če je podrejeno dejanje istočasno z glavnim dejanjem;

2. glagolni pretekli deležnik, če je dejanje odvisnega stavka že minulo.

Na pr. *V razoru gredé* (= *ko gre v razoru*), naj se sveti lemež! (Šub.) — *Ljudje silijo dalje in dalje, vedno hrepeneč* (= *ker vedno hrepenijo*) po višjem in višjem. (Vrt.) — *Turki so po deželi razsajali, sežigajoč* (= *s tem, da so sežigali*), česar se je iskra lotila, ter pokončuje in moré, kar se je gibalo. (Trd.) — *V sinjem zraku se ziblje drobní škrjanček, žvrgoleč navdušen slavospev stvarniku.* — *Sveta jeza prime človeka, videčega* (= *ko vidi*), da se svet ne ravna po dobrih naukih. — *Gredé mimo bezga* (= *kadar greš mimo bezga*), odkrij se mu! — *Odmetavši* (= *ko je odmetal*) sulice, sežnja dolge, v beg je tekel, kdor je teči mogel. (Levst.) — *Usekavši* (= *ko je usekal*) vsak svojo vejo, gredó urno za njim. (Ravn.) — *Al' te huda je razrila burja, usuvši* (= *ko je usula*) točo iz nebes širokih, oplaknivši (= *ko je oplaknila*) glave gor zelenih, izplaknivši zlatopesko glino? (Levst.) — *To izrekši* (= *ko je to izrekel*), se poravná nazaj na postelj in umrje. (Ravn.)

Opomba. 1. Pri nekaterih pridevniki, kakor *dolžen, vreden, zmožen, predober, len* itd. (gl. § 336. 2. b), stoji namesto predmetnega stavka češče **nedoločnik**; na pr. *Dobri pastir je dolžen, dati življenje za svojo čredo* (predmetni stavek: *Dobri pastir je dolžen, da dá življenje . . .*).

2. Namesto samostalniških prilastkovih stavkov stoji pri nekaterih samostalnikih, kakor *oblast, pravica, dolžnost* itd. (gl. § 336. 3. in § 359. 1.), tudi **nedoločnik** kot dopnilo; na pr. *Vsakemu rodoljubu je sveta dolžnost, spoštovati domače narade in šege* (prilastkov stavek: *Vsakemu rodoljubu je sveta dolžnost, da spoštuje domače narade in šege*).

Pregled zloženega stavka.

§ 373. A. Priredno-zloženi stavek ali priredje.

- I. Vezalno priredje.
- II. Protivno priredje.
- III. Vzročno priredje.
- IV. Sklepalno priredje.

B. Podredno-zloženi stavek ali podredje.

- I. Osebkovi stavki.
- II. Povedni stavki (gl. § 356., op.).
- III. Predmetni stavki.
- IV. Prilastkovi stavki:
 1. Samostalniški prilastkovi stavki.
 2. Pridevni prilastkovi stavki.
- V. Prislovni odvisniki:
 1. Krajevni stavki.
 2. Časovni stavki:
 - a) istočasni,
 - b) predčasni,
 - c) začasni.
 3. Prislovni odvisniki načina:
 - a) Primerjalni stavki.
 - b) Načinovni stavki.
 - c) Posledični stavki.
 4. Prislovni odvisniki vzroka:
 - a) Vzročni stavki.
 - b) Namérni stavki.
 - c) Pogojni stavki.
 - č) Dopustni stavki.

Množno-zloženi stavek.

§ 374. Čestokrat združimo tri ali še več stavkov v večjo celoto, da kako obširnejšo misel na vse strani natanko izrečemo. Tako zvezo stavkov imenujemo **množno-zložen stavek**.

Množno-zloženi stavek obstoji ali iz samih glavnih, ali iz glavnih in odvisnih stavkov.

Najnavadnejše zveze so té-le:

1. V množno-zložen stavek so združeni sami glavni stavki (**množno priredje**); na pr. *Tukaj smo le tujci, popotniki smo v solzni dolini, povsod nas nevarščine obdajajo, trpljenje je božjih otrok delež na zemlji.* (Slom.) — *Pred noge ti vržem biser, skloni se in poberi ga, sam se ti ne vzdigne.* (Napr.) — *Opasujejo z veseljem se griči, z drobnico so odete muljave, doli se zagrinjajo v žita, vse vriska, prepeva vse.* (Ravn.)

2. Glavnemu stavku sta pridružena dva ali več odvisnikov, ki se ga raznovrstno oprijemljejo; ta stoji pred njim, drugi za njim, oni zopet v njegovi sredini, kakor to glavna misel zahteva (**množno podredje**).

Gledé na razmerje odvisnikov h glavnemu stavku stojé odvisni stavki med seboj:

a) na enaki stopnji, t. j. vsi odvisniki so le glavnemu stavku podrejeni ter ga določujejo v raznih ozirih. Na pr. *Ako poslušateljem rano vsekaj, skrbi, da jo tudi pohladiš in zaceliš.* (Slom.) — *Slovenski stariši, ki slovenski znajo, pa svojih otrok slovenskega jezika ne učé, so nehvaležni hišniki, ki svojim otrokom drago domačo reč zapravljajo.* (Slom.)

b) na neenaki stopnji, t. j. samo en odvisnik je podrejen glavnemu stavku, ostali pa so zavisni drug od drugega. Na pr. *Priden gospodar skrbi, da svojim nastopnikom ničesar ne zapravi, kar je prejel od svojih prednikov.* (Slom.) — *Življenje naše je sejanje, pri katerem se poleniti ne smemo, ker čas po bliskovo leti in vemo, da, kdor je len ob setvi, malo žanje.* (Svetl.)

3. Dvema ali več glavnim stavkom sta pridružena dva ali več odvisnikov, ki stojé med seboj v prirednem ali podrednem razmerju ter se mnogovrstno vežejo z glavnimi stavki. Na pr. *Neznan je tu počitek, tuj je pokoj, kjer solnce meri nam kratkobo dni in kjer minljivost bije že svoj strašni boj s prirodo,*

kar je svet domija rev. (Led.) — Na tvojo besedo, o kmetovalec, vzraste za hišo, kjer je le robida omah imela, orehovo drevó, da se ti v njegovi senci otroci igrajo; na tvojo besedo ti trn hruško rodi, jabolko se ti na lesniki debeli, pridelana kapljica vinca te v Gospodu veseli. (Vrt.)

§ 375. Posebna vrsta množno-zloženih stavkov je sestavje ali perijoda.

Perijoda je obsežna, umetno sestavljena skupina glavnih in odvisnih stavkov.

Perijoda ima dva dela (**prorek** in **porek**), ki se našata drug na drugega ter skupno tvorita enotno, zaokroženo celoto. Prorek je poreku prireden ali podreden; priredje je večinoma protivno ali vzročno.

Vsak del perijode obsega navadno po več prirednih stavkov ali manjših podredij, ki se **členi perijode** imenujejo. Po številu členov v eni polovici delimo perijode v dvo-, tri-, štiri- in veččlenske.

Obširnejše člene loči drug od drugega podpičje, prorek od poreka pa v mnogočlenskih perijodah dvopičje.

Vsaka perijoda bodi v obeh delih enakomerna, lahko pregledna in blaglasna.

1. *Ko izgublja jeseni priroda svojo lepoto, ko mine cvetlica za cvetlico, ko pade list za listom: tedaj se začno zbirati po ledinah in zvonikih ptičja krdela. (Erj.)*

2. *Ah mili deček, ko prideš na prod življenja med krnice in pečine, ko bodo valovi ladjo tvojega življenja premetavali: spominjal se boš tihega pristana, od katerega si odplul. (Cegn.)*

3. *Kjer valovi prijazno šumljajo, kjer se ribe ljubko igrajo, kjer čolnič tiho plava naprej svojo pot in ribič razpenja svoje mreže: čez malo dni tam rožice zacvetó, živina se pase, kosec brusi koso svojo. (Lik.)*

4. *Na bregu stojim in v morje strmim; pod mano srdito valovje rohni ob kamenito bregovje; do neba praši se megleni dim, v obraz mi brizgajo pene od skalnate stene: a stena skalna ostane stalna in jaz se na robu ne ganem, viharju kljubujem, ostanem. (Greg.)*

5. *Srdit človek izgubi božjo podobo, zakaj vse božje opravilo, ravnanje in delo je krotko in on ne more srdit biti; srd človeka oslepi in ogluši, da dobrega tolaženja ne more poslušati; srd in jeza*

je že tako v obče med ljudi prišla, da je ne drže za greh, ki človeka pripravi ob zdravje in ob dušo: odpri torej oči in pameten išči pota h krotkemu življenju, zakaj teh krotkih je nebeško kraljestvo. (Kast.)

6. Kakor mora slikar natanko poznati vse lastnosti barv, katere so mu pripomoček, da utelesi svoje ideje, da mu ne odrekó, kadar hoče ustvariti luč ali senco, človeško lice ali zvezdovito nebó: tako mora pesnik v oblasti imeti jezik, svoje edino umetniško orodje, da se prileže vsaki misli, vsakemu čutu, kakor bi zrastel z njima. (Strit.)

7. Ko se na nebu kopičijo pogubonosni oblaki, ki hitro zavijejo solnce v svoj temnosivi plašč; ko se vžiga blisk za bliskom in preti vžgati pohištvo ubogemu zemljanu; ko se pripogibajo vrhovi dreves pred besnečim viharjem skoro do tal; ko trepeče vsak klas, vsaka vejica, vsaka trta pred pogubnim ledenim zrnjem: tedaj sklepa kmet pobožno roke, proseč dobrotljivega Boga, naj bi odvrnil od doma in polja nesrečo.

O razporedbi besed in stavkov.

§ 376. Red, v katerem vrstimo besede, je dvojen: naravni in umetni. Naravnega reda se držimo, kadar vrstimo besedo za besedo, kakor se rodi misel za mislijo; kadar pa hočemo na kak posamezen člen v stavku obrniti pozornost, tedaj razpostavimo besede po umetnem redu ter jih vrstimo po njih važnosti v govoru.

A. V prostem stavku.

I. Naravni besedni red.

§ 377. Pri naravnem besednem redu v prostem stavku je gledati na to: a) kako se vrstijo stavkovi členi drug za drugim, in b) katero mesto zavzemajo posamezne besede v stavku.

a) Stavkovi členi.

1. Osebkova beseda, ki se prva rodi v naših mislih, stoji na prvem mestu, povedek pa za njo, a za povedkom

povedno določilo. Na pr. *Besede mičejo*. — *Zgledi vlečejo*. (N. pr.) — *Razvada je bolezen*. (Slom.) — *Mavrica se imenuje božji stolec*.

Kadar ni osebkove besede v stavku, tedaj stoji glagol kot osebek in povedek na prvem mestu; na pr. *Ima smeh in joč v enem mehu*. (N. pr.) — *Čuvaj bele denarje za črne dneve!* (N. pr.)

2. **Povedni glagol** stoji, če je naglašen, bolj v začetku stavka; če je pa nenaglašen, tedaj ima svoje mesto za glavnopoudarjeno besedo v stavku, ali pa stoji pri svojem pomožniku. Na pr. *Hudobnež se boji svoje sence*. (N. pr.) — *Ne prevzemi se v dobri sreči!* (N. pr.) — *Tema se je umaknila svetlobi*. (Nap.) — *Rahla beseda zlobnost utolaži*. (N. pr.) — *Pripaše svetlo sabljico*. (N. ps.) — *Turka je prišlo kakor listja in trave v naše kraje*. (Drobt.) — *Mitrovo češčenje se je dolgo časa ohranilo pri rimskih prebivalcih* (ali: *Mitrovo češčenje se je ohranilo dolgo časa...*). — *Skrbna gospodinja hiši tri ogle podpira*. (N. pr.) — *Bog na visokem sedi, pa na široko gleda*. (N. pr.)

3. Dopolnila v stavku stojé blizu pojasnjenih besed.

a) **Prilastki** stojé, če so pridevniki ali samostalniki v dajalniku, sploh pred svojim imenom, sicer pa za njim; na pr. *Materina beseda je jasno ogledalo vsakega ljudstva*. (Slom.) — *Modre besede o pravem času so zlata jabolka v srebrnem torilu*. (Ravn.) — *Blagi otroci so starišem častita podpora*. (Slom.) — *Sramežljivost je temelj vseh čednosti*. (N. pr.)

b) **Predmeti** se devajo sploh za tisto besedo, kateri so dodani v dopolnilo; na pr. *Solnce razvedri oko*. (Čb.) — *Smrt ozdravi bolečine*. (Cegn.) — *Človeška omika ima korenino v pisavi*. (Nap.) — *Kdor ima moč, ima tudi pravico*. (N. pr.)

Naglašen predmet stoji pred glagolom; na pr. *Denar železne duri prebije*. (N. pr.) — *Lepa beseda lepo mesto najde*. (N. pr.) — *Kdor dobrote izkaže, na svojo srečo kola maže*. (N. pr.)

Kadar stoji kateri izmed predmetov v dajalniku, tedaj se mu daje mesto pred tožilnikom; na pr. *Očetov blagoslov otrokom hiše zida*. (Ravn.) — *Ta človek vé vsaki reči glas*. (N. r.) — *Solnce deli zemljanom gorkoto, život in luč*. (Nap.)

c) **Prislovna določila** stojé včasih pred besedo, katero določujejo, včasih pa za njo. Le **načinovno** določilo stoji v trdilnem stavku sploh pred povednim glagolom.

Na pr. *Bogastvo iz odrtije se nenadoma razbije.* (N. pr.)
 — *Lahko je prislužil, lahko razrušil.* (N. pr.) — *Bratje in sestre*
se daleč narazen najbolj ljubijo. (N. pr.) — *Peč je po zimi po-*
trebna reč. (N. pr.) — *Sreča na razpotju sedi.* (N. pr.)

b) Posamezne besede.

§ 378. 1. **Pridevnikom** se daje mesto pred imenom, kateremu služijo v pojasnilo; na pr. *Prava snaga ne sega le do praga.* (N. pr.) — *Vsaka reč ima svojo solnčno in svojo senčno stran.* (N. pr.) — *Vsaka noč ima svojo moč.* (N. pr.)

2. **Kračja** (breznaglasna) oblika **osebnih** zaimkov: *me, te, se, ga, je, jo; mi, ti, si, mu, ji; nama, vama, jima; nam, vam, jim; ju, ji; nas, vas, jih* se deva sploh med osebkovo besedo in glagol, v zloženih časih in naklonih pa stoji za pomožnikom; samo sedanjikov pomožnik 3. edninske osebe **je** in pa prihodnjik: **bom, boš, bo** itd. imata breznaglasne osebne zaimke vedno pred seboj; kakor:

Jaz <i>ga</i> poslušam	mi <i>smo ga</i> poslušali itd.
ti <i>ga</i> poslušáš itd.	Jaz <i>ga bom</i> poslušal
Jaz <i>sem ga</i> poslušal	ti <i>ga boš</i> poslušal
ti <i>si ga</i> poslušal	on <i>ga bo</i> poslušal itd.
on <i>ga je</i> poslušal	Jaz <i>bi ga</i> poslušal itd.

Na pr. *Bog daj dober večer!* Toda: *Bog ga daj!* — *Književnost nam odpira veličastno poslopje vsakega znanja.* — *Davidova umetnost na harpo mu je odprla kraljeva vrata.* (Ravn.) — *To mi je plug in brana.* (N. r.) — *To ti bodo junaki!*

3. **Povratni** zaimek: **se, si** devamo vselej pred druge osebne zaimke, če se snide z njimi, kakor:

Jaz sem si ga vzel; jaz sem se mu dopadel; jaz sem se jih razveselil itd., toda: *on si ga je vzel, on se mu je dopadel, on se jih je razveselil.*

Jaz si ga bom vzel; on si ga bo vzel; jaz se mu bom dopadel; ti se mu boš dopadel; jaz bi se ga razveselil itd.

Na pr. *Usmili se me po svoji milosti!* (Ravn.) — *Vse hudo se mu gnusi.* (Ravn.) — *Zdelo se ti bo vse dobro.*

4. Naslonice v glavnih stavkih.

Naslonice ali breznaglasne besede v stavku so:

1. pomožni glagol v sedanjiku: *sem, si, je, sva, sta, smo, ste, so*, in navadno tudi aoristna oblika *bi*;

2. kračja oblika osebnih zaimkov: *me, te, se, ga, je, mi, ti, si* itd.

3. kračja oblika prihodnjikova: *bom, boš, bo* itd.

a) Ker je prvo mesto v stavku najvažnejše, ne smejo breznaglasne besede začenjati govora, temveč naslonice stojé za **prvim stavkovim členom**, t. j. na drugem mestu v stavku.

Preglejmo to pravilo gledé na razne stavkove člene:

Osebkova beseda: *Bog je ustvaril človeka po svoji podobi.*

Povedek: *Ustvaril je Bog človeka po svoji podobi.*

Predmet: *Človeka je ustvaril Bog po svoji podobi.*

Prislov: *Po svoji podobi je ustvaril Bog človeka.*

Počasi se daleč pride. (N. pr.)

Na pr. *Govorilo nam je zdravilo.* (N. pr.) — *S pokušanjem se tudi nasitiš.* (N. pr.) — *Srečen ti je ta, ki ima strasti, pa ne oblasti.* — *Kdo bi vsemu svetu pogače umesil?* (N. pr.) — *Prisijalo bo solnce tudi pred naš prag.* (N. r.) — *Pomagaj si sam in Bog ti bode pomagal.* (N. pr.) — *Prijatelja si ohrani, ki le prijateljstvo ljubi, po tvojem ne kani.* (N. pr.)

b) **Drugo mesto** v stavku zavzemajo naslonice tudi tedaj, kadar tvori več osebkovih besed, povedkov, predmetov ali prislovnih določil iste vrste skupaj prvi stavkov člen, ali kadar ima tá-le kak prilastek, ali kako drugo pojasnilo, ali členico *pa, a, ali, zakaj, kajti* pri sebi.

Na pr. *Prevzetnost in bahanje se samó tepe.* (N. pr.) — *Blešči in svetli se jutranja rosa kakor demanti.* — *Krizostom Zlatousti je napisal veliko pisem.* — *Delajte pokoro, zakaj nebeško kraljestvo se je približalo.* (Met.) — *Slavni vojaški poveljnik Lavdon je premagal Turke pri Belem gradu, ali: Lavdon, slavni vojaški poveljnik, je premagal Turke pri Belem gradu.* — *Po javnih trgih in prostorih, po zasebnih in očitnih posloppjih, po cerkvah in okoli vodnjakov se nahajajo v Atenah znameniti starinski ostanki.* — *Prvi prihod Francozov na Kranjsko je popisal Vodnik.* — *V noči ob dvanajsti uri dne 31. grudna se začenja novo leto.* — *Najbolj priljubljen izmed vseh slovenskih pesnikov pa mi je bil že od nekdaj France Prešeren.*

5. Naslonice v odvisnih stavkih.

a) V popolnih odvisnikih stojijo naslonice za ozi-
ralnim zaimkom ali za veznikom, torej tudi **na drugem**
mestu v stavku; na pr. *Če je več mlinarjev, manj je moke.*
(N. pr.) — *Kadar se proti jugu prevedri, potegni voz pod streho!*
(N. pr.) — *Kar si človek naprti, nosi do smrti.* (N. pr.) — *Ko bi*
nevoščljivost gorela, ne bi bilo treba več drv na svetu. (N. pr.) —
Pomisli, da se počasi tudi daleč pride.

b) Kadar stoji namesto popolnega odvisnika **deležnik**
(stavkovno določilo z veljavo odvisnega stavka), tedaj stoji na-
slonica navadno za deležnikom; na pr. *Podaril mu je mnogo*
denarja, hoteč ga s tem podkupiti (popolni odvisnik: *ker ga je*
hotel s tem podkupiti). — *Delavci so se ulegli na sušče se seno*
(= *na seno, ki se je sušilo*). — *V starih slovenskih mestih so si*
vladali meščanje sami, zbirajoč se na trgu (= *ki so se zbirali*),
kadar je bilo treba. — *Človek ne more vsekdar zakriti prirojenih*
mu slabosti (= *ki so mu prirojene*).

6. Glagol **sem, si** itd. začenja govor samo tedaj, kadar je
samostojen, v vprašalnih stavkih s členico **li** pa tudi kot
pomožnik; na pr. *Je Bog, ki vse ravna.* — *Je oko, ki vse vidi.*
— *Je li prostorojen?* *Je.* — *Ali bo varuh vdovam in sirotam?* *Bo.*
— *Si li ga slišal govoriti?* — *So li prinesli oče kaj domov?*

Opomba. 1. V navadnem govoru se večkrat vprašalna členica **ali, li**, pa
tudi vzročni veznik **ker** izpustita in tedaj začenja naslonica stavek; na pr.
Si ga slišal? *Ti je vroče?* *Te kaj boli?* — *Nocaj ne grem, je prepozno*
(= *ker je prepozno*). — *Pomagaj mu, se mi usmili.*

2. V narodnih pesmih čitamo čestokrat naslonice na prvem mestu
v stavku, čeravno ni pred njimi nič izpuščenega; na pr. *Se kralj Matjaž oženil*
je. — *So hlapci noji še hromi.* — *Sem nad'jala se nujno te.* — *Je lunica*
svetila in ura polnoč bila. — *Ji pravi, reče mlad kraljič.*

V navadnem govoru bi stala naslonica za prvim stavkovim členom,
kakor: *Kralj Matjaž se je oženil.* — *Nad'jala sem se nujno te.*

7. Nikalnica **ne** stoji vselej pred določnim glagolom,
v zloženih časih in naklonih pa pred njegovim pomožnikom
ter odrine načinovno določilo za glagol, če je bilo prej
pred njim.

Na pr. *Fant lepo piše* — *fant ne piše lepo.* *Solnce gorko pri-*
peka — *solnce ne pripeka gorko.* *Toda: Solnce je gorko pripekalo*
— *solnce ni gorko pripekalo.* — *Človek vodi celó na konju ne uteče.*
(Cegn.) — *Ne prepahuj si želodca z osladnimi jedmi!* (Ravn.) —

Z jezičnim človekom se nikar ne prepiraj! (Ravn.) — *Ne prileže se vsaka roža za klobukom.* (N. pr.) Toda: *Za klobukom se ne prileže vsaka roža.* — *Kdor se ne bo učil, ne bo nič znal.* Toda: *Nič ne bo znal, ali: Znal ne bo nič, kdor se ne bo učil.*

Opomba. Kadar se snide nikalnica **ne** z zastarelo aoristno obliko **bi**, stopi pravilno pred njo, kakor pred druge glagole, torej: *ne bi vedeli, ne bi znali* itd.; toda v sedanji pisavi se stavi pogostoma za njo, najbrž zató, ker smo čut o glagolni naravi besedice *bi* skoro popolnoma izgubili. Na pr. *Ko vroči trud bi ne* (nam. *ne bi*) *potil človeka, kako bi v prsih misel se rodila!* (Cegn.) — *To bi ne bilo prav* (nam. *to ne bi .*), *ko bi le grablje imeli, vil pa ne.* (N. pr.)

8. Vprašalna členica **ali** stoji na prvem mestu v stavku in njej sledi naslonica; vprašalna členica **li** pa stopi tik za glagol ali pomožnik, s katerim se zastavlja vprašanje.

Na pr. *Ali je to resnica?* — *Je li to resnica?* — *Ni li ta otroška igra podoba prihodnjega življenja?* — *Prideš li ti ali tvoj brat?* — *Ali se prileže vsaka roža za klobukom?* Toda: *Prileže se li vsaka roža ...?* — *Ali bi mogel slepec slepca voditi?* Toda: *Mogel bi li slepec ...?* ali: *Bi li mogel slepec ...?*

9. Besedica **naj** (= nehaj, gl. § 154., op. 2.) še kaže svoj prvotni glagolni značaj v tem, da stoji lahko na prvem mestu v stavku; na pr. *Delo smo danes storili, naj se vsa vas veseli!* (Slom.) — *Naj bi se bil rajši učil, pa ne lenaril!*

Sredi stavka stoji *naj* navadno pred naslonico, čestokrat pa tudi za njo; na pr. *O Adrija, kako naj te objame, kako naj te poljubi pogled moj!* (Kette.) — Lahko pa bi tudi rekli: *O Adrija, kako te naj objame, kako te naj poljubi pogled moj!*

II. Umetni besedni red.

§ 379. O umetnem besednem redu si pomni:

1. **Povedek** ali povedno določilo stopi pred osebkovo besedo in njima sledé ostali stavkovi členi; na pr. *Otrpnili so udje mi in sklepi.* (Preš.) — *Raztrgane so niti naše zveze.* (Cegn.) — *Ne vžge se ogenj brez drv.* (N. pr.) — *Letal visoko, padel globoko.* (N. pr.) — *Ne pečaj se s hujšim od sebe!* (N. pr.) — *Popotniki in gostje smo na zemlji.* (Ravn.) — *Velik dar božji je materin jezik.* (Slom.) — *Prestrašna korenina vsega zla je pohlep.* (Slom.)

2. **Pridevnik**, ki stoji v navadnem redu pred samostalnikom, se dene zanj, samostalniški prilastek pa predenj;

na pr. *In vzame sabljico ostró in kakor solnce tak svetló.* (N. ps.) — *Dajte zobati pšenice zrele, dajte piti mu rebulje bele.* (N. ps.) — *Srebrn las je starosti kras.* (N. pr.) — *Molitev je vsake krščanske hiše najboljša varhinja.* (Slom.) — *Najlepša sreča je v naročju božjem.* (Kos.)

3. Kadar se opira glavna misel na **dopolnila** ali **prislovna določila**, stopijo predmeti ali prislovi na prvo mesto; na pr. *Stare smrt pokosi, mlade postreli.* (N. pr.) — *Svetu pokažite lik domače navade in misli!* (Kos.) — *Na domačem pragu se petelin lahko repenči.* (N. pr.) — *Med cvetje se skrivajo tudi strupene kače.* (Napr.) — *V hudi nevarnosti spoznamo zvedenega brodnika.* (N. pr.)

4. Besede, **skupaj spadajoče**, se ločijo po drugih stavkovih členih; na pr. *Mrak ovije zemljo temen.* (Kos.) — *Gradove varvaj zidane!* (N. ps.) — *Život mi vzemi in glavó!* (N. ps.) — *Skalnih vrat razdene se trdnjava.* (Olib.) — *Pila mrzlo bom vodó, ki v črni gori se dobó.* (N. ps.) — *Kratke reče vsem skrivaj besede.* (Levst.)

5. Glagol **sem, biti**, ki stoji po navadnem redu takoj za prvim stavkovim členom, se pomakne (tudi kot pomožnik) proti koncu ali celó na konec vsega stavka; na pr. *Človek brez vere vere vreden ni.* (N. pr.) — *Nobena ptica brez perotja ni, brez orožja tudi jaz ne bom.* (N. ps.) — *Tu pri vas ostala bom, tu pri vas zaspala bom.* (N. ps.) — *Se kralj Matjaž oženil je, z Alenčico zaročil se.* (N. ps.)

6. Posamezne besede ali celi reki se **ponavljajo**, zlasti v narodnih pesmih; na pr. *Skrbna mati, urno mi vstanite, oj vstanite in mi razložite!* (N. ps.) — *Za mizo sta popotna dva, popotna dva, oba mladá.* (N. ps.) — *Hitro, hitro mine čas, mine tudi lep obraz.* (Orož.)

7. Namesto navadnega pripovedovanja se povzdigne ali z zastavljenim **vprašanjem** veljava sledečega reka, ali pa se kak stavkov člen sam záse postavi in v stavku po **kazalnem** zaimku nadomesti; na pr. *Kaj vam pravim, vi sosedje, bratje in vam drugim, ki ste moji svatje: ženitovanja ste mi pričakovali, jutri ju pa bomo pokopali.* (N. ps.) — *Ključec, to ti je bila zvita glava, da mu po vsem Kranjskem ni bilo vrste.* — *Sramežljivost, ona je angelj, katerega je dal Bog nedolžnosti za varuha.* (Ravn.)

8. **Umetne** razvrstitve besed v stavku se poslužujejo zlasti pesniki, ki se morajo ne le na poudarjeno misel, temveč tudi na naglas v besedah ali na mero ozirati. Vendar pa so tudi pesniški svobodi določene meje. Nikdar naj umetni besedni red ne žali jezikovega čuta in ne ovira umevnosti misli v stavku!

Tudi nenaglašene besede ali naslonice se stavijo v pesniškem govoru prav svobodno; včasih se celó naglašajo, toda le sredi stiha, ne smejo pa se staviti stihu na konec. Na pr.

Mladosti jasnost vendar misli take
si kmalu iz srca spodi in glave;
gradove svetle zida si v oblake,
zelene trate stavi si v puščave,
povsod vesele lučice prižiga
ji up golj'fivi, k njim iz stisk ji miga.

(Preš.)

B. V zloženem stavku.

§ 380. V zloženem stavku se vežejo glavni in odvisni reki blizu v tem redu, po katerem se vrsté posamezni členi v prostem stavku.

1. Slovenščina rada začenja govor z glavnim stavkom, ker se navadno v njem izreka **glavna misel**; če se pa po odvisniku izraža misel, ki se je **prva** rodila, tedaj stopi odvisni stavek na prvo mesto.

Tako nam služijo osebki stavki navadno kot sprednjiki, prilastkovi kot srednjiki, predmetni kot naslednjiki, pri-slovni pa kot sprednjiki in tudi kot naslednjiki.

Na pr. *Kdor je moder, kmalu spozna stopinje proti nesreči, da se je ogne.* (Met.) — *Kdor hoče iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj.* (N. pr.) — *Ne obetaj si in ne želi, kar ti ne gre po pravici.* (Met.) — *Če te nadloga obišče, se spomni, da je veliko drugih še bolj nadložnih, od katerih se imaš učiti potrpežljivosti.* (Met.) — *Kadar ogenj ljubezni ugasne, izkušnjave človeka zeló lahko poderó.* (Met.) — *Kadar pogleda človek na jesen rumenkasto drevje, katero je malo prej zelenelo, ga obdaja navadno neka otožnost in on sam si ne vé povedati, zakaj; ako pa o tem premišlja, se bo kmalu uveril, da izvira ta otožnost odtod, ker se spomni, da je tudi on minljiv.* (Cig.)

2. Kadar je **odvisnik** glavnemu stavku v sredo ali na konec postavljen, tedaj stoji precej za tisto besedo, kateri je dan v dopolnilo.

Na pr. *Vsako delo ima svoja glasna znamenja, katera so čudna ali morebiti smešna tem, ki niso tistega dela.* (Vodn.) — *Bog, kateri siti in napaja, ne zapusti nikogar, kdor se sam ne zapusti.* — *Govornik mora poznati pravila, po katerih se zložena stvar tako pred oči stavi, da zavzame poslušalca.* (Slom.) — *Sveti mir je plul na praznik sv. rešnjega telesa nad hišami, pred katerimi so šušneli v lahнем vetriču zeleni listi na visokih vejah, ki so obdajale pot, po kateri se je vil dolg, svečan izprevod.*

3. **Povedni glagol** se v odvisnikih ne stavi na konec, kakor je to v nemščini navadno, temveč pravo mesto mu je sploh kmalu za oziralnikom ali veznikom.

Na pr. *Sam Bog vé za mejnike, doklej bo seglo njegovo usmiljenje.* (Met.) — *Veseli naj bodo mladeniči, da jih od začetka ne silimo s tujimi neznanimi besedami.* (Vodn.) — *Skrbi svoj jezik olikati in tako brhko govoriti, da ga bodo spoštovali tudi sosedje.* (Slom.) — *Kdor pomaga drugim iz nadlog, mu rad pomore tudi Bog.* (N. pr.)

4. Naslonice v zloženih stavkih.

Pri razporedbi naslonic v zloženih stavkih je pomniti, da stojé naslonice v odvisnikih vedno **na drugem mestu** v stavku, t. j. za oziralnikom ali veznikom (gl. § 378., 5. a); pri glavnih stavkih pa je gledati na to, ali stoji odvisnik za glavnim stavkom, pred njim, ali v njegovi sredini.

a) Kadar stoji odvisnik **za glavnim stavkom**, tedaj se stavijo naslonice v glavnem tako, kakor v prostih stavkih (gl. § 378., 4. a).

Na pr. *Marsikateri se hvali s takimi rečmi, katerih bi ga moralo sram biti.* (Met.) — *Ménili so, da jim bo kapala mana z neba.* (N. r.) — *Marsikdo je že svojega dobrotnika opravljal, ker je menil, da mu je premalo dobrot izkazal.* (Met.) — *Kdo bi se veselil, ako spozna, da mu resnico prikrivajo in (da) ga z lažjo tolažijo.* — *Ne plaši se, ako se zbodeš na potu življenja ali ti nesreča za petami gre.* (Slom.) — *Bog se usmili grešnika, ki se je izpokoril.*

b) Kadar stoji odvisnik **pred glavnim stavkom**, tedaj stojijo naslonice v glavnem stavku za kazalnikom, če je pa ta izpuščen, tik za odvisnikom.

α) S kazalnikom v glavnem stavku:

*Komur ni sreča prirojena, ta **si** zastonj za njo pete brusi.* (N. pr.) — *Kdor se s hudobnikom pečá, ta **se** sam popači.* (Ravn.) — *Kar se v igri dobi, to **se** v igri izgubi.* (N. pr.) — *Kakor se zlato spozna v ognju, tako **se** pravi prijatelji izkušajo v nesreči.* (Met.) — *Kjer se en križ prikaže, tam **se jih** je več nadejati.* (N. pr.) — *Kar je dobro, to **se** samo hvali.* (N. pr.) — *Kdor se slovenski govoriti sramuje, njemu **se bo** jezik grdo zapletal, kadar bo treba govoriti po domače; le kogar slovenščina veseli, on **bo** čedno govoril, kakor se spodobi omikanemu človeku.* (Slom.)

Opomba. Daljše zaimkove oblike so se včasih tako obrusile, da stojé na njih mestu **naslonice**; na pr. *Kdor máže, mu kaže* (nam. *njemu kaže*). (N. pr.) — *Kdor čas ceni, ga čas tudi.* (N. pr.) — *Kdor pomaga drugim iz nadlog, mu rad pomore tudi Bog* (nam. *temu rad pomore . . .*). (N. pr.) — *Kdor hoče se podati, mu ne brani.* (Preš.)

Večkrat se kazalnik v glavnem stavku tudi celó izpusti; na pr.

*Kdor le pika in pa stoka, **si** bo služil komaj krop* (nam. *ta si bo služil . . .*). (Pot.) — *Ako te tvoje desno oko pohujša, **ga** izderi in vrzi od sebe* (nam. *tedaj ga izderi . . .*)! (Met.) — *Kdor se hoče svoje teže iznebiti, **jo** mora prej dobro poznati.* (Met.) — *Kdor svojo domovino v resnici ljubi, **se** ne sramuje materinega jezika, ki domače kraje po domače oživlja.* (Slom.) — *Kdor slovenščino ljubi, **jo** čedi in lika pri sebi in pri drugih.* (Slom.)

β) Brez kazalnika v glavnem stavku.

Glavni stavki se sploh začenjajo z naslonicami, kadar stojé za odvisniki. V tem slučaju sledi naslonica prav za prav, kakor v prostem stavku, za prvim stavkovim členom, katerega izraža predstoječi odvisnik.

Na pr. *Dokler živi, **se** človek nikdar ne izuči.* (Prosti stavek: *Vse svoje življenje **se** človek ne izuči.*) — *Dokler lipa cvete, **ji** ne manjka čebel.* (N. pr.) — *Če vlečeš očeta do praga, **te** bodo tvoji otroci črez prag sunili.* (N. pr.) — *Da se resnica prav spozná, **je** treba čuti dva zvoná.* (N. pr.) — *Ko je Lavdon oblegal Beli grad, **se je** Vega prvič odlikoval v vojski.* (Prosti stavek: *Med obleganjem Belega grada **se je** Vega prvič odlikoval v vojski.*) — *Če je Turek*

do Slovencev pridrl, **so ga** pognali, da so komaj nekateri razbojniki unesli svoje pete. (Vodn.) — Kadar bom te bukve zbral, **bom** kmalu druge dobil (s stavkovnim določilom: Te bukve zbravši, **bom** kmalu druge dobil). (Ravn.)

Opomba. Tega besednega reda se pisatelji včasih izogibljejo na ta način, da postavljajo na prvo mesto v glavnem stavku kak **kazalnik** ali kako drugo **naglašeno** besedo. Čestokrat začenja glavni stavek tudi **povedni** glagol (z zapostavljeno naslonico), zlasti kadar je **naglašen**, posebno rad v **velelniku**. Na pr. *Inu v tem, kadar on po potu gre, prigodilo se je.* (Trub.) — *Kadar srd človeka popade, tako je več nespametni živini podoben kakor človeku.* (Kast.) — *Če je Bál Bog, primite se Bala!* (Ravn.) — *Če se talenti srečno in zdravo razvijejo, potem se nam ni bati, da bi zamrlo naše slovstveno življenje.* (Strit.) — *Če si sam ne znaš pomagati, jaz ti ne morem.* (N. pr.) — *Da ni pravega umotvora brez lepe ideje, to se umé ob sebi.* (Strit.) — *Kar se še ni do zdaj nabralo narodnega blaga, poslej se ne bo dobilo več dosti izvirnega.* (Levst.) — *Če se starar malo tanje pregleduje, vidi se kmalu, da ima nabiranje narodnega blaga veliko veljavo.* (Strit.) — *Ako si ne moreš sam pomagati, poišči si pomoči drugod!* — *Kdor noče spoznati brata za brata, moral bo tujca spoznati za gospodarja.* (N. pr.)

c) Kadar je odvisnik vtaknjen **med glavni stavek**, tedaj stoji naslonica v glavnem stavku tudi tik za odvisnikom in začenja drugo polovico glavnega stavka. Tudi v tem primeru stoji naslonica za prvim stavkovim členom, ker predstoječi odvisnik izraža le prilastek ali kako drugo določilo prvega stavkovega člena.

Na pr. *Zakon, ki se primerno razglasi, je vezalen za ves narod.* (Prosti stavek: *Primerno razglašen zakon je vezalen za ves narod,* ali: *Zakon, primerno razglašen, je vezalen za ves narod.*) — *Misli, ki odleté, se ti težko povrnejo.* — *Rodove, ki nimajo ne prave vere, ne nauka, boš težko ločil od živine.* (Slom.) — *Slovenci, ki živé po gornji Savski dolini, so se od nekdanj odlikovali po svoji krepki postavi.* (Prosti stavek: *Slovenci po gornji Savski dolini so se od nekdanj . . .*). — *Povsod, koder solnce teče, se kruh peče.* (N. pr.) — *O novem letu 1848., ko je našemu narodu vstajala zora lepše, veselejše bodočnosti, je poklonil Prešeren Slovincem svoje neumrjoče poezije.*

Peti del.

O stihotvorstvu.

U v o d.

§ 381. V prozaičnih spisih nam rabi nevezana beseda ali proza, v pesniških proizvodih pa vezana beseda. Glavno pravilo pesniškemu jeziku je lepota, ki se razodeva v soglasju vsebine z zunanjo obliko.

Zunanjo pesniško obliko uči metrika ali stihoslovje, t. j. nauk o stihih ali verzih.

Stihoslovje nas uči: 1. zloge mériti, 2. zloge v stopice vezati, 3. stopice v stihe ubirati, 4. stihe po rimi v soglasje skladati, in 5. iz stihov kitice spletati.

Merjenje zlogov.

§ 382. V slovenščini se merijo zlogi po naglasu ali poudarku, ne pa kakor pri Grkih in Rimljanih, ne gledé na naglas, po dolžini in kratčini posameznih zlogov. Mi imamo tedaj naglasno merilo, ki se opira na naglašene in nenaglašene zloge v besedah.

Naglašeni zlogi so dolgi, nenaglašeni so kratki, na pr. *gospód*, *mésto*. Kratke zloge zaznamujemo s polkrogom $\circ$, dolge s črtico —, na pr. *göspōd*, *mēstō*.

Zlogom, ki jih zdaj za kratke, zdaj za dolge jemljemo v rabo, dajemo obojno znamenje $\circ$, na pr. *mč*, *jč*.

R i t e m.

§ 383. Izgovarjajoč besede v stavku, povzdignemo vselej svoj glas, kadar hočemo kak zlog naglašati, sicer pa padamo z glasom. Tako menjavajo v govoru dolgi in kratki zlogi med seboj, t. j. vzdig (Arsis) in pad (Thesis) našega glasú. Po

enakomernem menjavanju dolgih in kratkih zlogov nastane mérsko ali taktično gibanje, ki mu pravimo ritem (Rhythmus). Na pr.

Na góro, na góro,
na strme vrhé,
tja klíče in míče
in vábi srcé.

Vilhar.

Srce ní mirú mi dálo,
bójni sém zapústil gróm;
v kráj domáči mé je gnálo,
glédát zápuščéni dóm.

Stritar.

Stopice.

§ 384. V stopice (Versfüße) se vežejo dolgi zlogi z enim ali dvema kratkima. Stopice so tedaj dvozložne in trizložne.

Dvozložni so: 1. trohej — ∪: *gōrā, slāvā.*
2. jamb ∪ —: *gōspōd, Bōgā.*
3. spondej — —: *mōj brāt.*

Trizložna sta: 1. daktil — ∪ ∪: *rōžicā, ljūbljēnī.*
2. anapest ∪ ∪ —: *sīrōmāk, ōrātār.*

Trohejske in daktilske stopice imajo padajoč, jamske in anapestne pa vzdigajoč ritem.

Stihi.

§ 385. Dve, tri ali več stopic enoiste vrste, t. j. padajočega ali vzdigajočega ritma, tvorijo umetno ubrane vrstice ali stihe. Po številu stopic v eni vrstici razločujemo dvo-, tri-, četvero-, petero- ali večstopne stihe.

Najnavadnejši stih v slovenščini so: 1. trohejski, 2. trohejsko-daktilski, 3. jamski, in 4. daktilski.

1. V slovenskih narodnih kakor umetnih pesmih nahajamo čestokrat stihe, ki so iz treh, štirih ali več trohejskih stopic ubrani. Na pr.

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —
Stóji, stóji mésto bélo,
Célje bélo ín vesélo.

Nar. pes.

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —
Bréda vstáne, kó se dán zazóri,
sé sprehája sém ter tjá po dvóri.

Nar. pes.

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ —
Bóg nam dál je dóbro srce, úm in pámet zdrávo,
póvzdignímo krépke gláse dómovíni v slávo.

Cegnar.

Večkrat manjka trohejskemu stihu zadnji kratki zlog. Taki stihi so nepopolni ali katalektni, dočim stihe s popolno zadnjo stopico popolne ali akatalektne imenujemo (*κατάληξις*, prenehljaj). Na pr.

— — — — —
Jáz sem góre sín,
bívam vrh planín,
ljúbim svóobodó,
dóle in goró.

Vilhar.

— — — — —
Vstópim sé na vrh planíne,
sólnce rávno góri gré;
z nébotične vísočíne
sé mi dáljni svét odpré.

Valjavec.

V trohejskih stihih se najrajši razodevajo mirna in resnobna čuvstva. Trohejski stihi so slovanskim narodnim pesmim najbolj po godu. V junaških pesmih so peterostopni troheji, takozvani deseterci, najčesče v navadi. Na pr.

Lépa Vída jé pri mórju stála,
tám na pródni sí pleníce prála.

Nar. pes.

Kó začénja sé na vzhódu jútro,
vés povzdígne sé sovražní tábor.

Levst.

Ráno Márko králjevič napóti
sé v nedéljo pred žaréčim sólncem
pókraj mórja v Úrvinó planíno.

Srbska nar. pes.

2. Trohejsko-daktilski stihi se ubirajo iz trohejskih in daktilskih stopic, ki se v večstopnih stihih rade menjavajo druga za drugo. Ob koncu stiha manjka čestokrat trohejski stopici kratki nenaglašeni zlog (nepopoln stih). Na pr.

— — — — —
Príšla bo zíma, príšla bo smrť,
trnje mi bóde jámo skopálo;
kríl bo gomílo bíserni prť,
v sládkem počítku trúplo ležálo.

Cegnar.

— — — — —
Síce trepéče
ód hrepenénja,
v šúmni vrtíneč
síli življénja.

Jenko.

— — — — —
Ládija méni domóvje,
pólje neskónčno morjé;
klási ruméni valóvje,
kádar ga žárki zlaté.

Umek.

3. Jambski stih se ubirajo iz treh, štirih ali več jamb-skih stopic. Jambski stih se sklepajo čestokrat z nenaglašenim kratkim zlogom in so tedaj nadštevilni ali hiperkatalektni. Na pr.

— — — — —

Tam béli Dúnaj mí stojí,
na Dúnajú kaj sé godí,
me dóbro póslušájte ví.

Nar. pes.

— — — — —

Trd bódi, néizprósen, móž jeklén,
kadár braniťi jé častí in právde
naródu in jeziku svójemú.

Jurčič (Tugomer).

Jambski stih so prikladni za krepke in strastne počutke ter se radi rabijo v epskih pesmih in dramatskih umotvorih. Na pr.

Odlóčení so róži krátki dnóvi,
ki pride nánjo pómladánska slána.

Prešeren (Krst).

4. Daktilski stih so ubrani iz dveh, treh ali več daktil-skih stopic. Zadnji stopici manjka čestokrat po en, včasí celó po dva nenaglašena zloga. Taki stih so nepopolni ali katalektni. Na pr.

— — — — —

Vítezi cénjeni,
kám ste naménjeni,
káj vam zažíga v obrázu pogúm?

Koseski.

— — — — —

Mógla umréti ni stára Sibíla,
dá so prinéšli ji z dóma prstí;
éna se tébi je želja spolnila:
v zémli domáči da trúplo leží.

Prešeren.

§ 386. Med daktilskimi stihí najvažnejši je šestomer ali heksameter. Šestomer je ubran iz šesterih daktilskih stopic, iz-med katerih mora zadnja biti vselej spondej (ali trohej). Namesto prvih štirih daktilov lahko stojijo tudi spondeji.

Ker nimamo v slovenščini pravih spondejev, si jih moramo na umeten način ponarejati. V to svrho si vzamemo za prvo po-lovico v spondeju naglašen zlog (bodi si to končni zlog kake be-sede, ali enozložna beseda sama), za drugo polovico pa enozložno besedo, ali pa prvi, če tudi kratek (nenaglašen) zlog naslednje besede. Kolikor je namreč drugi zlog prekratek, to na-domešča odmor, t. j. prenehljaj med prvo in drugo besedo. Tako se opravičuje v slovenskem šestomeru raba trohejev namesto prave stopice spondejske. Na pr.

— — — — —
 Jézík očistite pég, opilite gládko mu rújo,
 krásite gá iz lástne močí, iz lástnega víra;
 rés je začétek trúd, okórna beséda detínstva;
 vólja popráv vas bódi in skrb, izída ni dvómbe,
 zákon príróde je ták, da iz málega ráste veliko.

Koseski.

V zvezi s šestomerom se rad rabi petomer ali pentameter. Petomer se razločuje od šestomera v tem, da mu je tretja in šesta stopica enozložna, četrta in peta pa vedno daktilska. Zvezo šestomera s petomerom imenujemo elegijski stih ali distihon. Na pr.

— — — — —
 — — — — — || — — — — —

Grób se za gróбом vrstí, z visóko trávo zarástel;
 éden med njími še ní bílke zeléne rodíl.
 Tá je tvoj dóm; srcé, brat, v njém ti nemírno počíva,
 v gróbu nášlo je mír, kónec je nášlo željá.

Stritar.

§ 387. Slovenski stihi se šestokrat začenjajo pred dolžino trohejske ali daktilske stopice z nenaglašnim zlogom, ki ga nástop (anakruza) imenujemo. Na pr.

— — — — —
 — — — — —
 Za máno ostáni, o mésto,
 z vesélo te dúšo pustím;
 črez trávník, črez pólje in césto,
 od gríča do gríča hitím.

Levstik.

— — — — —
 — — — — —
 Ko dán se zaznáva,
 daníca pripláva,
 se slíši zvonjénje
 črez hribe, črez plan.

Potočnik.

§ 388. V četvero- ali večstopnih stihih se čitatelj sredi vrste navadno nekoliko oddahne ali z glasom premolkne. Ta odihljaj imenujemo odmor ali zarezo (cezura). Na pr.

— — — || — — — — —
 Rés kraljica kúp'co jé kupíla,
 rés pri králju jó je zgóvoríla;
 Vída vsák dan jé pri óknu stála,
 sé po síнку, óču, móž' jokála.

Nar. pes.

— — — || — — — — —
 Zdaj pá se vnáme sílni bój,
 oj sílni bój, krvávi bój!
 po blískovó mu sáblja gré,
 utrínja plámen sé od njé.

Nar. pes.

— u u — u u — || u | u — u u — u
— u u — u u — || — u u — u u —

Svéto pokážite lik domače naváde in misli,
bíti slovénske krvi bódi Slověncu ponós!

Koseski.

Lepo ubrani šestomeri so tisti, v katerih se besede ne končujejo s stopicami, temveč kjer segajo stopice v dve besedi, konec prve z začetkom druge vežoč. Na tak način nastane zarez ali odmor sredi stopice, v šestomeru navadno po dolžini tretje stopice (glavna zarez).

Kadar stoji zarez za dolžino, tedaj je krepka ali moška, če pa nastopi za kratkim zlogom, je slaba ali ženska.

R i m e.

§ 389. Rima ali stik je soglasje eno-, dvo- ali trizložnih besed ob koncu vrstic. Včasí nahajamo rime tudi sredi stiha.

Enozložna rima je krepka ali moška, dvožložna je mehka ali ženska, trizložna pa tekoča; na pr. *dar — kvar*; *čast — slast*; *golób — zób*; *sláva — zdráva*; *míla — síla*; *moje — tvoje*; *čákala — plákala*; *cénjeni — naménjeni*.

Dala si mi pesmi slast,
naj donijo tebi v čast!

Levstik.

Kadár mogočni gospodar
drevi jih sem ter tja vihar.

Prešeren.

In zmagovit na tla domača
se Jefte s hrabro četo vrača.

Gregorčič.

Lepó si ko nekdanje čase,
obliče tvoje še smehljá se.

Stritar.

Nevihiti je dana gotova oblast,

hujše mi planemo,

urnejše zmanemo,

v prah jo spreménimo vražno pošast.

Koseski.

Zastava že razvita je,
morilna cev nabita je,
nabrušen bridki meč.

Nezmagana mi čéta smo,
brez straha in trepéta smo,
ura! med bojni grom.

Gregorčič.

Rime morajo biti vselej čiste, t. j. v rimah se morajo samoglasniki in soglasniki, začenshi od naglašenega samoglasnika, popolnoma stringati; na pr. *sad — mlad*; *rast — past*; *séje — véje*; *počasne — ugasne*; *doba — zloba*; *vriskajo — bliskajo*; *plánemo — zmánemo*.

Večkrat se rimajo tudi: *mlat* — *klad*; *mraz* — *nas*; *okrog* — *jok*; *plot* — *rod*.

Slabe so rime, kakor *grdoba* — *hudoba* (zaradi *d*), *imé* — *samé*, *lepó* — *pojô*; ali breznaglasnice: *me* — *je*; *srcé* — *se*; *je* — *vrsté*; *šumi* — *gledati*; *srcé* — *deklice* itd.

Boljše in krepkejše so rime v besednem deblu kakor v končnici; na pr. *glava* — *zdrava* je krepkeje, nego *nebésa* — *telésa*, ali *sedijo* — *medlijo*, ali *gorkó* — *svetló*.

Naposled še pomni, da se morajo v rimo postavljati tiste besede, ki imajo v stavku poseben pomen in poudarek. Gledé na lepoglasje je zlasti paziti na to, da se samoglasniki v rimah prijetno vrsté. Preveč enolične so rime, kakor *-ice*, *-ije*, *-ila*, *-ina*, ali *-ala*, *-aje*, *-ale*, *-ače* itd., kadar se druga za drugo vrsté, ter so lepoglasju in pesniški obliki sploh na kvar.

§ 390. Po vrsti, v kateri soglasno ubrane vrstice druga drugi sledé, so rime:

1. zaporedne: *aa bb cc* ...

Tam, kjer cvetlice krasno cvetó,	<i>a</i>
mislim, da sreči venec pletó;	<i>a</i>
solnce pa rev'ce ves dan prepeka,	<i>b</i>
kosec jim slednjič glav'ce poseka.	<i>b</i>

Virk.

2. prestopne: *ab ab cd cd* ...

In kar rod za rodom dela,	<i>a</i>
čas natihoma podira;	<i>b</i>
mest posutih vrsta cela	<i>a</i>
ti resnico to podpira.	<i>b</i>

Svetličič.

3. objemne: *abba* ...

Komur pevski duh sem vdihnil,	<i>a</i>
z njim sem dal mu pesmi svoje;	<i>b</i>
drugih ne, le te naj poje,	<i>b</i>
dokler da bo v grobu vtihnil.	<i>a</i>

Prešeren.

4. zapletene: *aba, bcb, cdc* ...

Največ svetá otrokom sliši Slave,	<i>a</i>
tja homo našli pot, kjer nje sinovi	<i>b</i>
si prosto voljo vero in postave.	<i>a</i>
Ak' pa naklonijo nam smrt bogovi,	<i>b</i>
manj strašna noč je v črne zemlje krili,	<i>c</i>
ko so pod svetlim solncem sužni dnovi.	<i>b</i>

Prešeren (Uvod h Krstu).

5. pretrgane (med rimama je vrsta brez rime):

Kolikrat pač pevec poje	<i>x</i>
tak' okroglo in veselo,	<i>a</i>
pa mu skrivna solza lije	<i>y</i>
dol na lice obledelo.	<i>a</i>

Ledinski.

§ 391. Redkoma nahajamo namesto rime asonanco in aliteracijo v pesmih slovenskih. Asonanca nastane, kadar se enoisti samoglasniki sredi besed ponavljajo, aliteracija pa, če se začenjajo besede z enoistimi soglasniki; na pr.

a) Tebe še gledam,
ti mi še siješ
ljubo in milo,
zgodnja danica.

b) Dan se za dnevom
dalje pomika,
letom za letom
lahno poteka.

Cegnar.

Hicinger.

Večkrat se pesniki zraven rime poslužujejo še asonance ali aliteracije, zato da vsebino krepkeje označijo po obliki in glasu; na pr.

Meč z oklepom v dno brezdna brenkoče,
konj se strga, podkve vdar ropoče,
krokotajo vrani iz prepada.

Levstik.

Namesto posameznih glasov ponavlja slovenščina rajši cele besede v stihu, večkrat pa tudi po cele vrstice drugo za drugo. Zlasti je tako ponavljanje priljubljeno v narodnih pesmih (glej § 379. 6.), kar jim daje poseben pévni značaj. Na pr.

Oj stojaj, stojaj, Beli grad,
za gradom teče rdeča kri.
za gradom teče rdeča kri,
da b' gnala mlinske kamne tri.

Stoji mi, stoji poljece,
pólje lepo široko;
na polju stoji pristava,
prelépa nóva pristava.

Nar. pes.

Nar. pes.

Kitice.

§ 392. Kitice (strofe) so iz dveh, treh, štirih ali več stihov v celoto ubrani pesniški odstavki, ki se v taisti sestavi večkrat ponavljajo.

Kitice se ločijo v domače, kakor jih kažejo navadne umetne in narodne pesmi, in v tuje, ki so iz starih klasiških in iz novejših tujih slovstev povzete.

a) Domače kitice imajo navadno po četvero, šestero ali osmero vrstic; včasih je v kitici tudi samo po dvojce ali troje, včasih pa celó po deset ali več stihov. Na pr.

Naj pesem umétna,
naj merjena bo,
nikdar ni prijetna,
ak' žali uhó.

Vodnik.

Cesarske puške pokajo,
se turške gospe jokajo;
cesarski bombe mečejo,
se Turki 'z grada vlečejo.

Nar. pes.

Kje so moje rožice,
pisane in bele?
Moj'ga srca ljubice,
žlahtno so cvetele.
Ah, pomlad je šla od nas,
vzela jih je zima, mraz.

Orožen.

Živel sem dolgo časa z vami,
le zopet v roko, grčav les!
Če imam torbico na rami,
ne briši, sestrice, očes;
ta ni možak, ta ni za rabo,
kdor videl tujih ni ljudi;
te hribe pustil bom za sabo,
mogoče mi ostati ni.

Levstik.

b) Iz novejših tujih slovstev se jemljejo včasih v slovenščini v rabo: tercina, stanca, decima in nibelunška kitica.

1. Tercina šteje po troje peterostopnih jambskih stihov z zapleteno rimo: *aba, bcb, cdc* itd., le poslednja tercina ima štiri vrstice z rimo: *x y x y*. V terciinah je zložena Prešérnova „Nova pisarija“ in Uvod h „Krstu pri Savici“. (Glej § 390. 4.)

2. Stanca (ottave rime) je spletena iz osmih peterostopnih jambskih stihov z rimo: *ab ab ab cc*. Ta kitica je priljubljena zlasti v večjih epskih proizvodih. V stancah je zložen Prešérnov „Krst pri Savici“ in epska pesem: „Sedem sinov“, katero je zložil Jožef Žemlja. Na pr.

Dni mojih lepša polovica kmalo,	<i>a</i>
mladosti leta, kmalu ste minule;	<i>b</i>
rodila ve ste meni cvetja malo,	<i>a</i>
še tega rož'ce so se koj osule;	<i>b</i>
le redko upa solnce je sijalo,	<i>a</i>
viharjev jeze so pogosto rjule;	<i>b</i>
mladost, vendar po tvoji temni zarji	<i>c</i>
srce <u>bridkó</u> vzdihuje: Bog te obvarji!	<i>c</i>

Prešérn (Slovó od mladosti).

3. Decima je ubrana iz desetih četverostopnih trohejskih vrstic z rimo: *a bb aa cc dd c*. V decimah so zložene vse glose. (Glej Slovensko čitanko za V. in VI. razred, 3. izd., str. 8. in 298.)

4. Nibelunška kitica šteje štiri šesterostopne jamske stihe z nadštevilnim zlogom za tretjo stopico. Odmor sredi vrste deli stih v dve polovici. Rima je *aa bb*. Na pr.

— — — — — || — — — — —
 Na gróbljo, kí prerášča jo máh že mnógo lét
 še dán danášnji hódi se stúdna káča grét;
 kdor sréča jó, se víne, pobégne máhomá,
 da srce gróze téсно mu kómaj sópsti dá.

Svetličič.

§ 393. Razen teh domačih in tujih kitic nam še čestokrat rabijo distihi in razne kitice stalnih lirskih oblik, kakor so: sonet, glosa, gazela, kancona, tencona, triolet; o teh glej Slovensko čitanko za V. in VI. razr., str. 8. in str. 294—301.

Redkoma se rabijo v slovenskem slovstvu Horacijeva merila, kakor so na pr. sapfiška, asklepijadska, alkejska kitica, o katerih nas vsaka izdaja latinskega pesnika dovoljno pouči. Primerjaj na pr. sapfiško kitico, v kateri je zložil A. Umek pesem „Vekovitost človeških del“, ali J. Krsnik „Ljubav do doma“ (gl. Slov. čitanko IV., str. 152. in 177.)

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —

Kár živí človeštvo na zémli,
 píčlo časa méro spoznáva;
 stávi pá si v délih nesmrtnost
 z dlánjo in úmom.

Umek.

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —

Čúje náj zemljá in nebó visóko
 in naródje vsi krog po dáljnem svétu,
 dá bom, dókler síje mi sólnce žárno,
 zvést domovíni.

Krsnik.

Dodatek.

I. Pismo cirilsko.

Broj	Azbuka	Ime	Abeceda	Broj	Azbuka	Ime	Abeceda
1	А а	az	a	23	Х х	hěr	h
2	Б б	buky	b	24	Ґ ґ	ót	ó
3	В в	vědě	v	25	І і	šta	št (šč)
4	Г г	glagol	g	26	Ї ї	ci	c
5	Д д	dobro	d	27	Ч ч	črv	č
6	Е е	jest	e	28	Ш ш	ša	š
7	Ж ж	živěte	ž	29	Ъ ъ	jer	— (ǔ)
8	З з	zělo	dz	30	Ы ы	jery	y
9	И и	zemlja	z	31	Ь ь	jerek	— (ǐ)
10	И и	iže	i	32	Ѣ ѣ	jat	é (ě)
11	І і	i	i (j)	33	Ю ю	jus	ju
12	К к	kako	k	34	Ѧ ѧ	ja	ja
13	Л л	ljudije	l	35	ІЄ іє	je	je
14	М м	myslite	m	36	А а	—	e (ê)
15	Н н	naš	n	37	Ѧ ѧ	—	a (ô)
16	О о	on	o	38	ІА іа	—	jē (jê)
17	П п	pokoj	p	39	ІѦ іѧ	—	ja (jô)
18	Р р	reci	r	40	Ѕ ѕ	ksi	ks
19	С с	slovo	s	41	Ψ ψ	psi	ps
20	Т т	tvrdo	t	42	Ѧ ѧ	thita	ʒ (th, f)
21	У у	uk	u	43	Ѧ ѧ	ižica	y.
22	Ф ф	frit	f				

II. Imena pisateljev in druge kratice.

- Ašk. = Aškerc (r. 1856).
Bl. = Bleiweis (1808—81).
Cegn. = Cegnar (1826—92).
Cig. = Cigale (1819—89).
Čb. = Čbelica Kranjska (1830—33, 1848).
Dalm. = Dalmatin (1550—1589).
Drobt. = Drobtinice (letnik po Slomšku izdavan, 1846—69).
Erj. = Erjavec (1834—87).
Greg. = Gregorčič (r. 1844).
Hašn. = Hašnik (1811—85).
Hicinger (1812—67).
Jarn. = Jarnik (1784—1844).
Jenko (1835—69).
Jer. = Jeran (1818—96).
Jurč. = Jurčič (1844—81).
Kast. = Kastelec Matija (1623—1688).
Kast. = Kastelec Miha (1796—1868).
Kos. = Koseski (1798—1884).
Led. = Ledinski (1816—68).
Lev. = Levičnik (1808—83).
Levst. = Levstik (1831—87).
Lik. = Likar (1826—65).
Met. = Metelko (1789—1860).
Např. = Naprej (časnik po Vilharju in Levstiku izdavan, 1863).
N. pr. = Narodni pregovor.
N. ps. = Narodna pesem.
N. r. = Narodni rek.
N. ug. = Narodna uganka.
Navr. = Navratil (1825—96).
Nov. = Novice (izhajale 1843—1902).
Olib. = Oliban (1824—60).
Orož. = V. Orožen (1808—75).
Podg. = Podgorski (Sveteč) (r. 1826).
Pot. = Potočnik (1799—1872).
Pož. = Ravnikar Poženčan (1802—64).
Pr. = Pregovor.
Preš. = Prešeren (1800—49).
Ravn. = Ravnikar škof (1776—1845).
Slom. = Slomšek (1800—62).
Stan. = Valentin Stanič (1774—1847).
Strit. = Stritar (r. 1836).
St. Vr. = Stanko Vraz (1810—51).
Svetl. = Svetličič (1814—81).
Šol. = Šolar (1827—83).
Šub. = Šubic (1802—61).
Trd. = Trdina (1830—1905).
Trst. = Dav. Trstenjak (1817—1890).
Tom. = Toman (1827—70).
Trub. = Trubar (1508—1586).
Tuš. = Tušek (1835—77).
Umek (1838—71).
Valj. = Valjavec (1831—97).
Vernè (1797—1861).
Vrt. = Vrtovec (1784—1851).
Vilh. = Vilhar (1818—71).
Virk (1810—80).
Vodn. = Vodnik (1758—1819).
Žem. = Žemlja (1805—43).

KAZALO.

Prvi del: Glasoslovje.

	Stran		Stran
Slovensko pismo	3	Zlogi in naglaševanje:	
A. Samoglasniki	3	A. Zlogi in besede	13
B. Soglasniki	4	B. Naglas in naglaski	14
Veljava in izreka glasnikov:		Pravopisje:	
A. Samoglasniki	4	A. Splošna vodila	16
B. Soglasniki	6	B. Raba velikih pismenk	17
Glasovna izpreminjava:		C. Razzlogovanje	18
A. Izpreminjava samoglasnikov	8	Č. Ločila	18
B. Izpreminjava soglasnikov	9	D. Kratice	23

Drugi del: Oblikoslovje.

O govornih razpolih	24	B. Stopnjevanje	47
Sklanjatev.		Primerjalna stopnja	48
Samostalniik	25	Presežna stopnja	50
A. Spol	25	Sklanjatev stopnjevanih pri-	
1. Spol po pomenu	25	devnikov	51
2. Spol po končniku	26	Števniki	51
B. Število	27	A. Določni števniki	51
C. Sklon	27	1. Glavni števniki	52
Č. Sklanjatev	28	2. Vrstilni števniki	54
I. Sklanjatev ženskih samo-		3. Ločilni števniki	54
stalnikov na -a	28	4. Množilni števniki	55
II. Sklanjatev moških samo-		5. Delilni števniki	55
stalnikov	31	6. Ponavljalni števniki	55
III. Sklanjatev srednjih samo-		7. Samostalni števniki	56
stalnikov	35	B. Nedoločni števniki	57
IV. Sklanjatev ženskih i-debel	37	Zaimki	57
V. Dostavek sklanjatvi i-je-		1. Osebni zaimki	57
vih debel	39	Sklanjatev osebnih zaimkov	57
VI. Sklanjatev lastnih imen	41	2. Svojljni zaimki	60
1. Osebna imena	41	3. Kazalni zaimki	61
2. Krajna imena	42	4. Vprašalni zaimki	63
Pridevnik	44	5. Oziralni zaimki	63
A. Sklanjatev	45	6. Nedoločni zaimki	64

	Stran
Spregatev.	
Glagol	66
Osebe, števila, časi, nakloni in doba glagolov	67
A. Osebe in števila	67
B. Časi	67
C. Nakloni	68
Č. Doba	69
Imenske glagolne oblike	69
I. Prosti časi in nakloni	70
A. Osebila	70
Sedanji čas	71
B. Naklonila	72
Velelni naklon	72
C. Pripone glagolnih imen	72
II. Zloženi časi in nakloni	73
1. Prihodnji čas	73
2. Pretekli čas	74
3. Predpretekli čas	74
4. Pogojni naklon	75
5. Želelni naklon	76
III. Trpna doba	77
Vrstna razdelitev glagolov:	
Glagolno deblo ali osnova	78
A. Spregatev po glagolnih vrstah	79
I. Korenska vrsta	79
1. Sičniški razred	79
2. Zobniški razred	80
3. Ustniški razred	81
4. Goltniški razred	82
5. Nosniški razred	84
6. Jezikovski razred	85
7. Samoglasniški razred	86
II. vrsta	87
III. vrsta	89
Prvi razred	89
Drugi razred	90

	Stran
IV. vrsta	93
V. vrsta	96
Prvi razred	96
Drugi razred	97
Tretji razred	99
Četrty razred	99
VI. vrsta	103
B. Spregatev brez osnov- nega samoglasnika	105
1. dam, dati	105
2. vem, vedeti	106
3. jem, jesti	107
4. sem, biti	107
C. Vrstno stopnjevanje gla- golov	108
Č. O tvoritvi dovršnih in nedovršnih glagolov	111
Pregled vseh časov, naklonov in glagolnih imen	112

Členice.

Prislov	114
1. Krajevni prislovi	114
2. Časovni prislovi	115
3. Načinovni prislovi	115
4. Vzročni prislovi	116
Zaimenski prislovi	116
Stopnjevanje prislovov	117
Predlog	117
Predlogi z rodilnikom	118
a) Pristni predlogi	118
b) Nepristni predlogi	118
Predlogi z dajalnikom	119
Predlogi s tožilnikom	119
Predlogi z mestnikom	120
Predlogi z orodnikom	120
Veznik	121
1. Priredni vezniki	121
2. Podredni vezniki	121
Medmet	122

Tretji del: Besedotvorje.

Uvod	123
Izpeljava	123
A. Izpeljava samostalnikov	125

I. Pripone moških samostal- nikov	125
II. Pripone ženskih samostal- nikov	129

	Stran
III. Pripone srednjih samostalnikov	132
IV. Tvoritev tujih lastnih imen	134
B. Izpeljava pridevnikov	136
Pripone pridevnikov	136
C. Manjšalna obrazila	142
Sestava	144
A. Sestava samostalnikov	145

Četrty del: Skladnja.

O stavku sploh	169
Četvere vrste prostega stavka	170
Pregled prostega stavka	171
Stavki z množnimi istovrstnimi členi	171
Zloženi stavek	172
Nepopolni stavek	173

Prosti stavek.

O stavkovih členih:

I. Osebek	173
II. Povedek	174
A. Vezanje povedka z enim osebkom	175
B. Vezanje povedka z več osebki	177
III. Prilastek	178
A. Priredni prilastki	178
B. Podredni prilastki	179
Č. Izpreminjava podrednih v priredne prilastke	180
IV. Predmet	181
V. Prislov	181
VI. O nikalnosti	182
VII. O naglašanju stavkovih členov	183
VIII. Razčlemba prostega stavka	183

O imenih:

A. Samostalniik	185
I. O spolu	185
II. O številu	186
III. O sklonih	187
Imenovalnik	187
Zvalnik	188
Tožilnik	188
a) Tožilnik kot predmet	189
b) Tožilnik kot prislovno določilo	190

	Stran
B. Sestava pridevnikov	145
C. Sestava s predlogi	146
I. Sestava z ločljivimi predlogi	147
II. Sestava z neločljivimi predlogi	155
Besede tujega izvira	157
Tuje besede v slovenščini	159

Dajalnik	191
a) Dajalnik osebne ali duševne deležnosti	191
b) Dajalnik oddaljenega predmeta	193
Rodilnik	194
a) Rodilnik kot osebkova beseda	194
b) Rodilnik kot povedno določilo	195
c) Rodilnik kot prilastek	196
č) Rodilnik kot predmet	197
d) Rodilnik kot prislovno določilo	200
IV. O sklonih s predlogi	200
A. Predlogi z rodilnikom	201
1. Pristni predlogi	201
2. Nepristni predlogi	203
B. Predlogi z dajalnikom	206
C. Predlogi s tožilnikom	207
Č. Predlogi z mestnikom	208
D. Predlogi s tožilnikom in mestnikom	209
E. Predlogi z rodilnikom in orodnikom	214
F. Predlogi s tožilnikom in orodnikom	215
G. Predlogi z rodilnikom, tožilnikom in orodnikom	218

B. Pridevnik:

I. O pridevniku sploh	220
II. O primerjalni stopnji	221
III. O presežni stopnji	222
IV. O nepopolnih pridevnikih	222

C. Števnik:

I. O glavnih števnikih	223
II. O vrstilnih števnikih	223

	Stran
III. O ločilnih števnikih . . .	224
IV. O množilnih števnikih . . .	224
Č. Zaimek:	
I. O osebnih zaimkih . . .	225
II. O svojilnih zaimkih . . .	227
III. O kazalnih zaimkih . . .	229
IV. O vprašalnih zaimkih . . .	229
V. O oziralnih zaimkih . . .	230
VI. O nedoločnih zaimkih . . .	231
O glagolu:	
A. O kakovosti glagolov . . .	232
B. O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov . . .	234
C. O časih . . .	235
1. Sedanji čas . . .	236
2. Prihodnji čas . . .	237
3. Pretekli čas . . .	238
4. Predpretekli čas . . .	238
Č. O naklonih . . .	239
1. Določni naklon . . .	239
2. Pogojni naklon . . .	239
3. Železni naklon . . .	240
4. Velezni naklon . . .	241
D. O trpní dobi . . .	243
E. O glagolnih imenih	
1. Nedoločnik . . .	244
2. Namenilnik . . .	245
3. Deležniki . . .	246
a) Deležnik sedanjega časa . . .	246
b) „ preteklega časa . . .	248
4. Glagolnik . . .	249
Zloženi stavek.	
O zloženem stavku sploh . . .	249
Priredje . . .	250

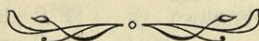
	Stran
A. Vezalno priredje . . .	250
B. Protivno priredje . . .	252
C. Vzročno priredje . . .	254
Č. Sklepalno priredje . . .	255
Podredje . . .	255
A. Osebkovi stavki . . .	256
B. Predmetni stavki . . .	257
Premi in zavisni govor . . .	258
C. Prilastkovi stavki . . .	259
1. Samostalniški prilastkov stavek . . .	259
2. Pridevni prilastkov stavek . . .	259
Č. Prislovni stavki . . .	260
1. Krajevni stavki . . .	260
2. Časovni stavki . . .	261
3. Primerjalni stavki . . .	263
4. Načinovni stavki . . .	264
5. Posledični stavki . . .	265
6. Vzročni stavki . . .	265
7. Namerni stavki . . .	266
8. Pogojni stavki . . .	266
9. Dopustni stavki . . .	268
Stavkovna določila namesto odvisnikov . . .	269
Pregled zloženega stavka . . .	271
Množno-zloženi stavek . . .	272
O razporedbi besed in stavkov.	
A. V prostem stavku . . .	274
I. Naravni besedni red . . .	274
a) Stavkovi členi . . .	274
b) Posamezne besede . . .	276
II. Umetni besedni red . . .	279
B. V zloženem stavku . . .	281

Peti del: O stihotvorstvu.

Uvod . . .	285	Stihi . . .	286
Merjenje zlogov . . .	285	Rime . . .	290
Ritem . . .	285	Kitice . . .	292
Stopice . . .	286		

Dodatek.

I. Pismo cirilsko . . .	295
II. Imena pisateljev in druge kratice . . .	296

COBISS

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000088930

